

1800 Ft

MJ 15.439

FÖGLEIN GIZELLA

Államforma  
és államfői jogkör  
Magyarországon  
1944–1949

ISBN 963 389 168 x



9 789633 891681



# JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

Sorozatszerkesztő  
MEZEY BARNA

FÖGLEIN GIZELLA

## Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944–1949

Osiris Kiadó • Budapest, 2001



ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

rakt.sz.: MJ. 45. 439

lelt.sz.: 106. 458

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar  
tudományos kiadványa  
Bibliotheca Iuridica  
Publicationes Chathedrarum 8.

Lektorálta:

KOROM MIHÁLY  
nyugalmazott egyetemi tanár  
MEZEY BARNA  
egyetemi tanár



Minden jog fenntarva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,  
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás  
a kiadó előzetes, írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Osiris Kiadó, 2001  
© Föglein Gizella, 2001

ISBN 963 389 168 X  
ISSN 1218-3814

A nyomdai előkészítés és a sokszorosítás  
a Books in Print Bt. munkája

## TARTALOM

ELŐSZÓ	7
I. Alkotmányjogi kérdések az Ideiglenes Nemzetgyűlés debreceni megalakulása idején	9
II. A Nemzeti Főtanács létrejötte	18
III. Viták az ideiglenes államfői testületről; a Nemzeti Főtanács hatáskörének kiegészítése	25
IV. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés budapesti ülészsaka az állami főhatalomról	41
V. A Nemzetgyűlés az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről; az 1945:XI. Törvénycikk megalkotása	47
VI. Az államforma kérdése 1945–1946 fordulóján	56
VII. Törvénytervezetek az államforma és az államfői jogok rendezéséről 1946 elején	75
VIII. Törvénytervezetekből törvényjavaslat	86
IX. A köztársasági törvényjavaslat a nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságában	97
X. A köztársasági törvényjavaslat Nemzetgyűlési vitája	110
XI. Az 1946:I. törvénycikk a köztársaságról és az állami főhatalomról	128
XII. A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelme; az emberi alapjogok védelme	138
XIII. Köztársaság, köztársasági elnöki intézmény Magyarországon (1946–1949)	161

2002 MARC 19

DOKUMENTUMOK	191
FORRÁSOK	234
BIBLIOGRÁFIA	238
NÉVMUTATÓ	248
RÖVIDÍTÉSEK	254

## ELŐSZÓ

A magyar alkotmánytörténet ezer esztendejéből alig több mint másfél évtizedet tesz ki a köztársasági államforma. Kossuth Lajos republikánus törekvései, Károlyi Mihály gróf bizonytalan közjogi légimitációjú köztársasága és az 1946. évi köztársasági törvény rövid hatálya volt előtörténete korunk demokratikus rendszerváltásának. A Tildy Zoltánt köztársasági elnökké emelő törvény létrejötté s a tiszavirág-életű köztársasági berendezkedés különösen jelentős előrelépésnek tekinthető a magyar államéletben. Erről a fordulatról s a nyomában kiépülő köztársasági államforma megvalósításáról, a köztársaság működéséről szól e könyv.

A levéltári kutatásokon alapuló politika-, illetve jogtörténeti munka 1944 decemberétől, az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásától 1949 augusztusáig, az alkotmánytörvényig kíséri végig a témával kapcsolatos politikai és alkotmányjogi fejlődést, politikai vitákat és az ezek eredményeképpen kialakult közjogi konstrukciókat.

Szól a „csonka” Ideiglenes Nemzetgyűlés sajátos törvényalkotásáról, a „határozatokról”, valamint az Ideiglenes Nemzeti Kormány széles körű felhatalmazásáról. Ismerteti az ideiglenes államfői testületről 1944 végén és 1945 elején folyó polémiákat, vizsgálja a Nemzeti Főtanács megalakulását és működését, majd hatáskörének kiegészítését. Rávilágít azokra a hatalmi-politikai okokra és célokra, amelyek az államfői jogkör többszörös megosztásához vezettek 1945 tavaszán.

A könyv bemutatja a nemzetgyűlés alkotmányjogi törvényalkotó tevékenységét. Összehasonlító elemzést nyújt az államforma és az államfői jogok rendezéséről 1945 végén – 1946 elején megszületett pártpolitikai koncepciókról és közjogi törvénytervezetekről (a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt plánumairól).

Nyomon követi a köztársasági tervezeteknek törvényjavaslattá majd pedig törvénné formálódását, vitáját. Így pl. betekintést nyújt az „érdekelt” politikai pártok egyes fórumainak (kongresszus, nagyválasztmány,

frakció stb.) állásfoglalásaiba; szól az ún. pártközi tanácskozásokról; vizsgálja a kormányzat, illetve a különféle jogi szakértői és parlamenti bizottságok törvény-előkészítő tevékenységét; elemzi a nemzetgyűlés törvényalkotását. Nem utolsósorban pedig tanulmányozza a parlament és a köztársasági elnök hatáskörét egyaránt korlátozó intézménynek, a „kis nemzetgyűlés”-nek, azaz a parlament Politikai Bizottságának működését, politikai szerepének és személyi összetételének az alakulását.

A munka figyelmet szentel azokra a politikai vitákra is, amelyek az elnökjelöltek (Károlyi Mihály, Nagy Ferenc, Tildy Zoltán) személye körül kristályosodtak ki. Ismerteti a köztársasági címerrel kapcsolatban elhúzó polémiákat is.

Az 1946. február 1-jén életbe lépett, a köztársasági államformáról szóló törvény a köztársasági elnök (Tildy Zoltán), illetve az elnöki intézmény klasszikus, polgári jogfelfogás szerinti funkcióját a körülményekből adódóan nem vagy csak részben biztosította. A kötet bizonyítja, hogy a köztársasági törvényben viszonylag szűken megszabott elnöki jogosítványok a gyakorlatban még tovább szűkültek; a törvény számos passzusa nem érvényesült maradék nélkül, sőt bizonyos esetekben sohasem realizálódott.

A politikai intézményrendszer átalakításának folyamatában Magyarország megszűnt köztársaság lenni. Az 1949. évi alkotmánytörvény a köztársasági elnöki intézményt és az országgyűlés Politikai Bizottságát „összeházasította”: kollektív államfői testületként létrehozta az Elnöki Tanácsot, felszámolva ezzel a köztársasági elnök intézményét.

A Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában 1993-ban jelentette meg Föglein Gizella, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója 1992-ben megvédett kandidátusi értekezését. Egyetemi jegyzetként látott napvilágot a könyv, mely az egyetem bölcsészettudományi és jogtudományi karán a hallgatók számára kötelező, illetve ajánlott szakirodalom. A munka ma már nem vagy csak nehezen hozzáférhető. A magyar állam megalapításának millenniumi évfordulóján nem kell indokot keresni a könyv második, bővített és javított, valamint a korábbinál szélesebb körben is hozzáférhető kiadásához. A kötet ugyanis a szűkebb szakmai és hallgatói körökön túl a közéleti emberek, pedagógusok, egyetemi és főiskolai hallgatók, sőt a szélesebb közvélemény érdeklődésére is számot tarthat.

*Mezey Barna szerkesztő*

## I. ALKOTMÁNYJOGI KÉRDÉSEK AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS DEBRECENI MEGALAKULÁSA IDEJÉN

Az államfő és az államforma kérdése az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásának előkészítéskor, 1944. december első felében, Debrecenben felmerült. Az államfő intézményét Juhász Nagy Sándor, a debreceni Nemzeti Bizottság párton kívüli elnöke vetette fel. A pénzügy-igazgatósági palotában tartott megbeszéléseken többek között Miklós Béla, Faragho Gábor, Gerő Ernő, Juhász Nagy Sándor, Nemes József, Révész Imre, gróf Teleki Géza, Vásáry István, Vörös János volt jelen. „Gerő Ernő vitte a szót, a debreceniek részéről pedig Juhász Nagy Sándor és Vásáry István vettek részt a tárgyalásokon” – írta Révész Imre debreceni református püspök naplójában.<sup>1</sup> Juhász Nagy Sándor kérdésére – ti. „hogyan állunk Horthyval és felvettetik-e az államfői kérdés” – sajátos módon Miklós Béla és Gerő Ernő teljesen azonosan reagált, valószínűleg már korábban kialakított nézetet képviselve.<sup>2</sup> Horthy Miklós kormányzó hollétééről nem tudni, ezért ezt a problémát az Ideiglenes Nemzetgyűlésben még csak érinteni sem lehet: „az államfői kérdés pedig semmiféle formában nem fog felvetetni”. Az államjogi kérdések rendezését, tekintettel a rendkívüli állapotokra, kommunista kezdeményezésre későbbre halasztották. Hallgatólagosan olyan megállapodás született, hogy csak akkor térnek vissza reá, ha az ország a hitleri megszállás és a nyilas uralom alól teljesen felszabadul, és összeülhet a teljes nemzetgyűlés; vagyis az „egész ország képviselőinek kell meghagyni”, akik a „nép akaratát”

<sup>1</sup> *A debreceni feltámadás*. Szerkesztették: Paál Jób és Radó Antal. Budapest, 1947. 155. p.

<sup>2</sup> 1944. október 15. után a Horthy Miklós nevével fémjelzett bármiféle jogfolytonosság alapját veszítette, mindazonáltal Rákosi Máttyás, Gerő Ernő és Nagy Imre december eleji moszkvai tárgyalásain „a szovjet kormány maximális türelmet és megértést tanúsított” Horthyval és a horthysta politikusokkal szemben. [Korom Mihály: *Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet (1944–45)*. Akadémiai Kiadó, 1981. 327. p.]

képviselik majd. Addig is azonban több átmeneti intézkedés született különböző fórumokon.

A második világháború után újjáalakuló magyar államiság megteremtéséhez a belső és a nemzetközileg elismert legitimitást a *Debrecenben, 1944. december 21-én létrejött Ideiglenes Nemzetgyűlés* volt hivatott biztosítani. A 230 fős Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjait többségében a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front „bemondás” alapján megméretett pártjai delegálták a következő összetételben:

Magyar Kommunista Párt	90	39,13%
Független Kisgazdapárt	56	24,35%
Szociáldemokrata Párt	43	18,69%
Nemzeti Parasztpárt	16	6,96%
Polgári Demokrata Párt	13	5,65%
pártonkívüli	12	5,22%
összesen:	230	100,00%

A Magyar Kommunista Párt és szövetségeseinek túlsúlyát alapvetően a Vörös Hadsereg jelenléte motiválta, ennek ellenére a nemzetgyűlés legitimitását nemcsak a szövetséges nagyhatalmak, hanem az ország lakosságának döntő többsége is elismerte. A még „csonka” Ideiglenes Nemzetgyűlést kétszer kiegészítették: 1945. április 2-án Budapesten 108, július 24-én pedig a Dunántúlon (valamint Salgótarjánban és Zemplénben) 160 fővel. Ezáltal az immár „teljes”, 498 fős Ideiglenes Nemzetgyűlésben az arányok némiképpen módosultak:

Magyar Kommunista Párt	167	33,53%
Független Kisgazdapárt	123	24,70%
Szociáldemokrata Párt	126	25,30%
Nemzeti Parasztpárt	42	8,43%
Polgári Demokrata Párt	21	4,22%
pártonkívüli	19	3,82%
összesen:	498	100,00%

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés fennállása alatt mindössze kétszer ülésezett: 1944. december 21–22-én Debrecenben és 1945 szeptemberében Budapesten.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés első ülésén magát a nemzeti akarat kifejezésére egyedül hivatottnak és a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselőjének nyilvánította „*A Nemzetgyűlés Szózatá*”-ban. Az *első jogalkotásnak is tekinthető dokumentum egyik központi gondolatként kifejezésre juttatta, hogy „a magyar nép, a magyar nemzet, a magyar állam nevében cselekszik”; egyúttal ünnepélyesen kijelentette, hogy „kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését, mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar állami szuverenitás birtokosa”;<sup>3</sup> az Ideiglenes Nemzetgyűlés „a nemzeti akarat letéteményese, az állami főhatalom jogszerű birtokosa és gyakorlója”. A Szózat az államhatalom központi törvényhozó testülete mellett a végrehajtó hatalomról is szólt, amennyiben „Ideiglenes Nemzeti Kormányt teremtünk, hogy legyen újra felelős központi végrehajtó hatalom”. Az államhatalommal kapcsolatban a továbbiakban azonban nem tett említést.*

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 22-én szentesítette az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulását. A koalíciós Ideiglenes Nemzeti Kormány összetételét lényegében Moszkvában határozták meg. A kormányban – éppen szovjet nyomásra – érvényesült a kontinuitás igénye (sokkal inkább mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés esetében), így jelentős arányban kerültek be Horthy hadseregének magas rangú tisztjei is. A miniszterelnök Miklós Béla (pkv) vezérezredes lett, a hadügyek élén Vörös János (pkv), Horthy utolsó vezérkari főnöke állt, a közellátásügyi miniszter Faragho Gábor (pkv), a csendőrség felügyelője lett. A Válás- és Közoktatásügyi Minisztérium élére az egykori miniszterelnök fia, gróf Teleki Géza (pkv) került. Rajtuk kívül 3 kommunista (földművelésügyi miniszter: Nagy Imre, kereskedelemügyi miniszter: Gábor József, népjóléti miniszter: Molnár Erik) 2 szociáldemokrata (igazságügy-miniszter: Valentiny Ágoston, ipariügyi miniszter: Takács Ferenc), 2 kisgazda (külgügyminiszter: Gyöngyösi János, pénzügyminiszter: Vásáry István) és 1 parasztpárti (belügyminiszter: Erdei Ferenc) tagja volt az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak.<sup>4</sup>

A koalíciós összetételű Ideiglenes Nemzeti Kormány programja, az „*Nyilatkozat*” az államhatalmi, államjogi kérdésekkel kapcsolatban szűkszavú volt, mindössze annyit mondott, hogy „Az ideiglenes Nemzet-

<sup>3</sup> Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója*. Hiteles kiadás. Budapest, 1946. 9. h.

<sup>4</sup> Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója*... 22. h.

gyűlés, a magyar nép egyetlen törvényes képviselői szerve megalakította Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányát. (...) A magyar szabadságharc győzelmének, függetlenségünk és államiségünk helyreállításának elengedhetetlen feltétele Magyarország demokratikus átalakítása.<sup>5</sup>

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés debreceni, első ülészakán azonban nemcsak a központi törvényhozó hatalom és a kormány született meg, de az új államhatalom egyúttal több, határozott lépést tett a régi államformával, a „király nélküli királysággal” való szakításra, és kísérletet tett pl. az államfőt megillető jogok kodifikálására. Már önmagában az új állami-ság létrehozása, a demokratikus hatalom intézkedései a királysággal mint államformával való „de facto” szakítást és ugyanakkor lényegében a köz-társaság melletti egyértelmű állásfoglalást jelentették.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 21-én képviselőinek so-raiból megválasztotta 3 tagú Elnökségét, melynek elnöke – a „hivatalos” jelölttel<sup>6</sup> szemben – Zsedényi Béla pártonkívüli ügyvéd, miskolci jogaka-démiai tanár, a két alelnök pedig Juhász Nagy Sándor pártonkívüli, deb-receni tanár és Sántha Kálmán pártonkívüli, debreceni egyetemi idegor-vos tanár volt.<sup>7</sup>

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 22-i ülése – előzetes pártközi megállapodás alapján – „az ideiglenes kormány megalakítása

<sup>5</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 23. h.

<sup>6</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés „hivatalos” elnökjelöltje Szentpéteri Kun Béla (1874–1950) jogász, egyetemi tanár, egykori felsőházi tag volt. 1944-ig a debreceni egyetem egy-házjogi tanszékét vezette. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökének megválasztásáról Nagy Ferenc a következőket írta visszaemlékezésében: „A nemzetgyűlés elnökévé egy Szent-péteri Kun Béla nevű tanárt akartak megválasztatni a kommunisták. Valaki azonban elkial-totta: – Uraim! hiszen ez a Kun Béla jobboldali ember volt a háború alatt.

Lettt erre megrökönyödés. Azzal mégsem akarták kezdeni, hogy már a nemzetgyűlés alakulásánál kimutassák, hogy aki jobbról közelíti meg a kommunista pártot, annak a múlt-ját elfelejtik, tehát el kellett ejteni a jelöltet. Tanakodás indult meg, ki legyen a nem-zetgyűlés elnöke. Ott állott a terem közepén tiszteletre méltó alakjával Zsedényi Béla deb-receni (Sic! – F. G.) jogakadémiai tanár, régi demokrata, s egyszerre csak elhangzott egy felkiáltás:

– Jó lesz Zsedényi Béla!

Így lett a nemzetgyűlés elnöke Zsedényi Béla...”

(Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. I. Európa – História, 1990. 98–99. p.)

<sup>7</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 8. h.

céljából” 23 (22 + 1) tagú *Politikai Bizottságot* választott a soraiból.<sup>8</sup> A koalíciós összetételű Politikai Bizottságban 5 kisgazdapárti (Balogh Ist-ván, Gyöngyösi János, Őry István, Váczy József, Vásáry István), 4-4 kom-munista és szociáldemokrata párti (Gerő Ernő, Nagy Imre, Révai József, Schimmer István, illetve Kovács János, Németh István, Pozsgay Gyula, Valentiny Ágoston), 3 nemzeti parasztpárti (Erdei Ferenc, Nagy Zoltán, Szula András), 2 polgári demokrata párti (Molnár Kálmán, Őrley Zoltán) és 5 pártonkívüli (Bánáss László, Juhász Nagy Sándor, Miklós Béla, Ré-vész Imre, Zsedényi Béla) képviselő volt. Elnöke az Ideiglenes Nemzet-gyűlés elnöke, Zsedényi Béla lett. A politikai Bizottság azonban hamarosan kibővítette eredetileg megállapított hatáskörét, és 1944. december 23-tól 1945. szeptember 6-ig (azaz az INGY újbóli összehívásáig) tulaj-donképpen az Ideiglenes Nemzetgyűlés feladatát látta el.

A Politikai Bizottság az Ideiglenes Nemzetgyűlés ülésai közötti idő-ben ellenőrizte a kormányt, közreműködött a kormányzati tevékenység-ben, s mint „kiszegítő szerv elvégezte azokat az elkerülhetetlenül sürgős feladatokat, amelyek nemzetgyűlési határozatokat követeltek, azzal a vállalt kötelezettséggel, hogy meghozott határozatait tudomásulvétel és jóváhagyás végett a nemzetgyűlés elé terjeszti”.<sup>9</sup> A PB politikai dön-

<sup>8</sup> Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága. (Magyar Országos Levéltár) (további-akban: MOL) XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.);

*Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója...* 22. h.

<sup>9</sup> Az INGY Politikai Bizottsága elnökének beszámolója az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szeptember 6-i ülésén. (*Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója...* 66. h.)

A Politikai Bizottság eredete visszanyúlik az 1931:XXVI. törvénycikkel létrehozott 33 tagú országos bizottsághoz, illetve az 1941:XI. törvénycikkel 42 tagúra bővített országos bizottság-hoz. Az ún. 33-as, illetve 42-es bizottság hatáskörébe tartozott az országgyűlés ellenőrzési jo-gának gyakorlása, közelebből az, hogy „a gazdasági és hitellet rendjének, továbbá az állam-háztartás egyensúlyának” biztosításával kapcsolatos minisztériumi felhatalmazás alapján „tervbevett intézkedés helyességét és célszerűségét megvizsgálja és arra vonatkozólag véle-ményét nyilvánítsa... a minisztérium által bejelentett intézkedések körén túl is figyelemzet-teti ügy a minisztériumot, mint az országgyűlést a jelen törvény végrehajtása során tapasztalt hiányokra, javaslatokat tehet úgy a minisztériumnak mint az országgyűlésnek a jelen törvény végrehajtása körében kívánatos és célszerű intézkedésekre, végül javasolhatja az országgyű-lésnek a jelen törvény végrehajtása körében a minisztérium felelősségre vonását”. A 33-as, il-letve a 42-es bizottság az országgyűlés elnapolása alatt, valamint annak esetleges feloszlata-sa után is működött, utóbbi esetben egészen addig, amíg az új országgyűlés nem intézkedett.

(Magyar Törvénytár. 1931. évi törvénycikkek. Budapest 1932. 285–286. p.; Magyar Törvénytár. 1941. évi törvénycikkek. Budapest é. n. 43. p.)

tés-előkészítő szerepe mellett így egyidejűleg a legfőbb államhatalmi szerv munkáját testesítette meg, pontosabban mintegy kisajátította.

A Politikai Bizottság ügyrendje<sup>10</sup> szerint a PB elnöke az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, akadályoztatása esetén annak alelnöke (Juhász Nagy Sándor); tagjai pedig az INGY által választott tagok voltak. Az elnök a Politikai Bizottságot bármikor összehívhatta; a minisztertanács kívánságára vagy a PB tagok fele részének hozzá benyújtott írásbeli kérelmére pedig köteles volt a bizottságot összehívni.<sup>11</sup> A bizottság határozatképes volt, ha a tagok 50 százalékban megjelentek. A határozatképtelenség miatti, másodszori összehívásnál azonban a bizottság a megjelent tagok létszámától függetlenül határozatképes lett! A bizottság határozatait szótöbbséggel hozta meg. (Eltekintve azoktól az esetektől, amelyekben az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatai szerint a bizottság egyhangú döntése volt szükséges.) Szavazategyenlőség esetén az elnök döntött. Személyi kérdésekben a szavazás titkos volt és akkor is, ha azt legalább 3 jelen lévő tag indítványozta. A PB elé kerülő ügyek előadója alkotmányjogi kérdésekben az igazságügy-miniszter, egyéb ügyekben az illetékes szakminiszter volt.<sup>12</sup>

Sajátos módon az Ideiglenes Nemzetgyűlés egyes bizottságait (Alkotmányjogi, Földbirtokpolitikai, Gazdasági, Mentelmi és Véderő Bizottság), illetve azok tagjait mind a Politikai Bizottság alakította és választotta meg.<sup>13</sup> E bizottságok létrehozására az Ideiglenes Nemzetgyűlés rövid, debreceni ülészakája idején már nem kerülhetett sor, ugyanakkor a PB rendkívül széles hatáskörébe ez mintegy „beletartozott”.

A Politikai Bizottság önmaga jellegét és hatáskörét a következőkben látta: „nem más, mint egy kis nemzetgyűlés”, „a nemzetnek felelős nem-

<sup>10</sup> A Politikai Bizottság ügyrendje. (MOL XVIII-5. 11. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Nemzetgyűlés és az Országgyűlés Politikai Bizottságának ügyrendjei, a bizottság működéséről szóló jegyzőkönyvek, jelentések 1945–1949.)

<sup>11</sup> Az INGY PB több ízben ülésezett, így 1945. január 26-án és március 12-én Debrecenben; május 11-én, június 1-jén, július 21-én, szeptember 27-én és november 15-én Budapesten. (MOL XVIII-5. 1. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei.)

<sup>12</sup> A Politikai Bizottság ügyrendje. (MOL XVIII-5. 11. doboz.);

Gergely Ernő: *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága*. Jogtörténeti tanulmányok. III. kötet. Szerkesztette: Csizmadia Andor. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1974. 90. p.

<sup>13</sup> A Mandátumvizsgáló Bizottság tagjait a nemzetgyűlés választotta meg.

zetgyűlés kicsinyített mása”, „a nemzetgyűlés jogát gyakorolja”, „szuverén nemzetgyűlést helyettesítő szerv” stb.<sup>14</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága – széles körű politikai döntés-előkészítő és ellenőrző, valamint törvényalkotói jogainál fogva – a *parlamentáris demokrácia gyakorlásában hatékony féknek bizonyult*. Tulajdonképpen háttérbe szorította, mintegy „kiiktatta” a parlamentet, ezáltal jelentősen szűkítette – korlátozta annak tényleges politikai hatalmát és funkcióját.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a Politikai Bizottság egyhangú állásfoglalása alapján – még ugyancsak 1944. december 22-én – *határozatot* hozott az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlásáról.

A debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés a háborús körülményekből adódóan, önmagát korlátozva, még nem hozott legmagasabb szintű jogszabályokat, vagyis törvényeket, csak határozatokat; mivel a budapesti és a dunántúli képviselők, azaz a teljesség híján még „csonka” volt. Így törvényalkotásra tulajdonképpen még nem is volt jogosult, pontosabban nem jogosította fel önmagát. A törvényhozó funkciót majd csak az 1945. szeptemberi, immár „teljes”, budapesti, második ülészak és az utána következők gyakorolták. A debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés, minthogy „hiányoztak soraiból a még fel nem szabadított országrészek képviselői, törvényi rendelkezéseit ekkor nem törvények, hanem nemzetgyűlési határozatok formájában hozta meg”.<sup>15</sup>

Az államfőt megillető kinevezési jogkorról szóló határozatot Molnár Kálmán (PDP) képviselő, a Politikai Bizottság tagja, pécsi legitimista jogász professzor készítette. Az INGY Politikai Bizottsága által egyhangúan jóváhagyott tervezetet Balogh István (FKGP) miniszterelnökségi államtitkár, szintén a Politikai Bizottság tagja terjesztett be, amelyet az Ideiglenes Nemzetgyűlés egyhangúan elfogadott.<sup>16</sup>

A határozat az államfőt megillető kinevezési jogkörrel ruházta fel az Ideiglenes Nemzetgyűlés 3 tagú Elnökségét, valamint a miniszterelnököt és a szakminisztereket.<sup>17</sup> Az INGY Elnökségét illette – minisztertanácsi

<sup>14</sup> Kovács Kálmán: *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásának történelmi jelentősége. A magyar állam és jog fejlődése. (Válogatott tanulmányok.)* Budapest, 1981. 120. p.

<sup>15</sup> Kovács Kálmán: *A jogalkotás kezdetei a felszabadult Magyarországon (1944–1946)*. Jogtörténeti Szemle, 1987. 14. p.

<sup>16</sup> *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója...* 33. h.

<sup>17</sup> Föglein Gizella: *Az államfői jogkör ideiglenes szabályozása és gyakorlása Magyarországon 1944–1946*. *Jogtörténeti Szemle*, 5. 1992. 2. sz. 3–15. p.



előterjesztésre – a politikai államtitkároknak, továbbá a magyar Királyi Kúria, a Közigazgatási Bíróság és a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökeinek a kinevezése. Ugyancsak az Elnökség volt jogosult – az INGY Politikai Bizottságának egyhangú előterjesztése alapján – egy esetleges új miniszterelnök megbízására; ha viszont az egyhangú előterjesztés hiányzott, a megbízás adására csak maga az Ideiglenes Nemzetgyűlés volt hivatalos. Szintén az Elnökség nevezhette ki a honvédség tábornokait – a miniszterelnök, a honvéd vezérkar főnöke, a honvédelmi miniszter és a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára együttes előterjesztésére. Az államfőt megillető kinevezési jogkört az V. fizetési osztálytól kezdődően – az illetékes szakminiszter előterjesztésére – a miniszterelnök gyakorolta, a VI. fizetési osztályig bezárólag pedig az egyes szakminiszterek.<sup>18</sup>

Ezzel a határozattal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége törvényesen is kezébe kapott bizonyos államfői jogokat, bár a fentebbi jogkörmegoszlás következtében a kormány, illetve a miniszterelnök is részesült azokból. Ugyanígy tulajdonképpen ezzel a határozattal vált állandó szervvé az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága is, amely – kiegészítve eredetileg megállapított hatáskörét – olyan határozatot hozott, amelyben kijelentette, hogy miután „a Nemzetgyűlés nem ülhet össze és mivel a Politikai Bizottságot a Nemzetgyűlés a politikai pártokból alakította, a Bizottság ideiglenesen átvette a nemzetgyűlés feladatát és rendelkezéseivel a szuverén nemzetgyűlés működését pótolja”.<sup>19</sup>

A minisztertanács első, 1944. december 23-i ülése a *minisztériumok hivatalos pecsétjeinek feliratáról* tárgyalt. Vörös János (pkv) honvédelmi és Faragho Gábor (pkv) közellátásügyi miniszterek a régi, „magyar királyi” jelző megtartása mellett érveltek. Nagy Imre (MKP) földművelésügyi miniszter azonban mindkettő jelzőt törölni kívánta. A minisztertanács végül abban állapodott meg, hogy a „királyi” jelzőt törli, de a „rég, ionalos, koronás” címet megtartja.<sup>20</sup>

<sup>18</sup> Az 1946:I. törvénycikkkel a fentebbi rendelkezések – az utóbbi kivételével – hatályukat veszítették; a 14.§-ban foglalt, a köztársasági elnök kinevezési jogkörére vonatkozó szabályozással.

<sup>19</sup> A debreceni feltámadás... 209. p.

<sup>20</sup> A minisztertanács 1944. december 23-i ülésének jegyzőkönyve. (Minisztertanács Titkárságának Központi Titkos Irattára. Minisztertanácsai jegyzőkönyvek.) (továbbiakban: MTKTI, Mt. jkv.) Közli: Ruszoly József: „Magyarország köztársaság”. Az államfői jogok 1944–45-ben és az 1946:I.tc. létrejötte. I. rész. *Állam és Igazgatás*, 1986. 2. sz. 125. p.)

A minisztertanács 1945. január 12-i és január 25-i ülésén az *államfőt megillető kegyelmezési jog kérdésével* foglalkozott – a népbíráskodás ügyével összefüggésben. A január 12-i minisztertanácsoson Valentiny Ágoston (SZDP) igazságügy-miniszter, egyúttal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja, ún. kegyelmi tanács felállítását javasolta. Ennek tagjai az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, a miniszterelnök, valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának egy, kormányon kívüli tagja lenne. A kegyelmi tanács összetételével kapcsolatosan Erdei Ferenc (NPP) belügyminiszter, INGY PB tag, Faragho Gábor (pkv) közellátásügyi miniszter és Vásáry István (FKGP) pénzügyminiszter, INGY PB tag tiltakoztak az ellen, hogy Zsedényi Béla (pkv) házelnök és egyúttal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának az elnöke a kegyelmi tanácsban részt vegyen. Vásáry István ezt azzal indokolta: „ezzel is meggátolják azt, hogy a Nemzetgyűlés államfői jogokat formáljon magának”.<sup>21</sup> A minisztertanács az igazságügy-miniszter javaslatára kimondta, hogy a kegyelmi tanács 3 tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségének esetenként delegált tagja, tehát nem minden esetben a házelnök; továbbá a miniszterelnök és az INGY Politikai Bizottságának egy, nem miniszter tagja lesz.

E döntésre Zsedényi Béla levélben válaszolt, melyet a minisztertanács következő, január 25-i ülésén Miklós Béla miniszterelnök ismertett. Zsedényi kifejtette, hogy a népbíráskodás ügyét a nemzetgyűlés elé kellett volna vinni; emellett érintette a kegyelmi tanács összetételét is. Ennek hatására az igazságügy-miniszter ezen intézményt kihagyta a népbíráskodás rendeletből, mivel az „külön alkotmányjogi rendeletben lesz deklarálva”.<sup>22</sup>

<sup>21</sup> A minisztertanács 1945. január 12-i ülésének jegyzőkönyve. (MTKTI, Mt. jkv. Uo. 125. p.)

<sup>22</sup> A minisztertanács 1945. január 25-i ülésének jegyzőkönyve. (MTKTI, Mt. jkv. Uo. 125. p.)

## II. A NEMZETI FŐTANÁCS LÉTREJÖTTE

A *népbíráskodásról* szóló 81/1945. M. E. számú rendelet 1945. január 25-én született meg, de csak február elején látott napvilágot.<sup>23</sup> A kegyelmi ügyekkel kapcsolatban megállapította, hogy a népbíróság által kiszabott halálbüntetés kegyelmi úton életfogytiglani vagy 10-15 évig terjedő, határozott tartalmú fegyházbüntetésre változtatható át. A rendelet ezzel összefüggésben csakugyan nem tett említést a kegyelmi tanácsról, azonban kimondta, hogy: „A kegyelmezés joga a Nemzeti Főtanácsot illeti. A Nemzeti Főtanács határozatát az igazságügy-miniszter javaslatára hozza meg.” A Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartozott a ki nem töltött büntetés elengedése is, ha az elítélt a büntetésének kétharmad részét még nem töltötte le.

Sajátos módon azonban e rendelet csupán megnevezte azt, de nem tett említést a Nemzeti Főtanács intézményéről, összetételéről stb. Ez valójában nem is tartozott e jogszabály körébe; másrészt viszont a Nemzeti Főtanács felállítására január 25-ig, a népbíráskodásról szóló rendelet megszületéséig még egyáltalán nem is került sor! Mindez sejtetni engedi azt, hogy a Nemzeti Főtanács hatáskörét a kegyelmezési jognál szélesebben szándékoztak megvonni.

Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága első, 1945. január 26-i ülése a kegyelmezési és más, az államfőt megillető hatáskörökről tárgyalt.*<sup>24</sup> Az ülésen a PB 23 tagjából mindössze 13-an jelentek meg.<sup>25</sup>

<sup>23</sup> 81/1945. M. E. sz. *Magyar Közlöny*, 1945. február 5.

<sup>24</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Nemzetgyűlés és az Országgyűlés Politikai Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei.)

<sup>25</sup> A hiányzó PB tagok közül Balogh István (FKGP) miniszterelnökségi államtitkár és Gyöngyösi János (FKGP) külügyminiszter a moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokon vettek részt, Gerő Ernő (MKP) ekkor már Budapesten tartózkodott, többen viszont közlekedési nehézségek következtében maradtak távol.

Zsedényi Béla (pkv) a Politikai Bizottság elnöke bejelentette, hogy egy új alkotmányjogi berendezkedés keretében a kormány vállalja a felelősséget a rendeletalkotásokért, azért, hogy „csupán utólagos bejelentéssel kérjen ezekre a szuverén nemzetgyűléstől szankciót”.<sup>26</sup> Zsedényi a Politikai Bizottság közjogi deklarációjával megoldhatónak vélte a kegyelmezés kérdését, viszont Valentiny Ágoston a kegyelmi tanács összetételét eredeti javaslata szerint adta elő (ti. a tanács egyik tagja maga az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke lett volna). Az igazságügy-miniszter ezen túlmenően a kegyelmi tanács hatáskörét a Politikai Bizottsággal egyetértésben – kiterjesztette más, az államfőt megillető jogokra is. Így e testület jogai kiterjedtek volna a rendes bíróságok által elítéltek kegyelmi ügyeire, valamint mindazon „közhivatali és más tisztségekre való kinevezésekre”, amelyek a fennálló törvények értelmében „a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a nemzetgyűlés jogkörébe utalva nincsenek”. A tervezet alapján e testületet illetné meg a miniszterek kinevezése „a miniszterelnök javaslatára a Politikai Bizottság szótöbbséggel hozott határozata alapján”, és a kormány tagjainak felmentése. Emellett két, kisebb jelentőségű hatáskört is kapott a tanács, nevezetesen a házassági akadályok alóli felmentést, továbbá a honvédséghez tartozóknak az állampolgárság kötelékéből való elbocsátás jogát.

A tervezett testület heterogén és túlságosan nagy felelősséggel járó hatáskörét többen – Juhász Nagy Sándor, Révész Imre, Révai József – vitatták. Juhász Nagy Sándor pl. helytelenítette, hogy a miniszterek kinevezését elválasszák a miniszterelnöktől, aki az INGY Elnökségétől vagy magától az Ideiglenes Nemzetgyűléstől kaphatta volna megbízatását, míg a miniszterek az államfői jogkörrel rendelkező testülettől.<sup>27</sup>

A korábbiakhoz képest meglehetősen kibővült hatáskörre tekintettel, Valentiny Ágoston a legfőbb tanács elnevezést javasolta, Juhász Nagy Sándor pedig a főtanács nevet indítványozta. Az új, ideiglenes államfői testület végül a Nemzeti Főtanács nevet kapta, Révész Imre debreceni református püspök kezdeményezésére.<sup>28</sup>

<sup>26</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>27</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>28</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

A Nemzeti Főtanács felállításáról szóló 59/1945. Eln. számú – az INGY Politikai Bizottsága és az Ideiglenes Nemzeti Kormány által létrehozott – *rendelet* Debrecenben, az INGY PB 1945. január 26-i ülésén született meg, de nyilvánosságra csak február 10-én került.<sup>29</sup> A kibocsátó testületek megkettőzésének nyilvánvalóan a nagyobb politikai nyomatók volt az oka. Rendeleti jogalkotásra egyébként csak az Ideiglenes Nemzeti Kormány volt felhatalmazva az Ideiglenes Nemzetgyűléstől, a Politikai Bizottság nem. Ezt később az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának 1945. június 7-i szakértői értekezletén egy kiscsapat képviselő szava is tette: „miután a nemzetgyűlés nem lehetett összehívni, a nemzetgyűlés politikai bizottsága – amelyet úgy tekintettünk, mint egy kis nemzetgyűlést – egyszerűen vette magának a jogot és rendelkezett az államfői jogok bizonyos további kategóriáinak gyakorlása felől. A nemzeti kormánnyal egyetértésben ez év februárjában kiadott egy közjogi deklarációt, amellyel felállította a magyar nemzeti főtanácsot.”<sup>30</sup>

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a Politikai Bizottság javaslatára határozatok, majd a nemzetgyűlés, később pedig az országgyűlés törvények sorozatával adott az általa megválasztott kormánynak igen széles körű *felhatalmazást*<sup>31</sup> az ország ügyeinek vitelére, azaz olyan kérdések rendeltel történő szabályozására, amelyek egyébként törvényhozási útra tar-

<sup>29</sup> 59/1945. Eln. sz. Magyar Közlöny, 1945. február 10.; Föglein Gizella: A Nemzeti Főtanács létrejötte és működése Magyarországon (1945–1946). *Hitel*, 1990. december 12. 22–24. p.

<sup>30</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága 1945. június 7-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának jegyzőkönyvei.)

<sup>31</sup> 1945–1949 között a parlament a kormányok részére az alábbi, rendeletek kibocsátására vonatkozó felhatalmazásokat adta:

- 1945:XI.tc. (1945. december 16.–1946. március 1.)
- 1946:VI.tc. (1946. március 1.–1946. július 31.)
- 1946:XVI.t. (1946. július 31.–1946. október 31.)
- 1946:XXVIII.tc. (1946. október 31.–1947. február 28.)
- 1947:VIII.tc. (1947. február 28.–1947. május 31.)
- 1947:XVI.tc. (1947. május 31.–1947. szeptember 30.)
- 1947:XXVI.tc. (1947. szeptember 30.–1948. április 30.)
- 1948:XXIV.tc. (1948. április 30.–1948. december 31.)
- 1948:LVI.tc. (1948. december 31.–1949. december 31.)

toztak volna! A felhatalmazás alapján megszületett kormányrendeleteket „utólagos jóváhagyás céljából” a parlament legközelebbi ülésén kellett bemutatni, ahol is sürgősséggel – azaz előzetes bizottsági tárgyalás nélkül – törvényerőre emelkedtek. (1945 ősz és 1947 nyara között pl. a parlamentben 52 törvényt tárgyaltak, ebből 14-et sürgősséggel. Ily módon vált törvénné az 1945:III. törvénycikk a Nemzeti Főtanácsról, az 1945:V. törvénycikk a fegyverszüneti egyezményről, az 1945:VI. törvénycikk a földosztásról, az 1946:XIII. törvénycikk a szénbányászat államosításáról stb.) Ez a jelenség egészen az alkotmány meghozataláig volt érvényben, utána pedig gyakorlatilag az Elnöki Tanács funkcionált így, törvényerejű rendeleteket alkotva. 1949-ig tehát tulajdonképpen két, párhuzamos vágányon futott a legmagasabb szintű jogalkotás: az egyik a parlamenti úton megszületett törvény, a másik pedig a felhatalmazás alapján kibocsátott kormányrendelet, amely utólag emelkedett törvényerőre.

Az 59/1945. Eln. számú rendelet bevezetője hivatkozott az Ideiglenes Nemzetgyűlés által adott felhatalmazásra, emellett – a Politikai Bizottság január 26-i határozatának megfelelően – megállapította, hogy „Addig, amíg a magyar nép az államfői hatalom gyakorlásának módja felől nem dönt, az államfőt megillető egyes jogokat az ezennel felállítandó háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolja”. Ez volt az első nyilvános bejelentés arról, hogy az államfői hatalom gyakorlásáról – illetve burkoltan az államformáról is – „a magyar nép” fog dönteni.

A Nemzeti Főtanács – a Politikai Bizottság döntése értelmében – a következő tisztségviselő tagokból állott: az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke vagy helyettese, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke vagy helyettese, valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által választás útján kiküldött politikai bizottsági tag, illetve póttag, aki nem tagja a kormánynak. A Nemzeti Főtanács ilyen hivatali összetétele egészen 1945. december 7-ig, az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945:XI. törvénycikk megszületéséig volt érvényben.

Ami pedig a személyi és politikai összetételt illeti, a Nemzeti Főtanács tagja lett Zsedényi Béla (pkv) és Miklós Béla (pkv), valamint Gerő Ernő (MKP). Zsedényi helyettese az ideiglenes államfői testületben Sántha Kálmán lett, Miklós Béla helyetteséről viszont úgy döntöttek, hogy esetenként jelölik ki. Bár az 1945. január 26-i politikai bizottsági

ülés végül is azzal az indokkal, hogy „sokan hiányoznak” (köztük maga Gerő Ernő is – F. G.), és különben sem érkezett még el az ideje a Nemzeti Főtanács „akcióba lépésének”, elhalasztotta a harmadik tagnak és helyettesének a megválasztását.<sup>32</sup> Így Gerő Ernőt harmadik tagként és Révai Józsefet (MKP) póttagként csak az INGY Politikai Bizottsága második, 1945. március 12-i ülésén választották meg ideiglenes jelleggel.<sup>33</sup> A PB ekkor úgy határozott, hogy a Nemzeti Főtanács harmadik tagjának végleges kijelölése „csak a Nemzetgyűlés (az INGY-ről van szó – F. G.) kiegészítése után történjék”. Gerő Ernő nemzeti főtanácsbeli tagságát kereskedelmi és közlekedési miniszterré történt kinevezéséig töltötte be. Utóda 1945. május 11-től Révai József lett, Révai helyettese pedig Kádár János (MKP).<sup>34</sup>

A Nemzeti Főtanács végül is csak 1945. április 17-én, Budapesten tudott „megalakulni”, illetve munkáját csak ekkor kezdhette el.<sup>35</sup>

Az ideiglenes államfői testület, a Nemzeti Főtanács jogkörébe tartoztak a közhivatali és más tisztségekhez vonatkozó azon kinevezések, amelyek „a kormány, vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek”, ezenkívül a miniszterek kinevezése a Politikai Bizottságnak a miniszterelnök javaslatára hozott határozata alapján. A Nemzeti Főtanács joga volt még a kormány tagjainak felmentése s a honvédség állományába tartozóknak az állampolgársági kötelekből való elbocsátása, valamint a házassági akadályok alóli felmentés megadása. Különbféle kegyelmi ügyek szintén a

<sup>32</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. január 26-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>33</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

E politikai bizottsági ülés jegyzőkönyve szerint Zsedényi Béla elnök már 1945. február 20-ra össze akarta hívni a PB-t, azonban „a kormány kérte az összehívás elhalasztását”.

A minisztertanács 1945. április 25-én Vásáry István (FKGP) pénzügyminisztert jelölte (sorsolta ki) a Nemzeti Főtanács póttagjául, a miniszterelnök helyetteséül. (A minisztertanács 1945. április 25-i ülésének jegyzőkönyve. MOL XIX-A-83. A minisztertanács jegyzőkönyvei. 24.)

<sup>34</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. május 11-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>35</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. április 17-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartoztak, de általános kegyelmet (amnesztia) csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhatott.

Az államfőt megillető jogok ilyen mértékű megosztását tulajdonképpen semmi sem indokolta. Azaz minden bizonnyal „csupán” hatalmi-politikai okokra, illetve célokra vezethető vissza. A koalíción belül a kommunista párt az államhatalmi szervekben minél nagyobb befolyásra kívánt szert tenni, illetve a polgári erők minél nagyobb arányú megosztását akarta elérni.

Bár az Ideiglenes Nemzetgyűlésben a Magyar Kommunista Párt és szövetségesei abszolút többségben voltak, de az hosszú hónapokon keresztül nem ült össze. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányban a megalakuláskor viszont a polgári erők képviseltek abszolút többséget; csakúgy mint a INGY Elnökségében és Politikai Bizottságában. Sőt, az INGY Elnöksége csupa pártonkívüli politikusból állott, a 23 tagú Politikai Bizottságban pedig az MKP–SZDP–NPP 48%-ban, 11 fővel volt képviselve; a szövetséges pártok esetében részben „centrista” vagy „jobboldali”, részben pedig az MKP utasításai alapján eljáró tagokkal.

Továbbá mind az Ideiglenes Nemzeti Kormány, mind pedig az Ideiglenes Nemzetgyűlés, illetve annak Elnöksége és Politikai Bizottsága élén pártonkívüli politikusok voltak, Miklós Béla és Zsedényi Béla személyében. Ezen túlmenően azonban az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke és a miniszterelnök, illetve a két államhatalmi szerv között is éles versengés indul meg az elsőbbség megszerzéséért. Ebben a helyzetben – a kommunista párt nyomására – előtérbe került egy harmadik, mind az Ideiglenes Nemzetgyűlés, mind pedig az Ideiglenes Nemzeti Kormány vezetésétől elkülönülő és az államfői jogok egy részét önállóan intéző szerv megteremtésének a gondolata. Az államfői jogkör megosztottságával-megosztásával a kommunista párt és szövetségesei arra törekedtek, hogy ne összpontosuljon még ideiglenesen sem túl nagy hatalom egy személy, illetve egy fórum kezében, s hogy ezzel is elősegítsék a koalíción belüli és kívüli polgári erők megosztását. Bár a Nemzeti Főtanács elnöke is hivatalánál fogva Zsedényi Béla (pkv) lett, és helyet kapott benne a miniszterelnök, Miklós Béla (pkv) is, a Magyar Kommunista Párt a 3 tagú ideiglenes államfői testületben Gerő Ernő, majd Révai József révén a minimálisan és maximálisan megszerezhető 33%-ot megszerezte.

*Az államfői jogkör szétforgácsolása, illetve az államfői jogkör szabályozásának az ideiglenes „félmegoldásai” azt mutatják, hogy az államha-*

talmi, államjogi kérdések a politikai küzdelmek egyik lényeges terepévé váltak a koalícióban. Ezt bizonyítja közvetve az is, hogy az államformát az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek sem a debreceni, sem pedig a budapesti ülésén nem érintették (lévén ideiglenes felhatalmazás). Kezdetben az államforma kérdésében is rész megoldások születtek, mert a politikai pártok az „ideiglenességen” túlménően kül- és belpolitikai okok miatt sem kívánták ezt az ügyet rendezni.

### III. VITÁK AZ IDEIGLENES ÁLLAMFŐI TESTÜLETRŐL; A NEMZETI FŐTANÁCS HATÁSKÖRÉNEK KIEGÉSZÍTÉSE

Még meg sem alakult a Nemzeti Főtanács, amikor hatáskörét Vörös János (pkv) honvédelmi miniszter és egyúttal az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja már bővíteni igyekezett. Az általa 1945. február 19-én aláírt és a március 8-i minisztertanácsi ülésen tárgyalt szolgálati szabályzat-módosítás nem kevesebbet javasolt, mint azt, hogy a kormányzót mint legfőbb hadurat korábban megillető vezérleti, vezényleti és belszerkezeti jogkört az Ideiglenes Nemzetgyűlés által kinevezett honvéd főparancsnok és a Nemzeti Főtanács megosztva gyakorolja. A minisztertanács Valentiny Ágoston (SZDP) igazságügy-miniszter és INGY PB tag, Vásáry István (FKGP) pénzügyminiszter és INGY PB tag, Erdei Ferenc (NPP) belügyminiszter és INGY PB tag, valamint gróf Teleki Géza (pkv) vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzászólása nyomán – a közelinek tűnő újabb nemzetgyűlési ülészsakra hivatkozva – a kérdést levette a napirendről. Teleki Géza indítványára, aki különösen hangsúlyozta, hogy „minden államfői jog gyakorlását kizárólag a Nemzetgyűlés van hivatva eldönteni”, a minisztertanács elhatározta egy alkotmány- és törvény-előkészítő bizottság létrehozását.<sup>36</sup>

Az 1945. március 8-i minisztertanácsi ülésre Vörös János az 1939:II. törvénycikk szerinti Legfelső Honvédelmi Tanács újjászervezését is el akarta terjeszteni.<sup>37</sup> Az újjászervezendő Legfelső Honvédelmi Tanács elnökéül az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökét, tagjaiul pedig a Nemzeti Főtanács több tagját, a miniszterelnököt, a minisztereket, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkárát, valamint a honvédség főparancsnokát jelölte. Miklós Béla miniszterelnök azonban nem engedte előhozni az ügyet azzal az indoklással, hogy „alkotmányjogi átdolgozás van tervbe

<sup>36</sup> A minisztertanács 1945. március 8-i ülésének jegyzőkönyve. (MTKTI, Mt. jkv. Közli: Ruszoly József: „Magyarország köztársaság”. I. Állam és Igazgatás, 1986. 2. sz. 126. p.)

<sup>37</sup> A minisztertanács 1945. március 8-i ülésének jegyzőkönyve. (MTKTI, Mt. jkv. Uo.)

véve, várni ezzel”.<sup>38</sup> A miniszterelnökök és a házelnökök inkább személyes, mint politikai rivalizálására utal, hogy a miniszterelnök módosítása szerint önmagát gondolta e testület elnökének.

E minisztertanácsi ülésen csupán a miniszterelnök hagyta jóvá az *államhatalom gyakorlásával kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 539/1945. M.E. számú rendeletet*, amely március 24-én került nyilvánosságra.<sup>39</sup> E rendelet az 1944. december 23-i minisztertanácsi állásfoglalás szellemében kimondta, hogy „Mindaddig, amíg a nép az ország alkotmányos berendezése és az állam formája kérdésében nem határoz, az állami hivatalok (bírótság, honvédség, pénzügyi és egyéb közigazgatási hatóságok) címében a »királyi« jelzõt, vagy annak rövidítését mellõzni kell. Ugyanez alkalmazandó az állami hivatalok pecsétjeivel kapcsolatban is.” Az állami bíróságok pedig határozataikat – a népbíróságok kivételével – „a »Magyar Állam Nevében« hozzák”. Mivel az ügyészi szervek megnevezésébõl az állami jellegre utaló „királyi” jelzõ elhagyása félreértésre adhatott okot (figyelemmel a törvényhatóságok tisztí ügyészségeire), az igazságügy-miniszter javaslatára a minisztertanács 1945. július 11-i ülésén a királyi ügyészséget államügyészségre, a királyi fõügyészséget fõállamügyészségre a koronaügyészséget pedig Legfõbb Államügyészségre keresztelte át.<sup>40</sup>

Az államhatalom gyakorlásával kapcsolatos egyes kérdésekrõl szóló rendeletnek sokat mondó volt az a kijelentése, hogy mindez csak addig szól, „amíg a nép az ország alkotmányos berendezkedése és államformája tekintetében nem határoz”.

Az *Ideiglenes Nemzetgyûlés Politikai Bizottságának 1945. március 12-i ülése alkotmányjogi kérdéseket is megvitatott*.<sup>41</sup> Az ülésen a Politikai Bizottság 5 tagja még mindig nem jelent meg,<sup>42</sup> de Rákosi Mátyás (MKP), Tildy Zoltán (FKGP) és Szakasits Árpád (SZDP) pártvezetõk tanácskozási joggal már részt vettek. Az ülés megtárgyalta a Politikai Bizottság átszervezését és újraszabályozását, a Nemzeti Fõtanács még meg

<sup>38</sup> A minisztertanács 1945. március 8-i ülésének jegyzõkönyve. (MTKTI, Mt. jkv. Uo.)

<sup>39</sup> 539/1945. M. E. sz. *Magyar Közlöny*, 1945. március 24.

<sup>40</sup> 4 370/1945. M.E. sz. *Magyar Közlöny*, 1945. július 14.

<sup>41</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyûlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzõkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>42</sup> Miskolc, Makó és Pécs képviselõirõl van szó.

nem választott harmadik tagjának az ügyét, valamint az államformának és az államfõi jogok újraszabályozásának problémáját.

Napirenden kívül és elõtt kért szót Gerõ Ernõ.<sup>43</sup> Javaslatára az „Ideiglenes Nemzetgyûlés Politikai Bizottsága az Ideiglenes Nemzetgyûlés után újraszabályozandó”. Idõközben ugyanis a pártoknak „oly vezetői kerültek elõ – mondotta indoklásul –, akik a Politikai Bizottság megalakulásakor még nem lehettek a Politikai Bizottság tagjai, viszont most szükségesnek látszik az, hogy ezek is részt vegyenek a Politikai Bizottság ülésein mint rendes tagok”. Indítványozta továbbá a PB taglétszámát 22-rõl 35-re felemleni.<sup>44</sup> Ezt azzal magyarázta: „amikor a Politikai Bizottság megalakult, hatásköre szûk volt, azonban ez most állandóan kibõvül. A kibõvítésre szükség van azért is, mert az Ideiglenes Nemzetgyûlés új tagok behívásával fog bõvülni, továbbá azért, mert ha az Ideiglenes Nemzetgyûlés nem ülésezik állandóan, szükség van olyan szervezetre, amely állandóan ülésezik és ez a Politikai Bizottság.” Végül azt hangsúlyozta, hogy azon politikai bizottsági tagok, akik egyúttal a kormánynak is tagjai, a jövõben ne mint „rendes tagok” szerepeljenek, hanem csak tanácskozási joggal vegyenek részt a PB ülésein.

Gerõ Ernõ javasolataival azt a kommunista párti igényt juttatta kifejezésre, hogy az 1944 végén politikai úton, ideiglenes jelleggel életre hívott Politikai Bizottság „végleges” legyen; s hogy a kibõvített jogkörû és létszámú „kis nemzetgyûlés”-ben az erõviszonyok elmozduljanak a polgári erõk befolyásának csökkenése felé, illetve az MKP és szövetségesei pozícióinak növekedése irányába.

Ezt látszott alátámasztani Révai József felszólalása is: „Nem jó az – mondotta –, ha egy politikai testület elnöke a Nemzetgyûlés elnöke is.” Fontosnak tartotta, hogy a PB elnöke „politikai személy és nem pártatlan személy legyen. Ez nem bizalmatlanság az Ideiglenes Nemzetgyûlés elnöke iránt – fûzte hozzá –, de egyidõben a Nemzetgyûlés elnöke nem lehet a Politikai Bizottság elnöke is.” Zsedényi Béla, akit személyében is érintett Révai felszólalása, ezt azzal igyekezett elhárítani, hogy a PB tulajdonképpen nem más, mint egy „kis nemzetgyûlés”, és ennek nemigen

<sup>43</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyûlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzõkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>44</sup> A 22, illetve a 35 fõ csak a politikai bizottsági tagok számát jelenti, az elnökök ebben nincsenek benne.

lehetne más elnöke, mint az Ideiglenes Nemzetgyűlésé, mert „ellenesetben nem lehetne tisztán elvi szempontból áttekinteni és összefoglalóan vezetni”.

A Politikai Bizottság kisebb vita után úgy határozott, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés számára javaslatot tesz a PB-ről abban a szellemben és formában, ahogyan az Gerő Ernő betervezésében elhangzott.

A Politikai Bizottság szóban forgó ülésén Juhász Nagy Sándor az államfői jogok szétforgácsolását zűrzavarosnak tartotta, ezért is szükségesnek vélte „az államfői hatalomról véglegesen gondoskodni”, sőt azt is, hogy „Magyarország államformája is rendezést nyerjen”. A *köztársaság mint államforma az ő megfogalmazásában került először jegyzőkönyvbe*.<sup>45</sup> Javasolta, hogy a végleges döntésig „állíttassék valamely biztos szervezet az államfő helyébe”. A Nemzeti Főtanácsot csak akkor tekintette volna erre alkalmasnak, ha mindazokat a kinevezési hatásköröket is megkapná, amelyeket a kormány és az INGY Elnöksége gyakoroltak. Utalt arra is, hogy ezen államfői testületbeli tagsággal összeférhetetlen a kormánytagság.

Gerő Ernő ennek kapcsán mutatott rá először arra a kommunista igényre, hogy el kell választani egymástól az államfői jogokat és a kormány által gyakorolt végrehajtó hatalmat.<sup>46</sup>

Ezen a Politikai Bizottsági ülésen alakult meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés *Alkotmányjogi Bizottsága* azzal a feladattal, hogy dolgozzon ki javaslatot „az államfői jogok gyakorlásának mikéntjére”.<sup>47</sup> A Politikai Bizottság úgy határozott – Zsedényi Béla indítványára, Gerő Ernő és Szakasits Árpád egyetértésével –, hogy az Alkotmányjogi Bizottságnak tagja legyen az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke (Zsedényi Béla), a miniszterelnök (Miklós Béla), a belügyminiszter (Erdei Ferenc), valamint az igazságügy-miniszter (Valentiny Ágoston)<sup>48</sup> és a koalíciós pártok egy vezető tagja. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságá-

<sup>45</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>46</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>47</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>48</sup> Politikai Bizottsági határozatok az Alkotmányjogi Bizottság felállításáról. (MOL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.)

nak a koalíciós pártokat képviselő tagjai voltak: Kovács Imre (NPP), Gulácsy György (FKGP), Farkas Mihály (MKP), Ries István (SZDP), Horváth Barna (PDP).<sup>49</sup> Emellett a testület szakértőket is meghallgatott véleményadás céljából. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságába bejelentett szakértők voltak: Feri Sándor (MKP), Bibó István (miniszteri tanácsos, Belügyminisztérium), Török Pallaghy Attila (Honvédelmi Minisztérium), Bölöny József (egyetemi tanár), Molnár Kálmán (egyetemi tanár), Sebestyén Pál (képviselő, külügyminisztériumi osztályfőnök), Vicián Rezső (Miniszterelnökség), Joanovich Emil (NPP).<sup>50</sup>

Az Alkotmányjogi Bizottság az igazságügy-miniszter felkérésére, Bölöny József pártonkívüli legitimista jogász, pécsi egyetemi magántanár bevonásával el is készített egy törvénytervezetet, illetve annak módosított változatát, amely 1945. március 27-én és 29-én a pártok szakértői elé került.

Az ún. *Bölöny-féle tervezet* első változata (A) „Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről” címet viselte,<sup>51</sup> csakúgy, mint a második, módosított (B) változaté.<sup>52</sup>

Az I. fejezetek (1–6. §) a törvényhozó és a végrehajtó hatalom gyakorlásával kapcsolatban megállapították, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője, de egyúttal arra is utaltak, hogy a törvényhozó hatalom gyakorlása „átmenetileg szünetel” (A); illetve „az Ideiglenes Nemzetgyűlés működésének tartama alatt szünetel” (B). A törvényhozási útra tartozó halaszthatatlan rendelkezéseket ezalatt az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatai tartalmazzák, „ideértve a törvények hatályon kívüli helyezését és módosítását is” (B).

A tervezet első változata a végrehajtó hatalomról kimondta, hogy azt az „Ideiglenes Kormányzótanács” az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek fele-

<sup>49</sup> MOL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.

<sup>50</sup> MOL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.

<sup>51</sup> „Dr. Bölöny József egyetemi tanár tervezete. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről.” (Politikatörténeti Intézet Levéltára [továbbiakban: PIL] 285.f. 5.cs. 5. 6e.)

<sup>52</sup> „Dr. Bölöny József egyetemi tanár tervezete. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről.” (PIL 283.f. 10.cs. 241.6e.); MOL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés; Föglein Gizella: Törvénytervezet – torzóban. Bölöny József 1945. évi alkotmányjavaslata. In: Hatalommegosztás és jogállamiság. Szerkesztette: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 311–334. p.

lős Ideiglenes Nemzeti Kormány által gyakorolja. A módosított változat szerint viszont ezt a funkciót a „Nemzeti Kormányzótanács” tölti be.

Az első tervezet az Ideiglenes Nemzeti Kormányt csak arra hatalmazta fel, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés további rendelkezésig megtehesse azokat az intézkedéseket, amelyek az államhatalmat 1944. október 16-tól „bitorolt szervek rendelkezéseivel létesített állapot megszüntetésére és a jogrend helyreállítására szükségesek”. A módosított tervezet viszont az eltérő idő-határ – 1944. március 19. – következtében árnyaltabban fogalmazott. Eszerint az Ideiglenes Nemzetgyűlés felhatalmazza az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy „az 1944. március hó 19. napjától október hó 15. napjáig kibocsátott rendelkezéseket az alkotmány keretében saját felelősségére ideiglenesen hatályban tarthassa, vagy helyettük új rendelkezéseket állapíthasson meg, amennyiben ez a jogrend és jogbiztonság érdekében szükséges”. Addig is azonban, amíg az Ideiglenes Nemzeti Kormány e tárgyban intézkedik, „ideiglenesen alkalmazásban maradnak ezek a rendelkezések, amennyiben tartalmuknál fogva az alkotmánnyal, a fennálló törvényekkel és a törvényerejű szokásjoggal nem ellenkeznek, vagy törvényes felhatalmazás körében keletkeztek és még megszüntetve nem lettek”. Az 1944. október 16. utáni időszakra vonatkozóan viszont az első tervezettel megegyezően foglalt állást.

Mindkét tervezet II. fejezetének címe: „A halaszthatatlan államfői teendők ideiglenes ellátása” volt (7–13. §), de az új ideiglenes államfői testület elnevezésére, létszámára és összetételére nézve alapvető eltérések mutathatók ki.

Az első tervezet szerint az Ideiglenes Nemzetgyűlés a saját működésének tartamára, az államfői teendők ellátására 3 tagú Ideiglenes Kormányzótanácsot állít fel, s ezzel egyidejűleg a Nemzeti Főtanács megszűnik. Az Ideiglenes Kormányzótanács tagjai az Ideiglenes Nemzetgyűlés mindenkori elnöke; az Ideiglenes Nemzetgyűlés által, Politikai Bizottságának tagjai közül titkos szavazással, kétharmados szótöbbséggel megválasztott tag; valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által „a tudományok művelése terén kítűnt magyar állampolgárok sorából titkos szavazással, kétharmad szótöbbséggel megválasztott tag”. A tervezetben megkötés volt, hogy az Ideiglenes Kormányzótanács tagjai pedig nem lehetnek parlamenti képviselők sem.

A módosított tervezet viszont 5 tagú, ún. Nemzeti Kormányzótanács létrehozását rendelte el, s ezzel egyidejűleg a Nemzeti Főtanács meg-

szűnne. A Nemzeti Kormányzótanács tagjai az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke; az Ideiglenes Nemzetgyűlés pártjai közül „képviselőtagjaik számaránya szerint legnagyobb három párthoz (MKP, SZDP, FKGP – F. G.) tartozó ideiglenes nemzetgyűlési képviselők által pártonként külön-külön, titkos szavazással saját kebelükből megválasztott egy-egy, összesen három tag”; valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés által „a nagykorú magyar állampolgárok sorából titkos szavazással megválasztott egy tag”. E módosított tervezet is kikötötte, hogy az államfői testület tagjai nem lehetnek egyidejűleg kormánytagok, a választott tagjai pedig ideiglenes nemzetgyűlési képviselők.

Mindkét tervezet előírta, hogy a Kormányzótanács összehívásáról az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke gondoskodik, tanácskozásain ő elnököl, és határozatait a Kormányzótanács nevében ő írja alá. Érvényes határozat hozatalához az Ideiglenes Kormányzótanács esetében legalább 2 tag, a Nemzeti Kormányzótanács esetében pedig legalább 3 tag jelenléte szükséges. A Kormányzótanács minden rendelkezése és intézkedése csak akkor érvényes, ha azt az illetékes felelős miniszter ellenjegyezte.

Mindkét tervezet azonos, illetve hasonló jogkört kívánt adni a Kormányzótanácsnak: kinevezi és felmenti a miniszterelnököt, mégpedig „alkotmányos szokás szerint a vezető politikusok és esetleg egyéb kimagasló közéleti tényezők véleményének meghallgatása után”; a miniszterelnök előterjesztésére pedig kinevezi a minisztereket. Miniszterelnökké, illetve miniszterré azonban csak az nevezhető ki, akinek kinevezéséhez az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága hozzájárul. Az első tervezet az alsóbb szintű kinevezési jogokat is számba vette, míg a módosított változat szerint a Nemzeti Kormányzótanács „egész terjedelmében gyakorolja az államfőt megillető kinevezési jogkört. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. évi december hó 22-i határozatának ezzel ellentétes rendelkezései hatályukat veszítik.”

Kimondta mindkét tervezet, hogy a Kormányzótanács képviseli Magyarországot nemzetközi téren; a külhatalmakkal szövetségeket és egyéb szerződéseket azonban csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazása alapján köthet. Hadüzenethez vagy a hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazásához és a békekötéshez szintén az Ideiglenes Nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges. Háború vagy mozgósítás esetén az Ideiglenes Nemzeti Kormány előterjesztésére határoz a honpolgári kötelekből való elbocsátás kérdésében. A Kormányzótanács



gyakorolja a kegyelmezési jogot, általános kegyelmet azonban csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhat.

Az első tervezet szerint az Ideiglenes Kormányzótanács tagjai csak akkor gyakorolhatják tisztüket, ha az Ideiglenes Nemzetgyűlés előtt esküt tesznek; a módosított tervezet viszont az eskü mellett fogadalmat is említ, ha az eskütétel a tagok meggyőződésével ellenkeznek.

A III. fejezet (14–17. §) egyebek között a határozat kötelező erejéről és hatálybalépéséről intézkedett.

Az 1945 márciusában elkészült alkotmányjogi tervezetek legitimitásukat az Ideiglenes Nemzetgyűléstől eredeztették, pontosabban abból kívánták eredeztetni. Erre nemcsak a címbeli formulák – ti. „az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozata” – utaltak, de a tervezetek bevezetői azzal a megfogalmazással éltek, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés „az időközben felszabadított területek képviselőivel kiegészítve, az 1945. április hó 5. napján Budapesten az országgyűlés képviselőházának helyiségeiben egybegyűlt és 1945. évi április hó ... napján tartott ülésében a következő határozatot hozta”.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésén határozatban kérte fel az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlést április 1. és 5. között lehetőleg Budapestre hívja össze. Egyúttal felkérte az INGY Elnökségét és az Ideiglenes Nemzeti Kormányt arra is: a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál eszközölje ki, hogy Ideiglenes Nemzetgyűlés budapesti összehívását tegye lehetővé.<sup>53</sup> (Bár az Ideiglenes Nemzetgyűlést 1945. április 2-án 108 budapesti képviselővel kiegészítették, a dunántúli képviselők azonban még hiányoztak belőle.) Mivel az Ideiglenes Nemzetgyűlés Budapesten az előzetes tervekkel ellentétben, április 5-én mégsem ülhetett össze, így a Kormányzótanács kérdése egyelőre lekerült a napirendről.

Bár a tervezetek elkészülte idején, 1945 márciusában Magyarország államformája de jure még királyság volt, mindazonáltal a Bölöny-féle tervezetekben az államfői testületnek Horthy Miklós kormányzó státusára emlékeztető elnevezése és a Kormányzótanácsnak a „királyi hatalomban foglalt” jogaira történő hivatkozásai anakronisztikusak voltak. Nem is beszélve arról, hogy az újabb államfői testület, a *Kormányzóta-*

<sup>53</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. március 12-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

*nács – csakúgy mint az általa megszüntetendő Nemzeti Főtanács – ideiglenes jelleggel funkcionált volna, ami az államhatalom és politikai közélet stabilizálása szempontjából legalábbis megkérdőjelezhető volt.*

1945. április 27-én született meg és május 1-jén került nyilvánosságra az 1440/1945. M.E. számú rendelet, amely a népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú rendeletet módosította, illetve kiegészítette.<sup>54</sup> Ez a jogszabály a Nemzeti Főtanács kegyelmezési jogáról hasonló módon és szellemben szólt, mint az előző rendelet, csak némiképp kiegészítette azt: „A kegyelmezés joga a Nemzeti Főtanácsot illeti.

A Nemzeti Főtanács határozatát az igazságügy-miniszter javaslatára hozza meg. Az igazságügy-miniszter a kegyelmi ügyekben javaslatát az iratok hozzáérkezésétől számított két nap alatt teszi meg; a Nemzeti Főtanács a kegyelmi kérvény felett érkezésétől számított öt nap alatt határoz.”

A *Bölöny-féle tervezet(ek)ről* az elkövetkező hetekben *több koalíciós napilap is hírt adott*. A *Népszava* 1945. május 1-ji számában „Fontos politikai nyilatkozatok Magyarország demokratikus megújulásáról” címmel összeállítást közölt.<sup>55</sup> *Valentin Ágoston* „Az államfői jogokat testület fogja gyakorolni” című nyilatkozatában felhívta a figyelmet, hogy a közjog terén már elkészültek „a demokratikus átalakítást célzó javaslatok”. Eszerint az államfői jogokat testület fogja gyakorolni, melynek neve „valószínűleg államtanács lesz” – mondotta az igazságügy-miniszter. S noha a Bölöny-féle tervezetek az államforma kérdését nem érintették, a szociáldemokrata politikus – valószínűleg pártjának köztársasági hagyományából is fakadóan – utalt a királyság intézményének anakronisztikus voltára és burkoltan a köztársasági államformára tett célzást: „Ezzel megszűnik az a 25 éves fikció, melyet a külföld sohasem tudott megérteni, hogy Magyarország királyság. A királyság megszűnésével természetesen egész közjogunk átalakul. Ebben az irányban az első lépés már megtörtént: rendelet jelent meg, amely közhivatalok és közintézmények nevéből eltörli a »királyi« szót.”

A *Kis Újság* 1945. május 5-i szerkesztőségi cikkének címében pedig arról informált, hogy „Öttagú tanács lép a Nemzeti Főtanács helyébe. Az öttagú kormányzótanács gyakorolja az államfőt megillető jogokat”.<sup>56</sup> A kis-

<sup>54</sup> 1140/1945. M.E. sz. *Magyar Közlöny*, 1945. május 1.

<sup>55</sup> *Népszava*, 1945. május 1.

<sup>56</sup> *Kis Újság*, 1945. május 5.

gazdapárti napilap röviden áttekintette az államfői jogkör második világháború utáni megosztottságát a különféle intézmények között. A Nemzeti Főtanácsról szólva pedig külön is rámutatott bizonyos, kétségtelenül meg­lévő ellentmondásokra, anomáliákra. Így pl. arra, hogy a Nemzeti Főtanácsban „részt vesz a miniszterelnök is, ugyanakkor viszont a lemondó miniszterelnöknek a felmentést szintén a Nemzeti Főtanács adja meg”. Ismertette a Bölöny-féle tervezetet, majd hangsúlyozta, hogy azt a pártok tárgyalási alapul már elfogadták. A lap értesülése szerint a kormányzótanácsról várhatóan a „közeljövőben összeülő nemzetgyűlés” fog dönteni, és ezzel „rendeződik az államfői jogok gyakorlásának a kérdése is”.

Május 10-én a *Kis Újságban* megszólalt maga Bölöny József is, aki „Az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezése” című vezércikkben ismertette tervezetét, pontosabban annak módosított változatát.<sup>57</sup> A pécsi legitimista jogász professzor a tervezetét egyenesen úgy minősítette, értékelte, mint ami az államhatalom „t ö r v é n y e s (kiemelés eredetiben – F. G.) gyakorlásának az alapjait fekteti le” – az eddigi jogi szabályozások legitimitását legalábbis kétségbe vonva. Emellett rámutatott arra, hogy a tervezet nem csupán az államfői jogkör gyakorlását szabályozza, hanem az valójában magának az államhatalom gyakorlásának az „ideiglenes rendezéséről” szól. Utalt arra, hogy a közeljövőben kiegészítendő és így teljessé váló Ideiglenes Nemzetgyűlésnek a „legelső feladata” lesz e törvény megalkotása. Amit azért tartott fontosnak, mert „ezzel fogja tulajdonképpen legalizálni a saját működését és mindazoknak a szerveknek az eddigi és jövőbeni ténykedését, amelyek tőle származtatják az államhatalom gyakorlását”. Bölöny májusi vezércikke a márciusi tervezetéhez képest tehát lényeges, sőt alapvető módosulást hozott a jogforrását, legitimitását tekintve. A tervezet ugyanis még csak a „csonka” Ideiglenes Nemzetgyűlés határozataként említette a leendő jogszabályt; a vezércikk viszont már a „teljes” Ideiglenes Nemzetgyűlés törvényeként. Ez a változás – módosulás nemcsak és nem is elsősorban az idő előrehaladtával hozható összefüggésbe, hanem sokkal inkább a tervezettel kapcsolatos viták és ellenvélemények következményeinek tudható be.

A Bölöny-féle tervezet nyilvánosságra hozatala a sajtó útján éppen ekkor nem volt véletlennek tekinthető, mivel másnap tartotta soron következő ülését az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága.

<sup>57</sup> *Kis Újság*, 1945. május 10.

Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának 1945. május 11-i, immár budapesti ülésén*<sup>58</sup> Zsedényi Béla elnök bejelentette, hogy az Alkotmányjogi Bizottságot a „Debrecenből való elköltözésünk és a Nemzetgyűlés április 5-re tervezett összehívásának elmaradása” és más, gazdasági – technikai akadályok következtében eddig nem hívhatta össze. Együttal ígéretet tett arra, hogy az Alkotmányjogi Bizottságot a közeljövőben összehívja, az Ideiglenes Nemzetgyűlés öt politikai pártját egy-egy képviselőjüknek a delegálására felkéri, és a szakértők meghallgatásáról is intézkedni fog. „Teszem ezt az igazságügy-miniszter úrral egyetértve, aki ebben a tekintetben előkészítő tárgyalást folytatott.”

Ezen az ülésen Erdei Ferenc belügyminiszter a kérdéssel kapcsolatos hiányérzeteit, kifogásait juttatta kifejezésre. „A Nemzetgyűlésre vonatkozó bizottságban és minden állandó bizottságban a Belügyminisztérium is képviselve volt – mondotta. – Itt kerül ugyanis szóba a szakértők megjelölése. Az ilyen és efféle dolgokba kérem az én bekapcsolásomat is.”

A belügyminiszter felvetésére Zsedényi Béla válaszolt: az igazságügy-miniszterre azért történt hivatkozás, mert ő készítette az előterjesztést, de „Természetesen köszönettel vesszük mindkettőjüket, tehát a belügyminiszter úr bekapcsolódását is”.

Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának szakértői értekezlete 1945. június 7-én ült össze*<sup>59</sup> és megvitatta a Bölöny-féle tervezetet az államfői jogokról. Hosszú vita után a többség az 5 tagú Kormányzótanácsot fogadta el, kimondván, hogy a három legnagyobb pártot (FKGP, MKP, SZDP) megilleti ugyan 1-1 tagság, ám őket nem a saját parlamenti frakcióik, hanem e pártok 3-3 jelöltje közül az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjai választják. A testület tagjai fokozott büntetőjogi védelem alatt álltak volna.

Tehát a leendő Kormányzótanács hatáskörébe kerültek volna azon államfői jogok, amelyek addig a kormányt, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét és a Nemzeti Főtanácsot illették. Sőt, ezek némileg ki is bővültek, pl. a külügyi jogokkal (nem esett szó viszont a hadúri jogokról).

<sup>58</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. május 11-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>59</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága 1945. június 7-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának jegyzőkönyvei.)

Sebestyén Pál külügyi szakértő javaslatára az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának szakértői úgy határoztak, hogy csak azon nemzetközi szerződések megkötéséhez kell igényelni az Ideiglenes Nemzetgyűlés hozzájárulását, amelyek „törvényhozói hatáskörbe tartoznak”. Az INGY előzetes hozzájárulása szükséges hadüzenethez, békekötéshez, valamint minden olyan elhatározáshoz, amely hadiállapotot idézhet elő.

A szakértői értekezlet végül is elfogadta az ideiglenes államfői testületre vonatkozó tervezetet, bár többen megállapították, hogy a kérdés végleges rendezése a leendő alkotmányozó nemzetgyűlésre vár.

A Kormányzótanács tervével kapcsolatban *széles körű vita bontakozott ki* különböző fórumokon.

*Bibó István* nemzeti parasztpárti közjogász a Bölöny-féle tervezettel legalábbis két ponton polemizált: az egyik az állami főhatalom kérdése, a másik pedig az egész államhatalom legitimitása.

Bibó már az Alkotmányjogi Bizottság június 7-i szakértői értekezletén abból indult ki, hogy a demokratikus magyar kormányzat törvényességét aligha akarná bárki is komolyan kétségbe vonni; mégis „alapvető közjogi berendezéseinket az ideiglenességnek, rögtönzöttségnek, mondhatjuk nyugodtan, a formátlanságnak atmoszférája lengi körül”. Nyugtalanlansággal töltötte el, hogy az eddig ismeretes tervek tovább akarják folytatni az „ideiglenességnek és formátlanságnak” eddigi rendszerét. „Ha továbbra is ideiglenességekkel és határozatokkal dolgozunk, amelyek nagyon jó expedienst jelentettek addig, amíg másképpen nem lehetett, de kodifikálásra nem alkalmasak, akkor az a veszély fenyeget – mutatott rá –, hogy latens legitím tényezők fognak előkerülni a múltból, vagy pedig politikai szétesés következik be.”<sup>60</sup>

Később, „A demokratikus Magyarország államformája” című, 1945. június 10-i, *Szabad Szó*-beli vezércikkében<sup>61</sup> azt vetette fel, hogy egy olyan „személyes tekintélyekhez szokott országban, mint Magyarország, semmi sem veszedelmesebb, mint az államfői hatalmat személytelenné,

<sup>60</sup> PIL 283. f. 10. cs. 241.6e.; Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága 1945. június 7-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>61</sup> Bibó István: A demokratikus Magyarország államformája. *Szabad Szó*, 1945. június 10.; Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Második kötet. 1945–1949. Válogatta és az utószót írta: Huszár Tibor. Szerkesztette: Vida István. Magvető Kiadó, 1968. 8. p.

névtelenné tenni, s az államfői funkciót soktagú pártbizottságokra ruházni”. Egyik intő példaként az 1795–1799. évi 5 tagú francia direktóriumot hozta fel, amely Franciaországot „a nagy forradalomból a nagy diktatúrába vezette”. A weimari köztársaság bukásának is egyik fontos tényezője volt a demokratikus személyes tekintély hiánya, mert ezért „a németek ott kerestek maguknak személyes tekintélyt, ahol találtak és így találták először Hindenburgot és azután Hitlert”. Bibó szerint Magyarországnak vannak olyan „feltétlenül demokratikus szellemű és feltétlenül tekintéllyel bíró emberei, akiket a nemzet személyes tisztelete körülvehet és tekintéllyel övezhet anélkül, hogy félni kellene e férfiak diktatúrás terveitől”. Bibó tehát a leghelyesebbnek azt tartotta, hogy az államfői hatalom – még ha az ideiglenes és átmeneti lenne is – egy személyre ruházható.

Ami pedig az államhatalom legitimitásának a kérdését illeti, jogilag és politikailag egyaránt veszélyesnek tekintette a közjogi berendezések ideiglenességének a fenntartását. „Ha nincs mögötte szándék, akkor jogászai aprólékosságnak, ha pedig van mögötte szándék, akkor bizonyos jogi formákkal visszaélő jogászai reakciónak kell neveznünk.” Bibó úgy vélte, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely magát a nemzeti szuverenitás kizárólagos letéteményesének nyilvánította, és felhatalmazást adott az Ideiglenes Nemzeti Kormányznak a fegyverszünet megkötésére, „nyugodtan bátorságot vehet magának ahhoz is, hogy ezeket az elhatározásait a magyar nemzet törvényei közé iktassa, ezt követően is a magyar nemzet számára törvényeket alkosson”. A közjogi kérdések rendezésének nem az a feladata, hangsúlyozta Bibó, hogy a demokratikus magyar kormányzat ideiglenességét aláhúzza (mint a Bölöny-féle tervezet – F. G.), hanem az, hogy „a demokratikus magyar kormányzatnak a nemzet közmegegyezésében már meglévő törvényességét lerögzítse, formákba öntse és a nemzet politikai gondolkodása számára megfoghatóvá tegye” – azaz törvényeket alkosson.

*Hegymegi Kiss Pál*, a Független Kisgazdapárt képviselője „Az államfői jogkör” című, 1945. június 14-i, *Magyar Nemzet*-beli vezércikkében<sup>62</sup> az újabb, ideiglenes államfői testület felállítását ellenezte, többek között azért, mert a Kormányzótanács „gyengíti a minisztérium súlyát, sőt elvesz az eddigi miniszterelnöki jogkörből”. Az egykori ellenzéki politikus

<sup>62</sup> *Magyar Nemzet*, 1945. június 14.

az 1848:III. törvénycikknek megfelelő független, felelős minisztériumra, tehát a kormányra kívánta ruházni az államfő hatáskörét is, mivel színterint „nem az államfői jogkör ideiglenes gyakorlását kell rendezni, mert ezt ma nem gyakorolhatja más, mint a felelős minisztérium”. Ez a felfogás a kormány, illetve a miniszterelnök felelősségét húzta alá, azaz Miklós Béla politikai súlyát igyekezett volna erősíteni.

*Bölyny József* „Az államfői jogkör kérdéséhez” című, a *Kis Újságban*, 1945. június 21-én megjelent nyilvános válaszában<sup>63</sup> – éppen az 1848–1849. évi megoldásokra hivatkozva – cáfolta a bírálót. Jogi és történeti tényeket sorakoztatott fel: 1848-ban az államfői jogkört a király gyakorolta, ő szentesítette a 48-as törvényeket is. A „független magyar felelős minisztérium alakításáról” szóló 1848:III. törvénycikk 2. §-ában arról rendelkezik, hogy a király távollétében (tehát ideiglenesen) a nádor mint királyi helytartó gyakorolja a végrehajtó hatalmat, nem pedig a minisztérium. 1849-ben, amikor gondoskodni kellett az államfői jogkör ideiglenes gyakorlásáról, a törvényhozó testület ezt Kossuthra mint kormányzó elnökre ruházta, nem pedig a kormányra. „A 48-as törvények szellemének éppen a miniszteri felelősség teljes fenntartása felel meg – hangsúlyozta Bölyny –, ami pedig nemcsak a törvényhozó testülettel szemben fennálló jogi és politikai felelősséget foglalja magában, hanem az államfői jogokat gyakorló tényezővel szemben fennálló politikai felelősséget is!” Mindezt Bölyny megtoldotta azzal, hogy épp a közelmúlt szolgáltatott negatív példákat az államfői és kormányfői jogkörnek egy kézben való egyesítésére (Szálasi, Hitler és Franco uralmát említette).

*Hegymegi Kiss Pál* álláspontja mellett kitarva, „Az államfői jogkör ideiglenes gyakorlása” című válaszát eljuttatta az Igazságügy-minisztériumba,<sup>64</sup> ahol – Bölynyt mintegy támogatva – ad acta tették azzal, hogy a tervezetet az Alkotmányjogi Bizottság értekezlete állapította meg. Kormányzótanácsra valójában nem volt szükség, ugyanakkor a minisztertanácsot ténylegesen erősíteni kellett volna; azonban nem oly módon, hogy az államfőt megillető jogokat a fórum gyakorolja.

*Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának 1945. július 21-i ülésén tovább folytatódott az alkotmányjogi kérdésekkel kapcsolatos*

<sup>63</sup> *Kis Újság*, 1945. június 21.

<sup>64</sup> MOL Igazságügy-minisztérium T-623. (Közli: Ruszoly József: „Magyarország-közársaság” I. Állam és Igazgatás, 1986. 2. sz. 131. p.)

*vita*.<sup>65</sup> Zsedényi Béla elnök jelentést tett a szakértői értekezletről, megemlítve azt is, hogy az Alkotmányjogi Bizottság összehívása ügyében hiába kereste meg a miniszterelnököt, nem kapott tőle választ.

*Erdei Ferenc* (NPP) elmondta, hogy a szakértői értekezleten a tervvel kapcsolatban három lényegbevágó pontban nem jött létre meg egyezés. Az egyik az 1920:I. törvénycikk alapján működött főhatalmi szervek működésének megszűnése, illetve ennek kimondása; a másik, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés törvényeket alkosson-e, vagy határozatokat hozzon; a harmadik pedig az, hogy a Kormányzótanács tagjai közvetlenül vagy pedig pártokhoz kötöten legyenek-e választhatók. A belügyminiszter hiányolta, hogy a szakértői értekezleten „igen lényeges faktorok nem vettek részt”; s a Bölyny-féle tervezethez a Nemzeti Parasztpárt és a Magyar Kommunista Párt szakértői, a Belügyminisztérium kiküldöttjével egyetemben – kellő tájékoztatás hiányában – nem járultak hozzá. A belügyminiszter azt indítványozta, hogy a szakértői értekezlet még egyszer üljön össze és a javaslat csak ezután kerüljön az Alkotmányjogi Bizottság elé. *Erdei Ferenc* indítványához csatlakozva *Juhász Nagy Sándor* (pkv) a tervezetet „nagyon rossz”-nak minősítette, *Szakasits Árpád* (SZDP) pedig úgy vélte, hogy „az új alkotmányjogi tervezet még egy újabb szakértői értekezletet”.

Hogy az újabb szakértői értekezletre sor került-e, pontosan nem tudni, annyi azonban bizonyos, hogy a Bölyny-féle tervezet többé nem került szóba. *Valentiny Ágoston* igazságügy-minisztert pedig – aki a Bölyny-féle tervezetet előterjesztette, illetve akinek felkérésére maga a tervezet is elkészült – a Nemzeti Főtanács 1945. július 21-én felmentette.<sup>66</sup> Utóda az Ideiglenes Nemzeti Kormányban a Szociáldemokrata Párt pártügyésze, *Ries István* lett.

*A Nemzeti Főtanács hatáskörének kiegészítéséről* szölt az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának és az Ideiglenes Nemzeti Kormányának az 1814/1945. E. számú rendelkezése, amely 1945. július 21-én született, de csak szeptember 5-én került nyilvánosságra.<sup>67</sup> A rendelet a

<sup>65</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. július 21-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>66</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. július 21-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>67</sup> 1814/1945. E. sz. *Magyar Közlöny*, 1945. szeptember 5.

házasságon kívül született gyermekek kegyelmi úton való törvényesítését, valamint a nyugellátás kegyelmi úton történő engedélyezését is a Nemzeti Főtanácsra ruházta. E jogszabály megszületése azt bizonyítja, hogy ekkorra már valójában nem volt valóságos alternatíva a Nemzeti Főtanács helyébe egy újabb, ideiglenes jellegű államfői testület létrehozása, hanem a már meglévő intézmény hatáskörének a kibővítése.

Az 1945. augusztus 31-i pártközi értekezlet a kommunista párt javaslatára arról határozott, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottságának az államfői jogok ideiglenes gyakorlásáról szóló tervezetét az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. őszi ülészsaka tárgyalni nem fogja.<sup>68</sup> Noha néhány nappal korábban, az augusztus 29-i minisztertanácsi ülésen Balogh István (FKGP) miniszterelnökségi államtitkár még megemlítette az államfői hatalom ideiglenes gyakorlására vonatkozó korábbi javaslatot.<sup>69</sup> A pártközi értekezlet egyidejűleg arról is döntött, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés kiegészítése után a Politikai Bizottságot újra kell választani, és tovább kell működtetni.<sup>70</sup> Ehhez kapcsolódóan a minisztertanács szeptember 4-i ülése azt kérte, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés erősítse meg az Ideiglenes Nemzeti Kormányt és minisztereinek rendeleteit, s vita nélkül emelje törvénnyé a legfontosabbakat.

<sup>68</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 68. h.

Arra a tényre, hogy „fontos és lényeges parlamenti faktorrá növekedett a pártközi értekezlet” – az INGY PB 1945. július 21-i ülésén is utalt Zsedényi Béla. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>69</sup> Ruszoly József: „Magyarország köztársaság” I. Állam és Igazgatás, 1986. 2. sz. 132. p.

<sup>70</sup> Gergely Ernő: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága. ... 104. p.

#### IV. AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS BUDAPESTI ÜLÉSSZAKA AZ ÁLLAMI FŐHATALOMRÓL

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szeptember 6-i, immár budapesti ülésén a *Politikai Bizottság újjáalakult* az augusztus 31-i „pártközi pártvezetői értekezleten történt megállapodásnak megfelelően”.<sup>71</sup> A Politikai Bizottság „újjáalakulása” nem egyszerűen csak létszámemelkedést jelentett a korábbi 23 (22 + 1) fő helyett 31 (30 + 1) taggal,<sup>72</sup> de a tagság jelentős részének kicserélését is, azaz tulajdonképpen őrsváltást.

Az immár „teljes” Ideiglenes Nemzetgyűlés „teljes” Politikai Bizottságában a kommunista pártnak és szövetségeseinek lényegesen növekedett az arányuk és befolyásuk a korábbi PB-hez képest. A Politikai Bizottságban az MKP–SZDP–FKGP 6-6, az NPP–PDP 3-3, a szabad szakszervezetek 2 és a pártonkívüliek 5 fővel képviseltették magukat. A „megújult”, de valójában új Politikai Bizottságból kimaradt pl. Nagy Imre, Schimmer István (MKP), Kovács János, Németh István, Pozsgay Gyula, Valentiny Ágoston (SZDP), Erdei Ferenc, Nagy Zoltán, Szula András (NPP), Balogh István, Gyöngyösi János, Őry István, Váczy József, Vásáry István (FKGP), Bánáss László, Révész Imre (pkv). Változatlanul a Politikai Bizottság tagja maradt viszont pl. Gerő Ernő, Révai József (MKP), Molnár Kálmán, Órley Zoltán (PDP), valamint Miklós Béla, Juhász Nagy Sándor, Sántha Kálmán, Zsedényi Béla (pkv). Ennél sokkal jellemzőbb volt azonban az, hogy szinte valamennyi párt és politikai irányzat e bizottságban vonultatta fel vezető politikai személyiségeit, illetve „erős” embereit. A Politikai Bizottság új tagja lett Farkas

<sup>71</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 69. p. (Zsedényi Bélának, az INGY elnökének bejelentése).

<sup>72</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának névsora (31 tag). (MOL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.); Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója... 69. h.

Mihály, Kádár János, Rajk László, Rákosi Mátyás (MKP),<sup>73</sup> Faragó László, Kéthly Anna, Kisházi Ödön, Szakasits Árpád, Szeder Ferenc, Takács Ferenc (SZDP), B. Farkas Ferenc, Kovács Imre, Sz. Szabó Pál (NPP), Dobi István, Kovács Béla, Nagy Ferenc, Sulyok Dezső, Tildy Zoltán, Varga Béla (FKGP), Szent-Iványi Sándor (PDP), Kossa István, Pintér János (szsz), Szent-Györgyi Albert (pkv). A pártonkívüliek arányát növelte, hogy a Politikai Bizottságnak hivatalból változatlanul tagjai lettek az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségének tagjai és a miniszterelnök, azaz Zsedényi Béla (a PB elnöke), Juhász Nagy Sándor, Sántha Kálmán és Miklós Béla.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának összetétele arra enged következtetni, hogy e bizottságnak a korábbiaknál is jóval nagyobb politikai szerepet szántak. *Tevékenységének politikai jelentősége tovább nőtt*, s a hatalmi – pártpolitikai csatározások egyik elsőrendű fórumává vált, a parlament szerepe pedig ezzel tovább csökkent.<sup>74</sup>

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szeptember 6-i ülése törvényerőre emelte két debreceni határozatát. Az 1945:I. törvénycikk a magyar állami szuverenitás gyakorlásáról címet viselte,<sup>75</sup> s az 1944. december 22-i határozata alapján az Ideiglenes Nemzetgyűlést a magyar állami szuverenitás kizárólagos birtokosának nyilvánította. Az 1945:II. törvénycikk

<sup>73</sup> Rákosi Mátyás, az MKP főtitkára az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségéhez 1945. szeptember 5-én keltezett levelében a következőket írta: „A mai napon kézhez vett felkérésre bejelentem, hogy a vezetésem alatt álló párt részéről jegyzőkül Béki Ernő és Kiss Károly nemzetgyűlési képviselőket, a Politikai Bizottságba tagokul:

• Kádár János  
Gerő Ernő  
Révai József  
Rajk László  
Farkas Mihály

nemzetgyűlési képviselőket, végül a magam személyét ajánlom.” A levélben Kádár János neve kézzel van beírva, a név mellett csillag, s ugyancsak csillaggal jelzett utóiratként kézzel írt megjegyzés található. „Utólag bejegyezte a kommunista párt telefon bemondása alapján 945.IX.5.” Olvashatatlan aláírás. (MOL XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés.)

<sup>74</sup> Föglein Gizella: A parlamentarizmus „parlamentáris” korlátai Magyarországon (1944–1949). *Hitel*, 1990. augusztus 22. 20–21. p.

<sup>75</sup> 1945:I. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár*. 1943–1945. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é. n. 71. p.)

pedig az *államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlásáról* szól,<sup>76</sup> s ugyancsak az e tárgyban kiadott 1944. december 22-i ideiglenes nemzetgyűlési határozatot emelte törvényerőre, kiegészítve azt az 539/1945. M.E. számú rendeletnek megfelelően.<sup>77</sup>

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés szeptember 6-i ülése alkotott egy harmadik törvényt is, az 1945:III. törvénycikket, a *Nemzeti Főtanácsról*.<sup>78</sup> Ez a törvény nemcsak összegezte a Nemzeti Főtanácsról és annak jogköréről szóló 59/1945. Eln. számú, valamint az azt kiegészítő 1814/1945. E. számú rendelkezéseket, de újabb kiegészítésekkel tovább bővítette az ideiglenes államfői testület hatáskörét. Így, részben a kialakult gyakorlatnak megfelelően a Nemzeti Főtanács hatáskörébe került a „címek adományozása, továbbá rendjelek és kitüntetések alapítása, illetőleg adományozása”, valamint a külhatalmakkal szembeni képviselő joga. Pfeiffer Zoltán kisgazdapárti képviselő indítványára került a Nemzeti Főtanács jogkörébe: „1. a követek küldése és a külállamok követeinek elfogadása; 2. a konzulok kinevezése és az idegen konzulok részére a működési engedély megadása; 3. a Magyarország nevében külállamokkal létesítendő nemzetközi szerződések aláírására jogosító felhatalmazás megadása és az aláírt nemzetközi szerződések megerősítése azzal, hogy a törvényhozás hatáskörét érintő nemzetközi szerződések megerősítéséhez az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai bizottságának előzetes hozzájárulása szükséges.”<sup>79</sup>

Az 1945:II. és az 1945:III. törvénycikkek még a kiegészítésekkel sem küszöbölték ki az államfői jogkör megosztottságát, gyakorlásának széttagoltságát, sem pedig azt az anomáliát, hogy a Nemzeti Főtanácsnak továbbra is tagja maradt a miniszterelnök.

Mindhárom törvényt 1945. szeptember 16-án hirdették ki, csakúgy, mint a népbíráskodás tárgyában kibocsátott korábbi kormányrendeletek törvényerőre emeléséről szóló 1945:VII. törvénycikket is.<sup>80</sup> E jogszabály törvényerőre emelte – egyebek között – a 81/1945. M. E. számú rendelet-

<sup>76</sup> 1945:II. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár*. 1943–1945. évi törvénycikkek... 71. p.)

<sup>77</sup> Az 1945:II. törvénycikk a „m. kir. Kúriá”-t „Magyar Kúria”-ként említi.

<sup>78</sup> 1945:III. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár*. 1943–1945. évi törvénycikkek... 72. p.)

<sup>79</sup> Az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója*... 67. p.

<sup>80</sup> 1945:VII. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár*. 1943–1945. évi törvénycikkek... 90–110. p.)

tet a népbíráskodásról, megismételve ezzel kapcsolatosan a Nemzeti Főtanács kegyelmezési jogát.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. szeptember 27-i ülésén személyi kérdésekben döntött. Miután a Politikai Bizottság 1945. március 12-i ülésének határozata értelmében Révai József megbízása lejárt, a Nemzeti Főtanács harmadik tagjául megválasztotta Rákosi Mátyást, póttagként pedig Szakasits Árpádot.<sup>81</sup>

Az 1945. október 24-i minisztertanácsi ülés a kormányzói kabinetirodát – amely a háború után természetesen már nem működött – megszüntette.<sup>82</sup> E rendelkezés mint a 10 120 / 1945. M. E. számú rendelet, november 27-én került nyilvánosságra.<sup>83</sup>

Az 1945. november 4-én megtartott nemzetgyűlési választásokon 4 730 409 érvényes szavazatot adtak le.<sup>84</sup> A szavazatok és a nemzetgyűlési mandátumok száma, illetve aránya – a választójogi törvény, az 1945:VIII. törvénycikk alapján – a következőképpen oszlott meg:

	Szavazat		Mandátum	
Független Kisgazdapárt	2 697 508	57,03%	245	58,2%
Szociáldemokrata Párt	823 314	17,41%	69	16,4%
Magyar Kommunista Párt	802 122	16,95%	70	16,6%
Nemzeti Parasztpárt	325 284	6,87%	23	5,5%
Polgári Demokrata Párt	76 424	1,62%	2	0,5%
Magyar Radikális Párt	5 757	0,12%	–	–
	4 730 409	100,00%	409	100,00%

A nemzetgyűlés tagjainak száma összesen 421 fő volt, ami abból adódott, hogy a nemzetgyűlés első ülése az ország közéleti és szellemi vezető személyiségei közül 12 képviselőt választott tagjai sorába.

A nemzetgyűlési választások eredményeinek ismeretében – immár új politikai erőviszonyok között – rögtön megindultak a kormányalakítási

<sup>81</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. szeptember 27-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz); A Nemzeti Főtanács 1945. október 9-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>82</sup> Ruzsoly József. „Magyarország köztársaság” ... I. *Állam és Igazgatás*, 1986. 2. sz. 133. p.

<sup>83</sup> 10 120/1945. M.E. sz. *Magyar Közlöny*, 1945. november 27.

<sup>84</sup> PIL 283.f. Faragó-féle választási statisztika. 1945. (Közl.: Balogh Sándor: *Parlamentti és pártharcok Magyarországon 1945–1947*. Kossuth Könyvkiadó 1975. 98. p.)

tárgyalások. A nemzetgyűlési választások azonban nemcsak azt tisztázták, hogy az egyes pártok milyen erővel rendelkeznek, de azt is, hogy sem az egyik, sem a másik fél nem vállalhatja a bukás veszélye nélkül a kormányzással járó felelősséget. A nemzetközi körülmények és a belső nehézségek tehát továbbra is arra ösztönözték a politikai feleket, hogy fenntartsák a koalíciót. Bár a választások alapján a kisgazdapárt – abszolút többsége birtokában – elméletileg egyedül is kormányt alakíthatott volna (stratégiai szempontból pedig a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt is megfelelő koalíciós partnernek látszott). A kommunista párt részvételét a kormányban, illetve kormányzati kulcspozícióikat mindenekelőtt a Szovjetunió támogatása, a Vörös Hadsereg jelenléte, s nem utolsósorban a pártnak a háború befejezése óta kiépített hatalmas pozíciói, egységes, jól mozgatható szavazótáborra motiválta.

A pártok részesedésével és a személyi kombinációkkal kapcsolatos pártközi viták elhúzódása következtében csak 1945. november 15-én alakult meg a Tildy Zoltán (FKGP) vezette kormány. A 14 tárca a kisgazdapárt, illetve az MKP–SZDP–NPP egymás között „megfelelte”.<sup>85</sup> Az MKP megkapta a rendőrség s az egész közigazgatás szempontjából döntő kérdéssé vált belügyminiszteri tárca (Nagy Imre). Emellett megszerzte a közlekedési tárca (Gerő Ernő), melynek fontossága nyilvánvaló volt. Az MKP számára a népjóléti minisztérium megszerzése (Molnár Erik) is lényegessé vált, a népszerűség elnyerése szempontjából. Az SZDP az ipariügyi (Bán Antal), a kereskedelem- és szövetkezetiügyi (Rónai Sándor), valamint a különleges helyzetben nagyon fontos igazságügyi tárca (Ries István) kapta. Az NPP-nek a kultuszárca jutott (Keresztury Dezső). Az FKGP-nek a kevésbé fontos, illetve kevésbé népszerű tárca maradtak, valamint azok, amelyek Magyarország fegyverszüneti státusából adódóan csak igen korlátozott lehetőségekkel bírtak: földművelésügyi (Kovács Béla), hadügy (Tombor Jenő), közellátásügyi (Báranyos Károly), külügy (Gyöngyösi János), pénzügy (Gordon Ferenc), tájékoztatásügyi (Balla Antal), újjáépítési (Antall József). Államminiszterként bekerült a kormányba Rákosi Mátyás (MKP), Szakasits Árpád (SZDP) és Dobi István (FKGP). Rákosi és Szakasits azonban nem sokkal később miniszterelnök-helyettesek lettek.

<sup>85</sup> Balogh Sándor: *Parlamentti és pártharcok Magyarországon 1945–1947*. ... 545. p.

Az 1945. novemberi nemzetgyűlési választásokat követően a *kisgazdapárt* – a képviselői mandátumok abszolút többsége birtokában – mindekenélőtt a *parlament útján akarta érvényre juttatni politikai céljait. A kommunista párt és szövetségesei viszont* – lényegében ugyanezen oknál fogva és azért is, mert ők viszont a kormányban lettek „erősebbek” – *elsősorban parlamenten kívüli eszközöket vettek igénybe politikai céljaik érdekében.*

A kormányváltással a *maga ellentmondásosságában megnyilvánult az államfői jogkör rendezetlensége és megosztottsága is.* Miklós Bélát kormányfői tisztségéből – az INGY Politikai Bizottsága javaslatára – a Nemzeti Főtanács mentette fel (melynek maga a miniszterelnök is tagja volt!). Tildy Zoltánt a miniszterelnöki teendők ellátásával és a kormányalakítással viszont az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége bízta meg; az új kormány tagjait pedig – az INGY PB javaslatára – a Nemzeti Főtanács nevezte ki. Az új kormány a „kis nemzetgyűlés”, azaz az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának november 15-i ülésén alakult meg.<sup>86</sup> A kormányváltással azonban nemcsak az állami főhatalom körüli anomáliák jutottak kifejezésre, de a parlamentarizmus hiányos volta is. Minthogy a nemzetgyűlés összehívása 1945. november 29-ére – a választásokat 25 nappal, a kormányalakítást pedig 2 héttel követve – elhúzódott, így a törvényhozás tulajdonképpen még formálisan sem kapott jogot arra, hogy a kormány tagjait „megválassza”.

A nemzetgyűlési választások, illetve a kormányalakítás után tovább folytatódtak, *s bizonyos értelemben kiéleződtek az állam- és alkotmányjogi kérdésekkel kapcsolatos politikai csatározások, és felgyorsultak a jogalkotási munkálatok.*

<sup>86</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz); A Nemzeti Főtanács 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

## V. A NEMZETGYŰLÉS AZ ÁLLAMHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL; AZ 1945:XI. TÖRVÉNYCIKK MEGALKOTÁSA

Az „egyik”, megosztott jogkörű ideiglenes államfői testület, az *Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége* 1945. november 15-ével *befejezte működését*, amikor is Tildy Zoltánt megbízta a miniszterelnöki teendők ellátásával és a kormányalakítással. A „másik” államfői testület, a *Nemzeti Főtanács azonban tovább funkcionált*, bár megváltozott személyi összetételben. A miniszterelnök változás folytán – az 1945:II. törvénycikk 2. §-ának (2) bekezdése értelmében – a Nemzeti Főtanács új tagja hivatalánál fogva Tildy Zoltán lett<sup>87</sup> (Miklós Béla helyett).

Az immár nem „ideiglenes”, hanem „végleges” törvényhozó hatalom, a *nemzetgyűlés legelső*, 1945. november 29-i ülésén *megválasztotta elnökét*, Nagy Ferencet (FKGP) és a nemzetgyűlési bizottságokat, köztük a *Politikai, valamint a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságot*.<sup>88</sup> A házelnök megválasztásával a Nemzeti Főtanács személyi összetétele is módosult, ugyanis hivatalánál fogva Nagy Ferenc az államfői testület tagja lett (Zsedényi Béla helyett).

A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának létszáma ekkor 36 (35 + 1) főre növekedett. A korábbiakhoz hasonlóan koalíciós összetételű volt, de benne a Független Kisgazdapárt, nemzetgyűlési választási eredményei, illetve parlamenti mandátumai folytán, nagyobb befolyással rendelkezett, mint előzőleg. Ugyanakkor a kommunista párt és szövetségeseinek a befolyása csökkent, annak ellenére, hogy politikai bizottsági tagjaik létszámában és személyi összetételében nem vagy szinte alig történt változás. Az MKP és az SZDP 1-1 fővel növelte tagságát, és némi személycserére

<sup>87</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>88</sup> Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott nemzetgyűlés naplója. (Továbbiakban: *Nemzetgyűlés Naplója*.) Hiteles kiadás. I. kötet. Atheneum, Budapest, 1946. 8–10. h.



is sor került; az NPP-nél 1 személycseré volt azonos létszám mellett; az FKGP viszont több mint kétszeresére, azaz 16 főre növelte korábbi 6 fős létszámát. A PDP 3 fős tagsága 1-re csökkent, személycserével egybekötve; a pártonkívülieket 2 tag képviselte; a szabad szakszervezeteket viszont már senki sem.

A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának személyi összetétele a következő volt:<sup>89</sup> Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Kossa István, Rajk László, Rákosi Mátyás, Révai József (MKP); Faragó László, Justus Pál, Kéthly Anna, Kisházi Ödön, Szakasits Árpád, Szeder Ferenc, Vajda Imre (SZDP); B. Farkas Ferenc, Kovács Imre, Veres Péter (NPP); Balogh István, Dobi István, Gyöngyösi János, Kovács Béla, Nagy Ferenc, Oltványi Imre, Rácz Lajos, Sulyok Dezső, Szabó Árpád, B. Szabó István, Taksonyi János, Tildy Zoltán, Varga Béla, Vásáry István, Virágh József, Vörös Vince (FKGP); Szent-Iványi Sándor (PDP); Bölöni György, Moór Gyula (pkv). A Politikai Bizottság elnöke – a PB ügyrendje szerint – Nagy Ferenc házelnök lett.

A nemzetgyűlés Politikai Bizottságában tehát az FKGP 16; az MKP és az SZDP 7-7; az NPP 3; a PDP 1; a pártonkívüliek 2 fővel képviseltették magukat. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a Politikai Bizottságban *kényes egyensúly* alakult ki a koalíció két pólusa, pontosabban a szóba jöhető szövetséges pártok között, sőt még az egyes pártokon belül is. Az MKP és szövetségeseinek aránya viszont a PB-ben még így is kedvezőbb volt, mint a nemzetgyűlésben. A Politikai Bizottságban meglévő kényes egyensúlyt a pártközi megállapodások azonban időről időre fenntartották, s ha kellett, „korrigálták”.<sup>90</sup>

A Politikai Bizottság – eredeti szerepkörét meghosszabbítva – a parlament „ideiglenességének” megszűnte után is létezett, sőt létszámában jelentősen megnövekedve „újjalakult”. Mindez azt látszik bizonyítani, hogy a parlamentet mint az államhatalom legfontosabb szervét, a politikai küzdelmek fórumát a „kis nemzetgyűlés” útján tulajdonképpen to-

<sup>89</sup> MOL. XVIII-3. 1. doboz. (Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások után Kossa István már nem a szabad szakszervezetek, hanem az MKP képviselőjében lett a PB tagja.)

<sup>90</sup> Hogy e jelenség mennyiben „csak” a pártközi megállapodások eredménye volt, vagy abban a szövetséges nagyhatalmak, pontosabban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság milyen szerepet töltött be, az további kutatások tárgyát képezi.

vábra is bármikor ki lehetett iktatni a politikai és közéletből; ami a parlamentáris demokrácia radikális szűkítését – csorbítását jelentette – sőt, időnként annak tényét is megkérdőjelezte – Magyarországon a második világháború után.

A nemzetgyűlésben ugyancsak november 29-én újjáválasztott 21 tagú Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság szintén koalíciós jellegű volt, bár már létszámánál fogva sem vonultatott fel olyan sok „nagy” nevet, mint a Politikai Bizottság. A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságban az MKP és az SZDP 4-4 (Kállai Gyula, Orbán László, Rajk László, Révai József, illetve Bechtler Péter, Faragó László, Kiss Roland, Valentiny Ágoston); az NPP 2 (Erdei Ferenc, Kondor Imre); az FKGP 10 (Auer Pál, Bencze Imre, Dessewffy Gyula, Erőss János, Jékely László, Kovács István, Nagy Vince, Pfeiffer Zoltán, Révész László, Varga Béla); a pártonkívüliek 1 fővel (Zsedényi Béla) képviseltették magukat. A bizottságnak polgári demokrata párti tagja nem volt. A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága nemcsak politikai funkciót töltött be, hanem elsősorban szakmai feladatok ellátására jött létre, ezért az egyes pártok a legtekintélyesebb közzjogi és alkotmányjogi szakértőiket delegálták ide. A bizottság 1945. december 5-i ülésén elnökének megválasztotta Erőss Jánost, alelnökének pedig Kállai Gyulát.<sup>91</sup>

A nemzetgyűlésben megválasztott parlamenti bizottságok közül csupán a Politikai, valamint a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság volt ilyen nagy létszámú, a többi 10-14 fő közötti volt. Ez arra enged következtetni, hogy különösen a Politikai Bizottság, nem csupán egy volt a sok közül, hanem szinte „külön közzjogi szervezet” volt.

A nemzetgyűlés még ugyancsak 1945. november 29-i ülése jegyzőkönyvben örökítette meg Zsedényi Bélának, az Ideiglenes Nemzetgyűlés és a Nemzeti Főtanács egykori elnökének érdemeit. Nagy Ferenc házelnök méltató szavaiban hangsúlyozta, hogy Zsedényi Béla mint „a Nemzeti Főtanács elnöke, nagy jogi tudását mindenkor a legtisztább szándéktól vezérelve alkalmazta a legmagasabb helyen, mindenkor megtalálta a módját annak, hogy a jogszerű igazságot és a rendkívüli idők által megkövetelt törvényalkalmazást szerencsésen egyeztesse össze. (...) Eredményes építő, puritán közéleti szereplésével kiérdemelte úgy a sa-

<sup>91</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1945. december 5-6-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL. XVIII-1. 10. doboz.)

ját maga, mint munkatársai, Juhász Nagy Sándor és Sántha Kálmán alelnökei számára a nemzet halálját és köszönetét.”<sup>92</sup>

A legsürgősebb alkotmányjogi kérdéseket rendező törvényjavaslat már 1945. november 29-ére megszületett.

Ennek elkészítése a Ries István (SZDP) vezette Igazságügy-minisztériumra várt, melyhez rendelkezésre álltak a Bölöny-féle „előmunkálatok” is. Az igazságügy-miniszter a nemzetgyűlés 1945. december 5-i ülésén nyújtotta be az *államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslatot*,<sup>93</sup> melyet még aznap a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság megtárgyalt.

A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság december 5-6-i ülésén heves vita bontakozott ki a törvényjavaslatban (is) szereplő, 36-ra megnövelt létszámú Politikai Bizottságról. Auer Pál (FKGP) e bizottságot szívesebben tekintette volna egynek a többi nemzetgyűlési bizottság közül, nem pedig „külön közjogi szervezet”-nek. „Szó van a javaslatban a Politikai Bizottság létesítéséről – mondotta. – Nem tartom helyén valónak ennek a bizottságnak a Ház többi bizottságaitól ilyen módon való megkülönböztetését, mert így az a látszat, mintha egy külön közjogi szervet létesítenénk.”<sup>94</sup> Zsedényi Béla (pkv) és Pfeiffer Zoltán (FKGP) elegendőnek tartották volna a Politikai Bizottság eddigi, „törvényalkotó” jogkörét. Révai József (MKP) azonban ragaszkodott a korábbi pártközi megállapodás szerinti formulához, hogy ti. a korábbi hatáskörökön túl a Politikai Bizottsághoz tartozzon „fontos politikai döntések előkészítése is”. Faragó László (SZDP) előadó koalíciós készséggel igyekezett a Politikai Bizottságnak a törvényjavaslatba való megmásíthatatlan beiktatását megindokolni: „A Politikai Bizottság valóban minden más bizottságtól különbözik egyfelől strukturálisan, másfelől hatásköri szempontból. Strukturálisan különbözik abban, hogy amíg a Ház minden egyéb bizottsága egy bizonyos tárcával vagy egy bizonyos adminisztratív feladatkörrel kapcsolatos, addig a Politikai Bizottság valósággal előkészítője a nemzetgyűlésnek,

<sup>92</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 17–18. h.

<sup>93</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 133. h.

<sup>94</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1945. december 5–6-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.) E feltevést lényegében igazolta például az a tény, hogy a magyar–szovjet gazdasági együttműködési szerződést nem a nemzetgyűlés, hanem a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága javaslatára a Nemzeti Főtanács ratifikálta 1945. december 20-án (MOL XVIII-5. 1. doboz).

hatásköri szempontból pedig különbözik annyiban, hogy a nemzetgyűlés a Politikai Bizottságra az eddigi állapotoknak megfelelően bizonyos jogokat ruház. Ezek a szempontok indokolták a Politikai Bizottság kiemelését és ebbe a törvényjavaslatba foglalását.” A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság kiscsapatja tagjainak nemcsak a Politikai Bizottság „státusának” a megváltoztatását nem sikerült elérniük, de azt sem, hogy a PB tagsággal összeférhetetlennek nyilvánítsák a miniszteri státust.

A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságban a Nemzeti Főtanácsról is vita alakult ki, amelynek eredményeként jelentős módosítás született: az ideiglenes államfői testületnek a miniszterelnök a továbbiakban már nem lehetett tagja.

*A nemzetgyűlés 1945. december 6-i ülésén Faragó László (SZDP) előadó betérjlesztette a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság jelentését az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslatról.*<sup>95</sup> A december 7-i nemzetgyűlésben ugyancsak Faragó László (SZDP) előadó, a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság tagja ismertette a törvényjavaslatot.<sup>96</sup>

Az előadó bevezetőjében rámutatott arra, hogy immár megszűnt az ideiglenesség, amelyet az Ideiglenes Nemzetgyűlés, az Ideiglenes Nemzeti Kormány és az eddigi Nemzeti Főtanács jelentett. Ennélfogva szükségesnek tartotta, hogy addig is, amíg „a nemzetgyűlésnek módja nem lesz Magyarország államformáját megszabni”, míg módja nem lesz az alkotmányt „ott és annyiban, ahol és amennyiben szükséges” módosítani, „rendeztessenek mindazok a kérdések, amelyek az állami főhatalom gyakorlásával szükségképp egybe vannak kötve”. Így fontosnak vélte az állami főhatalom intézményeinek újbóli szabályozását, azt ti., hogy a Nemzeti Főtanácsnak már ne lehessen tagja a miniszterelnök. A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának különleges helyét és szerepét abban látta, hogy a javaslat „instituuálja a nemzetgyűlés Politikai Bizottságát”, míg a nemzetgyűlés többi bizottságának létesítéséről a hárszabályterve-

<sup>95</sup> „A Nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságának jelentése »az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről« szóló 1. számú törvényjavaslat tárgyában”. (Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés Irományai. [Továbbiakban: *Nemzetgyűlés Irományai*.] I. kötet. Hiteles kiadás. Athenaeum, Budapest, 1945. 14–15. h.)

<sup>96</sup> „Törvényjavaslat az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről”. (*Nemzetgyűlés Irományai*. I. 1–3. h.);

zet gondoskodott. A javaslat a Politikai Bizottságnak „bizonyos közjogi funkciókat adott”, pl. ez az intézmény tett elsősorban előterjesztést a Nemzeti Főtanácsnak a miniszterelnök személyére.

Korábban az állami főhatalom gyakorlásában négyes megoszlás volt érvényben: a parlament elnöke, a Nemzeti Főtanács, a miniszterelnök és a miniszterek gyakoroltak bizonyos államfőt megillető jogokat. „Ez az állapot ma megszűnik – mondotta az előadó – és az államfőnek fenntartott jogok a Nemzeti Főtanácsot illetik meg.” Végül Faragó László az egész törvényjavaslatot úgy értékelte, mint ami „lecölöpöli, s lerakja az alapjait annak az alkotmány tervezetnek, amelyre azután az új magyar alkotmány mutatis mutandis felépülhet”.

A törvényjavaslatnak a felhatalmazásra vonatkozó része igen széles körű törvényhozási jogokat biztosított a kormánynak a parlamenttel szemben. (A felhatalmazás értelmében minden rendeletet utólagos jóváhagyás céljából be kellett mutatni a nemzetgyűlés legközelebbi ülésén.) Nagy Ferenc házelnök a képviselők előtt ismertette a felhatalmazási javaslat tárgyalási módját: „pártközi értekezlet jött létre oly irányban, hogy a javaslatot a t. Nemzetgyűlés vita nélkül fogja megszavazni. Miután a nemzetgyűlésnek még ügyrendje nincs, ragaszkodnom kell a pártközi értekezlet határozatához.”<sup>97</sup> S bár Nagy Vince (FKGP) sérelmezte, hogy „A Közjogi Bizottság határozatát megváltoztatták!”, illetve hogy „A Közjogi Bizottság többségi módosítását nem hozták ide!” – a nemzetgyűlés a törvényjavaslatot vita nélkül elfogadta.

Az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945:XI. törvény cikk december 16-án került nyilvánosságra.<sup>98</sup> A törvénynek „A Nemzetgyűlés”; „A Nemzeti Főtanács”; „A magyar felelős minisztérium” című fejezetei tartalmazták e három államhatalmi szerv felépítését, és rendezték egymáshoz való viszonyát.

A jogszabály a nemzetgyűlésről kimondta, hogy az a „magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője”, s hogy a nemzetgyűlés „állapítja meg Magyarországot alkotmányát és államformáját”. A nemzetgyűlés tag-

<sup>97</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 196. h.

<sup>98</sup> 1945:XI. törvény cikk. (*Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvények...* 134–136. p.); Föglein Gizella: Állami főhatalom Magyarországon a második világháború után (1944–1949). *Levéltári Szemle*, 1991. 2. sz. 14. p.

jai részére ugyanazt a mentelmi jogot biztosítja, mint aminőben az országgyűlés tagjai részesültek. A nemzetgyűlés, annak bizottságai és tagjai, valamint működésük ugyanabban a büntetőjogi védelemben részesülnek, mint amelyet a büntetőtörvények az országgyűlés, annak bizottságai és tagjai részére, valamint működésük védelmére biztosítanak. A nemzetgyűlés által alkotott törvények kihirdetésére az 1945:I. törvény cikk 2. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

A nemzetgyűlés tagjai sorából 36 tagú Politikai Bizottságot választ. A Politikai Bizottság hatáskörébe tartozik „fontos politikai döntések előkészítése, úgyszintén a jelen törvény és más jogszabályok szerint reáruházott egyéb feladatok ellátása”.

A második fejezet a Nemzeti Főtanácsról intézkedett. A Nemzeti Főtanács – a törvény értelmében – a nemzetgyűlés elnökéből és a nemzetgyűlés által választott két tagból, valamint két póttagból áll. A tagok és póttagok egyike sem lehetett azonban egyidejűleg kormánytag, tehát a miniszterelnök sem lehetett az államfői testület tagja. Ezzel a Nemzeti Főtanácsra vonatkozó, ezzel ellentétes rendelkezések hatályukat veszítették, és a Nemzeti Főtanács újjáalakulásával a régi tagok tisztsége megszűnt. A Nemzeti Főtanács tagjai a nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tettek, ezen túlmenően a nemzetgyűlés elnöke gondoskodott a Nemzeti Főtanács ülésének összehívásáról, és vezette annak tanácskozásait. (A Nemzeti Főtanács szótöbbséggel határozott.) A Nemzeti Főtanács azonban nemcsak a nemzetgyűléssel volt kapcsolatban, de a kormánnyal is: ugyanis az államfői testület „rendelkezései és intézkedései” csak akkor voltak érvényesek, ha azokat a miniszterelnök ellenjegyezte.

A Nemzeti Főtanács jogköre a korábbiakhoz képest úgy módosult, hogy egyidejűleg bővült és szűkült. A törvény értelmében a Nemzeti Főtanács nevezi ki és menti fel a „miniszterelnököt a Politikai Bizottság kétharmad többségű határozata, ilyen hiányában pedig a nemzetgyűlés határozata alapján”. A Nemzeti Főtanácshoz kerültek tehát az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnökségét korábban megillető kinevezési jogok, illetve azok a kinevezések, amelyek „a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják”: így a politikai államtitkárok, a Magyar Kúria, a Közigazgatási Bíróság, a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökeinek a kinevezése. A honvéd tábornokok kinevezé-

se azonban csak a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter együttes előterjesztésére történhetett. Bár a Nemzeti Főtanács jogköre a fentebbiek alapján kétségtelenül bővült, azok tényleges érvényre juttatását, gyakorlati hatékonyságát a miniszterelnöki ellenjegyzés szükségessége valójában nagymértékben csökkentette.

A Nemzeti Főtanács tagjai ellen tisztségük betöltésének ideje alatt egyáltalában nem, tisztségük megszűnése után pedig az annak gyakorlásával kapcsolatos cselekedeteik vagy mulasztásaik miatt nem lehetett bűnvádi vagy fegyelmi eljárást indítani vagy folytatni. A tisztségük gyakorlásával kapcsolatban ellenük elkövetett bűncselekmények olyan elbírálás alá esnek, mintha az államfő ellen követték volna el azokat. A Nemzeti Főtanács tagjait az alkotmány vagy a törvények megszegése esetében a nemzetgyűlés felelősségre vonhatja. A felelősségrevonást a nemzetgyűlés összes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. A bíraskodást a nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. törvénycikk 34. § szerint szervezett bíróság gyakorolja.<sup>99</sup>

A harmadik fejezet bevezetőül megállapította, hogy a kormány a nemzetgyűlés megalakulásától kezdődően mint magyar felelős minisztérium működik tovább. A magyar felelős minisztérium a miniszterelnökből, három államminiszterből (akik közül kettő miniszterelnök-helyettes), továbbá belügy-, pénzügy-, külügy-, vallás- és közoktatásügyi, honvédelmi, földművelésügyi, kereskedelem- és szövetkezetügyi, közlekedésügyi, igazságügyi, ipariügyi, közellátásügyi, népjóléti, újjáépítési és tájékoztatásügyi miniszterből áll. A minisztérium, úgyszintén annak tagjai a nemzetgyűlésnek felelősek. A miniszterek felelősségre vonása felől az 1848:III. törvénycikkben meghatározott esetekben a nemzetgyűlés határoz; a bíraskodást a nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. törvénycikk 34. § szerint szer-

<sup>99</sup> A független magyar felelős minisztérium alakításáról szóló 1848:III. törvénycikk 34. §-a a következő:

»34. § A bíraskodást a felső tábla által, saját tagjai közül titkos szavazással választandó bíróság, nyilvános eljárás mellett gyakorlandja, és a büntetést a vétséghez aránylag határozandja meg.

Választatik pedig összesen 36 tag, kik közül azonban tizenkettőt az alsó tábla által a vádpör elévitelére kiküldött biztosok, tizenkettőt pedig a vád alá vont miniszterek vethetnek vissza. Az eként alakított, és tizenkét személyből álló bíróság fog fölöttök ítéletet mondani.« (*Magyar Törvénytar. 1836–1866. évi törvénycikkek*. Franklin Társulat, Budapest, 1896. 221. p.)

vezett bíróság gyakorolja. Az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvény a kormány felhatalmazását is tartalmazta; e felhatalmazás alapján az állam főhatalmi szervezetét vagy annak működését érintő rendelkezéseket kibocsátani nem lehetett. A kiadott rendeleteket a nemzetgyűlés legközelebbi ülésén utólagos jóváhagyás céljából be kellett mutatni. A törvény a kihirdetés napján lépett hatályba.

A szervezeten újjalakult Nemzeti Főtanácsba a nemzetgyűlés – előzetes pártközi megállapodás alapján – 1945. december 7-én az alábbi tagokat választotta képviselői sorából: Rajk László (MKP) és Varga Béla (FKGP), póttagként pedig Szeder Ferenc (SZDP) és Szabó Pál (NPP).<sup>100</sup> Nagy Ferenc mint házelnök tulajdonképpen már november 29-től hivatalból, automatikusan tagja volt a Nemzeti Főtanácsnak. Varga Béla a Nemzeti Főtanács 1946. január 4-i ülésén azonban bejelentette főtanácsosi tagságáról való lemondását.<sup>101</sup> Ezt a koalíciós sajtó azzal hozta összefüggésbe, hogy „mint római katolikus pap, nem írhat alá halálos ítéletet, amelyhez egyébként kizárólag csak a pápa adhat engedélyt”.<sup>102</sup> A Nemzeti Főtanács a lemondást a nemzetgyűlés tudomásulvételéig feltételelesen tudomásul vette, és egyúttal elrendelte, hogy a megüresedett főtanácsosi tagságra a nemzetgyűlés által megválasztott első póttagot, Szeder Ferencet (SZDP) kell behívni. E személyi változással a Nemzeti Főtanácsban valójában „örségváltás” ment végbe; ugyanis a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt az államfői testületben abszolút többségre (66%) tett szert. A Nemzeti Főtanács mindhárom tagja egyúttal a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a tagja is volt.

*Az a tény, hogy az államhatalom „ideiglenes” gyakorlásának törvény útján való rendezése ekkor létrejött, legalábbis arra utalt, hogy a kormány az államforma és az államfői jogok kérdésében 1945. december elején még nem szánta el magát a „végleges” lépésre. E kérdés rendezése tulajdonképpen határidő nélküli alkotmányos program lett a nemzetgyűlés számára.*

<sup>100</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. december 10-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács); *Népszava*, 1945. december 8.

1945. december 7-én a szervezeten megújult Nemzeti Főtanács tagjai és póttagjai közül Nagy Ferenc, Varga Béla és Szabó Pál esküt; Rajk László és Szeder Ferenc pedig fogadalmat tettek a nemzetgyűlésben. (*Nemzetgyűlés Naplója*. I. 197. h.)

<sup>101</sup> A Nemzeti Főtanács 1946. január 4-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 2. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>102</sup> *Népszava*, 1946. január 6.

## VI. AZ ÁLLAMFORMA KÉRDÉSE 1945–1946 FORDULÓJÁN

*A felemás alkotmányjogi helyzet felszámolásához az utolsó, döntő lökést 1945 végén, 1946 elején elsősorban külpolitikai motivációk adták. 1945. decemberében a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai értekezlete határozott arról, hogy a hitleri Németország volt európai szövetségeseivel, így Magyarországgal is meg kell kötni a békét, s e célból mielőbb békekonferenciát kell összehívni.<sup>103</sup> A magyar kormány és a pártok vezetői e tényből azt a következtetést vonták le, hogy a békekonferencia előtt – azaz még a béke-előkészítés időszakában – erélyes kézzel kell hozzányúl- ni a régi államforma, a „király nélküli királyság” felszámolásához, illetve tovább kell lépni az államszervezetben még meglévő ideiglenesség s az államfői jogok gyakorlása körüli tisztázatlanság és rendezetlenség megszüntetése terén. Ez a kétségtelenül jelentkező külpolitikai háttér azonban találkozott az egyes politikai pártok már korábban is meglévő, ilyen irányú közjogi és alkotmányjogi elképzeléseivel és politikai szándékaival is. Annál is inkább, mert a kisgazdapártnak az 1945. novemberi nemzetgyűlési választások után megindított ún. „arányosítási” törekvései ellensúlyozására a kommunista párt és szövetségesei, hatalmi-politikai céljaikkal és érdekeikkel is összhangban, az államforma ügyének végleges rendezését szorgalmazták.*

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai közül a *kezdeményezés* – történelmi-politikai okok és előzmények folytán – a *Szociáldemokrata Párté* volt. Az SZDP a két világháború között és a második világháború után is következetesen vállalta az 1918. évi polgári demokratikus forradalom örökségét. Nem véletlen, hogy a párt már az 1945. augusztus 18–20-án megtartott XXXIV. kongresszusának határozatában célként megfogalmazta: „1. Magyarország államformája: köztársaság. 2. A köz-

<sup>103</sup> Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 132. p.

társaság elnökét három évre választják.”<sup>104</sup> Az 1945. őszi kormányalakítási tárgyalások idején az SZDP központi napilapja „Tanulságok és feladatok” című vezércikkében az új nemzetgyűlés és a koalíciós kormány elsőrangú feladatai közé sorolta az államformáról való döntést; s ebben a köztársaságot, pontosabban a népköztársaságot említette mint államformát.<sup>105</sup> A Tildy-kormány parlamenti vitája során, 1945. december 1-jén pedig Szeder Ferenc, a párt vezérszónoka, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja kifejtette: „Ennek a parlamentnek a feladata azonban az ország államformájának a meghatározása is. A Szociáldemokrata Párt a leghatározottabban a köztársasági államforma mellett foglal állást. Szabad népi köztársaságot akarunk és ennek a parlamentnek a feladata, hogy ezt meg is valósítsa. Nem kétséges, hogy ez a felfogásunk egyezik a magyar nép összességének a felfogásával.”<sup>106</sup>

A nemzetgyűlés 1945. december 4-i ülésén Révai József, az MKP szónoka, a nemzetgyűlés Politikai, valamint Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságának is tagja, nyomban támogatta pártja nevében az SZDP álláspontját; „mi, kommunisták is ugyanolyan határozottsággal, mint amilyen határozottsággal testvérpártunk, a szociáldemokratapárt vezérszónoka, Szeder Ferenc elvtárs tette ezt, megmondjuk nézetünket az államforma kérdésében. Teljes mértékben egyetértünk azzal, amit itt a szociáldemokratapárt álláspontjaként Szeder Ferenc kifejtett: Magyarországon más nem jöhet és nem lesz, mint népköztársaság.”<sup>107</sup> Az MKP szónoka tehát csatlakozott az SZDP véleményéhez anélkül, hogy valójában mást vagy többet mondott volna. A nyilvánvaló ismétlést azonban egy ponton tudatosan „meghaladta”, ti. nem köztársaságot, hanem „népköztársaságot” említett; viszont az új államforma létrehozásának időpontjáról Révai, a szociáldemokrata képviselőhöz hasonlóan, hallgatott.

1945 karácsonya előtt az MKP a kisgazdapárttal kapcsolatos véleményét is kifejezésre juttatta az államforma ügyében: „Mindenesetre furcsa lenne, ha a kisgazdapárt jelenlegi 57%-os nemzetgyűlési többségét tekintenők az alkotmányos újjárendezés kiindulópontjául és alap-

<sup>104</sup> A *Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944–1948*. Szerkesztette: Rákosi Sándor és Szabó Bálint. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967. 106. p.

<sup>105</sup> *Népszava*, 1945. november 11.

<sup>106</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 65–66. h.

<sup>107</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 128. h.

jául.<sup>108</sup> E kijelentés egyértelműen érzékeltette a kommunista párt hatalmi pozícióit és ambícióit, illetve azt, hogy az alkotmányjogi rendezés során mit fog szem előtt tartani.

Az MKP 1946. január 5–6-i nagybudapesti pártértekezletén Révai József – már *mintegy kisajátítva a kezdeményezés jogát* – bejelentette, hogy a kommunista párt az államforma kérdését a nemzetgyűlés januári ülészakán mindenképpen dűlőre viszi. A pártértekezlet határozatában követelte, hogy „A januárban összeülő nemzetgyűlés hozzon törvényt Magyarország államformájáról – a köztársaságról”.<sup>109</sup>

Veres Péter, a Nemzeti Parasztpárt elnöke, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja, 1945. december 4-i parlamenti felszólalásában ugyan nem tett konkrét említést az államformáról, de a Habsburg- és Horthy-időket elítélő szavai nyilvánvalóvá tették, hogy ebben a kérdésben hol áll, mi a véleménye.<sup>110</sup> Később az NPP hivatalosan is kiállt a köztársaság mellett. Darvas József a *Szabad Szó* 1946. újévi számában „Új döntések előtt” című vezércikkében kifejtette, hogy olyan döntéseket is hozni kell, amelyek „nemcsak e nehéz idők átvészelését biztosítják, hanem alapot raknak az új nemzeti életformának”. Ezek közül elsődleges fontosságúnak tartotta az államforma mielőbbi rendezését. „Az ideiglenesség állapotának ezen a téren is meg kell szűnnie, s nem szabad engedni, hogy a király nélküli királyság torz formája után az elnök nélküli köztársaság bizonytalansága merevedjék ránk. ...a Nemzeti Parasztpárt köztársaságot akar.” Január 13-án ugyanitt vezércikk üdvözölte a köztársaság mielőbbi bevezetésének a gondolatát, azzal indokolva, hogy „nálunk az államforma kérdése nem közjogi és parlamenti, hanem társadalmi kérdés. (...)A legtisztább hagyomány, a legkomolyabb demokratikus érdek, jövőbeni nemzetközi súlyunk, mind a köztársaság mellé szólít.”<sup>111</sup>

A köztársasági államforma a koalícion kívüli Magyar Radikális Párt és a Polgári Demokrata Párt körében egyaránt kedvező visszhangra talált, még Révai december 4-i parlamenti felszólalása előtt.

<sup>108</sup> *Szabad Nép*, 1945. december 21.

<sup>109</sup> *Szabad Nép*, 1946. január 8.; *Források Budapest múltjából*. IV. kötet. *Források Budapest történetéhez 1945–1950*. Szerkesztette: Gáspár Ferenc. Budapest Főváros Levéltárának kiadványa, 1973. 205. p.

<sup>110</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 85–102. h.

<sup>111</sup> *Szabad Szó*, 1946. január 1.; *Szabad Szó*, 1946. január 13.

A Magyar Radikális Párt lapja, a *Haladás*, 1945. november 17-i, „A Magyar Negyedik Köztársaság elé” című cikkében a köztársasági államforma mellett foglalt állást. A magyar történelem köztársasági fejezeteiről és hagyományairól szóló írás azt fejtegette, hogy a hitleri megszállás és a nyilas uralom felszámolásának tényével lényegében elkezdődött a magyar köztársaság újabb története; s a választások után összeülő nemzetgyűléstől ennek a realitásnak a törvényesítését várta.<sup>112</sup>

Kende Zsigmond (MRP) „A demokrácia mint államszervezési elv és mint világnézet” című december 8-i cikkében a köztársaságot igyekezett népszerűsíteni a közvélemény előtt, és egyúttal azt is hangsúlyozta, hogy a „polgári radikalizmus képviselői támogatják a köztársasági államforma megteremtésével kapcsolatos terveket”.<sup>113</sup>

Még a Tildy-kormány parlamenti bemutatkozását megelőzően a polgári demokrata párti *Világ* hasábjain Supka Géza foglalt állást az állam „stabilizálása” mellett. „A huszonötéztendőnyi kétértelműségek korszakát kell ezzel a munkával végérvényesen felszámolnunk. Fokozná ez a munka – állapította meg – a belső biztonság érzését, megkönnyítené igen sok tekerős politikai és adminisztratív munka és eljárás leegyszerűsítését, s általában a külföld felé a végérvényesség bélyegét nyomná rá állami életünkre.”<sup>114</sup> Supka Géza tehát úgy belpolitikai, mint külpolitikai szempontból kívánatosnak és szükségesnek tartotta az államforma ügyének rendezését. December végén ugyanő már „első számú feladatnak” minősítette az államforma feletti végleges döntést. Sőt, a „haladó polgárságot” arra szólította fel, hogy számára a legsürgősebb feladat az lenne, ha „minden aktuális erejét a demokrácia alapjainak – az államforma és az alkotmánytörvény – kiépítésébe” fektetné, mert szerinte ezzel soha többé vissza nem térő alkalom kínálkozik „a radikális érzésű polgári elemek részére, hogy cselekvőleg vegyék ki részüket hazánk új épületének megalakításában”.<sup>115</sup>

Horváth Barna (PDP) jogtudós 1946. újévi nyilatkozatában szintén félre nem érthető módon fogalmazott. Nézete szerint aligha vitatható, hogy „a modern demokráciának a köztársasági államforma felel meg. A

<sup>112</sup> *Haladás*, 1945. november 17.

<sup>113</sup> *Haladás*, 1945. december 8.

<sup>114</sup> *Világ*, 1945. november 20.

<sup>115</sup> *Világ*, 1945. december 29.

királyság megférhet ugyan a demokráciával, de abban csak a történeti ornamentum szerepét játszhatja.”<sup>116</sup> Egyidejűleg azonban arra is utalt, hogy a köztársasági berendezést illetően ő elsősorban az 1920-as oszt-rák és csehszlovák példákra gondol. Horváth Barna egyúttal jogi és politikai érvekkel alátámasztva voksolt az egyszemélyes elnöki intézmény mellett. „Ha az elnöki megbízás tartamát négy évben szabjuk meg, egyízbeni újraválasztás lehetőségével, továbbá a megválaszthatóság előfeltételévé tesszük a betöltött 35. életévet, a passzív választójogot és születés óta magyar állampolgárságot; ha a választás módjaként a törvényhozás tagjainak abszolút többségét követeljük meg; ha az alkotmány felretételéért vagy az ország súlyos megkárosításáért az elnök felelősségrevonását a törvényhozás vád alá helyező határozata alapján az alkotmánybíróságra bízuk; ha hatáskörét pedig a kormány javaslataitól és ellenjegyzésétől, a nemzetközi jog tiszteletben tartásától és a törvényhozás 60 tagjának kezdeményezésére gyakorolható legfelsőbbbíró-sági ellenőrzéstől tesszük függővé, – akkor nyugodtak lehetünk afelől, hogy az államfői hatalom nem válhatik egyeduralmi törekvések melegágyává.”

A Magyar Radikális Párt és a Polgári Demokrata Párt vezetőinek fentebbi állásfoglalásában – a bel- és külpolitikai helyzet mérlegelése mellett – kétségtelenül szerepet játszott az a tény is, hogy *ők már hagyományosan is „köztársaságpártiak” voltak.* A demokráciáról vallott felfogásuk mellett erre kötelezte őket pártjaik történelmi múltja is.

A kisgazdapárt államformával kapcsolatos megnyilatkozásait jóval megelőzték a *legitimizmus hívei* – élükön Mindszenty József hercegprímással. A frissen kinevezett esztergomi érsek 1945 szeptemberében Nagy Töhötöm jezsuita szerzetesnek kifejtette, hogy a magyar alkotmány szerint ő az ország legfőbb közjogi méltósága, és ebben a pozíciójában kötelességének tartja, hogy a jogállam restaurálását végrehajtsa. Mindszenty József ebbéli szándékáról Nagy Töhötöm naplójában így ír: „Magyarország királyság, örökös királya, Habsburg Ottó él és a legkevesebb, amit ő, Mindszenty mint első lépést a nagy ügy érdekében megtehet, a hódolat kifejezése örökös királya iránt. Ennek érdekében el akar küldeni engem Habsburg Ottó Őfelségéhez egy megbízólevéllel, hogy

<sup>116</sup> *Világ*, 1946. január 1.

közöljem vele terveit, amelyek pillanatnyilag arra irányulnak, hogy megakadályozza a köztársaság kikiáltását.”<sup>117</sup> Néhány nap múlva – Nagy Töhötöm és Pallavicini György őrgróf útján – a hercegprímás el is küldte a levelet: „Felséges Uram! Mély hódolatomat jelentem örökös királyomnak, mint a szentséges Atyától legkegyesebben kinevezett esztergomi érsek, mint az ország primása és ezzel a ténylegesen államfőtlen ország első közjogi méltósága.

A mai állami berendezésben nem könnyű ezt a közjogi méltóságot már csak boldogult elődöm halálával bekövetkezett megszakítás miatt is teljes mérvben érvényesíteni, de ami a Felségedhez való hűségemet illeti, a mégoly nehéz viszonyok sem változtathatják meg. (...)”<sup>118</sup>

A jezsuita pátert megdöbbsentette Mindszenty József fentebbi megnyilatkozása. „Megdöbbsentett, hogy ma, amikor az orosz csizma nehezedik teljes súlyával fél Európára, ennek az embernek első gondja az, hogy lépéseket tegyen a Habsburg-dinasztia restaurálására, vagy legalábbis kifejezze hódolatát Ottó trónörökös mint törvényes királya előtt.”<sup>119</sup> A szélesebb hazai közvélemény Mindszenty József álláspontjáról akkor természetesen még nem szerezhetett tudomást, de a kisgazdapárt vezetői hamarosan megismerték azt.

A Tildy-kormány hivatalba lépését követő napon, 1945. november 16-án a miniszterelnök a kisgazdapárti ügyvezető alelnök, Varga Béla kíséretében hivatalos látogatást tett Mindszenty Józsefnél Esztergomban. A találkozáson a hercegprímás határozottan a köztársaság megteremtése ellen foglalt állást. Sőt, Mindszenty József Tildy Zoltánnak és Varga Bélának azt javasolta, hogy az új államformát szorgalmazókkal szemben hatkózzanak arra: a választásokon egyetlen párt sem vetette fel az alkotmány módosításának szükségességét, ezért a parlamentnek az állampolgároktól nincs erre felhatalmazása. Ha viszont a kommunisták és szövetségeseik az alkotmány megváltoztatását követelik, és mindenképpen döntést akarnak ebben az ügyben, akkor meg kell kérdezni az állampolgárokat népszavazás, azaz referendum útján. A hercegprímás hangsúlyozta, hogy „a kommunisták a köztársaság bevezetését azért követelik,

<sup>117</sup> Nagy Töhötöm 1945. szeptember 11-i jegyzete. (Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*. Buenos Aires, 1963. 155. p.)

<sup>118</sup> Uo. 156–158. p.

<sup>119</sup> Uo. 156. p.

mert újabb helyzeti előnyhöz akarnak jutni”. Mindszenty József szerint Tildy Zoltán és Varga Béla ekkor támogatásukról biztosították őt.<sup>120</sup>

1945. november 30-án a hercegprímás Rómába utazott, hogy a Habsburg-házzal kapcsolatos elképzeléseinek a Vatikánt megnyerje. Terveinek támogatására azonban végül is nem tudta megszerezni a Szenszék hivatalos beleegyezését.<sup>121</sup> Hazatérve viszont minden erejét latba vetette, hogy az államforma ügye végleg lekerüljön a napirendről; vagy legalább Magyarország fegyverszüneti jogi státusának a megszűnése, azaz a békeszerződés életbelépése utánra halasszák a kérdés rendezését. Ennek ellenére az 1945. december 20-i püspökkari értekezlet az államformával kapcsolatban csupán azt mondta ki, hogy „ebbe a kérdésbe nem szól bele”, és a halasztás (dilata) elve alapján áll.<sup>122</sup> Mindebből kitűnik, hogy legalábbis a püspökök többsége nem állt ki egyértelműen a királyság intézménye mellett.

Mindszenty József 1945. december 31-én Tildy Zoltán miniszterelnökhöz és Varga Bélához – aki időközben az ideiglenes államfői testület, a Nemzeti Főtanács tagja lett – fordult levélben, s emlékeztetve őket a november 16-i, esztergomi megbeszélésükre, a királyság mellett emelt óvást: „Úgy értesülök, hogy a nemzetgyűlés a közeljövőben napirendre szándékozik tűzni az alkotmányreformokat, köztük a köztársaság beho-

<sup>120</sup> Mindszenty József: *Emlékirataim*. Negyedik kiadás. Szent István Társulat. Budapest, 1989. 105. p.

<sup>121</sup> XII. Pius pápa véleményét Mindszenty József terveivel kapcsolatban Nagy Töhötöm a következőképp interpretálta: „Mindszenty bíboros akaratából – mondtam – a régi, kiváltságos osztályok vannak előtérben és a Habsburgok restaurációja a titkos megbeszélések fő témája. Őszentsége egyszerű szavakkal válaszolt: »Ne higgyék egyesek, hogy ismét visszatér a régi világ. Talán sohasem voltunk olyan messze a restaurációtól mint ma.«” (Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek...* 161. p.)

Nagy Töhötöm szerint báró Apor Cábor, a Vatikán utolsó magyar nagykövete is hasonlóképpen vélekedett a hercegprímás által ohajtott restaurációról: „Teljesen kilátástalannak tekintett egy Habsburg-restaurációt... szerinte ez sohasem valósulhat meg a királyság alapján.” (Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek...* 163. p.); Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949*. Kossuth Könyvkiadó 1983. 92. p.

<sup>122</sup> A *Mindszenty-per*. A dokumentumkötetet összeállította, az előszót, Mindszenty József életrajzát írta, jegyzetekkel és annotált névmutatóval ellátta: Gergely Jenő és Izsák Lajos. Reform Rt. 1989. 20. p.; Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971*. Kossuth Könyvkiadó, 1985. 44. p.; Orbán Sándor: *Egyház és állam 1945–1950*. Kossuth Könyvkiadó, 1962. 97. p.

zatalát, az ezeréves magyar királyság megszüntetésének tervét. Ha ez a hír megfelel a valóságnak s ha nem is kaptam erről hivatalos tájékoztatást, a magyar primások több mint 900 éven át állandóan gyakorolt közjogi tiszteből folyóan óvást emelek eme tervek ellen.”<sup>123</sup> *Mindszenty József* próbálkozása azonban hiábavalónak bizonyult; a kisgazdapárt támogatását ekkor már nem tudta megszerezni. A hercegprímás *kísérlete inkább kétségbeesett próbálkozás volt, semmint hathatós fellépés*.<sup>124</sup>

Mindszenty József a királyság melletti nyílt kiállásra a választások után újjáalakult Demokrata Néppártot sem tudta megnyerni. Annyit sikerült elérnie, hogy Slachta Margit, a Polgári Demokrata Párt listáján mandátumhoz jutott „pártonkívüli” képviselő majd 1946. január végén a parlamentben egymagában nyíltan védelmébe vegye a királyság intézményét,<sup>125</sup> sőt a Habsburg-uralkodóházat is. A hercegprímás próbálkozásaival a katolikus közvélemény egy részében bizonyos mértékig felélesztette a királyság intézménye iránti szimpátiát. Erről Nagy Töhötöm – a való helyzetet némileg eltúlozva – a következőket írta: „ezekben a napokban Magyarországon az egyetlen kérdés, amely a közvéleményt érdekelte, az volt, hogy az ország, amelynek 24 éve nem volt kirá-

<sup>123</sup> Mindszenty József: *Emlékirataim*. 106. p.

<sup>124</sup> Izsák Lajos: *A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944–1949*. Kossuth Könyvkiadó, 1985. 66–74. p.

<sup>125</sup> 1946. január 8-án Slachta Margit a Keresztény Női Tábor nevében Mindszenty József hercegprímáshoz intézett levelet az államforma ügyében – melyet a *Népszava* „kivonatosan” közölt: „Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr! Kegyelmes Atyánk!

Januárban sorra kerül a parlamentben az a törvényjavaslat, amely hazánkat a királysági alapról a köztársasági alpra kívánja átvinni. Mindnyájan tisztában vagyunk azzal, hogy ez a fokról fokra való csúsztatás mit céloz. Így ez esetben arra dolgozunk, hogy ennek a törvényjavaslatnak tárgyalását elodázzuk... minden képviselővel összekötöttét fog keresni a Keresztény Női Tábor (Katolikus Nők Pártja), hogy érveléseit előadja, hogy az országnak miért feltétlen érdeke, hogy a királyság mellett maradjon.

Nagyméltóságodhoz intézett tiszteletteljes kérelmem oda irányul, kegyeskedjék a kormányzata alatt álló egyházmegye területén megválasztott képviselőknél odahatni, hogy ennek a javaslatnak tárgyalását odátassák el bizonytalan időre, mint nem időszerűt. Ha pedig ennek meg nem nyerhetők, akkor kifejtetni nekik, hogy miért nagy veszteség a királyságtól elszakadni és miért veszedelmes a köztársasági alpra áttérni... Talán lehetne a plébánosokat oda irányítani, hogy egyházközségük vezető embereiből küldöttséget alakítsanak és a szervezetek nevében keressék meg képviselőiket, sürgetvén, hogy a választótömegek érzelmeit és álláspontját merjék képviselni. (...)

 (Népszava, 1946. január 27.)



lya, királyság marad-e, vagy átalakul köztársasággá. A hercegprímás egész erkölcsi tekintélyével belevetette magát a küzdelembe. Önmagát is felülmúlva egészen odáig ment el, hogy a hivatalos katolikus párttól megtagadta annak katolikus jellegét, mert nem vallotta magát a királyság hívének.<sup>126</sup> Mindez azt jelentette, hogy a legitimista körök, Mindszenty József hercegprímással együtt, gyakorlatilag már akkor elszigetelődtek, mielőtt még a nemzetgyűlés véglegesen döntött volna az államforma kérdésében.

A koalíció legnagyobb, illetve a nemzetgyűlés többségi pártjában, a *Független Kisgazdapártban kezdetben nem alakult ki egységes vélemény az államforma ügyében.*

A párt vezetői és képviselőcsoportja kezdetben nem helyeselték az államforma megváltoztatásának napirendre tűzését. Az volt a véleményük, hogy az államforma ügye zavart kelthet a pártok közötti együttműködésben, s végső soron gátlólag hatna az ország előtt álló gazdasági feladatok megoldásában; ezért az elhalasztás mellett foglaltak állást. Ezt szem előtt tartva a kisgazdapártnak sikerült elérnie, hogy az államforma a Tildy-kormány programjában ne szerepeljen. A kormányprogram parlamenti vitájában a párt hivatalos szónokája, a polgári-módos paraszti szárny egyik képviselője, B. Szabó István helyeselte, hogy Tildy Zoltán miniszterelnöki expozéjában szándékosan nem hozta szóba az államforma kérdését. „A miniszterelnök úr nagyszabású expozéjából helyeslem azt is – amit bizonyára szándékosan nem említett, aminek felvétele mindenképpen az erősödő egységet veszélyeztetné s az újjáépítésre fordítandó erőket forgácsolná és az elsőrendűen fontos dolgokról a figyelmet elterelné – mondom, helyeslem, hogy nem vetette fel az államforma kérdését, mielőtt még egy olyan kialakult belső helyzet lenne, amely biztosítaná azt, hogy ebben a kérdésben az ország olyan egyforma álláspontot fog tudni elfoglalni, amely lehetővé teszi a további szükséges bölcs együttműködést.”<sup>127</sup> Azt azonban már nem sikerült elérnie a kisgazdapártnak, hogy ez a kérdés az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1945:XI. törvénycikkből is kimaradjon.

Az államforma ügyének elhalasztása mellett állást foglaltó képviselők közül Sulyok Dezső, Farkas György és Hajdú Németh Lajos december

<sup>126</sup> Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek...* 170. p.

<sup>127</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 115. h.

elején széles körű agitációt fejtettek ki, aláírásgyűjtő akciót indítottak, amelynek során a képviselők közel felét sikerült megnyerniük. Több mint száz kisgazda képviselő 1945 karácsonya előtt memorandumban követelte a pártvezetőktől az államforma kérdésének napirendről való levételét és a békeszerződés megkötése utáni időre való halasztását.<sup>128</sup> A köztársaságot elutasító képviselők azonban nemcsak a parlamenti frakcióban szervezkedtek, hanem a vidéki szervezeteket is igyekeztek maguk mögé állítani. Ez azonban jobbra csak ott sikerült, ahol személyes kapcsolataik révén komoly befolyással rendelkeztek. Így elsősorban a Szabolcs vármegyei, a Debrecen városi és a pápai járási kisgazdapárti nyelválasztmányok hoztak olyan határozatokat, amelyek a köztársaság kikiáltásának elhalasztását követelték.<sup>129</sup>

A köztársasági államformát a kisgazdapárti legitimisták kis csoportja (Varga Béla, dr. Kiss István teológiai tanár és mások) utasította el a leghatározottabban. Bár agitációjuk feltűnést keltett, de komolyabb hatást valójában nem váltott ki. Ugyanis nemcsak a kommunista párt és szövetségesei voltak más véleményen, illetve fordultak ellenük, hanem még a katolikus egyházi köröktől sem kaptak kellő támogatást. (A királyság mellett nem állt ki egyértelműen az 1945. december 20-i püspökkari értekezlet.)

*A szövetséges nagyhatalmak külügyminisztereinek 1945. decemberi moszkvai értekezlete, valamint a kommunista párt és a Szociáldemokrata Párt egybehangolt fellépése azonban hamarosan megváltoztatta a helyzetet és benne a kisgazdapárt, illetőleg a kisgazdapárt egyes csoportjainak és képviselőinek magatartását.*

A Független Kisgazdapárt részéről elsőnek 1945. december 21-én a szegényparaszti csoport elnöke, az MKP-hoz közel álló Dobi István foglalt állást a köztársasági államforma mellett. Dobi saját nevében, de a Politikai Bizottság megbízásából tett sajtónyilatkozatot a *Magyar Nemzetben*, nem pedig a párt lapjában, a *Kis Újságban*. „A demokratikus államrend szervezeti biztosítására és fejlesztésére is gondolnunk kell. Ez már nem meggyőzés dolga, hanem jól megalapozott, okosan átgondolt és hatásosan működő intézményeké. Ilyen intézménynek tartom legelső-

<sup>128</sup> Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikára 1944–1947*. Akadémiai Kiadó, 1976. 141–142. p.

<sup>129</sup> *Pápai Független Kisgazda*, 1946. január 4.

sorban a köztársasági államforma megteremtését. Lehetséges, hogy másoknak más a véleménye. Lehetnek királypártiak, mint ahogyan vannak, ha nem is sokan; s lehetnek emberek, akiket félrevezetnek ügyes okoskodók, hogy »az államforma kérdésének rendezése nem időszerű«. Én időszerűnek tartom a rendezést és szükségesnek a köztársaság törvénybeiktatását. (...) Rendezzük az államformát olyképpen, hogy a rendezés megfeleljen a magyar nép igényeinek, az egészséges történelmi fejlődés követelményeinek és biztosítéka legyen elnyert szabadságjogainknak. (...)»<sup>130</sup>

Ezt követően Tildy Zoltán pártvezér és miniszterelnök csatlakozott Dobi véleményéhez a kormány lapjaként számon tartott *Független Magyarországban*, nem pedig a kisgazdapárt sajtójában. »Dobi állásfoglalása pozitív irányba tereli a meglehetősen meddő vitát, ami az államforma körül kialakulóban van... érvelése megerősít véleményemben – nyilatkozta Tildy –, hogy az államforma rendezésének hatalmas népi tábor van, s ez a tábor az idők követelte hideg tárgyilagossággal szemléli a szükségleteket és lehetőségeket.»<sup>131</sup>

Tildy Zoltán 1945. karácsonyi, *Világosság*-beli nyilatkozatában – anélkül, hogy említést tett volna róla, de lényegében válaszul a kisgazdapárti képviselők memorandumára – egyértelműen az államforma kérdésének mielőbbi lebonyolítása mellett voksolt, és elutasította az államforma-rendezéssel szembeni ellenvetéseket. »A Független Kisgazdapártban ez a kérdés ilyen formában még nem került napirendre, de meggyőződésem, hogy a koalíción belül ebben a kérdésben sem fognak ellentétek felmerülni. (...) Magyarország jövő államformájáról a nemzetgyűlés fog dönteni. (...)»<sup>132</sup> Tildy Magyarország külpolitikai helyzetét szempontjából is »döntő fontosságú»-nak tekintette az »államforma megválasztását»; a köztársaság kifejezést azonban nem használta.

A kisgazdapárt egyes képviselői tehát csatlakoztak ugyan az MKP és szövetségesei javaslatához, de az ő megnyilatkozásaik azonban még nem jelentették »a» kisgazdapárt állásfoglalását. A párt centruma és polgári-módos paraszti szárnya egyelőre még nem foglalt egyértelműen állást e kérdésben, sem a köztársaság mellett, sem ellene. Noha 1946. január

<sup>130</sup> *Magyar Nemzet*, 1945. december 21.

<sup>131</sup> *Független Magyarország*, 1945. december 24.

<sup>132</sup> *Világosság*, 1945. december 25.

elején már a *Kis Újság* is az államforma feletti döntés időszerűségéről írt, anélkül hogy a köztársaság mellett szavazott volna.<sup>133</sup> »Az országépítés szerves munkájához tartozik, hogy megoldjuk az államforma kérdését és megalkossuk az új Magyarország végleges alkotmányát. Az utolsó két évtized szemléltetően megmutatta, hogy az államforma rendezetlensége, a király nélküli királyság mennyi viaszt hozott, bajnak indítéka volt. Tiszta, világos helyzetet kell teremtenünk ezen a téren. Szabad akaratunkból meg kell választanunk azt az államformát, amely véglegessé teszi nemzetközi viszonylatban is a magyarság helyzetét. Félmegoldásra nincs mód, de nincs is szükség. Köztársaság, vagy királyság – ez lehet egyedül a holnap felvetendő kérdés lényege.» A vezércikk ezután – hazai történelmi tapasztalatok alapján – számba vette a »két választás» lehetőségét, hangsúlyozva az államforma feletti döntés felelősségét. »A választás során a történelmi magyar gondolat ugyanannyi jogot és lehetőséget biztosít a köztársaságnak, mint a királyságnak. (...) A magyar radikalizmus, függetlenségi és szabadságharcainak nagyszerű kincsesládájában ugyanannyi történelmi érvet találunk a köztársasági államforma számára, mint a királyságéra. A demokratikusan és szabadon választott magyar népképviselő minden pillanatnyi szemponttól és befolyástól mentesen kell, hogy eldöntse a magyar államforma kérdését. És miként a megújult demokratikus Magyarország sohasem szakadhat el az Árpádok, szabadsághőseink, a reformkor és a 48–49-es Magyarország lelki és szellemi tartalmától, történelmi hagyományaitól, ugyanúgy a magyar nép által választott államforma – legyen az köztársaság vagy királyság – szervesen fog belekapcsolódni történelmi múltunkba...»

A kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának egyik vezető személyisége, Sulyok Dezső pápai ügyvéd, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja 1946. újévi beszédében óvatos körültekintéssel és taktikusan kijelentette: »Pártunkon belül oda fogok hatni, hogy ezt a kérdést egyelőre vegyük le a napirendről, de ha a párt többsége úgy döntene, hogy a kérdés ma is megoldható, alávetem magam a többség döntésének és alávetem magam annak is, ha a többség akár a királyság, akár a köztársaság mellett nyilatkozna meg és arra kérek mindenkit, hogy ezen kérdés eldöntésébe nyugodjanak bele.»<sup>134</sup> Sulyok azonban kifejezte ragaszkodá-

<sup>133</sup> *Kis Újság*, 1946. január 1.; *Kis Újság*, 1946. január 3.

<sup>134</sup> *Pápai Független Kisgazda*, 1946. január 5.

sát azzal kapcsolatosan, hogy ha a „köztársasági államforma mellett döntünk... a megválasztandó államfő a kigazdapárt soraiból kerüljön ki”. Amennyiben viszont a többség a királyság mellett foglalna állást, úgy „a választás híve vagyok, mert a legitizmus, mint ilyen, elveszítette létjogosultságát”. Sulyok a véleményét osztók közül Fillér Lászlót, Halter Bélát, Nagy Vincét, Nagyiván Jánost, Némethy Jenőt, Oberschall Ilmát, Veér Imrét és Vásáry Istvánt nevezte meg.<sup>135</sup>

Vásáry István, Debrecen korábbi polgármestere, az Ideiglenes Nemzeti Kormány pénzügyminisztere, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagja – noha meggyőződéses köztársaságpártiként volt ismert – 1946 elején is úgy nyilatkozott, hogy az államforma kérdésében „csakis népszavazás dönthet és csakis a békekötés után, illetve akkor, amikor a nemzet szuverenitásának teljes birtokában lesz”.<sup>136</sup>

A Sulyok Dezső–Vásáry István vezette kigazdapárti polgári-módos paraszti szárny idegenkedése az államforma napirendre tűzésétől arra volt visszavezethető, hogy – hasonlóan a katolikus egyházhoz – attól tartott: a köztársaság kikiáltásával politikailag a kommunista párt és szövetségesei nyernek, s idővel az új köztársaság teljesen az ellenőrzésük alá kerülhet, ami a Szovjetunió magyarországi befolyásának növekedését is maga után vonhatja. Sulyokék természetesen tudták, hogy önmagában az államforma jogi rendezése nem elsőrendű jelentőségű lépés, s a maguk részéről nem is igen helyeztek túl nagy súlyt rá. Az államforma rendezését ők elsősorban azért szerették volna elodázní, hogy ezzel megghiúsítsák az MKP–SZDP látványos politikai győzelmét. Az államforma feletti döntés békekötés utáni elhalasztására azt az indokot hozták fel (Mindszenty József korábbi érveléséhez közelítve), hogy Magyarország fegyverszüneti státusából adódóan, nincs függetlensége birtokában, s a nemzetgyűlésnek nincs felhatalmazása az államforma kérdésének megoldására.

1946 elején Csorba János, a Közigazgatási Bíróság kigazdapárti elnöke, Budapest háború utáni első polgármestere a *Kis Újság*ban csak belpolitikai szempontból értelmezte az államforma kérdését. Ezek szerint „tehát a nemzetre visszazáll az a feladat, hogy véglegesen és minden

<sup>135</sup> Sulyok Dezső: *Zwei Nächte Ohne Tag*. Zürich, 1948. 55–56. p. (Közl: Vida István: *A Független Kigazdapárt politikája 1944–1947*. 141. p.)

<sup>136</sup> *Néplap*, 1946. január 9.

befolyástól mentesen hozza meg döntését abban a tekintetben, hogy milyen államformában akar élni”.<sup>137</sup>

Ugyanitt Gajzágó László jogász professzor szakértői nyilatkozatában külpolitikai szempontból vizsgálta, pontosabban kérdésessé tette az államforma feletti döntés időszerűségét. „Ezidő szerint csak ideiglenesen de facto ismerték el a magyar kormányt, kivéve azokat a hatalmakat, melyek diplomáciai kapcsolatot is felvettek országunkkal. Ha hajlandók a végleges elismerést a jelenlegi államforma mellett is megadni a magyar kormánynak a többi országok, akkor ezt a jelenlegi államformánkat is meg lehetne hagyni és elébe lehetne nézni a békeszerződés megkötésének. Ha azonban a nagyhatalmak és a nemzetközi vélemény a békekötést más államformától teszi függővé – folytatódik a nyilatkozat –, akkor az államforma rendezés a békekötést előmozdítja, ha sikerül olyan államformát találnunk, ami megfelelő elsősorban az Egyesült Nemzetek főhatalmainak.”<sup>138</sup>

Mindez akkor hangzott el, amikor a lap ugyanezen száma már arról tudósított, hogy pártközi megállapodás alapján törvényjavaslat készül az államformáról a nemzetgyűlés elé. A *Kis Újság*ban másnap megszólaltatott Moór Gyula, a Pázmány egyetem rektora, a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának pártunkívüli tagja viszont már pozitívabban nyilatkozott az új államformáról, és megállapította, hogy a vitatott kérdésben a nemzetgyűlés illetékes dönteni, „az a szerv, amely közönséges törvények alkotására jogosult... az alkotmány megváltoztatására is jogosultnak tekinthető. Egy másik, a királyságnál is régebbi alapelve alkotmányunknak, hogy minden jog forrása a nemzet.”<sup>139</sup>

A *Kis Újság*ban és másutt megjelent nyilatkozatok és cikkek inkább csak érzékeltették azt a tényt, hogy a kigazdapártban még nem alakult ki egységes vélemény a köztársaságot illetően.

A kigazdapárt vezetőinek nem volt könnyű helyzete. Ha ugyanis nem akartak a „reakciósság” gyanújába keveredni, nem térhettek ki a köztársasági kihívás elől, ugyanakkor mégsem asszisztálhattak az MKP és szövetségesei esetleges sikeréhez.<sup>140</sup> Viszont az ellenzéki pártok pozitív

<sup>137</sup> *Kis Újság*, 1946. január 6.

<sup>138</sup> *Kis Újság*, 1946. január 8.

<sup>139</sup> *Kis Újság*, 1946. január 9.

<sup>140</sup> Ruzsoly József: „Magyarország köztársaság”. Az államfői jogok 1944–45-ben és az 1946. I. tc. létrejötte. II. rész. *Állam és Igazgatás*, 1986. 3. sz. 218. p.

állásfoglalása után nemigen vállalkozhattak arra, hogy a legitimistákkal lépjenek szövetségre. Először tehát a saját pártjukon belül kellett rábírnunk nemcsak a polgári-módos paraszti szárny, hanem a centrum képviselőt a köztársaság elfogadására. A párt vezetőinek a közelgő békekötéskor éppen az államforma-változtatás révén megszerezhető kedvezőbb pozíció volt a fő érvük a köztársaság mellett. Ugyanis az 1945. őszi választási győzelem után azzal a biztos kilátással, hogy az első köztársasági elnököt ez a párt fogja adni, meg kellett kísérelni számára minél szélesebb hatáskört „kiharítani”.

A kisgazdapárti centrum – amely a polgári demokrácia feltétlen hívének vallotta magát, ennél fogva – elvileg nem kifogásolhatta a köztársasági államformát. Annál is kevésbé, mert ez azt jelentette volna, hogy még a koalíción kívüli Polgári Demokrata Pártnál is konzervatívabb lenne, amit hivatalosan nem vállalhatott. Ezenkívül számolnia kellett az államformával kapcsolatos álláspontjának a szomszédos országokban keletkező visszhangjával. Ismeretes, hogy az első világháború után a környező államoknak nem kis szerepük volt abban, hogy a Habsburg uralkodóház jogfolytonossága „megszakadt” a magyar királyi trónon; a második világháború után kialakult helyzetben pedig teljes képtelenségnek tűnt annak bármilyen formában való felújítása. Ilyen körülmények között a kisgazdapárti centrum a „köztársaságellenes” állásfoglalásnak egyetlen lehetséges módját választotta, ti. tagadta a köztársasági államforma törvénybeiktatásának időszerűségét, s a döntést egy későbbi időpontra, esetleg a békekötés utánra akarta halasztani. Ezt az álláspontot Nagy Ferenc később azzal indokolta, hogy „A kisgazdapárt jelentékeny részének, bár a párt túlnyomó többsége a köztársasági államforma mellett foglalt állást, az volt a véleménye, hogy a megalakítandó köztársasági államforma erősebb lesz, ha teljes szuverenitásunk birtokában, a megszállás megszűnése után alkotjuk meg”.<sup>141</sup>

A kisgazdapárti centrum álláspontjának módosulásában, a *köztársasági államforma elfogadásában, mielőbbi bevezetésének szorgalmazásában komolyan esett latba, hogy erre a nyugati nagyhatalmak részéről is ösztönzést kaptak*. Nagy Ferencék ugyanis még az 1946. január 9-ére összehívandó kisgazdapárti képviselői értekezlet előtt érintkezésbe lép-

<sup>141</sup> Balogh Sándor: *Parlament és pártharcok Magyarországon a felszabadulás után 1945–1947*. Kézirat. Budapest, 1972. I. kötet. 478. p.

tek az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia budapesti követségeivel; s mindkét helyről azt a választ kapták, hogy „nem tennének észrevételeket a magyar köztársaság kikiáltása ellen”.<sup>142</sup>

A tekintélyesebb kisgazdapárti politikusok és a megyei vezetők részvételével 1946. január 7-én bizalmas értekezletet tartottak, amely elé a párt vezetői két pontos határozati javaslatot terjesztettek. Eszerint: 1. az államforma rendezése és az alkotmányreform időszerű és sürgősen elintézendő kérdés; 2. a kisgazdapárt a magyar köztársaság mellett foglal állást. A határozati javaslatról élénk vita bontakozott ki, amelyben többek között felszólalt Tildy Zoltán, Nagy Ferenc, Dobi István, Rác Lajos. A megyei vezetők értekezlete – hossza vita után – egyhangúan elfogadta a határozati javaslatot az államforma-rendezés időszerűségéről, a köztársaság bevezetéséről.<sup>143</sup> A köztársaság mielőbbi bevezetése melletti egyhangú állásfoglalásban fontos szerepet játszott az a tény, hogy a kisgazdapárt tiszántúli tagjai körében jelentős szabad királyválasztó hagyományok éltek, s számukra a királyság restaurálása eleve elképzelhetetlen volt. A dunántúli birtokos parasztság véleménye pedig legalábbis megoszlott a köztársaság – királyság kérdésében; túlnyomó többségük nem kívánta vissza a monarchiát.

A Független Kisgazdapárt 1946. január 9–11. között tartotta meg az államforma ügyében összehívott képviselői értekezletet.<sup>144</sup>

Hogy e kisgazdapárti fórum határozata végül is döntő módon befolyásolhatta-befolyásolta az egész államforma ügyét, azt közvetve bizonyítja az is, hogy az MKP épp a kisgazdapárti képviselői értekezlet napjára vezércikket időzített a *Szabad Népb*ben. A lap a magyarországi legitimisták lehetséges támogatóinak a táborát latolgatva – nem kevés gyanakvással – utalt arra: „Segítenek ebben a Habsburg lakájoknak azok, akik el akarják »halasztani« a köztársaság kikiáltását a békekötés utáni időre. (...)Ráérünk a döntéssel! Hátha időközben történik valami! (...) Azért nem akarnak »elsietett« döntést az államforma kérdésében, mert nyitva szeretnék hagyni a visszavonulás útját a demokráciától a régi rendszerhez.”<sup>145</sup>

<sup>142</sup> Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. I. 228. p.

<sup>143</sup> *Független Magyarország*, 1946. január 14.

<sup>144</sup> Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. 143–144. p.

<sup>145</sup> *Szabad Nép*, 1946. január 11.

A többnapos, vitákban bővelkedő kisgazdapárti fórumon a párton belüli ellenzék véleményét Nagy Vince fejtette ki. Felszólalásában utalt arra, hogy ő már 1918-ban is a köztársaság oldalán állt, de most nem helyeselné, ha ezt a kérdést a nemzetgyűlés sürgősen napirendre tűzné. Sulyok Dezső korábbi véleményéhez hasonlóan azt javasolta, hogy ezt a döntést halasszák el arra az időre, amikor az ország lakossága függetlenül dönthet ebben a kérdésben népszavazás útján.<sup>146</sup> Nagy Vince azonban felszólalásával nem tudta a maga oldalára állítani a kisgazdapárti képviselőket. A vita során még a legitimista Varga Béla is azt a kijelentést tette, hogy ő, bár „neveltetésénél fogva királypárti volt egész életében”, de felismerve Magyarország helyzetét és jövődjének alakulását, a köztársasági megoldás mellett van,<sup>147</sup> és kérte a képviselőcsoportot, hogy ilyen döntést hozzon.

A kisgazdapárt vezetőinek sikerült megfordítani a képviselőcsoport hangulatát, s a maga oldalára állítani a „honatyák” többségét. Különösen Nagy Ferenc pártelnök szavaival értettek egyet. „Elmondottam – írja Nagy Ferenc visszaemlékezéseiben –, hogy Magyarországot a két háború között gyakran azon az alapon vádolták kétszínűséggel és revizionizmussal a szomszéd államok, hogy gyakorlati cél nélkül fenntartotta a királyság államformáját, mintha állandóan fenyegetőzni akart volna az esetleges restaurációval. Most békekötés előtt állunk. Egyes szomszédainkkal vitáink lesznek a béketárgyalások folyamán. Nem engedhetjük meg, hogy hasonló gyanúval illessenek bennünket a béketárgyalásokon. Demokráciánk mellett bizonyítékokat kell szolgáltatnunk az egész világ számára.”<sup>148</sup> Nagy Ferenc később leszögezte: „A párt nem akar és nem fog visszafordulni, hanem halad előre a maga útján és modern, demokratikus, népi alkotmányt, köztársasági államformát akar.”<sup>149</sup>

<sup>146</sup> Nagy Vince: *Októbertől októberig*. Európa-História. 1991. 363. p.

<sup>147</sup> Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. I. 227. p.

Némethy Jenő kérdésre, hogy milyen államformát tartana helyesnek, Varga Béla azt válaszolta: „Gyermekkoromban anyámmal minden reggel imádkoztunk a királyért és a hazáért, de most éljen a köztársaság.” (Némethy Jenő: *A Kisgazdapárt útja. A Függetlenségi Frontban 1945–1948*. Második rész. Kézirat 1968. Országos Széchényi Könyvtár. Gyűjtemények. 57. p.; Közli Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. 144. p.)

<sup>148</sup> Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. I. 96. p.

<sup>149</sup> *Független Magyarország*. 1946. január 14.

A pártelnök beszéde után a képviselőcsoport – 2 fő kivételével – megszavazta a pártvezetőség javaslatát.<sup>150</sup> Ezzel a köztársaság megteremtése mellett foglalt állást a centrum, élén Nagy Ferencsel, de elfogadta a köztársasági államformát a Sulyok Dezső–Vásáry István vezette szárny, sőt a legitimista Varga Béla is.<sup>151</sup>

A *Kis Újság* tudósítása szerint maga Nagy Ferenc válaszolt az értekezleten az összes felmerült problémára, és ennek eredményeként a kisgazdapárt nemzetgyűlési képviselőinek tanácskozása „egyhangú bizalmat szavazott” a pártvezetőségnek és a miniszterelnöknek ebben a kérdésben.<sup>152</sup> A *Független Magyarország* pedig azt írta az értekezletről, hogy ott „Tomboló lelkesedéssel döntöttek a köztársaság azonnali megvalósítása mellett”.<sup>153</sup>

A kisgazdapárti képviselői értekezlet gyakorlatilag elutasította a polgári-módos paraszti szárny több képviselőjének, köztük Vásáry Istvánnak a javaslatát is, aki az FKGP Hajdú megyei szervezete nevében foglalt állást a köztársaság ellen.<sup>154</sup> Vásáryék tehát kudarcot vallottak, javaslataik megvitását pedig elnapolták.<sup>155</sup> Ezután a kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának már nem volt lehetősége arra, hogy tiltakozását a köztársaság kikiáltása ellen a kisgazdapárt hivatalos álláspontjaként hangoztassa. Elégedetlenségük a képviselői értekezlet után sem szűnt ugyan meg, de ez esetben is – mint korábban annyiszor – formálisan követték a centrumot, és nem vállalkoztak önálló fellépésre. Már csak azért sem, mert egyelőre a koalíción és a párton belül kívánták politikai elképzeléseiket megvalósítani, s ezt a köztársaság esetleges kikiáltása után sem tartották kilátástalannak.

<sup>150</sup> Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. I. 228. p.

<sup>151</sup> Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. 144. p.

<sup>152</sup> *Kis Újság*, 1946. január 12.

<sup>153</sup> *Független Magyarország*, 1946. január 14.; *Igazság*, 1946. január 19.; A képviselőcsoport döntéséről Balogh István (FKGP) miniszterelnökségi államtitkár hangsúlyozta, hogy bár a „királyság intézményéhez sok dicsőség, nemes emlék, szent érzelmek és dicső hagyomány fűződik”, de – az államforma ügye reálpolitikai kérdés: nem lehet a fejlődés menetével szembeszállni. (*Magyar Nemzet*, 1946. január 29.)

<sup>154</sup> PIL 274.f. 16. cs. 90.6e. (Közli Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947*. 552. p.)

<sup>155</sup> *Kis Újság*, 1946. január 12.

A kisgazdapárt képviselői értekezletének határozatát Tildy Zoltán és Nagy Ferenc beszámolója után – alig két héttel később – a párt nagyválasztmánya is elfogadta. „Jóváhagyta a kisgazdapárt nagyválasztmánya a képviselő csoportnak az államformáról szóló döntését”<sup>156</sup> – adta hírül a *Kis Újság*.

A *Független Kisgazdapárt képviselőcsoportjának, majd nagyválasztmányának döntésével az államforma kérdésének rendezése „zöld utat” kapott.*

<sup>156</sup> *Kis Újság*, 1946. január 25.

## VII. TÖRVÉNYTERVEZETEK AZ ÁLLAMFORMA ÉS AZ ÁLLAMFŐI JOGOK RENDEZÉSÉRŐL 1946 ELEJÉN

A pártok vezetőinek 1946. újvi nyilatkozatai egyértelműen azt mutatják, hogy ez az év az államforma rendezésének az esztendeje lesz. A pártok vezető testületei, illetve a kormány különféle közjogi és alkotmányjogi előkészítő bizottságok kiküldésével és szakértők bevonásával, kisebb-nagyobb fáziseltolódással, 1946 elején hozzákezdtek a tervezetek, javaslatok kimunkálásához, melyek január közepére lényegében el is készültek.

Elsőnek a *Magyar Kommunista Párt tervezete* készült el.<sup>157</sup> Az MKP Jogi Osztálya Rákosi Mátyás megbízására foglalta írásba a törvénytervezet, amelynek készítője Kádár Miklós vagy Beér János lehetett.<sup>158</sup>

A tervezet<sup>159</sup> a sietség nyomait viselte magán, valamennyi tervezet közül a legkidolgozatlanabb volt. Csak néhány alapelv leszögezésére s az államfői jogkör nem túlságosan precíz körülírására szorítkozott. A törvénytervezet abból indult ki, hogy Magyarország államformája köztársaság, az „állami szuverenitás kizárólagos birtokosa a magyar nép”. Képviselője az általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog alapján megválasztott nemzetgyűlés; tehát az államhatalom legmagasabb szerve a nemzetgyűlés. A másik államhatalmi ágról, a végrehajtó hatalomról – nem véletlenül – nincs is szó a tervezetben; pontosabban a végrehajtó hatalom két legfontosabb eleme, az államfő és kormány közül csak az előbbiről. Ez összefüggésben állt a korabeli kommunista jogfelfogással,

<sup>157</sup> *Szabad Nép*, 1946. január 12.

<sup>158</sup> Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről. *Jogtudományi Közöny*, 1982. 12. sz. 956. p.

<sup>159</sup> „Törvényjavaslat az államhatalom gyakorlásának végleges rendezéséről.” (PIL 283.f. 10.cs. 241.őe. [Kb. 3 gépelt oldal – F. G.]); Dokumentumok az államforma kérdésének 1946. évi rendezéséhez. Összeállította és közreadta: Vida István. *Jogtudományi Közöny*, 1982. 12. sz. 970–971. p.; Föglein Gizella: Államfői jogkör. II. Kommunisták tervei. *Magyarország*, 1990. augusztus 3. 25. p.

miszerint az államfői hatalmat és a végrehajtó hatalmat szét kell választani. A végrehajtó hatalmat a kormány, nem pedig a mindenkori elnök gyakorolja a kormány útján; az államfői jogokat pedig ettől függetlenül kell kodifikálni.<sup>160</sup>

A tervezet az államfői jogokat jelentősen korlátozta mind a kormány, mind pedig a nemzetgyűlés vonatkozásában. A köztársasági elnök a kormányzásban közvetlenül nem vehetett részt. Az államfő a miniszterelnököt csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának kétharmados többséggel hozott határozata alapján, a minisztereket és a követeket pedig a miniszterelnök javaslatára a PB abszolút többséggel hozott határozata alapján nevezhette ki. Állami főtisztviselőket a minisztertanács határozata alapján, a szakminiszter előterjesztésére bízhatott csak meg. A kormány tagjait viszont jogában állt felmentenie az államfőnek.

A nemzetgyűlés által hozott törvényeket az államfő csak kihirdethette, de nem volt szükség az aláírására és hozzájárulására; s nem állt módjában egyszer sem visszaküldeni a nemzetgyűléshez újabb megfontolás céljából. A nemzetgyűlést csak a Politikai Bizottság kétharmados többséggel hozott előterjesztése alapján oszthatta fel, de arra már nem kapott jogot, hogy a nemzetgyűlést össze is hívja, vagy az ülésszak időtartamát, menetrendjét megállapítsa, berekesztéséről vagy elnapolásáról intézkedjen.

Az MKP erősen korlátozni szándékozott az államfőnek a külföldi hatalmakkal kapcsolatos képviseleti jogát is. Így nemzetközi szerződéseket önállóan nem kezdeményezhetett, hanem csupán aláírhatta a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által már ratifikált nemzetközi egyezményeket, és követeket fogadhatott. Nem volt módjában viszont hadat üzeni vagy békét kötni; mindkettőhöz ugyanis a nemzetgyűlés által kétharmados többséggel hozott törvény kellett.

Nem foglalkozott a tervezet a köztársasági elnöknek a hadsereggel, az egyházzal, a bírói hatalommal és a közigazgatással való kapcsolatával,

<sup>160</sup> Ez a fajta jogi álláspont valószínűleg a Szovjetunió 1936. évi alkotmányára vezethető vissza, amely szerint a végrehajtó hatalom legmagasabb szerve a minisztertanács: „The highest executive and administrative organ of the state power of the Union of Soviet Socialist Republics is the Council of Ministers of the USSR.” (*Constitutions of Nations*. Volume III. *Portugal to Yugoslavia*. By Amos J. Peaslee. Copyright 1950 by Amos J. Peaslee. The Rumford Press Concord, N. H. 274. p.)

ami azt mutatja, hogy e területen az MKP semmiféle jogokat nem kívánt adni az államfőnek.

Megadta viszont a köztársasági elnöknek a címek adományozásának, továbbá a rendjelek és kitüntetések alapításának és adományozásának jogát, valamint a honvédség állományába tartozók állampolgári kötelekből történő elbocsátásának jogát. Emellett meghagyta a tervezet az államfő számára a házassági akadályok alóli felmentés megadásának, a házasságon kívül született gyermek kegyelemből való törvényesítésének, a nyugellátás kegyelmi úton való engedélyezésének és az elítéltek kegyelemben való részesítésének a jogát is. Ezek a jogok azonban hatalmi-politikai szempontból nem jöhettek számításba.

A kommunista párt tervezete szerint az államfő valamennyi intézkedésének érvényesítéséhez – kivéve a miniszterelnök kinevezését – a miniszterelnök ellenjegyzése volt szükséges. A kormányfő kinevezését viszont a nemzetgyűlés elnöke ellenjegyeznie. A miniszterelnöki ellenjegyzés az elnök felelősségét és jogát azonban nagymértékben csökkentette.

Az MKP az elnök hivatali idejét 4 évre korlátozta; a titkos megválasztáshoz a képviselők kétharmados szavazata volt szükséges, de újraválasztást nem engedett meg. A tervezet súlyt helyezett arra, hogy a köztársasági elnököt alkotmányos úton felelősségre lehessen vonni, ha a törvényességet megsérti. A felelősségre vonást a nemzetgyűlés, képviselői háromnegyed részének szavazatával mondhatja ki.

A kommunista párt a leendő köztársasági elnök jogkörét radikálisan korlátozni kívánta, s az elnököt teljesen alá szándékozta rendelni a nemzetgyűlésnek, pontosabban a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának, nagyobb mértékben, mint ahogy az az ideiglenes államfői testület, a Nemzeti Főtanács esetében volt. Ezzel az MKP nemcsak azt akarta elkerülni, hogy a leendő köztársasági elnök szinte korlátlan személyi hatalmat építsen ki, de elejét szándékozott venni annak is, hogy a végrehajtó hatalom a törvényhozó hatalom fölé kerekedhessen. E „jogkorlátozás” egyik konkrét oka mindenesetre a kisgazdapárt szerepének, illetve a leendő kisgazdapárti elnök jogkörének a szűkítése volt. Miután ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy csak a legerősebb parlamenti párt, az FKGP soraiból választható államfő, a kezdetektől nagy hatalommal rendelkező kommunista párt kifejezetten „gyenge” elnököt akart, s mindent megtett – jórészt sikerrel – az elnöki jogkör korlátozásáért, azért, hogy az államfő csupán reprezentáljon, de tényleges politikai hatalmat ne gyakorolhasson. E szándé-

kot a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság 1946. január 28-i ülésén Rákosi Mátyás úgy fejezte ki, hogy az MKP olyan köztársasági elnököt akar, aki „nem uralkodik, de nem is kormányoz”.<sup>161</sup> Az MKP vezetete tehát az ún. *parlamentáris kormányzati formán belül, radikálisan korlátozott jogkörű elnöki tisztséget tartott kívánatosnak.*

A *Független Kisgazdapárt tervezete*<sup>162</sup> 1946. január közepére készült el. Tildy Zoltán megbízására a kisgazdapárt törvény-előkészítő bizottságában a párt legtekintélyesebb jogász képviselői: Auer Pál, Eröss János, Pfeiffer Zoltán, Sulyok Dezső, Vásáry István vettek részt,<sup>163</sup> akik egyúttal a nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi, illetve Politikai Bizottságának is tagjai voltak, politikailag pedig a párt polgári-módos paraszti szárnyához tartoztak. Sajátos módon tehát éppen azok a képviselők vettek részt a törvény-előkészítő munkában, akik korábban szemben álltak a szűkebb vezetőség alkotmányjogi felfogásával, illetve akik a köztársaság napirendről való levételét és a békekötés utánra történő halasztását akarták elérni. Sulyok és Vásáry felkérésével a pártvezetők mintegy az ellenállásukat kívánták leszerelni. Bekapcsolódtak a törvény-előkészítő munkába a párt vezetői, Nagy Ferenc elnök, Kovács Béla főtitkár, Varga Béla ügyvezető alelnök is.<sup>164</sup> A kisgazdapárt törvénytervezetét egyébként Auer Pál és Sulyok Dezső készítette.<sup>165</sup>

Ez a törvénytervezet is abból indult ki, hogy „Magyarország államformája a köztársaság”, hogy az állami, illetve a nemzeti szuverenitás birtokosa a magyar nép, s elfogadta, hogy az állami főhatalom legmagasabb szerve a nemzetgyűlés.

A kisgazdapárt tervezete – szemben a kommunista pártéval – a *polgári, demokratikus köztársaságok parlamentáris kormányzati formájának megfelelő, teljes jogkörű elnöki tisztség létrehozását szorgalmazta. Az FKGP – a saját soraiból kikerülő elnökről lévén szó – a hagyományos*

<sup>161</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz)

<sup>162</sup> „Törvényjavaslat az állami főhatalom gyakorlásáról.” (PIL 283.f.10.cs. 241.őe. [Kb. 8,5 gépelt oldal – F. G.]); Dokumentumok az államforma kérdésének 1946. évi rendezéséhez... *Jogtudományi Közöny*, 1982. 12. sz. 971–973. p.; Föglein Gizella: Államfői jogkör. III. A kisgazdák terve. *Magyarország*, 1990. augusztus 10. 24–25. p.

<sup>163</sup> *Független Magyarország*, 1946. január 14.

<sup>164</sup> *Független Magyarország*, 1946. január 14.

<sup>165</sup> *Szabad Nép*, 1946. január 17.; *Magyar Nemzet*, 1946. január 17.

hatalommegosztási felfogás szerint tehát szélesebb jogú államfőt kívánt a köztársasági elnöki posztra, olyant, aki a végrehajtó hatalmat az általa ki-nevezett kormány útján gyakorolja. A tervezet világosan elkülönítette egymástól az egyes államhatalmi ágakat, s az elnöki jogkört nemcsak önmagában, hanem az államhatalmi ágakkal való kapcsolatában is igyekezett megvilágítani.

A tervezet szerint a végrehajtó hatalom feje a köztársasági elnök, „ő gyakorolja a végrehajtó hatalmat a felelős magyar minisztérium útján”. Emellett az államfőt számos más jog is megillette. Így például a köztársasági elnök „nevezi ki és menti fel a magyar miniszterelnököt, a minisztereket és a politikai államtitkárokat”,<sup>166</sup> valamint a hatáskörébe tartozó állami főtisztviselőket és diplomatákat. A miniszterelnök kinevezéséről és felmentéséről az államfő megkötések nélkül dönthetett, vagyis nem kellett figyelembe vennie a koalíciós pártoknak és a nemzetgyűlésnek vagy a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a véleményét. A többi esetben azonban a kinevezés és a felmentés „a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter előterjesztése alapján történik”.

A kisgazdapárt a honvédség feletti bizonyos jogokat is biztosítani kívánt a leendő államfő számára; eszerint „az elnök gyakorolja a honvédelmi miniszter útján a magyar hadsereg felett a főfelügyeleti jogot és ő nevezi ki a hadsereg főparancsnokát”.<sup>167</sup>

A tervezet igen lényeges része az volt, amely a köztársasági elnök számára adta volna a feudális eredetű főkegyúri jogot. Ez alapján a köztársasági elnök gyakorolja „ugyanabban a mértékben és ugyanazon törvényes keretek között, amint ezt a magyar király gyakorolta, a főkegyúri jogot”.<sup>168</sup> A kisgazdapárt e privilégium biztosításával elejét kívánta venni annak, hogy a Vatikán a magyar kormányt még egyszer olyan kész helyzet elé állítsa, mint ahogyan az Mindszenty József esetében történt. XII. Pius pápa ugyanis a pártok, illetve az Ideiglenes Nemzeti Kormány határozott kívánsága ellenére nevezte ki Mindszenty Józsefet hercegprímás-sá 1945 augusztusában.<sup>169</sup> A kisgazdapárti tervezetben megfogalmazott

<sup>166</sup> PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

<sup>167</sup> PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

<sup>168</sup> PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.

<sup>169</sup> Gergely Jenő: *A politikai katolicizmus Magyarországon 1890–1950*. Kossuth Könyvkiadó, 1977. 238–239. p.



főkegyúri jog még Horthy Miklós kormányzót sem illette meg a két világháború között. A Vatikán és a magyar állam között az 1920-as évek végén kötött megállapodás értelmében ugyanis a főpapi kinevezéseknél a Szent-szék előzetesen kikérte a magyar kormány véleményét, sőt a kormány a saját jelöltjét is előterjeszthette, de a kinevezés a Vatikán joga volt.<sup>170</sup>

A kisgazdapárti tervezet szerint a köztársasági elnököt illette meg a kegyelmezés joga, emellett jogot kapott volna a bíróságok kinevezésére, ami az igazságszolgáltatásra való befolyás kiterjesztését jelentette volna. Azonban a bíróságok függetlenségéről alkotott és a kormányzat (közigazgatás) hatáskörét a bírói tevékenység gyakorlásától szétválasztó magyar törvények érvényességét a tervezet nem érintette.

A köztársasági elnök külföldi hatalmakkal kapcsolatos képviseleti jogát a kisgazdapárt szélesebben vonta meg, mint a kommunista párt. Eszerint az elnök képviseli Magyarországot a külföld felé, kinevezi és fogadja a követeket. Bár az FKGP fenntartotta, hogy nem az államfő, hanem a nemzetgyűlés köt nemzetközi szerződéseket, de azok az elnök hozzájárulása és kihirdetése nélkül nem lennének érvényesek. „Hadüzenet és békekötés a nemzetgyűlés hatáskörébe tartozik” – szögezte le a tervezet; s ebben a megállapításban a háborús tapasztalatok minden bizonytalanságot belezárítottak.

A tervezet alapján a köztársasági elnök gyakorolta még „a rendjelek és kitüntetések adományozásának jogát” is. Más, hatalmi-politikai szempontból semleges jogról a dokumentum nem tett említést.

A leendő köztársasági elnöknek a nemzetgyűléssel való kapcsolatát az FKGP jóval tágabb körben szabályozta, mint az MKP. Az államfőt illette meg „a nemzetgyűlés összehívása, az ülészakok megállapítása és annak feloszlata”. A parlamentarizmus védelmében bizonyos korlátokat szabott: 30 napon túli elnapolás csak a képviselők többségének hozzájárulásával lehetett, s a nemzetgyűlés feloszlata után a választásokat olyképpen kellett kiírni, hogy az új nemzetgyűlés 60 napon belül összeülhessen. „A törvényeket a nemzetgyűlés alkotja”<sup>171</sup> – állapította meg a tervezet, de az államfőnek nemcsak a törvények ellenvetés nélküli kihirdetése lett

<sup>170</sup> Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam és jogtörténet*. Tankönyvkiadó, 1978. 579. p.; Csizmadia Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban*. Akadémiai Kiadó, 1966. 263–344. p.

<sup>171</sup> PIL 283.f. 10.cs. 241.6e.

volna a joga (mint az MKP-tervezetben), hanem azok hatálybalépéséhez feltétel volt az elnök hozzájárulása és aláírása is. Sőt, egy ízben jogában állt volna a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elnökehez 15 napon belül visszaküldeni újbóli tárgyalás végett. Azonban az „elnök jogkörét érintő törvények visszaküldésének” nem volt helye.

Az államfő széles jogkörét és felelősségét csökkentette, hogy „minden rendelkezésének érvényességéhez a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter ellenjegyzése” volt szükséges.

A köztársasági elnök a nemzetgyűlés kétharmados többségével, titkos szavazás útján, 4 évre volt választható. A kommunista párti tervezettel szemben az FKGP az elnök egyszeri újraválasztását is lehetővé kívánta tenni. (Jelen esetben a saját soraiból kikerülő elnökről volt szó!) Az elnök személye sérthetetlen volt, és ugyanazon büntetőjogi védelem illette meg, mint „az erre vonatkozó jogszabály értelmében a magyar királyt megillette”. Azonban, ha az elnök törvényes hatáskörét túllépve „alkotmányellenesen és a nép érdekei ellen jár el”, őt a nemzetgyűlés háromnegyedes szótöbbséggel felelősségre vonhatja.

A kisgazdapárti szervezete sokkal kimunkáltabb, szakszerűbb volt, mint a kommunista párté. Emellett nem csupán az államfői hatalom szabályozásával foglalkozott (mint az MKP), de pontosan kitért az államhatalmi ágak: az államfő, a kormány és a törvényhozás kapcsolatára is. A kisgazdapárti tervezet a hatalommegosztás klasszikus, alapjában véve polgári követelményeit fogalmazta meg. Sőt, a törvénytervezet *valójában kisebb alkotmánytervezet volt*, amely a hatalommegosztás, a hatalmi egyensúly biztosításán túl valamiféle nemzeti közmegegyezésre helyezte a hangsúlyt. Ez utóbbit különösképpen a tervezet első és utolsó fejezetei – mintegy keretként – látszanak alátámasztani.

Az első fejezet az emberi és polgári szabadságjogok törvénybe iktatását tartalmazta. A tervezet a „magyar állam minden polgárát szabadnak és egyenlő jogúnak” ismerte el, akiknek „természetes és elidegeníthetetlen” jogai: „a személyes szabadság, a vallásos meggyőződés szabad nyilvánításának és a vallás szabad gyakorlásának joga, a gondolat és vélemény szabad kinyilvánításának joga, az egyéni tulajdon, a személy biztonsága, az elnyomástól, félelemtől és nélkülözéstől való függetlenítése, az államirányításban való részvétel joga, a munkához és emberi megélhetéshez való jog”. E jogok írásba foglalásának történeti-eszmei előzményei a francia polgári forradalom alaptörvényére, „Az ember és polgár jogainak

deklarációjá"-ra,<sup>172</sup> valamint az Atlanti Charta<sup>173</sup> és az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmánya<sup>174</sup> bizonyos részeire vezethetők vissza. Politikai előzménye pedig az volt, hogy a két világháború között ellenzékben lévő kisgazdapárt – különösen a választások idején – közvetlenül is tapasztalta a polgári demokratikus szabadságjogok hiányát. Bár a kisgazdapárti felsorolás „foghíjas” volt, hiszen hiányzott belőle pl. a sajtószabadság, a gyülekezési és egyesülési jog, az állampolgári jogegyenlőség, a kisebbségi jogok stb. Mindazonáltal az összes tervezet közül egyedül ez tett szélesebb körű, átfogó kísérletet az „emberi és polgári jogok” törvénybe iktatására, kimondván egyidejűleg azt is, hogy a megnevezett jogok „csak a törvényes keretek között és csak abban a mértékben gyakorolhatók, ameddig mások hasonló jogait nem sértik”.

A kisgazdapárti tervezet záró fejezete a magyar történelem jelképére, a Szent Koronára való hivatkozással kísérte meg kifejezni a második világháború után igencsak megtépázott nemzeti tudat és nemzeti önbecsülés ébrentartásának és ápolásának szándékát. „A Magyar Szent Koronát... a magyar nép továbbra is kegyelele tárgyának és a nemzet egysége jelképének tekinti, egy olyan történelmi gondolat külső kifejezésének, amely hosszú időn keresztül egybekapcsolta mindazokat, akik a magyar nemzethez tartozónak vallották magukat.”<sup>175</sup> A nemzeti öntudat ápolásának igyekezete akkor is tiszteletre méltó volt, ha a maga idejében bizonyos anakronisztikus jelek is megmutatkoztak benne.

*A tervezetek sorában mintegy „közbülső” helyet foglalt el a Szociáldemokrata Párté.*<sup>176</sup> Az SZDP pártvezetősége már az 1945. december 16-i

<sup>172</sup> Az emberi jogok dokumentumokban. Összeállította: Kovács István és Szabó Imre. Második kiadás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980. 119–123. p.

<sup>173</sup> Nemzetközi szerződések. 1918–1945. Szerkesztette: Halmosy Dénes. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. 517. p. (Az Atlanti Charta felhasználását Sulyok Dezső 1946. február 1-jén, a köztársaságról tartott rádió előadásában el is ismerte. [MOL Magyar Rádió Iratai. 1945 – 1947. II/35. Közli: Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről... 957. p.]

<sup>174</sup> Nemzetközi szerződések. 1945–1982. Szerkesztette: Halmosy Dénes. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985. 22. p.

<sup>175</sup> PIL 283.f. 10. cs. 241. §e.

<sup>176</sup> Törvényjavaslat Magyarország államformájának meghatározásáról.” (PIL 283.f. 10. cs. 241. §e. [Közel 5 gépelt oldal – F. G.]); Dokumentumok az államforma kérdésének 1946. évi rendezéséhez... Jogtudományi Közlöny, 1982. 12. sz. 973–975. p.; Föglein Gizella: Államfői jogkör. I. Szociáldemokrata tervek. Magyarország, 1990. július 27. 25. p.

kibővített ülésén határozott arról, hogy az alkotmányjogi reform, illetve az államforma rendezésének előkészítésére 5 tagú bizottságot hozzon létre. A Szociáldemokrata Párt ún. alkotmányjogi bizottsága 1946. január elején alakult meg Szalai Sándor sürgetésére, Buchinger Manó, Faragó László, Hébelt Ede, Kéthly Anna, Ries István, Szávai István és mások részvételével.<sup>177</sup> A párt lapja január 10-én arról számolt be, hogy a bizottság már dolgozik a párt alkotmányjogi javaslatán, melynek „tengelyében a kormányforma kérdése áll”.<sup>178</sup> Január közepén pedig arról adott hírt a sajtó, hogy elkészült az SZDP tervezete az államforma kérdéséről.<sup>179</sup>

A Szociáldemokrata Pártnak mindazonáltal valószínűleg nem volt külön, önálló törvényjavaslata, azon oknál fogva, hogy a pártvezetőség Ries István igazságügy-minisztert bízta meg a köztársasági törvényjavaslat kidolgozásával, aki viszont az Igazságügy-minisztérium Törvény-előkészítő Bizottságát kérte fel erre. Bizonyára ezt a tervezetet vitatta meg és hagyta jóvá a párt alkotmányjogi bizottsága, és azután azt küldték meg a koalíciós pártok számára is, már mint az Igazságügy-minisztérium törvénytervezetét.<sup>180</sup>

Az SZDP az MKP-hoz és az FKGP-hez hasonlóan szintén abból indult ki, hogy „Magyarország köztársaság”, s hogy az „államhatalom kizárólagos forrása a magyar nép, amely a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján összeült nemzetgyűlés útján gyakorolja”.<sup>181</sup>

Az államfő és a végrehajtó hatalom kapcsolatát illetően úgy foglalt állást – összhangban a kisgazdapárt véleményével és a korabeli polgári jogfelfogással –, hogy azt az elnök „a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolja”. A tervezet szerint az államfő kizárólagos, tehát megkötelesség nélküli joga volt a miniszterelnök kinevezése és felmentése (csakúgy, mint az FKGP-nél), de a miniszterek kinevezéséhez és felmentéséhez a kormányfő, az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó közhivatalnokok és más állami főtisztviselők kinevezéséhez pedig az illetékes szakminiszterek előzetes javaslata, illetve előterjesztése volt szükséges.

<sup>177</sup> PIL 283.f. 10. cs. 241. §e.

<sup>178</sup> Népszava, 1946. január 10.

<sup>179</sup> Szabad Nép, 1946. január 12.; Szabad Nép, 1946. január 17.

<sup>180</sup> Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről... 956. p.

<sup>181</sup> PIL 283.f. 10. cs. 241. §e.

A Ries-féle tervezet „hadúri” és főkegyúri jogot nem kívánt adni a leendő köztársasági elnöknek (csakúgy, mint az MKP). Megillette viszont a kegyelmezés és az „államfő részére fenntartott felmentés” joga. Háború vagy mozgósítás esetén a felelős minisztérium előterjesztésére az elnök „a honpolgári kötelékből való elbocsátás kérdésében” határozhatott. Az államfő joga volt még az érdemrendek és „egyéb kitüntetések” alapítása és adományozása.

Ami a köztársasági elnök külhatalmakkal kapcsolatos jogát illeti, ő „képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban”; követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki, illetve ad számukra működési engedélyt. Az MKP és az FKGP tervezetétől eltérően az elnök külhatalmakkal szerződéseket köthet a felelős minisztérium útján, de ha a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, jóvá kell azt hagyatni a nemzetgyűléssel. A másik két tervezethez hasonlóan ez is leszögezte, hogy „Hadüzenetre és békekötésre csak a nemzetgyűlés jogosult”.

Az államfőnek a nemzetgyűléssel szemben gyakorolható jogkörét az SZDP-tervezet az MKP-nál bővebben, az FKGP-nél viszont szűkebben vontta meg. A nemzetgyűlést össze nem hívhatta, a feloszlásához pedig csak akkor volt joga, ha az „tartósan munkaképtelenné” vált; s 30 napnál hosszabb időre csak egy ízben napolhatta el. A feloszlott nemzetgyűlés újbóli összehívásáról viszont már a feloszló rendeletben intézkednie kellett. A nemzetgyűlés által alkotott törvényeket a köztársasági elnök köteles volt 30 napon belül aláírni, kihirdetni és záradékkal ellátni. A visszaküldés jogával a köztársasági elnök csak egy alkalommal élhetett.

Ez a tervezet is minden elnöki rendelkezéshez és intézkedéshez előírta a miniszteri ellenjegyzés szükségességét.

A köztársasági elnök a nemzetgyűlés kétharmados többségével, titkos szavazás útján, 4 évre volt választható. A tervezet az újválasztás lehetőségét nem zárta ki, de az egymás utáni választást megtiltotta. Kimondta az elnök személyének sérthetetlenségét, akinek büntetőjogi védelméről külön törvény gondoskodna. Szigorú megkötés volt, hogy az államfő elnöksége idején más hivatalt nem viselhet, és nem lehet tagja sem a nemzetgyűlésnek, sem pedig politikai pártnak! Az elnök tisztségéről csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával mondhat le; ha az elnök „az alkotmányt vagy a törvényt megszegi”, a nemzetgyűlés a képviselők kétharmadának jelenlétében felelősségre vonhatja (legalább 100 képviselő írásos indítványa alapján).

A tervezet záró paragrafusában történelmi-politikai előzményként, mintegy jogforrásként említi az 1918. november 16-án létrejött magyar köztársaságot, egybekapcsolva a demokratikus szabadságjogok némelyikének deklarálásával: „A magyar nemzet huszonöt éves elnyomás után visszakapta önrendelkezési jogát és feltámasztja a lelkekben soha meg nem szűnt Magyar Köztársaságot. Ez a köztársaság biztosítja az állampolgároknak rendre (sic!; valószínűleg: nemre – F. G.), fajra, vallásra való tekintet nélküli jogegyenlőségét, védelmezi a szabadságot és biztosítja a félelemtől és ínségtől való mentességet.”<sup>182</sup> Az SZDP tehát a polgári demokratikus hagyományokat felelevenítve próbálta kialakítani a köztársaság elnökének hatáskörét.

*Az államfő jogállását tekintve a Szociáldemokrata Párt tervezete a kommunista párt és a kisgazdapárt álláspontja között helyezkedett el, illetve valamiféle kettősség volt megfigyelhető.* Noha a tervezet az FKGP-nél jóval szűkebb jogkört kívánt adni a köztársasági elnöknek, mégis, a hatalommegoszlás polgári elvének fenntartásában azzal lényegében közös nevezőn volt. Bár politikai szempontból a kinevezések s a külhatalmakkal való szerződés-kötés joga valóban fontosak voltak, de az államfő a nemzetgyűlést már nem hívhatta össze, hadúri jog, főkegyúri jog nem illette meg; csupán olyan, részben reprezentatív funkciók, mint a követek küldése és fogadása, érdemrendek, kitüntetések adományozása stb. Mindezek pedig arra engednek következtetni, hogy az SZDP az államfői hatalom túlsúlyának kialakulását kívánta megakadályozni; közvetlen politikai célként pedig a kisgazdapárt soraiból kikerülő köztársasági elnök hatalmi súlyának növekedését megghiúsítani. Ebben a vonatkozásban viszont az MKP-val vallott közös nézeteket az SZDP.

A Nemzeti Parasztpárt és a kisebb pártok nem készítették önálló törvénytervezetet az államforma rendezésére.

<sup>182</sup> PIL 283.f. 10.cs. 241.6e.

## VIII. TÖRVÉNYTERVEZETEKBŐL TÖRVÉNYJAVASLAT

*A tervezetek elkészülte után, 1946. január 16-án pártközi értekezlet*<sup>183</sup> vitatta meg a benyújtott javaslatokat, melynek alapjául az SZDP–Ries-féle tervezet szolgált. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjait 3-3 taggal képviselő értekezlet az államformáról, illetve bizonyos kérdésekben az elnöki jogkörrel tudott dönteni, más kérdésekben viszont vita alakult ki. Abban megállapodtak, hogy a köztársasági elnököt a nemzetgyűlés választja meg, és népszavazást ebben az ügyben nem rendeznek, s abban is, hogy a köztársasági elnöki tisztség elsősorban reprezentatív jellegű lesz, semmint tényleges hatalmi-politikai funkció. Döntés született arról is, hogy a törvényjavaslat biztosítani fogja az emberi szabadságjogok érvényesülését. Vita az elnökválasztás és a miniszterelnök kinevezésének mikéntjében bontakozott ki. A kommunista párt vezetői azt vetették fel, hogy a leendő államfőt a parlamentben nyilvánosan, ne titkosan válasszák meg, továbbá – ragaszkodva eredeti javaslatukhoz –, hogy a miniszterelnököt csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának meghallgatása után nevezhesse ki a köztársasági elnök.<sup>184</sup> A pártközi tanácskozásról a sajtó elég rendszeresen beszámolt, s egyúttal tájékoztatást adott arról is, hogy milyen megállapodások születtek.<sup>185</sup>

A sajtónak 1946. január 19-én Tildy Zoltán nyilatkozott az államformáról.<sup>186</sup> A miniszterelnök rámutatott arra, hogy miután a koalíciós pár-

<sup>183</sup> Az 1946. január 16-i pártközi értekezlet jegyzőkönyve nem maradt fenn, így csak a sajtó és egyéb, másodlagos forrás áll rendelkezésre.

<sup>184</sup> Vida István: *Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről...* 961. p.

<sup>185</sup> *Szabad Nép*, 1946. január 17.; *Magyar Nemzet*, 1946. január 17.

<sup>186</sup> *Magyar Nemzet*, 1946. január 19.; A Tildyhez közel álló *Demokrácia* című lap 1946. január 20-i vezércikkében már mintegy előzetes kiszagdapárti nyomást kívánt gyakorolni a köztársasági törvényjavaslatot előkészítő pártközi tárgyalásokra: „Új és nagy próbatétele a koalíciónak, hogy a mutatkozó nehézségeket megoldják, az esetleges ellentéteket áthidalják, a pártérveket összehangolják és megfelelő mértéktartással alárendeljük a magasabb

tok már állást foglaltak a köztársaság mellett, így a döntés nem kétséges. „Legfeljebb részletkérdésekről lehet vita – mondta –, azonban ennek a valószínűségét is minimumra csökkentik az alkotmányreform minden problémáját felölelő pártközi tárgyalások.” Az államformaváltás történelmi-politikai szükségszerűségeit hangsúlyozó kiszagdapárti miniszterelnök az új, leendő köztársaságot az 1848–1849-es hagyományokból mint jogforrásból eredeztette: „Magyarország ma, amikor a köztársasági államforma törvénybeiktatásával és egy modern alkotmányreformmal megteremti egészséges demokratikus fejlődésének alapjait, egyidejűleg az 1848/49-es szabadságharc és Kossuth Lajos politikai eszmekörének hagyományai, az 1849-es köztársasági irányú fejlődésbe kapcsolódik.”

Még az 1946. január 16-i pártközi értekezlet megbízta Ries István (SZDP) igazságügy-minisztert, hogy öntse végleges formába a törvényjavaslatot. A *koalíciós pártok jogi szakértőit* összehívták, hogy az Igazságügy-minisztérium munkatársaival közösen foglalják javaslatba a három korábbi tervezetet. Ebben a munkában többek között Faragó László (SZDP) és Sulyok Dezső (FKGP) vettek részt. A törvényyszerkesztés azonban egy másik szálon is megkezdődött, ti. Pfeiffer Zoltánnak, az Igazságügy-minisztérium kiszagdapárti politikai államtitkárának a vezetésével felállítottak egy, főként *neves jogászokból* – Bibó István (NPP), Bölöny József (pkv), Faragó László (SZDP), Moór Gyula (pkv), Szabó Imre (MKP) – *álló, ún. szakértői bizottságot*. Ennek pedig az volt a feladata, hogy a pártok jogi szakértői által elkészített, immár egyeztetett javaslatot a jogi szakszerűség szempontjából ellenőrizze és véglegesítse.<sup>187</sup>

Az *egyeztetett törvényjavaslat*<sup>188</sup> magán viselte a koalíciós kompromisszum jegyeit. Szociáldemokrata, illetve kommunista párti indítványra a bevezetőbe bekerült a „két forradalomra” (1918, 1919) való utalás. Ugyanitt az emberi szabadságjogokról szóló bekezdés viszont szó szerint

nemzeti érdekeknek. Elnököt kell választani és az nem lehet a most érvényben levő koalíciós recept szerint 50 százalékban kiszagdapárti, a másik 50 százalékán nem osztható a többi párt. Hatáskört kell biztosítani az elnöknek, hogy tekintéllyel képviselhesse az államhatalmat befelé és kifelé, s a hatáskör csak az elnöké lehet, azon nem fog osztozni senkivel.”

<sup>187</sup> Magyar Tudományos Akadémia. Kézirattár. (Továbbiakban: MTA. Kézirattár.) Ms. 5110/27-30. III/4/d.

<sup>188</sup> „Törvényjavaslat Magyarország államformájának meghatározásáról.” (MTA. Kézirattár. Ms. 5110/27. III/4/d/1.) Az egyeztetett törvényjavaslatot kidolgozó, sorozatos pártközi tárgyalásokról jegyzőkönyvek nem állnak rendelkezésre.

megegyezik a kisgazdapárti tervezet erre vonatkozó részeivel, kiegészítve azt az egyesülési és gyülekezési joggal.

A köztársasági elnöki jogkör minden lényeges pontban a Ries-féle tervezetet követte, sőt számos paragrafus még szó szerint is megegyezett vele. Az egyeztetett javaslat kisebb-nagyobb módosításokat is tartalmazott: a nemzetgyűlés elnapolása alatt a nemzetgyűlés elnöke 100 képviselő írásbeli előterjesztésére köteles összehívni a Házat; a nemzetgyűlés hozzájárulása nélkül a hadsereget az ország határain kívül tilos bevetni.<sup>189</sup> Nem tartalmazta viszont a javaslat a miniszterelnök kinevezésénél a titkosság vagy a nyílt szavazás, illetve a Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága meghallgatásának a kérdését.

Az elnökválasztási eljárásnál új mozzanatként bekerült a jelölés bevezetése, s az elnök hivatali idejének és újraválasztásának korlátozása (4 év, illetve egymás után két ízben elnökké senki sem választható). Ezzel elejét szándékoztak venni annak, hogy a leendő köztársasági elnök valamiféle dinasztikus politikát folytathasson.

A véghezvitt vagy az éppen véghez nem vitt módosítások azt bizonyították, hogy végül is sem a kommunista párt, sem pedig a kisgazdapárt nem tudta érvényesíteni akaratát és elfogadtatni saját elképzeléseit az államfői jogkör radikális szűkítésére, illetve bővítésére a törvényjavaslatot előkészítő pártközi tárgyalásokon.

Az ún. szakértői bizottságban az államforma-változtatás kapcsán politikai és alkotmányjogi aggodalmak is felmerültek. Részben ezzel is magyarázható, hogy több tárgyalásra került sor, míg a szükségesnek ítélt módosításokat megtették. Moór Gyula – bár elvileg helyeselte a köztársaság bevezetését, mindazonáltal – felvetette a halasztás szükségességét, amíg „a nemzet nem rendelkezik a szuverén elhatározás képességével”. Pfeiffer Zoltán viszont éppen a közelgő békekonferenciára mint kényszerítő külpolitikai okokra hivatkozva vetette el ezt az álláspontot.<sup>190</sup>

A *szakértői bizottság törvényjavaslata*<sup>191</sup> több ponton is módosítást hajtott végre a pártközi értekezleteken kidolgozott, egyeztetett törvényjavaslaton – noha felépítésük, logikájuk lényegében megegyezett. Kom-

<sup>189</sup> Az 1920:II. törvényeikk is így foglalt állást.

<sup>190</sup> Vida István: *Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről...* 962. p.

<sup>191</sup> „Törvényjavaslat Magyarország államformájáról.” (MTA Kézirattár. Ms. 5110/28. III/4/d/2.)

munista párti indítványra bekerült a bevezető emberi szabadságjogai közé „a szabad művelődéshez való jog”. A köztársasági elnök megválasztásának módjához pedig a titkosság mellett a nyílt szavazás lehetősége is (ugyancsak kommunista párti követelésre): „a nemzetgyűlés legalább száz tagjának írásbeli indítványára”. További módosítás volt, hogy az államfő 15 napon belül aláírja és a kihirdetést elrendelő záradékkal látja el a nemzetgyűlés által alkotott törvényeket – szemben az egyeztetett javaslat 30 napos időszakával. A nemzetgyűlés elnapolásának esetében kimaradt a „tartós munkaképtelenség” mint ok. Bekerült viszont a javaslatba a köztársasági elnök sérthetlenségével kapcsolatban, hogy „büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja”; míg a korábbi javaslat csak azt tartalmazta, hogy az „államfőt megillető büntetőjogi védelemben részesül”. Új mozzanat volt a hatálybalépés meghatározása: „Ez a törvény meghozatalával azonnal hatályba lép.” A szakértői bizottság törvényjavaslata 1946. január 23-án készült el, melyet a *Kis Újság* némileg rövidítve hozott nyilvánosságra.<sup>192</sup>

Közben – január 22–24. között – a koalíciós pártok parlamenti képviselő csoportjai is megvitatták a pártok jogi szakértői által készített, egyeztetett törvényjavaslatot,<sup>193</sup> de azt anélkül hagyták jóvá, hogy a felmerült vitás kérdések tisztázódtak volna.

A *kommunista párt képviselőcsoportjában a köztársaság bevezetésének időpontjáról, a köztársasági elnök személyéről és az államfő jogköréről tárgyaltak*.<sup>194</sup> Rákosi Mátyás a politikai helyzetről adott referátumában félre nem érthető módon jelölte meg az új államforma bevezetésének időpontját: „a köztársaságot a jövő héten törvénybe kell iktatni és a jövő héten meg kell választani a köztársasági elnököt is”.

A köztársasági elnök személyéről, illetve a szóba jöhető lehetséges jelöltekről viszont már Révai József beszélt. „Valószínűleg Tildy mellett foglalunk állást” – mondotta. Hogy az MKP milyen megfontolások és

<sup>192</sup> *Kis Újság*, 1946. január 24.

<sup>193</sup> A koalíciós pártok parlamenti csoportjai „időhiány” következtében nem a Pfeiffer-féle szakbizottság által készített változatot vitatták meg, hanem a pártok jogi szakértői által összeállítottat.

<sup>194</sup> A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-7. 4. Doboz. VI/1/a. Magyar Kommunista Párt parlamenti frakció üléseinek jegyzőkönyvei. 1945–1947.)

személyi kombinációk alapján tartotta Tildyt a legmegfelelőbbnek, Révai erre is kitért: „Célszerűség szempontjából jobb volna, ha Tildy miniszterelnök maradna, mert vele lehet dolgozni, a legértelmesebb kiscgazda és tényleg baloldali demokrata. Nagy Ferenc nem olyan értelmes, sokkal jobban alá van vetve a reakció befolyásának. Ő jobban megfelelne tehát elnöknek, mint miniszterelnöknek. A baj csak az, hogy a Kiscgazda Párton belül a helyzet úgy alakult, hogy ha nem Tildy lesz az elnök, akkor ez kifelé a balszárny vereségét jelentené. Mindszenty is Tildy ellen és Nagy Ferenc mellett foglalt állást. A Kiscgazda Párton belüli monarchista reakció rá akarja bírni Nagy Ferencet, hogy ne mondjon le Tildy javára. (...)”<sup>195</sup> Révai a legjobbnak azt találta volna, ha nem kiscgazdapárti elnöke lenne a magyar köztársaságnak. „De egy párton kívüli, valóban megbízható demokratát Magyarországon még lámpással sem lehet találni. Persze olyant, akit mindenki ismer.” Károlyi Mihály esetleges jelölését viszont egyértelműen elvetette: „Károlyiról sokat beszéltek. Lehetetlen. Nem megy keresztül a Kiscgazda Pártnál. Az, hogy 70 éves, még nem játsszana nagy szerepet. De nem jött vissza, pedig már régen nemzetgyűlési képviselő. Nem ismeri a mostani Magyarországot, ez viszont elengedhetetlen. Így Károlyi jelöltségét el kellett ejteni. (...)” Révai ezután a három legmagasabb közjogi méltóság: az államfő, a miniszterelnök és a házelnök politikai hovatartozását, illetve személyi kombinációit tekintette át, nem kevés cinizmust sugalló, tudatosan hamis logikával. „Még nem tudjuk, ki lesz a miniszterelnök. Lehetséges, hogy Nagy Ferenc. Mindenesetre koalíciós kormányban nem jól fest, ha az elnök, a miniszterelnök és a házelnök is kiscgazda. Felmerült tehát, hogy adjuk mi a nemzetgyűlés elnökét. Még nincs döntés, de azt hiszem, nem is ezen múlik a dolog. Bizonyos szituációkban, a Kiscgazda Párton belüli harc kiélesítése érdekében nekünk egyenesen jó, hogy mindhárom állás az övék: viseljék ők a felelősséget egy csomó dologért, amit az országnak le kell majd nyelni és ami nem lesz majd túl kellemes. Így mindenki látja majd, hogy a három legfontosabb közjogi állás kiscgazda kézben volt, amikor pl. alá kell írni a békeszerződést. (...)”<sup>196</sup> (Kiemelések tőlem – F. G.)

<sup>195</sup> A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója. 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a.)

<sup>196</sup> A Magyar Kommunista Párt nemzetgyűlési frakciója. 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-7. 4. doboz. VI/1/a.)

Révai József a törvényjavaslat ismertetésekor mutatott rá az MKP kritikai észrevételeire. Elutasította azokat a paragrafusokat, amelyek az elnök kizárólagos jogaként ismerték el a nemzetgyűlés feloszlását és a miniszterelnök kinevezését. Pártja nevében kijelentette, „ha a képviselők 40%-a előterjesztést tesz az elnöknek, akkor jogosult feloszlalni a Ház. De ha a kormány tesz előterjesztést, akkor köteles feloszlalni.” A leendő államfő számára a miniszterelnök kinevezéséhez csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának „szótöbbséggel hozott előterjesztésére” kívánt jogot adni az MKP.

A Szociáldemokrata Párt képviselőcsoportjában is több észrevétel hangzott el pl. a nemzetgyűlés elnapolásával és összehívásával kapcsolatos elnöki jogokat illetően, de a javaslat szövegén nem módosítottak.<sup>197</sup>

Károlyi Mihály köztársasági elnökké való jelölését Faragó László vetette fel, javasolva, hogy a frakció helyezkedjen 1918 október jogfolytonosságának álláspontjára és „arra a legitim állásfoglalásra, hogy nekünk van köztársasági elnökünk, Károlyi Mihály, akit a párt feltétlenül jelöljön erre a tisztségre”. Szakasits Árpád főtitkár mintegy válaszként utalt a köztársasági elnök személyével kapcsolatos, a kiscgazdapártban meglévő belső harcokra, közelebbről a Nagy Ferenc és Tildy Zoltán személye körüli vitákra, továbbá arra, hogy Mindszenty József hercegprímás is beleszólt az államfői kérdésbe, és „Tildy ellen foglalt állást”. A frakció tagjainak közbeszólására, hogy ti. Károlyi legyen az elnök, Szakasits sajátos módon már inkább koalíciós szellemben, a kompromisszum keresés jegyében fejtette ki álláspontját: „ez lehetetlen, mert Károlyi nem jött haza, az itthoni viszonyokról tájékozatlan és ezért a KP (kommunista párt – F. G.) sem helyesli jelölését. Előfordulhatna az az eset, hogy ha jelölik, elenyésző kisebbséget kapna a szavazatoknál, ami semmiképpen sem kívánatos és az államfő megválasztásánál ezzel Mindszenty jelöltje kerülne többségbe Tildyvel szemben. Egyébként az államfő személyére még pártközi megállapodás nincs. (...) Tildy bírja a szövetségesek bizalmát is, szemben Nagy Ferencel.”<sup>198</sup> (Kiemelések tőlem – F. G.) Ugyanezen az ülésen Buchinger Manó kifejezte azt a véleményét, hogy ilyen nyilvánvaló kö-

<sup>197</sup> A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (PIL 283.f. 8.cs. 1. 6e.)

<sup>198</sup> A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (PIL 283.f. 8.cs. 1. 6e.)

rülmények között Károlyi megválasztása lehetetlen, de egyúttal azt javasolta, hogy a parlamenti frakció „valamilyen formában az egész világ előtt demonstrálja, hogy ő Károlyi Mihályt nem ejtette el és felejtette el”.<sup>199</sup>

A *kisgazdapárti frakcióülésén* néhány képviselő (Fillér László, Nagy Vince) a népszavazás mellett voksoltak, kétségbe vonva a nemzetgyűlés illetékességét, illetve az államforma feletti döntést a békekötés utánra kívánták elhalasztani. A kisgazdapárti képviselők többsége azonban *megszavazta a törvényjavaslatot* azzal a határozattal, hogy a titkosságot mindvégig fenn kell tartani az elnökválasztás módját illetően.<sup>200</sup> A Nemzeti Parasztpárt nem emelt kifogást a törvényjavaslat ellen.

A *minisztertanács 1946. január 23-án tárgyalta* a Pfeiffer-féle bizottság javaslatát.<sup>201</sup> Vita különösen a javaslat azon pontjával kapcsolatban alakult ki, hogy „a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a miniszterelnököt”. A kommunista párt a leendő köztársasági elnök jogkörének szűkítését, ugyanakkor a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága hatáskörének bővítését követelte; vagyis azt, hogy az államfő csak a PB állásfoglalása után nevezhesse ki a kormányfőt. Rákosi Mátyás ezt a következő sajátos érveléssel szándékozott indokolni és elfogadtatni: „a Politikai Bizottság közbeiktatásánál jelentős szempontok merültek fel. Demokráciánk még fiatal és fel kell készülni a különböző lehetőségekre. A Politikai Bizottság szerepe azért is fontos, mert a bizottság tagjai elmondhatják szabadon véleményüket. Megtörtént a múltban, hogy a kormány az új kormány ki-nevezéséről csak a lapokból értesült és ezeket a jelenségeket ki kell kapcsolni. *Igaz, hogy érinti az elnök jogait a Politikai Bizottság szerepe, és megköti, de ez biztosítékot jelent a demokrácia szempontjából.*” (Kiemelés tőlem – F. G.) Rákosi Mátyás nem értett egyet a törvényjavaslat azon részével sem, miszerint az elnök gyakorolja a végrehajtó hatalmat, mert azt a kormány feladatának tartotta. A köztársasági elnök jogait már tulajdonképpen biztosítottnak vélte azáltal, hogy többször is feloszlathatja a

<sup>199</sup> A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (PIL 283.f. 8.cs. 1. őe.)

<sup>200</sup> Ruzsoly József: „Magyarország köztársaság”. II. rész. *Állam és Igazgatás*, 1986. 3. sz. 220. p.; *Kis Újság*, 1946. január 24.

<sup>201</sup> A minisztertanács 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 82.); Vida István: *Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről...* 963–964. p.

nemzetgyűlést. Kifogásolta még azt is, hogy az elnök közvetlenül – a miniszterelnök megkerülésével – érintkezhet az egyes szakminiszterekkel.

Tildy Zoltán elutasította a kommunista párti követeléseket, mivel „Ez illuzóriássá tenné a köztársasági elnök hatáskörét”. A vitában a „megoldás” Szakasits Árpád kompromisszumos javaslata volt. Az SZDP főtitkára indítványozta, hogy az elnök a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a „meghallgatása” után nevezze ki a miniszterelnököt. Ily módon a PB befolyásolhatja a köztársasági elnököt, de ugyanakkor megmarad az elnök döntési joga is. A minisztertanács kisebb módosításokkal jóváhagyta a törvényjavaslatot, melybe bekerült Szakasits Árpád formulája.

A *törvényjavaslatot Tildy Zoltán miniszterelnök 1946. január 24-én terjesztette be a kormány nevében a nemzetgyűlés elé*, egyebek között a következő szavak kíséretében: „A magyar hagyományoknak megfelelően a nemzetgyűlés van hivatva dönteni e törvényjavaslat tárgya, az államforma kérdése felett. Hadd fejezzem ki bizalmamat abban, hogy ez a szélesen kiterjesztett jogok alapján tisztán és szabadon választott nemzetgyűlés, az egész nemzet igazi képviselője, egységben és méltó formák között hozza meg a maga történelmi döntését. Él a hit bennem, hogy az e törvénnyel is megszilárdított demokratikus államrendünk biztosítani fogja népünk jogait, gazdasági, szellemi és szociális fejlődését és majd 1949-ben, amikor a debreceni köztársasági határozat kimondásának százados emlékünnepe tartjuk, súlyos sebeiből meggyógyult, békés, belső munkában élő és a szabad nemzetek társaságában megbecsült helyet nyert, boldogabb magyar nép hódolhat az első elnök, Kossuth Lajos emléke előtt.”<sup>202</sup> A miniszterelnök kérte a nemzetgyűlést, hogy előzetes megtárgyalás céljából adja ki a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés Kőzjogi és Alkotmányjogi Bizottságának.

A Kőzjogi és Alkotmányjogi Bizottság ülése előtt a koalíciós pártok különböző fórumokon a köztársasági törvényjavaslatról, illetve az elnök személyéről tárgyaltak.

Az *1946. január 24-i pártközi értekezleten* a pártok többsége úgy határozott, hogy Tildy Zoltán miniszterelnököt jelölik az államfői tisztre.<sup>203</sup> A kommunista párt és a Szociáldemokrata Párt január 25-i, ún. összekötő

<sup>202</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 207–208. h.; „Törvényjavaslat Magyarország államformájáról”. Indoklás. (*Nemzetgyűlés Irományai*. I. 40–43. h.)

<sup>203</sup> *Magyar Nemzet*, 1946. január 27.

bizottsági ülésén egyeztettek álláspontjukat a köztársasági törvényjavaslatot illetően, s megállapodtak abban is – a képviselőcsoportjaik korábbi döntése értelmében –, hogy Tildy Zoltánt javasolják közösen az elnöki tisztségre.<sup>204</sup>

A *kisgazdapárt politikai bizottságának 1946. január 25-i ülése*<sup>205</sup> Tildy Zoltán mellett foglalt állást a másik esélyes elnökjelölttel, Nagy Ferencel szemben; s elhatározta azt is, hogy a pártválasztmánynak olyan értelmű javaslatot tesz, amellyel Tildy Zoltánt ajánlja köztársasági elnöknek.<sup>206</sup> E politikai bizottsági döntés azonban korántsem volt ilyen „sima” ügy.

A párton belül kezdettől fogva Nagy Ferenc élvezett nagyobb bizalmat, valamint népszerűséget. Nagy Ferenc (és az őt támogató centrum és a polgári-módos paraszti szárny) elégedetlen volt Tildy „kompromisszumkész” politikai magatartásával: az MKP-val és szövetségeseivel szemben határozottabb, következetesebb kisgazdapárti politikát követelt tőle;<sup>207</sup> ugyanakkor tisztelte is őt. Ezzel szemben Tildy nem tartotta egyenrangú partnerének elnökjelölt vetélytársát.<sup>208</sup> Az elnökjelöltségért indított verseny szembekerülésüket egyre nyilvánvalóbbá tette.

A két politikus körül kialakult táborok között megkezdődött a küzdelem, amely a párt felső vezetését is csaknem megbénította, és a vidéki szervezeteket is mozgásba hozta. A Felső-magyarországi Csoport megyei értekezletet hívott össze Miskolcra, ahol Nagy Ferenc támogatására szólították fel a jelenlévőket.<sup>209</sup> Az 1946. január 16-i, szegedi kisgazdapárti értekezleten a helyi vezetők tiltakoztak Tildy ellen, mert szerintük „Magyarországban csak keresztény katolikus ember lehet államfő”.<sup>210</sup> A

<sup>204</sup> *Magyar Nemzet*, 1946. január 27.; *Világosság*, 1946. január 27.

<sup>205</sup> *Magyar Nemzet*, 1946. január 27.

<sup>206</sup> A kisgazdapárt szóban forgó választmánya 1946. január 29-én, Nagy Ferenc felszólalása után, Tildy Zoltán elnökjelöltsége mellett foglalt állást. (*Magyar Nemzet*, 1946. január 30.)

<sup>207</sup> Nagy Ferenc felröpta Tildynek, hogy családi környezetének befolyása alá került. (Tildy Zoltán politikai indulását, későbbi magatartását is befolyásolta apósának sorsa, akit az 1919-es Tanácsköztársaság idején viselt jegyzői tisztsége miatt később felakasztottak.)

<sup>208</sup> Tildy Nagy Ferencet lenézte, műveletlennek, tanulatlanak tartotta. (Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947...* 146. p.)

<sup>209</sup> Uo.

<sup>210</sup> Uo. Noha mindkét esélyes elnökjelölt református volt, ez azonban különbözősággal esett latba: „Tildynél a reformátusságát hangsúlyozták, de a gyengeségeire gondol-

bajai pártelnök Csongrádban és részben Pest megyében irányította a Tildy elleni hangulatkeltést. Amikor Tildy Zoltán miniszterelnök január 24-én betervezte a köztársasági törvényjavaslatot a nemzetgyűlésben, táviratban tiltakoztak a kisgazdapárt Országos Központjában, s hasonló lépésre ösztönöztek más pártszervezetek is.<sup>211</sup>

Bár mindkét politikus államfő szeretett volna lenni, úgy tűnik, hogy Tildy inkább ragaszkodott a jelöléshez. Amikor a köztársasági elnök személye először került a kisgazdapárt politikai bizottsága elé, Tildy állítólag azzal fenyegetőzött, ha a párt nem őt jelöli elnöknek, visszavonul minden politikai szerepléstől.<sup>212</sup> Tildy Zoltán később, saját bevallása szerint, a köztársasági elnöki tisztséget közéleti pályafutása csúcspontjának tekintette, s úgy érezte, hogy – miután betöltötte 56. életévét – utolsó alkalom volt számára ezen ambíciója megvalósításához.<sup>213</sup>

A *kisgazda vezetők hatalmi vetélkedését azonban nem a párton belüli erőviszonyok döntötték el*. „Nem tudom, hogyan történt – írta egy kortárs visszaemlékező –, végül a kisgazdapárt politikai bizottsága egyhangú határozattal jelölte Tildy Zoltánt.”<sup>214</sup> Noha a kisgazdapárton belül Nagy Ferenc volt az esélyesebb, Tildy Zoltánt viszont a koalíciós partnerek tartották megfelelőbbnek (az MKP–SZDP közös elnökjelöltje volt), de ő bírta a Szovjetunió bizalmát is.<sup>215</sup> Ez a tény eldöntötte a két kisgazdapárti vezető közötti vetélkedés kimenetelét is: az FKGP politikai bizottsága Tildy Zoltán mellett foglalt állást. A párt képviselőcsoportja azonban még nem döntött az elnökjelölt személyéről.

Sajátos módon, még a kisgazdapárti képviselői értekezlet előtt, „a kommunisták... bedobták Szakasits Árpád és Veres Péter nevét, mint

tak, a nehezen fenntartott felekezeti béke felborulásától tartottak, ha megint református lesz az államfő (Horthy is az volt), amit Ravasz László püspök megértett: Nagy Ferencnél a reformátusságát ellensúlyozta származása és politikai öntudata.” (Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Katalizátor Iroda, Budapest, 1990. 287. p.)

<sup>211</sup> A bajai pártelnök a kiskunhalasi pártszervezetnek az alábbi táviratot küldte: „... Központban tiltakoztunk. Tildynek bizalmatlanságot szavaztunk. (...)” (*Bajai Hírlap*, 1946. január 30.; Közli: Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947...* 146. p.)

<sup>212</sup> Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* Gondolat Könyvkiadó, 1965. 215. p.

<sup>213</sup> Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947...* 146. p.

<sup>214</sup> Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* 215. p.

<sup>215</sup> A Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési frakciója 1946. január 23-i ülésének jegyzőkönyve. (PIL 283.f. 8.cs. 1. 6e.)



esélyes elnökjelöltekét” – írta Kovács Imre visszaemlékezésében.<sup>216</sup> E tényről látszik alátámasztani – némileg eltérő személyi felállásban – a Magyar Közvéleménykutató Intézet január 27-i sajtójelentése is. Eszerint „Arra a kérdésre, hogy nevezzék meg a három legnépszerűbb közéleti személyt (valójában három megadott politikus »rangsorolásáról« volt szó az államfői posztra – F. G.), több ezer budapesti lakos 61,2%-a Tildy Zoltánt említette 1. helyen, 2. és 3. helyen Rákosi Mátyást és Szakasits Árpádot nevezték meg”.<sup>217</sup> Hogy e „rangsor” mennyire lehetett „célrányos”, bizonyítani nemigen lehet; az azonban valószínűsíthető: az adott helyzetben az államfői tisztre valójában nem esélyes két politikus felvetésével az lehetett a nyilvánvaló cél, hogy az ő „másod-” és „harmadrangúságukkal” – indirekt módon – Tildy Zoltán elnöki esélyei növekedjenek.

<sup>216</sup> Kovács Imre: *Magyarország megszállása...* 287. p.

<sup>217</sup> *Magyar Nemzet*, 1946. január 27.

## IX. A KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYJAVASLAT A NEMZETGYŰLÉS KÖZJOGI ÉS ALKOTMÁNYJOGI BIZOTTSÁGÁBAN

*A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság 1946. január 28-án tárgyalta a javaslatot Eröss János (FKGP) elnökletével, Sulyok Dezső (FKGP) előadásában.*<sup>218</sup> A bizottsági ülésen *kibontakozott vita*<sup>219</sup> a pártpolitikai csatározások színhelye lett; s tulajdonképpen ez – az előzetes pártközi tárgyalások sorozatával együtt – a leendő jogszabály feletti politikai döntés meghozatala szempontjából *jelentősebb volt, mint a törvényjavaslatnak a nemzetgyűlés teljes ülésén, január 29–31-én tartott általános és részletes tárgyalása.*<sup>220</sup>

A köztársaság melletti elvi nyilatkozatok után a szociáldemokrata párti Faragó László Károlyi Mihály jelölését vetette fel köztársasági elnöként. E megnyilatkozás azonban inkább elvi tiszteletadás volt 1918 öröksége és Károlyi Mihály előtt, semmint megvalósítható gyakorlat,<sup>221</sup> különösen az MKP–SZDP 1946. január 15-i, ún. összekötő bizottsági

<sup>218</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 21 tagjából azonban többen hiányoztak. Az ülésre meghívást kaptak a pártok vezetői és az igazságügy-miniszter is.

<sup>219</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>220</sup> Függlein Gizella: *Viták az állami főhatalomról – 1946. Múltunk*, 1992. 1. sz. 23–45. p.

<sup>221</sup> Böhm Vilmos 1946. január 30-án, a köztársasági törvényjavaslat általános parlamenti vitájának napján levelet küldött Károlyi Mihálynak, melyben többek között az alábbiakat írta: „Saját pártomban azzal érveltem, hogy a szociáldemokrata párt ma az egyetlen párt a parlamentben, amely október táborában harcolt. Pártunk saját tradícióit, kötelező múltját, sőt becsületét is lábbal tiporja, ha nem áll október és annak vezére mellé. A pártvezetés nagy részében lelkesen fogadta a gondolatot, a tömegek, tiszték és altiszték a pártban nem is akartak beszélni más megoldásról. A legfőbb vezetés is elfogadta érvelésemet, csupán arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem szabad a koalíciót felrobbantani, és nem szabad Károlyi Mihályt a leszavazás kudarcának kitenni. Néhány napig olyan volt a helyzet, hogy én kénytelen voltam azzal operálni, hogy visszavonulok minden tevékenységtől, ha az októberi gondolatot az elnökválasztás körül sérelem éri.

ülésének állásfoglalása ismeretében. E helyzetben lényegében nem változtatott az sem, hogy a Magyar Radikális Párt<sup>222</sup> és a Polgári Demokrata Párt<sup>223</sup> kezdettől fogva Károlyi Mihály hazahívását és a köztársasági elnökké történő megválasztását szorgalmazta.

Nyilvánvaló volt, hogy – a szigorú jogi szempontokon túl – a *Magyar Kommunista Párt és a Független Kisgazdapárt* ellenállása, pontosabban átmeneti érdekazonossága, valamint a Szovjetunió Tildyt támogató politikája következtében a Londonban élő politikus újraválasztására nem volt lehetőség. A kommunista párt és a kisgazdapárt átmeneti érdekazonosságát viszont gyökeresen eltérő szempontok motiválták. Az MKP „október” (1918) időszerűségének hangoztatásában mindenekelőtt „március” (1919) tagadását látta, azaz a háború után megindult politikai fejlő-

Rákosival Böllöni tárgyalt, és én tárgyaltam vele. Rákosi más érvekkel operált. Azzal kezdte, miért nem jött Károlyi három hónappal hamarabb haza? Hiszen nem lehet 27 évi távollét után valakit megválasztani, aki nem ösmervén a részleteket, hazajön és beül az elnöki székbe. Nem kell magyaráznom, hogy felvilágosítottuk őt arról, hogy miért nem jöhet-e haza. Betegség stb. okok dolgában mindent megmagyaráztunk. Így született meg az általam küldött Böhm–Böllöni aláírási távirat, és Böllöni külön távirata Rákosi felhatalmazása alapján.

Tildy eleve kijelentette, hogy az ő pártja nem lesz kapható Károlyi megválasztására. Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy ezt a határozottságot az is kiváltotta, hogy Tildy már akkor is aspirált az elnöki székre. (...)” (*Károlyi Mihály válogatott írásai 1920–1946. II. kötet. Válogatta és sajtó alá rendezte: Kiss Szilvia. Gondolat Könyvkiadó, 1964. 413. p.*)

<sup>222</sup> *Haladás*, 1945. október 1.; *Haladás*, 1945. november 3.; *Haladás*, 1946. január 12.; *Haladás*, 1946. január 31.

<sup>223</sup> A polgári demokrata párti Molnár Kálmán, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának volt tagja, 1946. január 24-én levélben fordult a Londonban élő egykori köztársasági elnökhöz: „Tildy kb. két hónap előtt fejébe vette, hogy köztársasági elnök lesz. De az is meglehet, hogy Rákosiéé volt az kezdeményezés. Tildy azóta hűvös és merev pártjának olyan tagjaival szemben, kikről tudja, vagy sejti, hogy Gróf Úr hívei; Nagy Vince és Auer Pál csoportja kegyvesztett lett.

A szoc. dem. párt hetek előtt Gróf Úr elnöksége mellett kötötte le magát. (...) Pár nap előtt *Szakasítsék a testvérpárt kívánságának engedve Tildy mellé álltak.* (Kiemelés tőlem – F. G.) Rákosiék kezdettől fogva azért tették ugyanezt, mert Tildy eddig is az ő zenéjükre táncolt és ezt remélték tőle a jövőben is. (...)

Mindnyájan úgy látjuk, hogy akármelyik keskenyvágyú hazai nagyságot választanak meg, katasztrófa volna az országra. Kérve – kérjük, tegyen félre szubjektív szempontokat – arra gondolok, hogy a peremberkéék ágálása és ez a hazai látókör nélküli, kicsinyes politizálás esetleg diszguztálja Önt –, és jöjjön azonnal haza...” (PIL 707.f.84.6e.)

dés „megállítást” – mielőtt az még újabb „márciusba” torkollott volna. Ez viszont a kommunista párt hosszabb távú politikai terveibe semmi képp sem illett bele. Másrészt Károlyi jelölésének azért sem volt realitása, mert a többségi kisgazdapárt mindenképp saját jelöltjét kívánta köztársasági elnöknek.

Az *általános vita* során a pártonkívüli Zsedényi Béla fűzött legtöbb megjegyzést a javaslatához.<sup>224</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés volt elnöke és a Nemzeti Főtanács egykori tagja helytelenítette a bevezetőnek a történelmi múltra való utalásait, hiányolta az elnök jogkörét a parlament összehívásával kapcsolatosan, sőt a nemzetgyűléssel és a kormánnyal szemben az államfőnek javasolta volna adni a hadsereg feletti rendelkezést is. Kifogásolta, hogy a javaslat szerint nincs a leendő elnöknek cím- adományozási joga. Legfontosabb észrevételként azt tette szóvá – szemben a javaslat „alternatív” lehetőségeivel –, hogy az államfőt mindenképp titkosan kell választani.

A kisgazdapárti *Bencze Imre*, osztva Zsedényi észrevételeinek többségét, mindenekelőtt az elnök házfelosztási és „hadúri” jogaihoz, illetve azoknak a javaslatba való beiktatásához ragaszkodott. A titkos elnök-választást illetően pedig konkrét indítványt is előterjesztett.<sup>225</sup> Javaslatát pártjának történelmi tapasztalataival indokolta: „Amikor pártom évtizedekig harcolt az általános, egyenlő, titkos választójogért, akkor elképzelhetetlennek tartja, hogy e harc eredményeként titkos szavazás alapján összeülő parlamenti népképviselő éppen a legmagasabb magyar közjogi méltóságra választasson nyilvánosan és nyíltan és legyen esetleg befolyásolva a nyilvánosság különböző befolyásolási tényezői által.”<sup>226</sup>

*Faragó László* elvileg maga is a titkos szavazást helyeselte, de ugyanakkor hivatkozott arra: „számolni kell azzal, hogy a titkos szavazás egy

<sup>224</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1-10. doboz.)

<sup>225</sup> Indítványa szerint: „a 4. § első és második bekezdésének szövege helyett a következő szöveg szerepeljen a törvényjavaslatban: »A köztársasági elnök választása titkos szavazás útján történik, a szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri.«” (A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>226</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

nem kívánatos demonstrációt tehet lehetővé”. Ugyanakkor érzékeltette, hogy hivatalos álláspontot képvisel, amelyet a Szociáldemokrata Párt még január 24-i, pártvezetőségi ülésén alakított ki. (Ezen az ülésen a titkos és a nyílt szavazás kérdésében éles vita volt az SZDP-n belül. Az egyik – a kommunista követeléssel azonos – érv így hangzott: a Szociáldemokrata Párt nem teheti ki magát annak, hogy titkos szavazás nyomán az elnök személyét illetően meglepetések érjék. *Ries István* a nyílt szavazás fenntartását azzal indokolta, hogy „a mai állapotok nem nyújtanak elég lehetőséget a titkos szavazásra. A kisgazdapárt tele van reakciós elemekkel... A külföld előtt igen kellemetlen helyzetbe kerülnénk, ha az egyes szavazó cédulákra nemkívánatos nevek kerülnének.”<sup>227</sup> Ekkor szavazásra került sor, amelyen végül is az SZDP vezetősége a nyílt szavazásra is módot adó passzus megtartása mellett döntött.)

*Rákosi Máttyás* újabb érvekkel igyekezett alátámasztani Faragó – nyilvánvalóan a kommunistákkal egyeztetett – véleményének az indokoltságát: „a mi fiatal és még ki nem forrott viszonyaink mellett a titkosság gyakran a legálisan és nyíltan megkötött szerződés vagy megegyezés be nem tartására vezetett”<sup>228</sup> és most is hallunk hasonló terveket. Nem kell itt zsákban macskát árulni. Mi akkor ezt persze nem tudtuk. Nekünk kötelességiünk a demokrácia rendjének megvédése szempontjából nyitva hagyni azt a lehetőséget, hogy a képviselők ilyen fontos kérdésekben nyíltan és bátran megmondják a véleményüket pro és kontra és ne bújjanak a titkos szavazás adta lehetőségek mögé.”<sup>229</sup> (Egyébként a frissen elfogadott házszabályok is lehetőséget adtak a nyílt szavazás alkalmazására.) Rákosi emellett szembehelyezkedett azzal a kisgazdapárti elképzeléssel is, amely a hadsereg feletti rendelkezést a köztársasági elnök részére kívánta fenntartani.

<sup>227</sup> PHL 253.f. 1.cs. 62.6e. (Közli Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947*. 553. p.)

<sup>228</sup> A fővárosi törvényhatósági bizottság 1945. decemberi ülésén a tisztségviselők titkos választásánál a kommunista jelölt 193 helyett csak 121 szavazatot kapott, vagyis 72-vel kevesebbet, mint amennyit a pártközi megállapodás értelmében meg kellett volna szereznie. (A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>229</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

*Révai József* az elnöki jogkörrel kapcsolatban megjegyezte, az semmiképpen sem szűkítheti a nemzetgyűlés jogkörét: „A mi véleményünk az, hogy a demokratikus követelményeknek leginkább az felel meg, hogy az elnöki jogkör ne szűkítse a nemzetgyűlés jogkörét, vagy úgy is ki lehet fejezni ugyanezt, hogy az elnöki jogkör lehetőleg szűk legyen.”<sup>230</sup> Ezzel összefüggésben elvetette azt az indítványt, hogy az elnöknek is joga legyen a nemzetgyűlés összehívására. Módosításként javasolta, hogy a kormány kezdeményezésére az elnök „legyen köteles” a nemzetgyűlést feloszlítani. Emellett korlátozni kívánta az elnök kinevezési jogkörét is, mely szerint az államfő a miniszterelnököt a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának javaslatára nevezze ki. Mindezeket azzal szándékozott alátámasztani, hogy az MKP a kormányt a nemzetgyűlés és nem az elnök kormányának tekinti: „A demokrácia lényegéből folyik, hogy a kormány ne az elnök, hanem a nemzetgyűlés kormánya legyen.” A titkos szavazást illetően pedig Rákosihoz hasonlóan vélekedett: „Ha a titkosságot általános és minden egyéb lehetőséget kizáró procedúraként iktatnánk törvénybe, akkor ajtót, kaput nyitnánk a párthatározatok (ti. pártközi megállapodások – F. G.) és a pártfegyelem elleni lázadásnak, mindenféle következmény nélkül. Morálisan és politikailag lehetetlen atmoszférát jelentene ez a demokrácia számára. (...) Én tehát nem arra hivatkozom – folytatta a későbbiekben –, hogy erre nézve pártközi megállapodás van, hanem hivatkozom a következőkre: célszerű és helyes a demokrácia szempontjából az elnökválasztás esetére a nyílt szavazás lehetőségét – hangsúlyozom – a lehetőségét fenntartani. (...) Azt akarjuk előmozdítani, hogy a képviselőknek az a csoportja, amely nem ért egyet saját pártjának határozatával ezt az ország előtt nyíltan mondja meg. Ez is érdeke a demokráciának.”<sup>231</sup>

A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságban a *törvényjavaslat részletes vitája során a legtöbb függő kérdést sikerült tisztázni, anélkül azonban, hogy az álláspontok ténylegesen közeledtek volna egymáshoz*. A két legfontosabb vitatott pont itt is az elnökválasztás módja és az államfő jogköre volt.

<sup>230</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>231</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

A választás kérdésében – a különféle vélemények elhangzása után – szavazásra került sor, melyen a bizottság 9:6 arányban a *titkosság elvét és gyakorlatát fogadta el*. A szavazást megelőzően azonban – minthogy ekkor még „kétértelmű” volt a köztársasági elnök személye a kigazdapárti Nagy Ferenc és Tildy Zoltán személyében – Révai József, majd hozzá csatlakozva Szakasits Árpád is kilátásba helyezte kisebbségi vélemény benyújtását a nyílt elnökválasztásról, amennyiben a többség a titkos szavazás mellett döntene. Miután ez bekövetkezett, Révai azonnal *kisebbségi véleményt* jelentett be, melyhez a szociáldemokrata párt részéről Kiss Roland csatlakozott.<sup>232</sup>

Amint az várható volt, az *elnöki jogkörre vonatkozóan bontakozott ki a legnagyobb vita*, melynek középpontjában a végrehajtó hatalom gyakorlásának a kérdése állt. A kommunista párt – Révaival és Rákosival az élen – most is az elnöki jogkör szűkítésére törekedett; a szociáldemokraták és Tildy Zoltán valamiféle közbülső megoldást javasoltak; míg a kigazdapárt, illetőleg annak polgári-módos paraszti szárnya, Sulyok Dezsővel és Pfeiffer Zoltánnal az élen, az elnöki jogkör bővítését szorgalmazták.

A kommunista párt álláspontja az volt, hogy a végrehajtó hatalom feje nem a köztársasági elnök, hanem a nemzetgyűlésnek felelős kormány; s az államfő nem önállóan, hanem a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a javaslatára nevezi ki, illetve menti fel a miniszterelnököt. A kommunista párti politikusok többszöri felszólalásaikban jogi, történeti és főleg politikai érvekkel igyekeztek alátámasztani véleményük helyességét. *Rákosi Mátyás* pl. a következőkkel indokolta álláspontját: „A mi pozíciónk lényege az, hogy valóban a nemzetnek felelős parlament és a parlamentnek felelős kormány kormányozzon és az elnökre minimális kormányzási gondot rójunk. Ha valamit tanultunk az utolsó két évtized történetéből, az az, hogy az egyes ember ítélete, még ha köztársasági elnök is, vagy zseniális vezető, végeredményben a nemzetre romlást hoz.”<sup>233</sup> Példaként Hitlert és Mussolinit említve folytatta: „A mi demokráciánk azonban fiatal és ha már alkotmányt csinálunk, akkor ebben az alkotmányban pontosan

<sup>232</sup> A kisebbségi vélemény eredeti, Révai József (MKP) és Kiss Roland (SZDP) aláírásával ellátott példánya megtalálható: MOL XVIII-1.1. doboz. Nemzetgyűlés.

<sup>233</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

san le legyen fektetve az az elv, ami a kezdetén már megvolt, hogy a népszuverenitás képviselője a parlament és ennek megfelelően a kormányzást a parlamentnek felelős kormány végezze.”

*Révai József*, bár más szavakkal, de a lényegét tekintve ugyanazt mondta, mint *Rákosi*: „A fasizmust megelőző politikai áramlatokban és a gyakorlatban az volt a jellegzetes, hogy mindenhol bővíteni akarták a végrehajtó hatalom jogkörét a törvényhozó hatalom rovására, de ez Európa legtöbb országában a reakciónak és a fasizmus előkészítésének volt a jele. Rosszul állott a fasizmus elleni harc és a demokrácia ügye, amikor arra az útra készültek, hogy az elnöki jogkört, a végrehajtó hatalom jogkörét kezdték bővíteni, szélesíteni a törvényhozó hatalom szuverenitásának rovására.”<sup>234</sup> Annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a belpolitikai feszültségek, illetve az alkotmányválság felszámolásának a feltétele semmi esetre sem a végrehajtó hatalom súlyának a növelése a törvényhozó hatalom, a nemzetgyűlés szuverenitásának terhére: „Mi tehát azt céloztuk, hogy a végrehajtó hatalom feje, az elnök, ne gyakorolja a minisztérium által a végrehajtó hatalmat, hanem gyakorolja azt a kormány, amely a törvényhozó hatalomnak van alárendelve és annak tartozik felelősséggel. Ez felel meg a demokratizmusnak. (...) Az alapelv az kell legyen, hogy a nemzetgyűlés szuverenitását ne korlátozzuk.”

*A kommunista párti logikai és érvrendszer egyik sajátossága mindenestre az volt, hogy bár szavakban a nemzetgyűlés, a központi törvényhozó hatalom szuverenitását féltették és a demokrácia szükségességét hangsúlyozták, valójában azonban a parlamentarizmusra hivatkozva nem e főrútnak, a nemzetgyűlésnek, hanem a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának kívánták fölényt biztosítani az elnöki hatalommal szemben.* Ebből is adódott, hogy a kommunista párt számára a kigazdapárti javaslat – mely lehetővé tette volna, hogy a köztársasági elnök a parlamentáris elveknek megfelelően nevezné ki a kormányfőt – teljességgel elfogadhatatlan volt, mert túlságosan széles kinevezési jogot adott volna az államfőnek, még a miniszteri ellenjegyzés ellenére is.

*Tildy Zoltán* – aki akkorra már az MKP és szövetségesei közös elnökjelöltje volt, de az FKGP végleges támogatását még nem kapta meg – érezhető elkeseredéssel tette szóvá az államfői hatáskör megnyirbálását.

<sup>234</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

Az elnöki jogkörnek azt a „maradék részét”, hogy a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának a „meghallgatása után” nevezhesse ki a kormányt, feltehetően meghagyandónak tartotta.<sup>235</sup>

A vitához kapcsolódva Pfeiffer Zoltán, az Igazságügy-minisztérium kigazdapárti államtitkára is a törvényhozó és a végrehajtó hatalom kapcsolatát boncolgatta, a polgári jogfelfogás értelmében: „A felelős minisztérium mindenkor a nemzetgyűlés bizalmának van alárendelve. Azonban az államfő is egy szerve a nemzeti szuverenitásnak, amit magából kibocsát, mint ahogy a felelős minisztériumot. Tehát a felelős minisztérium mellett külön szervként jelentkezik az államfő. Ha az államfőt kiütjük ebből a hármasságból (ti. a parlament, a felelős minisztérium és az államfő – F. G.), akkor megszűnt az államfői jogkör és minőség, akkor csak kertészeti kiállításokat nyit meg. Ez pedig nem szolgálja a demokráciát, ha létesítünk egy államfőt minden jogkör, minden tekintély nélkül. Kívánjuk, hogy az államfő is belefolyjék a fiatal demokrácia kiépítésébe. Ugyanakkor kivesszük kezéből mindazokat a jogait, amelyekkel tényleg befolyást gyakorolhat a politikai életre. Ez nem is igaz, nem is helyes és nem is demokratikus. Ugyanakkor, amikor hivatkozunk a parlamentáris rendszerre, akkor nem lehet az államfői jogokat kikapcsolni.”<sup>236</sup>

Pfeiffer Zoltán a későbbiekben megvilágította azt a „klasszikus”, polgári hatalommegoszlási elvet, hogy mit jelent az államfőnek az a joga, amellyel a végrehajtó hatalmat a felelős minisztérium útján gyakorolja: „Azt, hogy valójában a minisztérium fungál, cselekszik, de az államfő ellenőrzése alatt és az államfő hozzájárulásával. Sem az államfő nem ténykedhetik a minisztérium nélkül, sem a minisztérium az államfő nélkül.” Az érvényben lévő felhatalmazási törvényre (1945:XI. tc.) hivatkozva pedig rámutatott a „klasszikus” hatalommegoszlás, illetve a parlamentarizmus hiányának-hiányosságainak a lehetséges következményeire. „Ha pedig azt mondanánk, hogy a felelős minisztérium gyakorolja a végrehajtó hatalmat, akkor ez azt jelenti, hogy az államfő megkérdőjezése nélkül egy diktatúrát akarunk létesíteni a parlamentarizmus ellen, mert esetleg nincsen összehíva a nemzetgyűlés és akkor a felelős minisztérium ilyen

<sup>235</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>236</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

felhatalmazás mellett azt teszi és azt csinálja, azt rendeli el, amit akar. (...) A kormány olyan rendeleteket hoz – folytatta –, amelyek a nemzetgyűlés hatáskörébe vannak utalva. Ez olyan diktatúra, amelyet egyikünk sem kíván elérni, ezzel a megfogalmazással pedig valósággal elősegítjük. (...) Ha fikciónak tűnik is fel, ez nagyon komoly valóság és a parlamentarizmus összes elemeit magában foglalja. Ettől ne térjünk el – mondotta végezetül –, mert végzetesek lesznek a kihatásai.”<sup>237</sup>

Sulyok Dezső kigazdapárti előadó az ellentétes nézeteket próbálta „előrelátóan” egyeztetni; úgy is, mint törvényjavaslat kijelölt parlamenti előadója, de úgy is, mint a Tildy Zoltán elnökségével megüresedő miniszterelnöki tisztség egyik lehetséges várományosa. Sajátos és tőle eléggé szokatlan „koalíciós készséggel” a kommunista párt álláspontját támogatta abban a kérdésben, hogy a kormány gyakorolja a végrehajtó hatalmat. Az elnök kinevezési jogkörével kapcsolatban viszont új megfogalmazást terjesztett elő: „A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolja. A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján a minisztereket...”<sup>238</sup> A kinevezési jogkorról is szavazást tartottak, ahol a bizottság a Sulyok-féle formulát fogadta el 8:6 arányban.

A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság ülésén más, az elnöki jogkörre vonatkozó kérdéseket – pl. a nemzetgyűlés összehívásának és feloszlásának joga, „hadúri” jog – is megvitatták.<sup>239</sup>

A nemzetgyűlés összehívásának jogát illetően Zsedényi Béla (pkv) helyesebbnek tartotta volna, ha az „országgyűlés működtetésével kapcsolatos három eminens jog, az összehívás, az elnapolás és a feloszlás közül éppen ezt a leginkább formai jogot nem vennék ki az elnök kezéből, mert ez megbontaná azt a hármas egységet, amelyet az eddigi magyar alkotmány mindig egy kézbe tett le.” A kigazdapárti Bencze Imre

<sup>237</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>238</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>239</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

kész javaslatot terjesztett a bizottság elé ez ügyben. „A felosztatás után a választások kiírására úgy kell intézkedni, hogy az új nemzetgyűlés 60 napon belül összeülhessen.” Javaslatát azzal indokolta, hogy ezzel mind a kormány, mind pedig a köztársasági elnök rendelkezést kap a következő parlament összeállításának és összehívásának határidejére vonatkozóan. *Ries István* szociáldemokrata párti igazságügy-miniszter is hiányolta, hogy a nemzetgyűlés összehívásának a joga hiányzik a törvényjavaslatból: „ha a köztársasági elnököt a sokkal fontosabb elnapolási és még fontosabb felosztatási jogkörrel felruházzák, akkor nem tudom megérteni, miért nincs meg a nemzetgyűlés összehívási joga...”<sup>240</sup>

*Kiss Roland* szociáldemokrata párti belügyminisztériumi államtitkár a nemzetgyűlés házszabályaira<sup>241</sup> hivatkozva viszont kategorikusan elutasította azokat az indítványokat, amelyek a köztársasági elnöknek a nemzetgyűlés összehívására vonatkozó jogaira irányultak. Sőt, felszólította a jelen lévő bizottsági tagokat, hogy azokat ne is szavazzák meg.

Kommunista párti indítványra a bizottság végül is elfogadta azt a tételt, hogy az elnöknek ne legyen kizárólagos joga a nemzetgyűlés összehívása, illetve, hogy ezt a részt hagyják ki a törvényjavaslatból. *Révai József* ezt sajátosan azzal magyarázta, hogy „ha az összehívás jogát átruházzuk az elnökre, akkor ebből következik az is, hogy csak (az – F. G.) a nemzetgyűlés gyűlt össze jog szerint, amelyet az elnök hívott össze. Ez meglehetősen kitágítása lenne az elnöki jogkörnek és felvetné a kérdést, mi lenne, ha az elnök történetesen ilyen vagy olyan okból nem hívná össze a nemzetgyűlést. (...) Félő, és azt hiszem nem volna kívánatos, hogy az elnöknek ilyen jogot adjunk, amely azt a veszélyt rejtene magában, hogy alkotmányos vacuum keletkezzék – nem keletkeznék okvetlenül, de az alkotmány megadná erre a lehetőséget.”<sup>242</sup>

<sup>240</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>241</sup> A nemzetgyűlés házszabályai 2. §-ának (2) bekezdése kimondja, hogy a választások eredményének kihirdetése után a 15. napon, vagy ha ez ünnepre esik, az erre következő köznap délelőtt 10 órakor a képviselők a nemzetgyűlés üléstermében összegyűlnek és a nemzetgyűlés megalakul. Eszerint az államfő nem rendelkezik a nemzetgyűlés összehívásának jogával. (*Nemzetgyűlés Irományai*. I. 20. h.)

<sup>242</sup> A nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. január 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

A nemzetgyűlés felosztatásának jogával kapcsolatban is módosítást terjesztett be Révai. Javaslatára szerint „A köztársasági elnök köteles a nemzetgyűlést felosztatni, ha az iránt a kormány előterjesztést tesz, jogosult a nemzetgyűlést felosztatni, ha ezt a nemzetgyűlési képviselők legalább kétötöd része felterjesztésben kéri.”<sup>243</sup> E módosítások-korlátozások mögött kettős politikai szándék húzódott meg. Egyrészt a kormánynak, másrészt pedig a nemzetgyűlés kisebbségének is törvényes alapot kívánt adni ahhoz, hogy a parlament felosztatását kérje, ha elégedetlen annak munkájával. Ez utóbbival az MKP az akarta biztosítani, hogy képviselői adott körülmények között az SZDP és az NPP képviselőivel együtt elérhessék a kisgazdapárti többségű nemzetgyűlés felosztatását. Végül – mivel Révai visszavonta indítványát – maradt az eredeti passzus, miszerint az elnök jogában áll (nem pedig köteles) a nemzetgyűlést felosztatni, akár a kormány terjeszti azt elő, akár a képviselők 40%-a kéri azt.

A „hadúri” jog biztosítására, pontosabban arra, hogy a köztársasági elnök „az ország fegyveres erőinek legfőbb parancsnoka” legyen, a kisgazdapárti *Bence Imre* tett javaslatot. Ezt azonban a bizottság – a kommunista, a kisgazda és a pártonkívüli ellenvélemények következtében – leszavazta.

A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság által benyújtott törvényjavaslatba még két új paragrafus is bekerült. A 18. § kimondta, hogy „A bíróságok a bírói hatalmat a köztársaság nevében gyakorolják és ítéleteiket, valamint egyéb ügydöntő határozataikat »A Magyar Köztársaság nevében« hozzák.” A 19. § pedig érvénytelenítette a „királyságra és a kormányzói intézményre vonatkozó” összes régi jogszabályokat.

A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság 1946. január 28-i ülésén megszületett tehát a pártok közötti megállapodás a köztársasági törvényjavaslatról<sup>244</sup> – kivéve a nyílt szavazás kérdésében benyújtott kisebbségi vélemény.<sup>245</sup>

<sup>243</sup> A módosítás az MKP nemzetgyűlési frakciójának 1946. január 23-i ülésén elfogadott javaslat volt. (MOL XVIII-7.4. doboz. VI/1/a.)

<sup>244</sup> „A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság által benyújtott törvényjavaslat Magyarország államformájáról.” (*Nemzetgyűlés Irományai*. I. 64–67. h.)

<sup>245</sup> „Kisebbségi vélemények a Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslat-hoz.” Beterjesztették Révai József (MKP) és Kiss Roland (SZDP) nemzetgyűlési képviselők. (*Nemzetgyűlés Irományai*. I. 68. h.)

A Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság jelentését a „Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslat tárgyában”<sup>246</sup> 1946. január 29-én terjesztette elő a nemzetgyűlésben Sulyok Dezső, a törvényjavaslat kisdzardapárti előadója.

1946. január 29-én a Független Kisdzardapárt képviselőcsoportja is döntést hozott a párt elnökjelöltjéről: végül Tildy Zoltán mellett foglalva állást. A kisdzardapárti törvényhozók többsége, mint ismeretes, nem rokonszenvezett Tildy köztársasági elnökjelöltségével. A párton belüli helyzet pedig kifejezetten feszültté vált azáltal, hogy az FKGP január 25-i politikai bizottsági döntése után, de még a képviselőcsoport ülése előtt, a pártnak az MKP-hoz közel álló ún. „O” csoportja<sup>247</sup> sajtónyilatkozatot tett közzé. A *Független Magyarország* – nem pedig a párt hivatalos lapja – január 28-i számában, a címdalalon nyilvánosságra hozták, hogy Tildy Zoltán a koalíció közös elnökjelöltje.<sup>248</sup> A nem ok nélkül felháborodott kisdzarda képviselők lecsillapítására a frakcióülésen maga Nagy Ferenc vállalta, hogy a képviselők előtt ő jelenti be a párt politikai bizottságának határozatát, és egyúttal ő maga javasolta Tildyt a párt elnökjelöltjének.<sup>249</sup> A pártnban állítólag Dernői Kocsis László<sup>250</sup> feladata volt, hogy ilyen értelemben beszéljen Nagy Ferencsel. Végül sikerült vele megállapodnia, hogy a párt belső személyi ellentéteit nem viszik a nyilvánosság elé, a képviselői értekezleten pedig Nagy Ferenc indítványozza Tildy köztársasági elnökségét.<sup>251</sup> Nagy Ferenc a képviselőcsoport ülésén mondott beszédére így emlékezett vissza: „Beszédem alatt a megdöbbenés és

<sup>246</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 245. h.

<sup>247</sup> Az „O” csoport nevét Oltványi Imréről, Ortutay Gyuláról kapta, de annak tagja volt még pl. Barcs Sándor, Bognár József, Mihályfi Ernő.

<sup>248</sup> *Független Magyarország*, 1946. január 28.

<sup>249</sup> Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* 216. p.

<sup>250</sup> Dernői Kocsis Lászlóról a következőket írta egyik kortársa: „Ő a békési alakulás óta együtt dolgozott a sajtóban a párt vezetőivel, bizalmas jó viszonyban volt már Gaál Gasztonnal is. Ez a barátsága különleges helyzetet teremtett számára a pártéletben, s most is amikor a párt legfelsőbb vezetésében személyi ellentétek dúltak, Nagy Ferenc, Varga Béla, Kovács Béla éppúgy meghallgatta a véleményét, mint Tildy Zoltán, s látnivaló volt, hogy Dobi István is szívesen szót ért vele. Nem volt képviselő, de részt vett a vezetőség tanácskozásain. Ezt mindenki természetes dolognak vette...” (Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* 215. p.)

<sup>251</sup> Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* 215. p.

a meghatottság érzései váltakoztak a képviselőkben, s mikor azt mondtam, hogy a magyar köztársaság fejlődése nem kezdődhet azzal, hogy a lerongyolódott és szenvedő nép feje fölött a vezetők a hatalomért viaskodjanak, mint sokszor történelmünk során, hanem szeretnék példát mutatni a demokrácia egész jövődjére a tekintetben, hogyan kell tudni gyakorolni a lemondást, amikor a nemzet érdekei ezt megkívánják – képviselőtársaim percekig tombolva ünnepeltek. Beszédem befejezése után a képviselői értekezlet sok tagja sírt, és egyhangúlag kimondották, hogy Tildy Zoltánt jelölik köztársasági elnöknek.”<sup>252</sup> Többek szerint Nagy Ferencnek ez volt élete legtaktikusabb beszéde.<sup>253</sup> A képviselőcsoport tehát végül is hosszas belső frakcióharcok után – a Szovjetunió intencióinak megfelelően, a kommunista párt és szövetségesei meglegedésére – Tildy Zoltánt választotta a kisdzardapárt elnökjelöltjének. E döntéssel Tildy az államfői tisztség egyedüli várományosa lett.

Még ugyancsak január 29-én pártközi értekezletre is sor került,<sup>254</sup> amelyen a politikai pártok megegyeztek abban, hogy az immár egyetlen elnökjelöltet, Tildy Zoltánt a parlamentben közfelkiáltással, nem pedig szavazással fogják megválasztani.<sup>255</sup>

Amikorra tehát a kisdzardapárti többségű nemzetgyűlésnek a köztársasági törvényjavaslatról döntenie kellett volna, addigra a koalíciós pártok vezetői gyakorlatilag már minden lényeges pontban megállapodtak. Így a törvényjavaslat valójában mintegy „letárgyalva” került a parlament elé.

<sup>252</sup> Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. I. 233. p.

<sup>253</sup> Vida István: *A Független Kisdzardapárt politikája 1944–1947*. 147. p.

<sup>254</sup> *Magyar Nemzet*, 1946. január 30.

<sup>255</sup> Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947...* 553. p.

## X. A KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYJAVASLAT NEMZETGYŰLÉSI VITÁJA

A Magyarország államformájáról szóló törvényjavaslatnak a nemzetgyűlésben 1946. január 30-án lezajlott általános vitája már inkább formális volt, azt ugyanis nem annyira az alapos eszmecsere, hanem jobbra a historizáló politikai nyilatkozatok jellemezték. A tényleges viták, a parlamenti módosítások lehetőségét egyébként jelentősen korlátozta az új hárszabályoknak az a rendelkezése, hogy a képviselőknek az újabb javaslatokat már az általános vitában elő kellett terjeszteniük – a részletes vitában ugyanis már csak az előadó vagy a kormány képviselője tehetett újonnan felmerült módosító javaslatot.

Sulyok Dezső (FKGP) előadói beszédében<sup>256</sup> lényegében a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság ülésén kialakított pártközi megegyezést képviselte. A törvényjavaslat általános vitájában a koalíciós pártok vezérszónokai – Erőss János (FKGP), Rajk László (MKP), Kéthly Anna (SZDP), Darvas József (NPP) – is a megállapodáshoz tartották magukat, bár az általuk képviselt álláspontok közötti különbségek nyilvánvalóak voltak, csakúgy, mint az ellenzéki pártok szónokai – Eckhardt Sándor (DNP) és Szent-Iványi Sándor (PDP) – esetében.

Sulyok Dezső előadói beszédének bevezető részében historizáló áttekintést kívánt nyújtani arról, hogy „Az egyén és az állam küzdelme tulajdonképpen az emberi szabadság története.” Ez a motívum kísérte végig előadói beszédének a történelmi korokon és korszakokon átívelő mondanivalóját, melyek összegzéseként kiemelte: „ha a jót erkölcsi szempontból használjuk, akkor a királyság és a köztársaság államformája egyformán lehet erkölcsös és hasznos is. Se morális, sem pedig a hasznosság szempontok nem utalnak kifejezetten sem az egyik, sem a másik megol-

<sup>256</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 250–265. h.; Földet, köztársaságot, állami iskolát! Viták a magyar parlamentben 1944–1948. Válogatta és a bevezetést írta: Balogh Sándor. Gondolat Kiadó, 1980. 141–165. p.

dás felé, a királyságban éppen úgy megtalálhatja boldogulását valamely nép, mint a köztársaságban. Legjobb példa erre éppen az egymás mellett, fej fej mellett haladó két angolszász világhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Brit Királyság példája. Amerika köztársaság, Anglia történelmi alapon nyugvó királyság. Egyik állam fejlődését, hatalmának ki-fejlesztését sem akadályozta meg államformája.”<sup>257</sup>

A köztársasági államforma melletti egyhangú állásfoglalást az előadó azzal indokolta, hogy meg kell szüntetni és le kell vezetni azt a „bizalmi válságot”, amely Magyarország életét kül- és belpolitikai tekintetben egyaránt megnehezíti. A külpolitikai feszültség az, hangsúlyozta Sulyok, amely „köztünk, a legyőzött államok és tegnapi ellenfeleink, az egyesült és szövetséges hatalmak, az Egyesült Nemzetek között van. Az Egyesült Nemzetek bennünk még ma is azt látják, hogy mi voltunk esztelen, lelkiismeretlen és ostoba vezetőink intézkedései folytán az utolsó ország, amely a hitlerizmus mellett kitartott. Hiába mondjuk, hogy mi radikálisan megváltoztunk és a tegnapi félfasiszta vagy fasiszta rendszerű államból demokrata állammá alakultunk át, ezt szavakkal bizonyítani és erősíteni nem elég. (...) Egy ilyen cselekedet, amely az egész világ felé félremagyarázhatatlanul dokumentálja a mi demokratikus elszánásunkat, a köztársasági államforma törvénybeiktatása. (...) Nekünk be kell bizonyítanunk kifelé, a világ felé, hogy a múlt után nemcsak betettük az ajtót, hanem be is falaztuk. (...)”<sup>258</sup> A köztársasági államforma törvénybe iktatásával elsősorban az Egyesült Nemzetek felé irányuló, tettekben megnyilvánuló dokumentumot kívánt adni arra vonatkozóan, hogy „igenis demokraták vagyunk és nem is akarunk mások lenni, mint demokraták”.

A köztársasági államforma megteremtésének szükségességét a belpolitikai tekintetben is meglévő feszültség, bizalmatlanság leküzdésében látta: „befelé is van ilyen feszültség – mondotta –, amelyet szintén meg kell szüntetni, mégpedig a munkáspártok és az úgynevezett polgári alapon álló többségi párt között van egy természetes bizalmatlanság. Ennek letagadása vagy elkendőzése nem volna jó szolgálat a magyarság fejlődése szempontjából. Be kell vallani, van ilyen bizonyos bizalmatlanság, de ezt a bizalmatlanságot is ki kell küszöbölnünk magunk közül és meg kell győznünk egymást arról, hogy becsületesen, jó szándékkal és fenntartás

<sup>257</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 255. h.

<sup>258</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 256. h.



nélkül a demokráciát akarjuk megvalósítani.”<sup>259</sup> Sulyok szerint a köztársasági törvényjavaslattal demonstrálni kell „a magyar nemzet egységét ebben a kérdésben és meg kell teremteni a belső megnyugvás elindításához a legszükségesebb alapot”.

Az előadó ezután ismertette a törvényjavaslat egyes pontjait, anélkül hogy megjegyzést vagy magyarázatot fűzött volna hozzájuk. Beszédének befejező részében viszont az előzetes koalíciós megállapodásokat mintegy figyelmen kívül hagyva – az MKP elleni támadásként – sajátosan utalt arra „a történelmi küzdelemre, amely ennek a javaslatnak itt való előterjesztését megelőzte”. Az 1918. októberi forradalom „kudarcát” ezzel magyarázta, hogy a munkásság és a polgárság egységének hiányában egy kisebbség vette át a hatalmat, amelyről „27 év távlatában, szenvedélymentesen és tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy nem fejezte ki az ország többségének az akaratát”. Szerinte a tanácskormány a belső feszültség levezetésére és saját belső szilárdságának megerősítésére volt kénytelen katonai vállalkozásba kezdeni, és „első ízben csinált fegyverrel alátámasztott irredenta politikát”. Az előadó koalíciós együttműködési készsége ekkorra tehát jobbára csak arra koncentrált, hogy a köztársasági államforma megteremtésének elkerülhetetlenségét tudomásul véve, olyan koalíciós együttműködést hirdessen, amely a polgári demokrácia keretein belül marad.

Sulyok Dezső előadói beszédét követően Révai József visszavonta a munkáspártoknak a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság ülésén bejelentett kisebbségi indítványát, miszerint a köztársasági elnököt nyílt szavazással válasszák meg. „A kisebbségi javaslat benyújtásával az volt a célunk – mondotta Révai –, hogy biztosítsuk a demokrácia szempontjainak érvényesülését. Minthogy ezt sikerült időközben más úton elérnünk, tisztelettel bejelentem, hogy kisebbségi véleményünktől elállunk.”<sup>260</sup> A visszavonás tényleges oka az volt, hogy időközben már csak Tildy Zoltán „maradt” az egyetlen elnökjelölt; sőt, ezenkívül a pártok megegyeztek abban is, hogy az államfőt közfelkiáltással választják meg.

A kisgazdapárti Erőss János – Sulyok Dezsőhöz kapcsolódva, aki szerint az általános szempontokat „igen klasszikusan és érthetően fejezte ki” – arról beszélt, hogy az FKGP milyen feltételek mellett foglal egyhangú-

<sup>259</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 256. h.

<sup>260</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 265. h.

an állást a beterveztett törvényjavaslat mellett. A választható államformák közül a köztársaságot és a királyságot véve, Sulyok Dezső előadó elvi megállapításait kiegészítendőnek tartotta azzal, hogy „csak azok a királyságok váltak be államformaként, amelyek elnevezésükön túl, szellemükben a nép uralmára és a népi akaratra épültek fel. Miután pedig a magyar nemzet most megélt változásaiban nem szükséges, hogy a hagyományok kedvéért az elnevezéseknél maradjon, a szellem mellett a köztársasági államforma elnevezésével is szükséglete és igénye lehet a mai magyar államnak. ...nem kívánunk és nem akarunk szakítani dicsőséges magyar múltunkkal, és nem akarjuk őseink és atyáink hagyományait sem félretenni. A múlt vétkeivel és bűneivel kívánunk szakítani!”<sup>261</sup>

Végül pedig a kisgazdapártnak a köztársaságra vonatkozó, jövőbeni céljait és szándékait vázolta fel: „Szeretném leszögezni pártunknak azt az álláspontját is, hogy az új irányvétellel célunk az, hogy valahogyan magyar sorsunknak azt a mulasztását, a magyar élet méhének azt a szegénységét, amely az utolsó félszázadon át nem tudta a nagy események és nagy idők által követelt szükségletekhez a megfelelő nagy embereket kitermelni, s ahogyan a Bethlenek, Bocskay (sic! – F. G.), Rákóczi, Kossuth hozzá tudtak az eseményekhez születni, az utolsó időkben nem tudtunk idáig eljutni, hogy tehát az új életforma választással a magyar élet általános színvonalát, népünk művelődésének és felemelésének széles körű biztosítását szeretnénk és akarjuk elérni, hogy végre jusson oda a magyar élet, hogy a nagy székekben ne kis emberek, hanem kis székekben nagy emberek ülhessenek a mi népünk soraiból!”<sup>262</sup>

Sulyok Dezsőnek a Tanácsköztársaság szerepével kapcsolatos nézeteit a kommunista párt nevében Rajk László élesen utasította vissza: „mi kommunisták sok szempontból nézzük és bíráljuk az 1919-es eseményeket, de egy tény és minden vitán felül áll, az, hogy az 1919-es háború nem irredentizmus, hanem a magyar nemzet jogos önvédelmi harca volt, az egyetemes magyar nép, a magyar állam önállóságáért, függetlenségéért és szabadságáért harcolt.”<sup>263</sup> A köztársaság pedig lényegében olyan keret, mondta, ahol még nincs eleve biztosítva, hogy ebben melyik „osztály” érdekei érvényesülnek. Emellett leszögezte azt is, hogy az MKP a köztár-

<sup>261</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 268. h.

<sup>262</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 269. h.

<sup>263</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 271. h.

sasági államformát nem kiteljesedésének, hanem kiindulópontnak tartja. Pártja nevében helyeselte és üdvözölte, hogy a javaslat törvénybe iktatja „az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogait”; ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az állampolgári jogokat a törvényjavaslat „csak az államrend demokratikus keretein belül biztosítja az állampolgároknak. A demokratikus állampolgári jogok tehát nem illethetik meg a nemzet belső ellenségeit.” Mint leendő belügyminiszter programként követelte, hogy „Az emberi és állampolgári jogokat biztosító törvényt éppen ezért sürgősen ki kell egészítenie a demokrácia, a köztársaság védelméről szóló törvénynek.”<sup>264</sup>

*Kéthly Anna* a törvényjavaslat vitájában azokat a vádakát cáfolta meg, amelyek a köztársasági államforma megteremtésére vonatkozóan megpróbálták a nemzetgyűlés illetékességét kétségbe vonni, és amelyek a köztársaságot úgy állították be, mint amely ellentétben álló lenne a királyságnak a magyar nép „lelkében élő” ideáljával. *Kéthly Anna* kitért az SZDP-nek az 1918. októberi forradalommal kapcsolatos álláspontjára és azt az első komoly kísérletnek tekintette „a magyar nép történelmi felszabadítására”. A szociáldemokrata képviselő személy szerint senkivel sem szállt vitába, de megnyilatkozásából kitűnt, hogy főleg a parlamenten kívüli „jobboldali jelenségek” aggodalommal töltötték el őt. A köztársaságot ő is kiindulópontnak tartotta. „Tiszta közéletet és szociális államot fogunk teremteni a néptől kapott felhatalmazás alapján a néppel a népért, amint ezt a demokrácia klasszikus írásából megtanultuk. Én nem hiszem, t. Nemzetgyűlés, hogy tévedünk ebben az elhatározásunkban, de ha úgy is volna, bízunk a világ népeinek a háború tapasztalatain alapuló bölcsességében, bízunk saját népünk gyógyulásában, abban az életerőben, amely évszázadokon át fenntartotta és megmentette a magyar népet a történelmi viharok alatt.”<sup>265</sup>

A Nemzeti Parasztpárt nevében felszólaló *Darvas József* egyfelől azokkal vitázott, akik a köztársaság kikiáltását a békekötésig akarták halasztani, másfelől pedig azokkal, akik a parlamentben és azon kívül – a magyar nép védelmére hivatkozva – a királyságot a jövő számára át sze-

<sup>264</sup> A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946.VII. törvénycikket 1946. március 12-én emelte törvényerőre a nemzetgyűlés. Rajk László 1946. március 20-tól belügyminiszter.

<sup>265</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 279. h.

rették volna menteni. A köztársaságot ő sem befejezésének, hanem a politikai küzdelem újabb alapjának tekintette: „azzal, hogy a köztársasági államformát megalkotjuk, s hogy ezen az államformán belül mi a leglényegesebb és a valóságos tartalom, tulajdonképpen még nem dőlt el semmi. (...) Számunkra, nemzeti parasztpártiak számára az az igazság és az a meglátás, hogy a magyar nép felszabadulási harca ezzel a törvényjavaslattal és ennek törvénybeiktatásával még nem ért és nem ér véget, legfeljebb egy új alap teremődik arra, hogy ezt a harcot tovább folytassuk és győzelmesen befejezzük.”<sup>266</sup>

Az ellenzéki pártok képviselői közül *Eckhardt Sándor* a Demokrata Néppárt nevében<sup>267</sup> arról beszélt, hogy magából az államforma milyenségéből pártja „nem óhajt pártkérdést csinálni”. Azonban mégis megismételte a kisgazdapárt polgári–módos paraszti szárnyán álló képviselőknek a királyságról hangoztatott nézeteit azzal a kiegészítéssel, hogy nyíltan helytelenítette az államforma ügyének a nemzetgyűlésben való eldöntését: „kívánatosnak tartanám – szögezte le végső következtetésként –, ha a t. Nemzetgyűlés nem zárkóznék el egy ilyen, a demokratikus életben rendkívül fontos formai aktus végrehajtásától, és egyelőre félretéve az előtünk fekvő tervezetet, amelyet különben teljes szívemből helyeslek, előbb közvetlen, de országos jelentőségű népszavazással szerezne tapasztalatot afelől, vajon a nép nagy többsége egyetért-e a javaslattal.”<sup>268</sup>

*Szent-Iványi Sándor*, a Polgári Demokrata Párt elnöke viszont szemben *Eckhardt*tal, pártja nevében határozottan és minden fenntartás nélkül támogatta a törvényjavaslatot. Sőt, a legitimistáknak szánva megjegy-

<sup>266</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 285. h.

<sup>267</sup> *Eckhardt Sándor*, *Bálint Sándorral* együtt a nemzetgyűlés 1945. december 6-i ülésén jelentették be, hogy „törvényhozói munkájukat” a Demokrata Néppárt tagjaiként kívánják folytatni. Egyidejűleg azt is közölték, hogy a párt képviselői csoportjának nevében *Eckhardt Sándor* van feljogosítva arra, hogy tárgyaljon és intézkedéseket foganatosítson. (*Nemzetgyűlés Naplója*. I. 177. h.)

A Független Kisgazdapárt vezetői nem emeltek kifogást a kilépési szándék ellen: „A listánkra felvettünk több demokrata néppártit és tudjuk, hogy ki fognak majd lépni. Ennek ideje ugyan még nem érkezett el – mondta *Varga Béla*, az FKGP ügyvezető elnöke –, de ha ki akarnak lépni tegyék, a Kisgazdapárt ezt sem akadályozza meg. A Házban majd valahol az egyik sarokban elhelyezik a két kilépőt s melléje teszik *Slachta Margitot*.” (*Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949*. 264. p.)

<sup>268</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 291. h.

zését, azt is hangsúlyozta, hogy ő a királyság helyett a köztársasági államformát már csak azért is jobbnak tartja, mert abban a 3 – 4 évenkénti szavazással az ország népe politikai tájékozottságra tehet szert, és egyúttal számot is vehet magával, hogy kiket küld a nemzetgyűlésbe és azok milyen nézeteket képviselnek majd. Végül örömmel üdvözölte azt a tényt, hogy „a Rajnán innen is törvénybe foglalták valahol az emberi jogokat”, amit pártja programjában már korábban is követelt.<sup>269</sup>

A nemzetgyűlésben egyetlen képviselő, a pártonkívüli *Slachta Margit* nyíltan védelmébe vette a királyság intézményét. Sajátos módon azonban a felszólalásra nem január 30-án, a köztársasági törvényjavaslat általános vitájának napján, hanem 31-én, a részletes tárgyalás napján került sor. *Slachta* „áthelyezésének” nyilvánvalóan nem annyira időbeli,<sup>270</sup> hanem sokkal inkább politikai oka volt. A törvényjavaslat általános vitájának napját ugyanis nem lett volna szerencsés éppen az egyetlen elutasító állásponttal zárni; célszerűbbnek mutatkozott tehát másnapra, a részletes tárgyalás elé tenni.

*Slachta Margit* azonban nemcsak a királyság intézményét, hanem a Habsburg-uralkodóházat is védelmébe vette. Az állandó zajjal és közbekiáltásokkal kísért felszólalásában Sulyokra való hivatkozással külön is felhívta a figyelmet Mária Teréziára és II. Józsefre, majd azt szorgalmazta, hogy a törvényjavaslatban a Szent Koronára vonatkozóan is történjen intézkedés. Ezután egyes kisgazdapárti képviselőkhöz és Eckhardt Sándorhoz hasonlóan arra hivatkozott és egyúttal indítványozta is, hogy a nemzetgyűlés halassza el az államforma feletti döntést a békekötésig, és akkor bocsássa népszavazásra. Külpolitikailag ezt azzal igyekezett alátámasztani, hogy szerinte egyik nagyhatalom sem igényli azt, hogy Magyarország köztársaság legyen: „kik vennék szívesen? Anglia, amely királyság? Amerika, amely mellett oly kicsinyek vagyunk, hogy ezzel a kérdéssel az Egyesült Államok valóban nem törődnek, vagy pedig talán a Szovjetunió, amikor Sztálin nemrégén küldött a román királynak győzelmi rendjelet? Tehát akkor a békét kötő, a békéről tárgyaló felek közül melyiknek olyan fontos, hogy mi köztársaság legyünk?”<sup>271</sup> Belpolitikai és

<sup>269</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 292. p.

<sup>270</sup> Az 1946. január 30-i nemzetgyűlés ülése 13.59-kor fejeződött be, míg több ülés ennél lényegesen később; pl. az 1945. november 30-i ülés csak 14.43-kor.

<sup>271</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 307. h.

jogi érvekkel is igyekezett indokolni és bizonyítani a törvényjavaslat feletti elnapolási szándékát: „visszavárunk magyar területeket, amelyek lakosságának abban az esetben, ha most döntünk, lehetetlenné tesszük, hogy ők is beleszóljanak, már pedig a demokratikus elv megkívánja, hogy mindenkinek legyen erre lehetősége. Azon kívül azt is tekintetbe kell vennünk, hogy sokan nincsenek itthon: deportáltak, hadifoglyok és keletre elvittek.”<sup>272</sup> Jogilag pedig Sulyok Dezső előadó szavait ismételte meg lényegében: „a köztársaság is lehet arisztokratikus, sőt átmehet a parancsuralomba és a királyság nem ellentétes a demokráciával, mint ahogyan itt van Dánia, vagy itt van Anglia példája. (...) Minden attól függ, hogy milyen szellemmel töltjük meg az alkotmánykeretet.”

Végül pedig az államforma feletti döntést a képviselők felelősségével hozta összefüggésbe, s a törvényjavaslatot a maga részéről nem fogadta el: „A nemzetgyűlés most határozni fog, a történelem pedig ugyanúgy fog ítélni a mi elhatározásunk felett, mint ahogyan mi ítélünk az előző politika felett. (...) Ehhez talán még hozzá tehetem: hogyan fog ítélni egész eljárásunk felett a sajátmagunk lelkiismerete és mindent egybevetve: hogyan gondoltuk át, mik a motívumai ennek, mi a helyzetünk, mit mond a történelem, a múlt tanulsága, mit mond a jelen történelme, mit mond Európa helyzete, mit diktál a saját önérzetünk nekünk népképviselőknél, hogy szabadon szavazhassunk és úgy mehessünk a szavazóink elé; hogy ne azt mondhassuk nekik, amit a párthatározat diktál, hanem amiről mi meg vagyunk győződve. (...) Egy ezeréves megszentelt múlttól szakítjuk el az országot. A jövő felelőssé fog tenni minket elhatározásunkért. A törvényjavaslatot a magam részéről nem fogadom el.”<sup>273</sup>

A nemzetgyűlés *Slachta Margit* indítványait elutasította, és a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta.

*A törvényjavaslat részletes vitája* – amelyen felszólalt: Parragi György (FKGP), Szabó Imre (MKP), Kisházi Ödön (SZDP), Hegyesi János (NPP), Némethy Jenő (FKGP), Drózdly Győző (FKGP), Gróh József (FKGP), Faragó László (SZDP), Révai József (MKP), Sulyok Dezső (FKGP)<sup>274</sup> –

<sup>272</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 311. h.

<sup>273</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 314. h.

<sup>274</sup> A részletes vitában felszólaló képviselők közül Kisházi Ödön, Faragó László, Révai József és Sulyok Dezső a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának tagjai is voltak; Faragó és Révai pedig még a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság is.

tulajdonképpen a kiscgazdapárt és a kommunista párt közötti politikai csatározások fórumává vált, különösen, ami a bevezetőt, azaz az emberi jogokat illeti.

*Parragi György* (FKGP) képviselő az általános vitában felszólalt Rajk Lászlóval egyetértve kifejezte, hogy az emberi jogok deklarálása önmagában még nem biztosítja a személyes jogok teljes érvényesülését. Ezért szükségesnek tartotta, hogy az „emberi jogokat megfelelő törvényekkel bástyázzuk körül”. A képviselő a törvényjavaslat lényegét abban látta: „ezentúl nem lehet büntetlenül véteni sem a személyes szabadság, sem a szellemi szabadság ellen. Nem lehet ezentúl büntetlenül megsérteni a legalapvetőbb emberi jogokat, csak a magyar alkotmány megsértésével és csak a megfelelő büntetés árán.” Az egyéni, állampolgári politikai és szabadságjogok kapcsán elvetette, elutasította a kollektív felelősség elvét és gyakorlatát, „akár pártról, akár fajról, akár felekezetről, akár társadalmi osztályról van szó és szembenállunk minden faji és felekezeti gyűlölettel, amely a nemzetet vallás, osztály, nemzetiség szerint meg akarja bontani.”<sup>275</sup> Az emberi jogok kodifikálását a „magyar demokrácia épületének” alapkövetélinek ünnepléséhez hasonlította, melynek a felépítéséhez azonban a demokratikus pártok részéről még sok „köz munkára” van szükség, azaz a pártok együttműködésének, a koalíció fenntartásának „történelmi szükségességét” hangsúlyozta. A koalíciós együttműködést „nem változó politikai taktikának”, hanem „a magyar sorsnak a parancsa”-ként minősítette, amelyet, „ha nem követünk, megbukik ez a demokrácia és vele a magyar nép biztos, boldogabb és szabadabb jövője”.

*Szabó Imre* (MKP) rövid és a többihez képest kevésbé markáns hozzászólásában a köztársaság bevezetését történelmi korszakot lezáró aktusnak tekintette. A kommunista pártba belépett nincstelen parasztok és újjazdák nevében a köztársaságtól elsősorban azt várta, hogy a földreform körüli jogbizonytalanság megszűnjék, hogy „eltűnjenek a közéletből és a közigazgatásból azok, akik elősegítik a kiosztott földek elleni támadást. (...) Egyszóval azt várjuk, hogy a köztársasági államforma szilárdítsa meg azokat a vívmányokat és eredményeket, amelyeket eddig a demokráciának sikerült elérnie.”<sup>276</sup>

<sup>275</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 319. h.

<sup>276</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 323. h.

*Kisházi Ödön* (SZDP) a köztársasági törvényjavaslat kapcsán a szervezett ipari munkásság XX. századi politikai küzdelmeit vázolta fel, melyek középpontjában az általános, titkos és egyenlő választójog állt. „Ezért fogadjuk örömmel azt a napot – mondotta –, amikor a titkos választójog alapján megválasztott magyar nemzetgyűlés már részleteiben tárgyalja a köztársasági államformáról szóló törvényjavaslatot.” Beszédének második részében Slachta Margit képviselő két világháború közötti parlamenti tevékenysége és előző napi felszólalása felett tört pácát. Végezetül a köztársaságtól nemcsak a belpolitika megszilárdulását várta, hanem „a szomszédállamokkal, a Duna medence népeivel is a baráti összefogást”.<sup>277</sup>

A részletes vita legmegindítóbb, emberileg legkarakteresebb beszédét a füzesgyarmati szegénysorsú parasztképviselő, *Hegyesi János* (NPP) tartotta, személyes élettapasztalatával hitelesítve mondanivalóját. „A magyar parasztság történelmi távlatokban méri le a hagyományokat. (...) Igenis tiszteli a hagyományokat – hangsúlyozta –, de helyes jogérzékkel, helyes ösztönrel megéri, melyek azok a hagyományok, amelyek megérdemlik az ő tiszteletét... ha bementem az Alföldre bármelyik parasztházba, képet láttam a falon. De milyen képeket? Rákóczi, Kossuth, Petőfi és a 13 aradi vértanú képeit. Sehol sem találok a király képével. Azt bizonyítja, hogy a mi népünk... nem a császárt, nem a királyt tisztelte és nem azt értékelte nagyobbra, hanem azt, aki a szabadságért mártíromságot szenvedett.”<sup>278</sup> Az első parlamenti beszédét tartó Hegyesi János záró gondolatként kifejezte azt a véleményét, hogy a magyar parasztságnak semmi oka nincs arra, hogy még csak vitázzon is arról: akarja-e a királyság intézményét fenntartani, vagy sem.

A kiscgazdapárti *Némethy Jenő* néhány jogi vonatkozású szövegmódosítást indítványozott. Közülük pl. az 1918. november 13-ára utaló mondatokkal kapcsolatban felhívta a figyelmet, hogy IV. Károly ún. Eckhartsau nyilatkozata (melyben felfüggesztette a magyar trón feletti jogainak gyakorlását) nem jelentette egyúttal azt, hogy Magyarországon megszűnt a királyság intézménye. A törvényjavaslat azon passzusát, amely szerint a köztársaság „a magyar nép számára biztosítja a rendezett együttélést és a más népekkel való együttműködést” – pontosítani java-

<sup>277</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 327. h.

<sup>278</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 329. h.

solta olyképpen, hogy „A köztársaság a magyar nép számára biztosítja a rendezett együttélést és előmozdítja a más népekkel való békés együttműködést”.

Az állampolgárok jogairól szóló részt Némethy Jenő a javaslaton belül más helyre kívánta tenni, némi szövegmódosítással egybekötve. Ugyanakkor a módosító javaslatából – a kisgazdapárti képviselők nem csekély meglepetésére – kifejejtette a vallásszabadságot. A kisgazdapárti képviselő leglényegesebb észrevétele az volt, hogy az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen jogai”-nak deklarálása még nem jelenti azok biztosítását is. Ennélfogva egy külön bekezdés bevételét indítványozta a törvényjavaslatba: „A nemzetgyűlés az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen fentebb felsorolt jogait külön törvényben is biztosítani fogja.”<sup>279</sup> Felszólalásának végén Némethy Jenő maga is elismerte, hogy javaslatai mindössze „jogáskívánta változtatások” és „más jogi csoportosítások”, hiszen azok többségükben lényegében már a törvényjavaslat eredeti szövegében is bennefoglaltak, kivéve az állampolgári jogok biztosítására vonatkozó passzust.

Drózy Győző kisgazdapárti képviselő a törvényjavaslathoz fűzött mondanivalóját az elnöki jogkörre vonatkozó kérdéssorozattal és annak sajátos megválaszolásával indította: „vajon a kormányhatalmat, a főhatalmat ezután a törvény után Magyarországon ki fogja voltaképpen gyakorolni? Mert azok a jogok, amelyeket ez a törvényjavaslat az új köztársasági elnök számára kodifikál, nagyon minimális jogok... Eszemágában sincs javaslatot tenni az elnöki jogok kiterjesztésére, ellenben le akarom szegezni, hogy a jövőben a főhatalomnak és a végrehajtó hatalom egy részének gyakorlása nem a köztársasági elnök kezében lesz.”<sup>280</sup> Majd ezt a gondolatmenetet tovább követve aggodalmainak, kétségeinek – bizonyos pártokkal, elsősorban az MKP-val szembeni fenntartásainak – adott hangot: „nem szeretném, ha a főhatalom gyakorlásában a pártrendszer kerülne túlsúlyba és a pártok hegemoniája, uralma a nemzetgyűlésen érvényesülve az egész országban jobban megerősödne és még több visszaélésre vezetne, mint ahogyan ezt eddig a párturalmakkal kapcsolatban tapasztaltuk.

<sup>279</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 332. h.

<sup>280</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 333. h.

Én ma a magyar államot némileg a pártok foglyának tekintem. Én nem akarok célzásokat tenni. Vannak pártok, amelyek olyan jogokkal vagy vélt jogokkal fegyverzik fel magukat, amelyek vagy a törvényhozást, vagy a végrehajtó hatalom más szerveit illetik meg. Valóságos kisajátítás folyik a nemzet jogait illetően az egyes pártok részéről.”<sup>281</sup> A képviselő a főhatalmat a parlament számára követelte.

Bírálta a rendőrség működését, a sajtószabadság maradéktalan érvényesülésének az akadályozását. A szabadságjogokkal kapcsolatban – a házszabályok ellenére – módosító indítványt kívánt beterjeszteni.<sup>282</sup> Továbbá „a sajtószabadság megvédésének nyílt, világos és szabatos kifejezése”-t, valamint a „pártszervezési jog”-nak a törvényjavaslatba való felvételét indítványozta.

Az ugyancsak kisgazdapárti Gróh József viszont a törvényjavaslat bevezető részéből kihagyni szándékozott azt, hogy „Négyszázéztendőös harc, az ónodi gyűlés, az 1849-es debreceni határozat, két forradalom kísérelte és az ezt követő elnyomatás után a magyar nép újra szabadon határozhat államformájáról”. Ezt azzal indokolta, hogy a történelmet a maga egészében kell vállalni, mivel mindaz, amit a magyarság átélt, a magyarság elhatározásának az eredménye volt. „Ne ítéljük tehát – fejezte be felszólalását –, hogy ne ítéltsünk. Ezért én ennek a mondatnak kihagyását vagy a benne foglalt egy-két szónak olyan átalakítását kérem az előadó képviselő úrtól, amely mellett nemzeti múltunknak ez a megpecsételése nem fog belekerülni ebbe a mondatba.”<sup>283</sup>

A kisgazdapárti képviselők felszólalásaira Faragó László (SZDP) és Révai József (MKP) válaszoltak, valamiféle „munkamegosztással”.

Faragó László mindenekelőtt Némethy Jenőnek és Gróh Józsefnek címezte mondanivalóját; azt igyekeztén világossá tenni, hogy a történelmi múlt mely vonatkozásait lehet és kell vállalni, illetve melyektől szükséges feltétlenül és félreérthetetlenül elhatárolódnia. „Méltóztassék tudomásul venni – és ezt akár deklarációnak is tekinteni –, hogy soha és semmiféle formában ez az én pártom hozzájárulni ahhoz nem fog, hogy

<sup>281</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 334. h.

<sup>282</sup> A módosító indítvány a következőt tartalmazta: a törvényjavaslatba foglalt „gondolat és vélemény szabad nyilvánítása” helyett a „gondolatnak és véleménynek írásban és szóban való szabad nyilvánítása”-t.

<sup>283</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 339. h.

az októberi forradalom tisztasága és tisztessége, eszményei és ideáljai el-sikkadjanak és elkallódnak.<sup>284</sup>

*Révai József* felszólalása nem annyira a törvényjavaslat egyes pontjai-hoz kapcsolódott, hanem az a kisgazdapárti képviselők felszólalásaira adott válasz volt. Miután Révai elítélte az FKGP képviselőit, amiért az előzetes pártközi megegyezést – hogy ti. a vitát „egyhangúsággal fogjuk lefolytatni” – felrúgták; kifejtette konkrét észrevételeit Drózdny Győző és Parragi György mondanivalójával kapcsolatban. „Csodálkozom – mondta Révai –, hogy Drózdny képviselőtársam, aki elvégre szintén egy pártnak, Magyarország mai legnagyobb pártjának a tagja, hogyan izgat-hat a pártrendszer ellen. (...) Tiltakozunk az ellen a beállítás ellen, t. Nemzetgyűlés, mintha a mi pártunk bármilyen területen is monopolizál-ni törekednék az állami funkciókat.”<sup>285</sup> Konkrétan a rendőrség, a gazda-sági élet és a közigazgatás kérdésére tért ki, meglehetősen lakonizmussal: „Azt hiszem, hogy itt most nem a rendőrség kérdése, hanem a Magyaror-szág államformájáról szóló törvényjavaslat van napirenden. ... a gazdasá-gi életet és annak csúcsállításait talán mégsem a mi pártunk, és – azt hi-szem – a szociáldemokrata párt sem monopolizálja és hadd emlékeztess-em Drózdny Győző képviselőtársamat arra is, hogy a közigazgatásban sem igen van a munkáspártoknak monopóliuma.”<sup>286</sup>

Parragi Györgynek a kollektív felelősség elvét elutasító álláspontját csak részben fogadta el, amennyiben „a nemzeteknek, az országoknak kollektív felelősségük nemigen van”. Majd nyomban hozzáfűzte saját magának és tulajdonképpen a kommunista pártnak a kollektív felelős-ségről vallott nézetét: „de vigyázzunk az igazságnak a túlzásba vivésétől. Van kollektív felelősség is! Kollektíve felelős Magyarország romlásáért a Horthy-rendszer és annak támaszai. Rendszert és nemcsak egyéneket tesziünk felelőssé azért, ami hazánkkal történt.

Aki a kollektív felelősség elvét eleve ki akarja zárni a felelősségrevo-nás munkájánál, vigyázzon: ezzel felmentést ad egy egész bűnös rend-szernek. (...) Mi a Horthy-rendszerrel, a nagybirtokos osztállyal szem-ben igenis a kollektív felelősség elvét valljuk és nem értelmezzük úgy az alkotmányt, hogy ezt a rendszert, ennek az osztálynak a tagjait ez alól a

<sup>284</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 339–340. h.

<sup>285</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 340. h.

<sup>286</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 340. h.

felelősség alól felmentjük.”<sup>287</sup> Az emberi jogokat kizárólag e szemlélet je-gében kívánta érvényesíteni: „az emberi jogok megvalósításának van-nak politikai feltételei és az egyik politikai feltétel a demokrácia ellensé-geinek megsemmisítése...”<sup>288</sup>

*Sulyok Dezső* kisgazdapárti előadó sajnálatát fejezte ki, hogy a három felszólalás pártja részéről a törvényjavaslat bevezetőjéhez elhangzott, mert csak arra volt alkalmas, hogy „bizonyos szenvedélyeket korbácsol-jon fel, anélkül, hogy az ügy érdemét előbbre vittük volna”. Sulyok azu-tán tulajdonképpen egyensúlyozó, „békéltető” szerepet vállalt a koalíció két pólusa, a kisgazdák és a kommunisták között. Szavai a kompro-misszumos törekvéseket hangsúlyozták: „Nincs ebben a házban egy ol-dal sem, amely abszolút mértékben ráoktrojálhatná a maga akaratát a másikra. Csak akkor lehet üdvös és eredményes munkát végeznünk, ha ezek az akaratok kölcsönösen engedékenységet tanúsítanak egymással szemben.”<sup>289</sup> Meggyőződését fejezte ki, hogy nem egy ilyen, „alapjában véve jelentéktelen stílárius szövegmódosítás”, de sokkal nagyobb kérdé-sek is csak kölcsönös jóakarattal és megértéssel lesznek szabályozhatók a törvényhozásban.

A benyújtott módosító indítványokat a maga részéről nem fogadta el. A bevezető eredeti szövegének elfogadását kérte, egyetlen stílárius módosítással, a törvényjavaslat szövegében található germanizmus („jog az elnyo-matás-, félelem- és nélkülözésmentes emberi élethez”) kiküszöbölésével; helyette a „jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes em-beri élethez” formulát javasolta. A nemzetgyűlés Sulyok módosítását el-fogadta.

A képviselők – *Futó József* kisgazdapárti jegyző felolvasása után – egyhangúan elfogadták a törvényjavaslat 1–12. §-ait. *Révai József* a 13. § (I) bekezdésének eredeti szövege helyett a következőket indítványozta: „A végrehajtó hatalmat a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium gyako-rolja.”<sup>290</sup> Indoklása a korabeli kommunista jogfelfogást fejezi ki: „ez tisztára elvi kérdés. (...) Módosításom azt célozza, hogy a nemzetgyűlés jogkörét kibővítsük; azt a célt szolgálja, hogy expressis verbis és félreér-tés lehetősége nélkül legyen leszögezve a törvényjavaslatban, hogy az

<sup>287</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 341. h.

<sup>288</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 342. h.

<sup>289</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 343. h.

állami főhatalom képviselője, megtestesítője az állami funkciók minden ágában a nemzetgyűlés. (...) Az eredeti szövegből nem derül ki, hogy a végrehajtó hatalom is alá van rendelve a népfelség megtestesítőjének, a nemzetgyűlésnek. Az eredeti szöveg szerint úgy lehet érteni a dolgot, hogy az elnök az, aki kormányoz és nem a kormány. Kormányozni pedig csak a kormány kormányozhat, az a szerv, amely a nemzetgyűlésnek felelős.<sup>291</sup>

*Sulyok Dezső* előadó elvileg egyetértett ugyan Révai módosító javaslatával, mivel azonban már a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottságban is vita folyt arról, és ott a többség az eredeti szöveg mellett foglalt állást, így Sulyok az újból elhangzott módosítás elutasítását kérte. Egyúttal azonban rávilágított Révai, illetve a kommunista párt álláspontjának „bizonyos mértékig téves voltára”. A törvényjavaslat 13. § (1) bekezdése szerint a végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja, tehát a felelős minisztérium a nemzetgyűlésnek felelős. Ezzel a nemzetgyűlés ellenőrző és bírálati joga már kodifikálva van. Mivel a javaslat megszünteti az elnök, illetve az államfő felelőtlenségének elvét, és a 16. § (2) bekezdése módot ad a nemzetgyűlésnek arra, hogy bizonyos körülmények fennforgása mellett az elnököt is felelősségre vonhatja, tulajdonképpen a nemzetgyűlés felügyeleti, ellenőrzési, bírálati joga ezen a téren az elnök személyére is kiterjed. Tehát voltaképpen a nemzetgyűlés számára a szuverenitás gyakorlása teljesen és korlátozások nélkül biztosítva van. A nemzetgyűlés többségi szavazattal a törvényjavaslat eredeti – Sulyok által támogatott – szövegét fogadta el.

Ezután *Sulyok Dezső* előadó a 14. § (1) bekezdésének szövegébe (amely a köztársasági elnök kinevezési jogkörét tartalmazta) felvenni kérte a „fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes ítélőbírákat” kifejezést, amely valamilyen tévedés folytán maradt ki belőle; végül összevonni javasolta a 19. és 20. §-okat. Ezek megszavazását követően *Kossa István* elnök a Magyarország államformájáról szóló törvényt „kihirdetettnek” jelentette ki. Ezzel az 1946:I. törvénycikk<sup>292</sup> életbe lépett.

<sup>290</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 344. h.

<sup>291</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 345. h.

*A nemzetgyűlés soron következő, 1946. február 1-jei ülésén a képviselők közfelkiáltással Tildy Zoltánt választották meg Magyarország köztársasági elnökévé.*<sup>293</sup> Ezzel egyidejűleg 7 tagú küldöttség alakult a köztársasági elnök meghívására a nemzetgyűlésbe. A küldöttség tagjai voltak: Eckhardt Sándor (DNP), Prieszol József (MKP), Rácz Lajos (FKGP), Szabó Pál (NPP), Szeder Ferenc (SZDP), Szent-Iványi Sándor (PDP), Tamási Áron (pkv). A küldöttség vezetője Bartha Albert (FKGP) lett. Bejelentették továbbá a Tildy-kormány lemondását, és felolvasták az ideiglenes államfői testület, a Nemzeti Főtanács átiratát a kormány felmentéséről. Ezt követően a köztársasági elnök letette az esküt,<sup>294</sup> majd Nagy Ferenc házelnök üdvözlő beszéde után Tildy Zoltán már mint köztársasági elnök szól a képviselőkhez.

Az államfő rövid beszédében a köztársasági törvény megszületését demokratikus hagyományaink jeles örökségeként méltatta, nem nélkülözve az ünnepélyesség és a retorika elemeit sem. „Nem sok példa van múltunkban, de más népekében sem, hogy történelmi nagy elhatározások ilyen felemelő egységben szülessenek meg, mint amilyen egységben a nemzetgyűlés ezt a törvényt megalkotta. Nagy biztosíték ez a tény e mostani elhatározás szilárdságára és én őszinte szívvel köszönöm meg azt a komoly és mély felelősségtudatot, amely a nemzetgyűlés pártjait ebben a sorsdöntő kérdésünkben egységbe kovácsolta.”<sup>295</sup>

<sup>292</sup> 1946:I. törvénycikk Magyarország államformájáról. (Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények. Franklin Társulat Kiadása. Budapest. é. n. 3–12. p.)

L. Gál Éva: A köztársaság megteremtése Magyarországon (1946). *Századok*, 1956. 1–2. sz. 170–203. p.; Schmidt Péter: Magyarország – Köztársaság. *Állam és Igazgatás*, 1966. 2. sz. 97–104. p.; Czizmadia Andor: az 1946. évi I. törvény alkotmányjogi jelentősége. *Állam és Igazgatás*, 1976. 1. sz. 1–10. p.

<sup>293</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 350. h.

<sup>294</sup> A köztársasági elnök megválasztásáról és eskütételéről jegyzőkönyv készült, melyet maga Tildy Zoltán is aláírt, s aláírását a miniszterelnök ellenjegyezte. (*Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1946. évi 28. szám.)

<sup>295</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 353. h.

A köztársasági elnök akkori, párton belüli helyzetét egyik kortársa így véleményezte: „Az hiszem sok emberi csatát megharcolt pártvezérünk saját pártjában éppen akkor állt népszerűsége mélypontján, amikor szavazatainkkal a felszabadult ország, az új köztársaság legmagasabb közéleti méltóságává emeltük. Nagy Ferenc tekintélye növekedett.” (Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam... 218. p.)

A köztársaság kikiáltása és Tildy Zoltán beiktatása ünnepélyes keretek között történt. Az aktust végignézte az orosz tábornoki és diplomáciai kar, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselői, a nyugati katonai és diplomáciai missziók teljes létszámában.<sup>296</sup> A Parlament előtti téren, sok ezres népgyűlés előtt, maga a volt elnökjelölt vetélytárs, Nagy Ferenc házelnök hirdette ki a köztársaság bevezetését.<sup>297</sup>

<sup>296</sup> Kovács Imre: *Magyarország megszállása...* 287. p.

<sup>297</sup> *Magyar Nemzet*, 1946. február 2.; Az Országos Nemzeti Bizottság 1946. január 28-i felhívása a köztársaság kikiáltásának megünneplésére szólított fel: „A magyar nemzet történetének egyik legnagyobb cselekedetét viszi véghez, új alkotmányának alapjait teszi le és szabadon dönt az államforma kérdésében. A világ legdemokratikusabb választójoga alapján egybegyűlt nemzetgyűlésünk a nép akaratának megfelelően kimondja, hogy Magyarország köztársaság.

A magyar köztársaság törvénybeiktatása az évszázadok óta folytatott szabadságharcoknak nagy győzelmi ténye. Az Országos Nemzeti Bizottság felhívja Nagy-Budapest és az egész ország népét, hogy február 1-én, pénteken ünnepi felvonulásokkal és gyűlésekkel adjon kifejezést örömeinek afölött, hogy megszületett a magyar köztársaság és egyben tegyen fogadalmat ezen a napon arra, hogy a nemzet függetlenségét és a magyar nép szabadságát a demokratikus magyar köztársaság megőrzi és megvédelmezi minden támadással szemben.” (*Magyar Nemzet*, 1946. január 29.)

Illyés Gyula naplójában így örökítette meg 1946. február 1-jét: „1946. február 1. Ozora. A piactérről négyes sorokban egy nemzeti színű és egy egyházi zászló alatt körülbelül háromszáz ember vonul a Cinca-hídon át föl a várdombra, a templomba. Utánuk majdnem annyi legény, de már csak egyházi zászló alatt. Ez a köztársaság kikiáltásának ünnepe Ozorán. (...)” (Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1946–1960*. Szépirodalmi Kiadó, 1987. 19. p.)

Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek 1946. február 1-jén levélben fordult a miniszterelnökhöz és a nemzetgyűlés elnökéhez az államforma-rendezéssel kapcsolatban. (MOL Magyar Miniszterelnökség. XIX-A-1-j. XXIII. tétel. 62. doboz. 1602/1946.)

A miniszterelnökhöz írott, kézjeggyel ellátott, eredeti levélben (678/1946.sz.) Mindszenty József bíboros, hercegprímás esztergomi érsek az alábbi megállapításról értesítette a kormányfőt: „Az államforma tárgyában benyújtott törvényjavaslat kapcsán közjogi tisztem szerint, tehát kötelességszerűen megállapítom, hogy ennek tárgyalása idegen megszállás alatt, a magyar nép megkérdése nélkül, a képviselők pártéleti szólásszabadságának korlátozásával folyt le; következésképp a nemzet ezek figyelembevételével gondolkozik és ítélkezik a történeten.”

A miniszterelnökhöz címzett levél tulsó oldalán ceruzával, kézzel írt feljegyzés olvasható: „M.E. úrnak referáltam. Utasítására: »Balogh István államtitkár úr, adjon véleményét.« 1946.II/7.” (Olvashatatlan kézi aláírás – F. G.)

A miniszterelnökség 1946. február 13-án az alábbi választ készítette el Mindszenty József esztergomi érsek részére:

„Főnagyságú és Főtisztelendő  
MINDSZENTY JÓZSEF úrnak,  
Bíbornok, Magyarország Hercegprímása,  
Esztergomi érsek  
ESZTERGOM  
BÍBORNOK, HERCEGPRÍMÁS ÚR!

678/1946. számú átiratára van szerencsém a következőket nagybecsű szíves tudomására hozni.

Az államforma tárgyában benyújtott törvényjavaslat bár idegen megszállás idejében történt, annak meghozatalánál a megszállók a legcsekélyebb befolyást sem gyakorolták.

A magyar népet az akkori magyar kormány megkérdte és az a múlt év november hó 4-én lefolyt választások alkalmával a magyar történelem folyamán első ízben adhatott szabadon választ. A választás tisztaságát soha senki kétségbe nem vonta, hanem arról még a nagyhatalmak is csak az elismerés hangján nyilatkoztak.

A képviselők pártéleti szólásszabadsága nem volt korlátozva. De korlátozva volt pártközi, tehát önkéntes elhatározás alapján a Parlamentben felszólaló képviselők száma.

Fogadja, Bíbornok, Hercegprímás Úr, őszinte nagybecsülésem nyilvánítását.

Budapest, 1946. évi február hó 13.”

(MOL Magyar Miniszterelnökség. XIX-A-1-j. XXIII. tétel. 62. doboz. 1602/1946. [Fogalmazvány, aláírás nincs – F. G.]



# XI. AZ 1946:I. TÖRVÉNYCIKK A KÖZTÁRSASÁGRÓL ÉS AZ ÁLLAMI FŐHATALOMRÓL

Az 1946:I. törvény cikk életbelépésével – 1946. február 1-jével – *államjogi és politikai szempontból egyaránt alapvető változások történtek Magyarországon*. Az államforma „de jure” megszűnt királyság lenni, és egyidejűleg hatályukat veszítették a királyságra és a kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok is. Magyarország államformája köztársaság lett: „Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot.”<sup>298</sup>

*A köztársaság megteremtése azonban elsősorban nem közjogi, hanem politikai kérdés volt.* Kül- és belpolitikailag egyértelműen demonstrálta, hogy a háború utáni Magyarország mindenféle jogfolytonosságot meg-

<sup>298</sup> 1946:I. törvény cikk. (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények...* 3. p.)

A koalíciós sajtó címdalokon, illetve vezércikkekben méltatta a köztársaság megteremtését. Az írások egy része az új államforma bevezetésének történelmi-politikai jelentőségét, más részük viszont annak közjogi vonatkozásait emelte ki. A szociáldemokrata sajtó – csakúgy, mint a párt 1946. eleji törvénytervezete is – 1918 („október”) történelmi örökségét hangsúlyozta. (Szakasis Árpád: Magyarország: köztársaság. *Népszava*, 1946. február 1.) Az SZDP elméleti folyóirata 1849, 1918 és 1946 köztársaságait hasonlította össze, lényegében minden tekintetben kiemelve az 1918. évi köztársaságot. (Faragó László: Három magyar köztársaság. *Szocializmus*, 1946. 3–4. sz. 132–133. p.) A kisgazda sajtó a köztársasági törvényben foglalt „természetes és elidegeníthetetlen” jogokat taglalta. (Dessewffy Gyula: Az új világtrend eszményei köztársasági törvényünkben. *Kis Újság*, 1946. február 2.) A kommunista sajtó 1848–1849 örökségére hivatkozott (Losonczy Géza: Magyar Köztársaság. *Szabad Nép*, 1946. január 27.); noha az 1946 eleji törvénytervezetekben csak az FKGP helyezkedett egyértelműen erre az alapra, az MKP sokkal inkább „március” (1919) jogfolytonosságát hangsúlyozta.

Az egyházi sajtó a királyság alapjáról való „letérés” közjogi vonatkozásait elemezte (Egyed István: Magyar jogfolytonosság. *Új Ember*, 1946. január 6.), illetve a köztársasági törvényben foglalt emberi jogokkal foglalkozott. (Köztársaság. *Új Élet*, 1946. január 31.)

szakított a korábbi, Horthy-rendszerrel. Belpolitikai téren a köztársaság bevezetése azonban több dolgot is nyilvánvalóvá tett. Egyrészt a legitimizmus hívei súlyos politikai vereséget szenvedtek; másrészt a köztársasági államforma bevezetését leghatározottabban követelő kommunista párt és szövetségesei politikailag egyértelműen nyertek. A kisgazdapárt esetében korántsem volt ilyen tiszta a képlet; annak ellenére sem, hogy a múlttal való végleges szakítást szükségesnek tartották, a köztársaság bevezetését ők is támogatták, sőt a köztársasági elnököt is ők adták. E kérdésben a „vízvázlasztó” nem annyira az állam „formájának” az ügye volt, hanem – annak valódi tartalmaként – az állami főhatalom, illetve az államfői jogkör szabályozása és tényleges gyakorlása volt.

*Az 1946:I. törvény cikk létrehozta a köztársasági elnöki intézményt;*<sup>299</sup> *ugyanakkor megszüntette az államfői jogok gyakorlására lényegében ideiglenesen életre hívott testületet, a Nemzeti Főtanácsot.*

A Nemzeti Főtanács működésének egy esztendeje alatt pl. az alábbiakban gyakorolta törvény adta jogait: 1945. május 11-én felmentette Gábor József kereskedelmi és közlekedésügyi minisztert, és helyébe Gerő Ernőt nevezte ki; ugyanakkor Újjáépítési Minisztériumot létesített Nagy Ferenc vezetésével. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának javaslata alapján június 1-jén Bán Antalt ipariügyi miniszterre nevezte ki, július 15-én pedig Farkas Mihályt belügyi államtitkárrá. Július 21-én minisztereket mentett fel és nevezett ki: Faragho Gábor közellátásügyi, Valentiny Ágoston igazságügyi, Vásáry István pénzügyminiszter helyébe Rónai Sándort, Ries Istvánt és Oltványi Imrét.<sup>300</sup> A Nemzeti Főtanács november 2-án a Szovjetunió budapesti követének, G. M. Puskin meghatalmazott miniszternek a jelentkezését tudomásul vette; egyidejűleg a magyar külügyminiszter előterjesztésére Moszkvában magyar követség felállítását engedélyezte, melynek vezetésével Szekfű Gyula rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert bízta meg.<sup>301</sup> A Nemzeti Főtanács – a nem-

<sup>299</sup> Föglein Gizella: *Az államfői jogkör és gyakorlása. A magyar parlament 1944–1949. Tanulmányok.* Készült Balogh Sándor egyetemi tanár szakmai irányításával. Szerkesztette és függelékkel összeállította Hubai László és Tombor László. Gulliver Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1991. 44–81. p.

<sup>300</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. május 11-i, június 1-j-i és július 21-i ülésének jegyzőkönyvei. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>301</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. november 2-i ülésének jegyzőkönyvei. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

zetgyűlés Politikai Bizottságának javaslatára – 1945. november 15-én kinevezte a Tildy-kormányt, illetve a miniszterelnökök előterjesztése alapján kinevezte annak tagjait.<sup>302</sup> Az államfői testület december 20-i ülésén a szovjet–magyar gazdasági együttműködési egyezményt „aláírásával és pecsétjével megerősítette”.<sup>303</sup> 1946. január 16-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Kodály Zoltán zeneszerzőt, ny. zeneművészeti főiskolai tanárt a Magyar Művészeti Tanács elnökévé nevezte ki.<sup>304</sup> A Nemzeti Főtanács 1946. február 1-ji, utolsó ülésén – az 1945:XI. törvény-cikk 9. § (1) bekezdésében biztosított jogainál fogva, a miniszterelnök kérelmére és a nemzetgyűlés határozata alapján – felmentette Tildy Zoltán miniszterelnököt, valamint kormányának tagjait. A miniszterelnöki teendők ellátásával a további intézkedésig Rákosi Mátyás államminisztert, az ügyek továbbvitelével pedig a lemondott kormányt bízta meg.<sup>305</sup> Az államfői testület fennállásának egy esztendeje alatt nemcsak a kinevezési és felmentési jogát gyakorolta, de a 24 alkalommal tartott ülései<sup>306</sup> majd mind-egyikén kegyelmi ügyek sokaságával foglalkozott. A Nemzeti Főtanács létrejötté és tevékenysége azokat az erőfeszítéseket dokumentálja, amelyek a háború utáni politikai és közéletet – bár ideiglenes jelleggel – a jogszerűség alapján próbálták folytatni és megújítani.

Az 1946: I. törvénycikk<sup>307</sup> – amint azt a törvényjavaslat formálódása, valamint közjogi és alkotmányjogi bizottsági, illetve parlamenti vitája is mutatta – *kompromisszumos módon szabályozta és több oldalról radikálisan korlátozta az államfői jogokat. A köztársasági elnöki intézmény*

<sup>302</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. november 15-i ülésének jegyzőkönyvei. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>303</sup> A Nemzeti Főtanács 1945. december 20-i ülésének jegyzőkönyvei. (MOL XVIII-4. 1. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>304</sup> A Nemzeti Főtanács 1946. február 1-ji ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 2. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>305</sup> A Nemzeti Főtanács 1946. február 1-ji ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-4. 2. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>306</sup> A Nemzeti Főtanács fennállásának egy esztendeje alatt az alábbi időszakokban tartotta üléseit:

1945: április 17., április 26., május 5., május 9., május 11., május 15., június 1., június 8., július 3., július 21., július 26., augusztus 13., szeptember 1., szeptember 27., október 9., november 2., november 15., december 10., december 20.; 1946: január 4., január 7., január 12., január 16., február 1. (MOL XVIII-4.1. és 2. doboz. Nemzeti Főtanács.)

<sup>307</sup> 1946: I. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények...* 3–12. p.)

*klasszikus, polgári jogfelfogás szerinti funkcióját, hogy ti. a végrehajtó hatalmat a kormány útján gyakorolja, a parlamenti egyensúlyt megteremtse, és a párt ellenőrzést megvalósítsa, a köztársasági törvény a körülményekből adódóan nem vagy csak részben biztosította.*<sup>308</sup>

Az elnök funkciója nem a kisgazdapárti tervezetben megfogalmazott parlamentáris kormányzati forma teljes jogkörű elnöki pozíciójához közelített; hanem annál lényegesen szűkebb hatáskörrel rendelkezve – tulajdonképpen a kommunista párt tervezetének megfelelően – a parlamentáris kormányzati forma valamiféle szűkített jogkörű elnöki rendszerének felelt meg. Ez a tény, illetve ez a helyzet viszont a Független Kisgazdapárt (leginkább annak centruma és polgári-módos paraszti szárnya) számára korántsem jelentett politikai győzelmet; sőt, sokkal inkább valamiféle politikai tudathasadásos állapotot idézett elő. Bár e legmagasabb közjogi méltóságot e párt egyik, a koalíció mellett mindvégig kitartó, vezető személyisége töltötte be; ám az elnöki jogkör valódi hatalom nélküli tisztség lett, jobbra csak reprezentatív funkciókat jelentett, semmint tényleges főhatalmat.<sup>309</sup>

Az 1946: I. törvénycikk<sup>310</sup> az elnök hivatali idejét 4 évben szabta meg. Jelölés előzte meg a köztársasági elnök parlament útján történő megválasztását. A jelölés érvényességéhez a nemzetgyűlés legalább 50 tagjának írásbeli ajánlására volt szükség; a nemzetgyűlés minden tagjának csak egy elnökjelölt-ajánlási joga volt. Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, úgy ő a képviselők kétharmad részének jelenlétében, közfelkiáltással elnökké volt választható. Több jelölt esetén a törvény szavazást írt elő, s a szükséghez képest többszöri szavazást rendelt el. Eszerint az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az a jelölt, aki az összes képviselők legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri. Ugyanilyen feltételhez kötötte a törvény a második szavazás érvényességét is – eredménytelen első szavazás esetén. A harmadik szavazást a korábbiakhoz képest két szempontból eltérő feltételekkel lehetett megtartani – sikertelen második szavazást követően. Csak az a két jelölt indulhatott, akik az előző szavazáson a legtöbb szavazatot kapták. Emellett a köztár-

<sup>308</sup> Föglein Gizella: *Köztársasági elnöki jogkör (1946). A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon*. Szerkesztette: Pölöskei Ferenc. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Bölcsészettudományi Kar. Budapest, 1990. 59–82. p.

<sup>309</sup> Föglein Gizella: *Reprezentáció, vagy főhatalom? Köztársasági elnöki jogkör, anno 1946. Magyar Napló*, 1990. március 1.

<sup>310</sup> 1946: I. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények...* 3–12. p.)

sasági elnökké választáshoz elegendőnek nyilvánította a törvény a szavazatok többségének elnyerését, tekintet nélkül a szavazásban részt vevő képviselők számára. A szavazási eljárást legfeljebb három, egymást követő napon be kell fejezni. A köztársasági elnök újraválasztásának a lehetőségét a törvény megadta azzal a szigorítással, hogy egymás után két ízben e tisztséget nem lehet betölteni. A köztársasági elnök a nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz.<sup>311</sup>

A köztársasági elnököt alkotmányos úton felelősségre lehetett vonni, ha „az alkotmányt vagy a törvényt megszegi”. A felelősségre vonást a nemzetgyűlés, képviselői kétharmad részének szavazatával hozhatta. A törvény hangsúlyozta a köztársasági elnök sérthetetlenségét, s kimondta, hogy büntetőjogi védelmét külön törvény<sup>312</sup> biztosítja. A nemzetgyűlés a köztársasági elnök részére tiszteletdíjat állapít meg. A köztársasági elnöki tisztt ellátására szükséges hivatalt<sup>313</sup> a minisztérium szervezi, melynek költségeiről az állami költségvetés keretében kell gondoskodni.

Az 1946:I. törvénycikk értelmében a köztársasági elnök volt hivatott a magyar állam képviselőjére. Ő gyakorolta a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján – igen erős megkötöttségekkel – a végrehajtó hatalmat. A kormányzásban közvetlenül nem vehetett részt. A kormány elnökét csak a nemzetgyűlés Politikai Bizottságának „meghallgatása” után, a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával; a kormány tagjait pedig csak a miniszterelnök „előterjesztése” alapján nevezhette ki és menthette fel. Az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket, valamint fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes ítélőbírákat a köztársasági elnök nevezte ki, e jogát azonban csak az ille-

<sup>311</sup> Az eskü szövege a következő: „Én ... esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak kormányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorolom. Isten engem úgy segítjen.” (*Magyar Törvénytár 1946. évi törvénycikkek...* 6. p.)

A fogadalom szövege a következő: „Én ... becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorolom.” (*Magyar törvénytár. 1946. évi törvénycikkek...* 6–7. p.)

<sup>312</sup> A köztársasági elnök büntetőjogi védelmét az 1946:VII. törvénycikk tartalmazza. (*Magyar törvénytár. 1946. évi törvénycikkek...* 24–25. p.)

<sup>313</sup> Köztársasági Elnök Néphivatala. (MOL XVIII-7. 2. doboz.)

tekes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére gyakorolhatta.

A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a miniszterelnök (vagy az illetékes felelős miniszter) ellenjegyzése volt szükséges. A miniszterelnöki ellenjegyzés az elnök felelősségét és jogát azonban nagymértékben csökkentette.

A köztársasági elnök képviselte Magyarországot nemzetközi téren. Követeket küldött és fogadott, konzulokat nevezett ki, és megadta az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A minisztérium útján a külhatalmakkal szerződést köthetett, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozott, akkor annak megkötéséhez a nemzetgyűlés hozzájárulása volt szükséges. A köztársasági elnök így hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határain kívüli alkalmazására csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával, azaz előzetes felhatalmazásával volt jogosult.

A köztársasági elnököt megillette az államfő kegyelmezési joga, valamint háború vagy mozgósítás esetében a honpolgári kötelekől való elbocsátás joga (a minisztérium előterjesztésére). Ő adományozhatta a nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket és a hivatali állások címeit. Ezek a jogok azonban hatalmi-politikai szempontból nem jöhettek számításba.

A köztársasági elnök nem lett a nemzetgyűléssel egyenlő jogú és rangú államhatalmi tényező. A törvényhozás körül csupán a csekélyebb jelentőségű jogok illették meg; nem élhetett sem a törvényszentesítés, sem az abszolút vétő jogával. A nemzetgyűlés által alkotott törvényeket 15 napon belül köteles volt aláírni és a kihirdetést elrendelő záradékkal ellátni. A kihirdetés előtt a köztársasági elnöknek csak egy ízben állt jogában a törvényt visszaküldeni a nemzetgyűléshez újabb megfontolás végett. A második ízben hozzá került törvényt viszont 15 napon belül köteles volt kihirdetni.

Az államfő a nemzetgyűlés felosztatásához csak a kormány előterjesztése, illetve a nemzetgyűlési képviselők 40%-ának a felterjesztése alapján volt jogosult. Ezenkívül a köztársasági elnök a nemzetgyűlést egy ülészakban egyszer elnapolhatta, 30 napnál nem hosszabb időre. A nemzetgyűlés elnapolás utáni összehívásának a joga viszont nem a köztársasági elnököt, hanem a nemzetgyűlés elnökét illette meg. A nemzetgyűlés felosztatás utáni összehívásának és megnyitásának, továbbá a

nemzetgyűlés berekesztésének a joga sem illette meg a köztársasági elnököt, sőt e jog teljességgel hiányzott a törvényből, és még csak utalás sem volt benne, hogy mely államhatalmi tényező lenne jogosult ezen intézkedések megtételéhez – amint arról már az MKP 1946. eleji törvénytervezete sem tett említést.

E „joghézagra” Csorba János, a Magyar Közigazgatási Bíróság kizsardapárti elnöke, 1946. február 27-én feliratban hívta fel a nemzetgyűlés figyelmét.<sup>314</sup> Rámutatott arra, hogy ez a hiányosság tulajdonképpen kétszeres. Részben azért, mert az 1946:I. törvénycikk értelmében hatályukat veszítették a királyságra és a kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok, így ez a jogkör teljességgel szabályozatlan lett. Másrészt pedig azért feltűnő a nemzetgyűlés összehívásával, megnyitásával és berekesztésével kapcsolatos jogok hiánya, mert ugyanakkor a törvény pontosan meghatározta a nemzetgyűlés feloszlásának és elnapolásának a jogát.

A Magyar Közigazgatási Bíróság elnöke éles logikával és a tények szigorú számbavételével mutatott rá e „joghézag” lehetséges következményeire: „A törvénynek ez a hiányossága lehetővé tenné a parlament nélküli kormányzást. Elképzelhető ugyanis olyan eset, hogy a köztársasági elnöke már a megbízásának első idejében él a nemzetgyűlés feloszlásának jogával, s miután a törvény sem a köztársasági elnöknek, sem a kormánynak nem teszi köteleességévé az új Nemzetgyűlés összehívását, illetőleg a választások kiírását, a köztársasági elnöki szék megüresedésének esetét kivéve, a törvény szó szerinti értelmezése alapján évekig lehetne parlament nélkül kormányozni. Ez a hiányosság a burkolt diktatórikus kormányzásnak lehet kiindulópontja.”<sup>315</sup>

<sup>314</sup> A Magyar Közigazgatási Bíróság nevében írt levél egy példányát Csorba János megküldte Szakasis Árpádnak, a Szociáldemokrata Párt főtitkárnak is azzal a kéréssel, hogy tájékoztassa arról az SZDP képviselőcsoportját. (Magyar Közigazgatási Bíróság Alkotmányjogi Tanácsa. PIL 283.f. 10.cs. 241.6e.)

A Közigazgatási Bíróság elnöke a nemzetgyűléshez intézett feliratát eljuttatta a kormányhoz és az igazságügy-miniszterhez is. (MOL XIX-E-1-c. T. 2094/1946. Igazságügy-minisztérium. Törvény-előkészítő Főosztály.)

<sup>315</sup> A Magyar Közigazgatási Bíróság feliratával kapcsolatban Nagy Ferenc miniszterelnök 1946. május 23-án Ries István igazságügy-miniszterhez fordult azzal a kéréssel, hogy azt a minisztérium soron kívül tárgyalja meg és a kialakított véleményt juttassa el a miniszterelnökségre. (MOL XIX-E-1-c. T. 2094/1946. Igazságügy-minisztérium. Törvény-előkészítő Főosztály.)

Csorba János az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen jogai”-t illetően is a törvény alapvető mulasztásaira világított rá. Tény, hogy az 1946:I. törvénycikk a magyar törvényalkotásban első ízben kodifikálta – a kisgazdapárti, illetve részben a szociáldemokrata párti törvénytervezetek kezdeményezésére – az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen” jogait.<sup>316</sup> A törvénycikk bevezetője kinyilvánította, hogy a köztársaság polgárai részére „biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett

Az Igazságügy-minisztérium 1946. június 13-án készítette el és továbbította a Közigazgatási Bíróság feliratával kapcsolatos véleményét a miniszterelnökhöz. A köztársasági elnök parlamenttel kapcsolatos „felemás” jogait az Igazságügy-minisztérium teljesen helyénvalónak minősítette. Az indoklás szerint olyan államban, „ahol a király a törvényhozásnak a parlamenttel egyenrangú tényezője, valóban szó lehet arról, hogy az államfői tiszttel velejár a parlament irányában fennálló jogok teljessége, egybeült azonban – ahol a törvényhozó hatalmat kizárólag a parlament gyakorolja – csupán célszerűségi okok indokolhatják, hogy az államfőt ezekből mennyi illessen meg”. Ezzel összefüggésben viszont a minisztérium arra mutatott rá, hogy „a nemzetgyűlés tudatosan csupán olyan jogokat engedett az elnök számára, amelyek felfogása szerint a parlament akadálytalan működésének biztosítása végett elengedhetetlenül az elnökre voltak ruházandók”, de amelyek egyúttal „lehetetlenül teszik, hogy az elnök a nemzetgyűlés fölé helyezkedhessen”. Az Igazságügy-minisztérium az adott alkotmányjogi helyzetben nem abban látta a parlament nélküli kormányzás veszélyét, hogy a köztársasági elnököt nem illeti meg a nemzetgyűlés összehívásának joga, hanem elsősorban abban, hogy a nemzetgyűlési választásokról szóló 1945: VIII. törvénycikk egyszeri alkalomra szóló törvény volt, így a jövőre is hatályos választójogi törvény hiányában, a nemzetgyűlés feloszlása esetén, a választásokat nem lehetne megtartani. A szükséges intézkedéseket viszont rendeleti úton sem lehetne megtenni, mivel a kormány felhatalmazása közjogi természetű jogszabályok megalkotására nem terjed ki. Ennélfogva az Igazságügy-minisztérium új választójogi törvény megalkotását sürgette, de legalábbis az 1945:VIII. törvénycikk ilyen értelmű módosítását. Emellett célszerűnek tartott volna a nemzetgyűlés házszabályai közé pótlólagosan bevenni olyan rendelkezést, amely minden esetben lehetővé tenné az államügyek vitelének folytonosságát. Eszerint a nemzetgyűlés Politikai Bizottsága a nemzetgyűlés feloszlása vagy megbízásának megszűnése esetén is folytatná működését, egészen az új parlament összehívásáig, illetve az új Politikai Bizottság megválasztásáig. (MOL XIX-E-1-c. T. 2094/1946. Igazságügy-minisztérium. Törvény-előkészítő Főosztály.) Ezen indítványok javaslatok maradtak, mivel ekkor sem az 1945: VIII. törvénycikk módosítására, sem a házszabályok kiegészítésére nem került sor.

<sup>316</sup> Föglein Gizella: „Természetes és elidegeníthetetlen jogok”. Az 1946. évi köztársasági törvény. *Magyar Nemzet*, 1990. június 25.

együttélést s a más népekkel való békés együttműködést”.<sup>317</sup> Ezek a jogok a következők voltak: „a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesületi és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában”.<sup>318</sup> Ezekről a jogokról – mutatott rá a törvény – egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül, és e jogokat a magyar állam „valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja”.<sup>319</sup>

A Közigazgatási Bíróság elnöke rendkívül fontosnak tartotta azonban, hogy e deklarált jogok érvényesítése garanciát is kapjon, vagyis e jogokat „a független bíróság jogvédelme alá helyeztessék”. Indoklásul hangsúlyozta: „Bírói jogvédelem nélkül ugyanis ezeknek a jogoknak a gyakorlatban való érvényesülése nincs biztosítva. Lehetőséget kell tehát adni az állampolgároknak arra, hogy jogsérelem esetén jogaik megóvása céljából a független bírósághoz fordulhassanak.”<sup>320</sup>

A Magyar Közigazgatási Bíróság feliratához csatolt, 1946. március 1-jén keltezett feljegyzés egyértelműen rávilágított e jogi hiányosságok valódi, politikai okaira: „A fentiek a törv. jav. (törvényjavaslat – F. G.) pártközi megvitatása során fölmerültek és tudatosan maradtak ki a szövegből.”<sup>321</sup> A feljegyzés egyúttal e „joghézagok” pótlásának várható elmaradása felől sem igen hagyott kétséget.

*A magyar állam új közigazgatási alapokra való helyezése személyi változásokat is eredményezett az egyes államhatalmi szervekben.* A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának 1946. február 4-i ülésén<sup>322</sup> Vásáry István a kisgazdapárt nevében „a legteljesebb bizalommal, teljes egyértelműséggel

és a jövőbe vetett teljes reménységgel” Nagy Ferencet ajánlotta miniszterelnöknek. Vásáry javaslatát a koalíciós pártok jelen lévő képviselői – Rákosi Mátyás (MKP), Szakasits Árpád (SZDP), B. Farkas Ferenc (NPP) – egyöntetűen helyesléssel fogadták, amivel gyakorlatilag eldőlt a köztársaság első miniszterelnökének személye.

1946. február 5-én Nagy Ferenc a nemzetgyűlésben lemondott házelnöki tiszteréről.<sup>323</sup> Február 7-én pedig a nemzetgyűlés Varga Bélát választotta meg elnökévé.<sup>324</sup> Ugyanezen a napon került sor a Tildy Zoltán miniszterelnök felmentéséről és az új kormány kinevezéséről szóló miniszterelnöki átirat felolvasására,<sup>325</sup> valamint a köztársasági elnök legfelsőbb üzenetének kihirdetésére Nagy Ferenc miniszterelnök kinevezéséről.<sup>326</sup>

A nemzetgyűlés ugyancsak február 7-én megválasztotta az egyes bizottságokat, köztük a Politikai Bizottságot, valamint a Közjogi és Alkotmányjogi Bizottság jogutódját, az Alkotmányjogi és Közjogi Bizottságot; változatlan létszámban, némi személycserével. A 36 tagú Politikai Bizottságban a kisgazdapárti Gyöngyösi Jánost és Tildy Zoltánt Desseffy Gyula és Eröss János váltotta fel.<sup>327</sup> A 21 tagú Alkotmányjogi és Közjogi Bizottságban pedig az ugyancsak kisgazdapárti Jékely László és Varga Béla helyére Adorján József és Baráth Endre került.<sup>328</sup>

<sup>317</sup> 1946: I. törvények (Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények... 4. p.)

<sup>318</sup> Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények... 4. p.

<sup>319</sup> Magyar Törvénytár. 1946. évi törvények... 4. p.

<sup>320</sup> PIL 283. f. 10. cs. 241. őe.

<sup>321</sup> PIL 283. f. 10. cs. 241. őe. (Kézrel írt feljegyzés, olvashatatlan aláírás – F. G.)

<sup>322</sup> A Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága 1946. február 4-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. I. doboz.)

<sup>323</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 357. h.

<sup>324</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 361. h.

<sup>325</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 365. h.

<sup>326</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 366. h.

<sup>327</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 385. h.

<sup>328</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 383. h.

## XII. A DEMOKRATIKUS ÁLLAMREND ÉS A KÖZTÁRSASÁG BÜNTETŐJOGI VÉDELME; AZ EMBERI ALAPJOGOK VÉDELME

*A köztársasági törvényhez kapcsolódva, annak mintegy kiegészítéseként, különféle intézkedések történtek, és további jogszabályok születtek, még ugyancsak 1946 folyamán.*

A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i ülésén úgy határozott, hogy a párt „a köztársaság kikiáltásának napjára piros- fehér-zöld keretben, lehetőleg 48-as címerrel ellátott lelkes hangú, a köztársaságot üdvözlő plakátot ad ki február 1-ére”.<sup>329</sup> A Központi Titkárság Révai Józsefet bízta meg a plakát szövegezésével.<sup>330</sup>

A „Magyarország: köztársaság” című plakát<sup>331</sup> betűje és szelleme nem annyira „október”, hanem sokkal inkább „március” örökségére utalt, egyúttal mintegy jelszószerűen tartalmazta az elkövetkező esztendőök gazdasági-politikai-ideológiai „forgatókönyvét”; s ezzel tulajdonképpen előzetes megfogalmazása volt a leendő „márciusi” Baloldali Blokk követeléseinek.<sup>332</sup>

A kommunista párt köztársasági plakátja, pontosabban egyes kitételeinek mondanivalója és szelleme ellen Drózdy Győző, a kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának képviselője a nemzetgyűlés 1946. február 13-i ülésén interpellált Nagy Imre belügyminiszterhez és Ries István igazságügy-miniszterhez.<sup>333</sup> Az éles hangú és állandó közbekiáltásokkal kísért interpellációban a kisgazdapárti képviselő kifogásolta, hogy a plakát általánosságban és sommásan a „köztársaság ellenségei”-nek, „a

<sup>329</sup> A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i ülésének jegyzőkönyve. (PIL 274.f. F:T-450.)

<sup>330</sup> PIL 274. f. F:T-450.

<sup>331</sup> A Magyar Kommunista Pártnak a „Magyarország: köztársaság” című plakátja megtalálható: Országos Széchényi Könyvtár. Plakát- és Aprónyomatványtár. (A nemzetiszíni keretbe foglalt, piros betűs, szöveges plakáton a „48-as címer” nincs feltüntetve.)

<sup>332</sup> Föglein Gizella: Plakátvihar, 1946. Ring, 1990. január 31. 30–31. p.

<sup>333</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 554–558. h.

nép nyomorán élőködő”-nek, az „állam pénzén meggazdagodó”-nak nevezte a „nagyfőkések”-et, a „nagypapok”-at, valamint az állami tisztviselőket. Ez utóbbiakkal kapcsolatban szó szerint idézte a plakát szövegét: „A köztársaság nem lesz addig a magyar nép állama, amíg a nagypapok büntetlenül izgathatnak a földreform, a demokrácia vívmányai ellen, amíg a hivatalokban a régi rend hívei ülnek, amíg büntetlenül lehet sikkasztani az állam pénzét.”<sup>334</sup>

A plakát szövegezésének kétségtelen ellentmondásaira építve a képviselő a nemzetgyűlés nyilvánossága előtt a köztársaság megrágalmazásával vádolta a kommunista pártot. „Ha egy komoly politikai párt – mondotta –, melynek olyan kiváló vezére van, amelyet Rákosi Mátyásban van szerencsém ismerni, súlyt fektet arra, hogy kijelentéseit a közvélemény komolyan vegye, akkor az a politikai párt gondolja meg azt, hogy mivel megy a nyilvánosság elé. ...büntetlenül sikkasztani egy jogállamban nem lehet. Aki tehát azt állítja, hogy Magyarországon, az új köztársaságban büntetlenül lehet sikkasztani az állam pénzét, az megvádolja, megrágalmazza, meggyalázza az új magyar köztársaságot.”<sup>335</sup>

A képviselő a plakát kibocsátóinak az államrendőrség, illetve az államügyészség előtti kihallgatását és a bűnvádi eljárás megindítását követelte, mivel „nyilvánvalónak látszik, hogy a Magyar Kommunista Párt vezetősége, amely a falragasz kibocsátóival kell, hogy azonos legyen, tud arról, hogy kik azok a közhivatalnokok, akik hivataluknál fogva rájuk bízott pénzvagyont büntetlenül elsikkasztják”.<sup>336</sup> Majd így folytatta, pontosabban fejezte be interpellációját: „Amennyiben pedig a nyomozás során megállapítást nyerne, hogy az állam pénzét büntetlenül sikkasztó tisztviselőkről szóló állítás valótlan, hajlandó-e az igazságügy-miniszter úr utasítani az államügyészséget, hogy rágalmazás és a fiatal köztársaságunk ország-világ előtt való gyalázása miatt haladéktalanul indítsa meg az eljárást a falragasz kibocsátói ellen?”<sup>337</sup>

Az interpellációra Nagy Imre, kommunista párti belügyminiszter 1946. március 14-én, a nemzetgyűléshez intézett választ,<sup>338</sup> melyben a

<sup>334</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 555. h.

<sup>335</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 556–557. h.

<sup>336</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 557. h.

<sup>337</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 558. h.

<sup>338</sup> MOL XVIII-1. 1. doboz. Nemzetgyűlés.

bűnvádi eljárás elejtéséről nyilatkozott: „Teljesen érthetetlen előttem az az érzékenység, amely a plakátban megfogalmazott politikai és erkölcsi követelményekkel kapcsolatosan megnyilvánul, mert az az érzésem, hogy ezeknek megvalósításával minden jószándékú magyar embernek egyet kell érteni. Eppen ezért, mert a plakátban sem izgatás, sem egyéb bűncselekmény tényálladékát megállapítani nem tudom, annak szerzője ellen sem bűnvádi, sem egyéb eljárást folyamatba nem teszek.”<sup>339</sup> Ezzel a köztársasági plakáttal kapcsolatos vitatott kérdések lekerültek a napirendről.

Az ilyen és hasonló esetek „kivédését” is célozta az 1946. március 23-án kihirdetett és ugyanekkor hatályba lépett 1946:VII. törvénycikk „a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről”<sup>340</sup>

A demokrácia védelmét biztosító törvény gondolatát először a kisgazdapárt vetette fel, még közvetlenül az 1945. novemberi, nemzetgyűlési választási győzelme után. A Tildy-kormány programjának parlamenti vitáján, 1945. december 1-jén Varga Béla a nyilvánosság előtt hivatkozott a miniszterelnök, a kormány és a kisgazdapárt programjának azon ígéreterre, hogy „itt törvény fog születni a demokrácia védelméről. Várjuk ezt a javaslatot miniszterelnök úr, várjuk az igazságügy-miniszter úrtól. Mi ezért a demokráciáért keservesen megszenvedtünk és megküzdöttünk, megküzdött az egész magyar nép, s ezért nem hagyjuk azt, hogy a szabadság és az egyenlőség, amely princípiuma a demokráciának, elveszen. Mi ott fogunk állni és törvényt kérünk arra, hogy ez a demokrácia, amely talán másképpen meg sem születhetett volna, mint vérben és szörnyű vajúdásban, valóban évszázados közkincese legyen végre ennek a sokat szenvedett magyar nemzetnek.”<sup>341</sup>

A kisgazdapárt a törvénytelen rendőrségi letartóztatásokkal és internálásokkal, valamint a „helyi kiskirályok” erőszakoskodásaival szembeni védelmet kívánta, illetve azt sürgette.<sup>342</sup> Emellett parlamenti többségének birtokában a törvényhozó hatalomnak szándékozott túlsúlyt biztosí-

tani a végrehajtó hatalommal szemben, ahol viszont a kommunista párt és szövetségesei voltak erőfölényben (pl. Belügyminisztérium, rendőrség, Igazságügy-minisztérium stb.).

A kommunista párt a kisgazdapárti győzelmet hozó választások után azonban – politikai okokból – még nem tartotta időszerűnek egy ilyen törvény meghozatalát. Holott jogilag ez legalábbis többszörösen indokolt lett volna. Hiszen az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrejötte óta már közel egy esztendő telt el, de még a háború előtti összes büntetőjogi és büntető eljárásjogi jogszabályok hatályban maradtak (kivéve azokat, amelyeket az 1945. január 20-án a szövetséges nagyhatalmak és Magyarország képviselői között Moszkvában megkötött fegyverszüneti egyezmény<sup>343</sup> hatályon kívül helyezett). Így paradox módon még mindig érvényben volt az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921.III. törvénycikk,<sup>344</sup> amely alapján a két világháború közötti Magyarországon nemcsak a fasiszta, nyilas pártokat tiltották be, de ez a jogszabály helyezte törvényen kívülre a Kommunista Magyarországi Pártját is.

Az új államvédelmi törvény bevezetésének a Magyar Kommunista Párt számára legalkalmasabb időpontja a köztársasági államforma megteremtéséhez kapcsolódott. A *törvénytervezet a Szociáldemokrata Párt dolgozta ki*.<sup>345</sup> Az SZDP alkotmányjogi bizottsága 1946. január 10-én állította össze, illetve tárgyalta meg azt.<sup>346</sup> E törvénytervezet alapján készítette el azután a szociáldemokrata vezetésű Igazságügy-minisztérium a demokratikus állami rendszer és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslatot.

<sup>339</sup> 1945:V. törvénycikk (*Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvénycikkek...* 73–79. p.)

<sup>344</sup> 1921.III. törvénycikk. Balogh Sándor – Föglein Gizella: *Magyarország története 1918–1975. Szövegyűjtemény*. Tankönyvkiadó 1986. 27–30. p.

<sup>345</sup> Vida István: A „demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről” szóló törvényjavaslat megszületése és parlamenti vitája. *Történelmi Szemle*, 1965. 2–3. sz. 245. p.;

Az államvédelmi törvényjavaslatához Ries István felkérése alapján és megbízásából dr. Zöldy Miklós legfőbb államügyész-helyettes „előzetes tanulmányokat végzett és ezek alapján ő készítette el a törvényjavaslatnak és indoklásának első szövegét”, amely az Igazságügy-minisztérium Törvény-előkészítő Főosztálya munkájának alapjául is szolgált. (MOL. Igazságügy-minisztérium. Törvény-előkészítő Főosztály. XIX-E-1-c. Tj. 558/1946.)

<sup>339</sup> MOL XVIII-1. 1. doboz. Nemzetgyűlés; *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 793–795. h.

<sup>340</sup> 1946:VII. törvénycikk (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek...* 19–28. p.)

<sup>341</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 57. h.

<sup>342</sup> Lásd Futó Dezsőnek, a kisgazdapárt polgári – módos paraszti szárnyán álló képviselőnek 1946. február 27-i interpellációját. (*Nemzetgyűlés Naplója*. I. 640–643., 646–648., 657–660. h.)

Arról a tényről, hogy „Törvényjavaslat készül a köztársaság védelméről”, sajátos módon a Kis Újság számolt be 1946. január 22-én. Noha a törvény-előkészítő munkából a kisgazdapárt – a korábbi kezdeményezése ellenére – kiszorult, mégis tudósított róla, pontosabban tudni vélte: „Az emberi szabadságjogokat maga az államformáról szóló törvényjavaslat biztosítja, ez a törvényjavaslat pedig az államfő személyének és a köztársasági államforma sérthetetlenségét van hivatva biztosítani.”<sup>347</sup>

Az államvédelmi törvényjavaslatot *Ries István igazságügy-miniszter* 1946. február 7-én nyújtotta be a parlamentben, s azt a nemzetgyűlés véleményezése céljából az Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsághoz utalta át.<sup>348</sup>

„A demokratikus állami rendszer és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat”<sup>349</sup> 12 szakaszból állt. Kimondta, hogy büntettet követ el az, aki a demokratikus rend megbontására vagy megdöntésére, a köztársasági államforma jogellenes módon való megváltoztatására mozgalmat kezd, szervez, vezet, illetve anyagilag támogat; akár olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül oda irányul, hogy a köztársasági elnököt életétől, személyi szabadságától, alkotmányos hatalmától megfosssa. Az ilyen tettek büntetése halál vagy életfogytiglan tartó kényszermunka. Emellett bünteti a demokrácia elleni lázítás és izgatás különböző nemeit, így a rémhírterjesztést és a „suttogó propagandát”, továbbá a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek magasztalását és feldicsérését. Az ilyen esetekben kiszabható büntetés 2 évtől 10 évig terjedő börtön. Előírta, hogy a törvény hatálya alá eső bűncselekmények elbírálása a népbíróságok hatáskörébe tartozik. Végül leszögezte, hogy a Büntetőtörvénykönyv 172. §-ának (2) bekezdése (amely a magántulajdon védelméről szólt, és tiltotta az osztályellenes izgatást), valamint az 1921:III. törvénycikk hatályukat veszti.

A törvényjavaslat bizottsági tárgyalását megelőzően, 1946. február 15-én a nemzetgyűlés – a kisgazdapárt jelölése alapján – Sulyok Dezső választotta az Alkotmányjogi és Közjogi Bizottság tagjai sorába, a lemondó Adorján József helyére.<sup>350</sup>

<sup>346</sup> *Világosság*, 1946. január 12.

<sup>347</sup> *Kis Újság*, 1946. január 22.

<sup>348</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 383. h.

<sup>349</sup> *Nemzetgyűlés Irományai*. I. 82–83. h.

<sup>350</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 610. h.

*A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottságának 1946. február 20-i ülésén Orbán László (MKP) terjesztette elő a törvényjavaslatot.* A kommunista párti előadó bevezetőjében a törvényjavaslat parlamenti tárgyalását nemcsak szükséges, hanem egyenesen sürgős lépésnek tartotta. Szerinte a köztársaságról szóló törvény kimondta ugyan, hogy a szabadságjogok az állampolgárokat a „demokratikus rendszer keretein belül” illetik meg, de ezen elv gyakorlati megvalósulását törvényesen is biztosítani kell. Úgy vélte, hogy a törvényjavaslat nemcsak belpolitikai szempontból, hanem külpolitikai tekintetben is jelentős, mivel az újabb bizonyítéka annak, hogy a magyar demokrácia „gyökeresen le kíván számolni a múlttal”.<sup>351</sup>

A bizottsági ülésen elsőként *Zsedényi Béla* szólalt fel, a javaslatot egészében elfogadhatatlannak minősítve.<sup>352</sup> Kifogásolta, hogy az nemcsak a köztársaságot, hanem külön a „demokratikus állami rendszert” is védelmezni kívánja; holott az elvont jogi fogalom, amit „nem lehet tételes jogilag beleszorítani egy törvényjavaslatba”. Másrészt a köztársaságot is bizonytalan fogalomnak tartotta, mert van demokratikus és van arisztokratikus köztársaság. Zsedényi azt indítványozta, vegyék be a törvényjavaslatba, hogy az a „demokratikus köztársaság” védelmét szolgálja. Zsedényi demokrácia felfogása a többségi elvet jelentette, azt, hogy a leendő törvénnyel a többségi elv alapján álló köztársaság védelmét kell biztosítani.

Zsedényi késznek mutatkozott ezen javaslatától is elállni, ha felvilágosítást kapna az „illetékesektől” arra vonatkozóan, hogy konkrétan és tételesen mit kívánnak különleges törvényes védelemben részesíteni. Nem tartotta ugyanakkor elfogadhatónak, hogy a törvényjavaslat a bírói gyakorlatra kívánta bízni a védelemben részesítendő alapintézményekkel kapcsolatos döntést. Hasonlóan bírálta a törvényjavaslatot azért is,

<sup>351</sup> A Nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

A kommunista párti előadó végezetül a következőket mondotta a törvényjavaslat kapcsán: „Jól tudom, hogy kizárólag büntetőjogi törvényekkel egy demokratikus államrendszert megvédeni nem lehet. A demokrácia ellenségeivel szemben minden eszközzel folytatni kell a harcot és a demokratikus pártok folytatják is ezt a harcot gazdasági, politikai és ideológiai eszközökkel is. Emellett azonban büntetőjogi védelemre is szükség van.”

<sup>352</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)



mert az osztályok, a tulajdon és a család védelmét figyelmen kívül hagyta. A bűncselekmények (lázítás, lázadás, izgatás stb.) fogalmi meghatározásával kapcsolatban pedig különösen azt kifogásolta, hogy az addigi joggyakorlatban izgatáson „nyilvános felhívást” értettek, s a törvényjavaslat viszont teljesen új meghatározását adja annak. „Itt kétségtelenül izgatás az is – mondta Zsedényi –, ha az nem nyilvános felhívással történik. Bizonyos beszélgetések, amelyeknek semmi különösebb jelentősége nincs, ide lesznek sorolhatók. Azt hiszem, nagy kárt okozunk, ha lefaragjuk a nyilvános felhívást az izgatásból.”<sup>353</sup> Zsedényi Béla egy általa meg nem nevezett, de nála lévő javaslatra hivatkozva indítványozta az államvédelmi törvényjavaslatba bevenni a következőket: „Büntetendő az, aki a parlamentáris demokrácia állami rendszerének megbontására, vagy megdöntésére parancsuralmi vagy egypártrendszeren alapuló kormányzat létesítésére... törekszik.”

A kisgazdapárt nevében felszólaló *Sulyok Dezső* a Zsedényi által kifejtett szempontokkal messzemenően egyetértett, azokat fenntartás nélkül támogatta.<sup>354</sup> A törvényjavaslatot csak az általános tárgyalás alapjául fogadta el. A javaslat 12 szakaszához 11 módosítást nyújtott be,<sup>355</sup> de azok ismeretét, illetve bővebb kifejtését a részletes tárgyalás idejére tartotta fenn.

<sup>353</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>354</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>355</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

Sulyok Dezső a 11 pontos módosító indítványáról a következőket mondta: „Ezek nem az én egyéni javaslataim, hanem pártomnak letárgyalt és elfogadott javaslatai. Ezeket az illető szakaszoknál ismertetni fogom. Ha ezek a módosítások keresztül mennek, akkor meg vagyok győződve arról, hogy a javaslatot abban a szellemben fogjuk átdolgozni, ahogyan azt Zsedényi képviselőtársam kívánta. Mi nem beszélünk egymással ezekről a dolgokról és mégis elégtétellel állapítom meg, hogy amiket ő kifogásol, azok az én módosító javaslataimban mind tárgyalva vannak.” Sulyok Dezső 11 pontos módosító indítványai – amelyek valójában egy új törvényjavaslatot jelenthettek – a nemzetgyűlés szóban forgó alkotmányjogi és közjogi bizottsági ülésén nem hangzottak el, mivel ott csak az „általános” vita zajlott le, bármiféle megegyezés nélkül. A törvényjavaslatot immár „részleteiben” is tárgyaló következő alkotmányjogi és közjogi bizottsági ülés idejére – 1946. március 9. – viszont a kisgazdapárt vezetősége már hivatalosan is elfogadta a Baloldali Blokk követeléseit, aminek következtében a Sulyok-féle javaslattól el kellett határolnia magát.

Az Alkotmányjogi és Közjogi Bizottság ülésén a kommunista párti Rajk László és Orbán László, valamint a szociáldemokrata párti Faragó László egyöntetűen visszautasították Zsedényi és Sulyok észrevételeit, illetve módosításait. *Rajk László* elismerte ugyan, hogy „elvonatkoztatott” jogi szempontból igazuk lehet a törvényjavaslat ellenzőinek; azonban a valóságban szerinte nincs ellentmondás abban, hogy a javaslat a köztársaságot és a demokratikus állami rendszert is védelmezni kívánja, mivel a „demokratikus állami berendezkedés” a lényeg, amelynek a köztársaság csak formája.<sup>356</sup> A további kifogásokat illetően pedig kijelentette, hogy azt a tulajdonjogot, amely az ipari nagytőkének és banktőkének „végtelen lehetőséget biztosít”, a munkáspártok nem is akarják védelmezni; a család intézményéről pedig a törvényjavaslat bevezetőjében megfelelő állásfoglalás történik.

*Faragó László* – Rajkhoz hasonlóan – szükségtelennek ítélte a törvényes védelemben részesítendő intézmények tételes felsorolását; az izgatás fogalmával kapcsolatban pedig azt hangoztatta, hogy a pontosabb körülírás csak „szűkítő” jellegű lehet.<sup>357</sup> Az izgatás differenciálatlan kezelése a törvényjavaslatban arra a kommunista párti igényre volt visszavezethető, hogy a büntetett és a vétség fogalmának tudatos „átcúsztatásával” olyan szélesre nyissák a büntetőjogi felelősségre vonás eseteinek a lehetőségét, amely gyakorlatilag körülhatárolhatatlan.

A vitát összefoglaló *Orbán László* elfogadta azokat az indítványokat, hogy a törvényjavaslatot vegyék le a napirendről; egyúttal azonban javasolta az alapelvek „tisztázását” pártközi értekezletre bízni. Zsedényi módosító javaslatait úgy minősítette, hogy azok nem a demokrácia hatályos védelmét célozzák, hanem éppen fordítva. Visszautasította azt az igényt is, amely a demokratikus állami berendezkedés védelmével kapcsolatban a törvényes védelemben részesítendő intézmények tételes felsorolására irányult. Indoklása szerint ezeket azért nem lenne helyes felsorolni, mert – úgymond – a későbbiekben felmerülő újabb, jelentős intézményeket akkor nem lehetne védelemben részesíteni. Zsedényi azon javaslatát pedig, amely szerint a védelem tárgya a „demokratikus köztársaság”

<sup>356</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>357</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

legyen, egyenesen úgy minősítette, hogy az lényegében a javaslat „le-fegyverzését” jelenti, mivel „elsikkasztja a legfontosabbat, azt, hogy itt a demokratikus állami berendezkedés védelméről, s nem annak formája, a köztársaság oltalmazásáról van szó”.<sup>358</sup>

A kisgazdapárti Pfeiffer Zoltán nem helyeselte, hogy a tervezet vitatott pontjait illetően pártközi értekezlet foglaljon állást. A kisgazdapárti igazságügyi államtitkár a bizottsági megegyezés nehézségeit elsősorban abban látta: főként a kommunisták „nem mondják meg őszintén, hogy a demokráciának mely intézményeit akarják büntetőjogi védelemben részesíteni”.<sup>359</sup> Ezenkívül azt is leszögezte, hogy a bizottságban nemcsak elvi különbségekről van szó, hanem a módszerekben is alapjaiban eltérnek egymástól a vélemények.

Az ugyancsak kisgazdapárti Eröss János egyetlen javaslatot tett, azt, hogy a bűncselekmények „egy bizonyos kategóriájában” ne népbíróság, hanem esküdtbíróóság ítélkezzen.<sup>360</sup> Egyébként a végleges bizottsági álfoglalást megelőző pártközi megegyezés mellett foglalt állást.

A Pfeiffer Zoltán hozzászólása nyomán kirobbant újabb vitában Rajk László az általa korábban elmondottakat azzal egészítette ki, hogy kitért „arra a felmerült szempontra, szabad-e a demokráciának erőszakkal lennie és a nép érdekeit szem előtt tartva a maximális szigorral eljárni azokkal szemben, akik a magyar demokratikus államberendezkedés létrejöttére és annak fennállását biztosító köztársasági államformára törnek. Én – mondta a leendő belügyminiszter – a történelemben nem látok semmi olyan komoly átalakulást, amely az új berendezkedést nem a legdrágább szigorral és rendszabályokkal biztosította volna.”<sup>361</sup> Az ülésen jelen lévő Ries István igazságügy-miniszter arról beszélt – a weimari Németország példájára hivatkozva –, hogy a demokráciának létérdeke a törvényes védelem.<sup>362</sup>

<sup>358</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányügyi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>359</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányügyi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>360</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányügyi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>361</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányügyi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>362</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányügyi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

A kompromisszumos megegyezést minden vonatkozásban nélkülöző alkotmányügyi és közjogi bizottsági ülés újabb bizonyítéka volt a polgári és a kommunista jogfelfogás közötti különbségeknek, s még inkább a mögöttük meghúzódó hatalmi-politikai érdekeknek és törekvéseknek. A kisgazdapárt a leendő államvédelmi törvénnyel a polgári állami rend védelmét kívánta megteremteni, ami az MKP – és szövetségesei – számára teljességgel elfogadhatatlan volt. Az a „megoldás”, hogy az új államvédelmi törvény pontosan definiálja a demokratikus állami rendszer fogalmát, azaz a meglévő koalíciós berendezkedést írja körül, és annak védelmét szolgálja,<sup>363</sup> a kommunista párt számára ugyancsak nem bizonyult járhatónak, mivel a koalíció (változatlan) fenntartása a párt hosszabb távú hatalmi-politikai terveibe semmiképpen sem illett bele. Az MKP egyedül csak egy ún. kerettörvény létrehozását tartotta lehetségesnek és szükségesnek; ami éppen kerettörvény voltánál fogva a legáltalánosabb és legszélesebb megfogalmazással él. Ez viszont egyúttal azt is jelentette, hogy a törvény konkrét értelmezését, a keretek kitöltését, vagyis a jogszabály végrehajtását a mindenkor pillanatnyi erőviszonyok határozzák meg.

Az alkotmányügyi és közjogi bizottsági ülés egyetlen „eredménye” az volt, hogy az addigi – az 1944. decemberi Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronttal létrejött – koalíció „repedéseit” nyilvánvalóvá tette. Emellett arra is rávilágított, hogy a törvényjavaslatot az eredeti terveknek megfelelően már nem lehet a nemzetgyűlés elé vinni.

A demokratikus állami rendszer és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat 1946. február 22-én pártközi értekezlet elé került.<sup>364</sup> Itt mindössze néhány részkérdésben született kompromisszum: a törvényjavaslat címét megváltoztatták, a „demokratikus állami rendszer” helyett a „demokratikus állami rend” kifejezéssel; a javaslat szövegébe bekerült (Kéthly Anna indítványára), hogy konkrétan az 1946:I. törvény-cikkben megfogalmazott államformáról van szó; és néhány esetben eny-

<sup>363</sup> Vida István: *A köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat megszületése...* 247. p.

<sup>364</sup> *Világosság*, 1946. február 23.

A pártközi értekezleten az MKP–SZDP–FKGP 3-3 fővel Orbán László (A), Rajk László (A–P), Rákosi Mátyás (P); Faragó László (A–P), Kéthly Anna (P), Szakasits Árpád (P); Pfeiffer Zoltán (A), Sulyok Dezső (A–P), Varga Béla (P) és az NPP 2 fővel (Erdei Ferenc (A), Kondor Imre (A) képviseltette magát. A tárgyaláson részt vett Nagy Ferenc (P) miniszterelnök és Ries István igazságügy-miniszter. (A politikusok neve mellett A, P betűk az alkotmányügyi, illetve politikai bizottsági tagságra utalnak.)

hítték a bűncselekmények minősítését a kiszabható büntetéssel együtt. E részkompromisszumok azonban nem változtattak azon a tényen, hogy a kisgazdapárt politikusi – Sulyok Dezsővel az élen – a védelem tárgyának pontosabb körülírását igényelték és több ponton enyhíteni igyekeztek a javaslaton. A munkáspártok viszont elleneztek minden olyan változtatást, amely az új államvédelmi törvény „mérséklésére” irányult.<sup>365</sup>

A minisztertanács 1946. február 28-i ülésén<sup>366</sup> a kommunista párt vezetői élesen bírálták a kisgazdapárt magatartását, és kifogásolták a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat előkészítésének elhúzódsát. Sőt, Rákosi Mátyás szavai az elkövetkező napok politikai eseményeinek mintegy forgatókönyvét is tartalmazták. „Az, ami a nemzetgyűlésben tegnap történt<sup>367</sup> – mondta az MKP főtítkára –, a magyar parlamentarizmus szégyene, és súlyos következményei lesznek. Kijelentjük, hogy ez súlyos hiba volt és ezt tovább nem tűrjük. Nem lehet azt sem tűrni, hogy a köztársaság védelmének három olyan óre legyen, mint Vásáry, Sulyok és Pfeiffer. Ha a kisgazdapárt

<sup>365</sup> Vida István: *A köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat megszületése...* 248. p.

<sup>366</sup> A minisztertanács 1946. február 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 90.); Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947.* 155. p.

<sup>367</sup> A kisgazdapárt polgári-módos paraszti szárnyának összehangolt akciójaként a nemzetgyűlés 1946. február 27-i ülésén interpellációk sorozata hangzott el:

– Futó Dezső (az összkormányhoz) a gyömrői tömeggyilkosok letartóztatása ügyében (640–643. h.)

– Veér Imre (a kormányhoz) a közéleti tisztaság tárgyában (643–646. h.)

– Futó Dezső (a belügy- és igazságügy-miniszterekhez) a békéscsabai fogolykiszabadításról (646–650. h.)

– Futó Dezső (a belügy- és igazságügy-miniszterekhez) Bánó Mihály volt kecskeméti rendőrezredes letartóztatása tárgyában (657–661. h.)

– Gulácsy György (az összkormányhoz) az új összeférhetetlenségi törvény mielőbbi megvalósítása tárgyában (661–663. h.)

– Jaczkó Pál (a belügy- és igazságügy-miniszterekhez) a bírói és végrehajtó hatalom hatáskörének elválasztásáról (664–666. h.)

– Patonay Elek (a belügyminiszterhez) a nagykovácsi február 17-i néptétel tárgyában (666–669. h.)

– Nyirjessy Sándor (a belügyminiszterhez) a fejevármegyei rendőrségi elbocsátások tárgyában (673–676. h.)

(*Nemzetgyűlés Naplója.* I.)

nem tud jobb garnitúrát felállítani, akkor magára vegye a politikai felelősséget.”<sup>368</sup>

Minthogy az államrend büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslatl kapcsolatos február 29-i pártközi értekezlet<sup>369</sup> is „eredmény” nélkül zárult, így a törvényjavaslat a március 5-i pártvezetői értekezlet elé került.<sup>370</sup> A március 5-i pártvezetői értekezlet azonban, csakúgy, mipt az Alkotmányjogi és Közjogi Bizottság március 9-i ülésé<sup>371</sup> már „eredményt” hozott a törvényjavaslatot illetően. E jogalkotási aktus *politikai háttére az volt, hogy addigra – az MKP kezdeményezésére-nyomására – a koalíciós együttműködés a Baloldali Blokkal fényjelzett új „koordináta-rendszerbe” került, amelyben a Sulyok–Vásáry-féle csoportnak már nem volt helye.*<sup>372</sup> Ezzel összefüggésben a február 29-i kisgazdapárti képviselői értekezlet – a koalíciós kompromisszumot kereső és elfogadó pártvezetőség nyomására – megvonta a bizalmát Sulyok Dezsőtől és az államvédelmi törvényjavaslat pártközi megbeszélésére Nagy Ferencnek adott felhatalmazást.<sup>373</sup>

A március 5-i pártvezetői találkozón Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád és Nagy Ferenc „tisztázták” a pártok között felmerült nézeteltéréseket,<sup>374</sup> s a március 6-i, Tildy Zoltán köztársasági elnöknel összeült pártvezetői értekezlet megegyezett az államvédelmi törvényjavaslat szövegében.<sup>375</sup>

<sup>368</sup> A minisztertanács 1946. február 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei 90.); Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947.* 155. p.

<sup>369</sup> Vida István: *A köztársaság védelméről szóló törvényjavaslat megszületése...* 248. p.

<sup>370</sup> Szabad Nép, 1946. március 1.

<sup>371</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>372</sup> A Független Kisgazdapárt Országos elnöksége 1946. március 11-én az alábbi 20 nemzetgyűlési képviselőt kizárta a párt sorából: Dénes István, Drózdly Győző, Filler László, Halter Béla, Hegyemi Kiss Pál, Kiss Ferenc, Kovács László, Ledniczky Lajos, Léway Zoltán, Nagy Vince, Nagyiván János, Némethy Jenő, Pászthory István, Stühmerné Oberschall Ilma, Sulyok Dezső, Ternay István, Vásáry István, Vásáry József, Veér Imre, Veress Anna. (PIL 285.f. 2.cs. 9.őe.) Közli: Balogh Sándor: *Parlament és pártharcok Magyarországon 1945–1947.* 188. p.)

<sup>373</sup> *Népszava*, 1946. március 5.

<sup>374</sup> *Népszava*, 1946. március 7.

<sup>375</sup> *Kis Újság*, 1946. március 7.

A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottságának 1946. március 9-i ülése<sup>376</sup> a törvényjavaslatot elfogadta, sőt a végrehajtott módosításaival még szigorított is rajta. A legfontosabb ezek közül az volt, amely – törölve a „jogellenesség” és a „közvetlenség” kritériumát – kimondta, hogy „a köztársaság megdöntésére irányuló minden mozgalom vagy cselekmény jogellenes”.<sup>377</sup> A bizottság elvetette a kisgazdapárti Reicher Endre azon javaslatát, hogy „a jelen törvényben meghatározott bűntettek elbírálása a törvényszék tanácsának hatáskörébe tartozzon”, s ezzel

<sup>376</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>377</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

A törvényjavaslat egyéb §-ain a bizottság által végrehajtott további módosítás volt:

1. § (1) a demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság „megbontása” helyett „megdöntése” került be;

2. § c) a „nép meghatározott csoportja” kitétel helyett az „egyes személyek vagy csoportok” került be;

d) az „állampolgári jogegyenlőség” helyett az „állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség”-et iktatták be mint a védelem tárgyát;

3. § a háborús- és népellenes bűncselekmények elkövetőit nemcsak ezen cselekményeik miatt nem szabad feldicsérni, hanem ezen személyek feldicsérése, függetlenül annak okától, a demokratikus államrend elleni szembehelyezkedéssel, illetve támadással azonos;

4. § (1) a denuncálásnak elejét véve az új szöveg legalább két személy jelenlétét követeli meg;

nemcsak a valótlán tények állítását és híresztelését, hanem a való tények célzatos beállítását is büntetni kívánja, vétségnek minősítve azt;

ezen bűntetté abban az esetben minősülnek, ha azt széleskörű nyilvánosság előtt követi el valaki;

7. § a köztársasági elnök elleni rágalmozgás, becsületsértés nem bűncselekménynek, hanem vétségnek minősül;

10. § a büntetési tételeknél többrendbeli módosítás következett be (egyes szakaszoknál büntett helyett vétség); új elemként bekerült a külföldiek kötelező kiutasítása büntett miatt;

a belföldi elkövető pedig illetőségi községéből kitiltható lett;

az eredeti törvényjavaslat csak az 1. § esetében mondta ki, a módosított törvényjavaslat viszont a többi esetben is kimondta a vagyoni „elégtételt” (adott esetben a teljes vagyonek kobzást);

12. § a Büntetőtörvénykönyv 172. § (2)-nek az osztály, nemzetiség, hitfelekezet és tulajdon ellen irányuló izgatásra vonatkozó rendelkezései hatályon kívül helyeztetnek, a házasság intézményével kapcsolatos rendelkezések azonban érvényben maradnak.

továbbra is a népbíróságok hatáskörébe utalta a bűncselekménynek minősített esetek elbírálását. A bizottság tehát a törvényjavaslat jellegét, annak alapelveit – melyet a kisgazdapárt előzőleg még éles kritika tárgyává tett – csak megerősítette. E bizottsági döntéssel a koalíciós pártok már a nemzetgyűlés ülése előtt megállapodtak a törvényjavaslat szövegezésében; vagyis az tulajdonképpen már „letárgyalva” került a parlament elé. *A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat nemzetgyűlési vitájára – a történelem fintoraként – éppen aznap került sor, amikor a kisgazdapárt hivatalosan elfogadta a Baloldali Blokk követeléseit.*

A nemzetgyűlés 1946. március 12-i ülésén Orbán László (MKP) ismertette az Alkotmányjogi és Közjogi Bizottság jelentését, a törvényjavaslat egyes pontjait, illetve a már korábban kifejtett „érveit”.<sup>378</sup> A köztársaság megdöntésére irányuló cselekménynél a jogellenesség és a közvetlenség kritériumainak a törlését helyeselte, mert azok meghagyása szerinte „csak felesleges tautológia” lett volna. Szembeszállt azokkal a véleményekkel, amelyek az új rendtörvényt az 1921:III. törvény cikk „jogutódjának” tekintették; indokai azonban a demagógiát és a cinizmust sem nélkülözték: „Rossz volt az 1921:III. tc-nek a szigora s káros volt, mert a szabadság és a demokrácia ellen irányult. A mostani törvényjavaslatnak a szigora és erélye jó és üdvös, mert a szabadság és a demokrácia ellenségei ellen irányul. A börtön és a bitó lehet jó és lehet rossz; az a kérdés, ki alkalmazza kivel szemben és milyen cél érdekében. (...)”<sup>379</sup>

Amit Orbán László a törvényjavaslat értékeléseként mondott, az a kommunista párt demokráciafelfogását, semmint egy előadó hivatalból pártokon felül álló nézeteit fejezte ki: „A magyar demokráciának egyelőre nem az a baja és nem abban áll a veszély, hogy túlságosan szigorú és túlságosan kemény. Inkább az a baja s a magyar demokráciára vonatkozólag a veszély abban áll, hogy egyelőre még túl elnéző és túl gyengekező az ellenségeivel szemben. (...) Bizonyos fokig a magyar demokráciára is alkalmazni lehetne azt a régi cromwelli mondást, amely az mondja; bízunk Istenben, de azért tartsuk szárazon a puskaport.”<sup>380</sup>

<sup>378</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 703–711. h.

<sup>379</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 707. h.

<sup>380</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 707–711. h.

Az általános vitában elsőként felszólaló kisgazdapárti *Bognár József* elismerte, hogy minden rendszer, de különösen az, amely „valóban a nép által a népért lévő rendszer akar lenni, amely népuralmat akar a szó szoros értelmében megvalósítani, gondoskodnia kell arról, hogy ne legyen hatalom ebben az országban, amely ezt a demokráciát megdöntheti”.<sup>381</sup> Helyeselte, hogy a törvényjavaslat büntetőjogi védelmet szándékozik biztosítani minden olyan fellépés ellen, amely az 1946:I. törvénycikkben megalkotott demokratikus állami rendszer ellen irányul. A koalíciós szellemű felszólalást két ponton a kisgazdapárt szándékaival egészítette ki. A „B” listázás végrehajtásával párhuzamosan olyan közigazgatás megteremtését javasolta, amelyet az önkormányzatok „bástyái” vennének körül. Másfelől pedig elérkezettnek látta az időt arra, hogy a munkásság mellett a parasztságnak is meglegyen a saját érdekvédelmi szervezete.

Az MKP nevében felszólaló *Horváth Márton* pozitívan értékelte a törvényjavaslat parlamenti „vitáját”, azt, hogy „teljes egyetértés alakul ki, olyan egyetértés, amely igen előnyösen különbözteti meg azt a tárgyalási hangot, amely ennek a döntő törvényjavaslatnak tárgyalásánál kialakul”.<sup>382</sup> Konkrétan a kisgazdapárti képviselő koalíciós szellemű felszólalására utalt, de olyan logikával, hogy most már mintegy a kommunista párt ért egyet, illetve csatlakozik az elhangzott kisgazda felszólaláshoz.

E logika folytatásaként *Horváth Márton* sajátosan deklaráta a párt demokráciafelfogását: arról hallgatott, hogy a demokrácia kikre érvényes és mit szolgál; viszont „szabatosan” körülírta a „reakció” fogalmát, az „ellenesség táborát”. A felsorolás lényegét tekintve megegyezett az MKP köztársasági plakátjában foglaltakkal (nagyfőkések, nagykereskedők, egykori nagybirtokosok, közigazgatási tisztségviselők, nyilas elemek stb.). „A demokrácia megvédése csak azt jelentheti – mondotta –, hogy megerősítjük ezt a demokráciát, hogy továbbfejlesztjük a demokráciát azokkal az ellenségekkel szemben, amelyek már kimutatták a foguk fehérjét és amelyekre tudjuk – a legfőbb ideje –, hogy a törvény erejével és szigorával sokkal határozottabban csapjunk le...”<sup>383</sup>

A szociáldemokrata *Bechtler Péter* – hasonlóan *Horváth Márton*hoz – azzal foglalkozott, hogy az utóbbi időben „elszaporodott jobboldali

megnyilvánulásokkal” szemben a kormányzat nem tanúsított megfelelő erélyt. Szembeszállt a törvényjavaslat ellenzőivel, akik azzal érveltek, hogy a nyugati, polgári demokráciák rendszerét nem védik ilyen szigorú törvények. Az államvédelmi törvény szigorúságát ő elsősorban azzal indokolta: „nem akarjuk, hogy a magyar demokrácia a weimari Németország sorsára jusson. De látjuk azt, hogy nemcsak Németországban esett a demokrácián súlyos sérelem, hiszen, Ausztriában a demokráciát szintén megdöntötték a fasiszták. De ugyanez volt a helyzet Olaszországban, majd Franciaországban, ahol demokrácia volt évtizedeken keresztül, azt lehet mondani évszázadokon keresztül és akadt Laval, Belgiumban pedig támadt egy Rex, Norvégiában egy Quisling...”<sup>384</sup> Kifogásolta, hogy a köztársaság bevezetése óta már több mint egy hónap telt el, de a köztisztviselők, katonák stb. még mindig nem tettek esküt a köztársaságra, a közhivatalokban pedig a külsőségek még mindig a királyságra emlékeztetnek.

*Nánási László*, a Nemzeti Parasztpárt szónoka arról beszélt, hogy a demokráciát és a köztársaságot „inkább túl erős törvényekkel védjük, mert ha gyengülnek demokráciánk ellenségei, akkor majd lesz módunk enyhíteni ezeket a törvényeket”.<sup>385</sup>

A Polgári Demokrata Párt elnöke, *Szent-Iványi Sándor* is „koalíciós” szellemben nyilatkozott, a törvényjavaslatot „időszerűnek és szükségesnek” tartotta. Egyetlen észrevétele az volt, hogy a népbírói tanácsokba vonják be a Polgári Demokrata Párt képviselőit is.<sup>386</sup> Tulajdonképpen a törvényjavaslatról függetlenül elvileg és gyakorlatilag is megfontolandónak vélte a halálbüntetés kérdését. Egyéni véleményétől függetlenül elismerte, hogy mindaddig, amíg Magyarországon halálbüntetés van, „addig természetesen... azt ebben a törvényjavaslatban is alkalmazni kell”. Minthogy ezen alaptörvénynek szerinte „bírnia kell egy bizonyos messzetekintő méltóságérzéssel”, ennél fogva a törvényjavaslat előkészítésével és parlamenti „vitájával” kapcsolatos kételyeinek adott hangot: „az ország nem azért küldte be a nemzetgyűlési képviselőket a nemzetgyűlésbe, hogy egymás között meghasonoljanak, hanem ellenkezőleg

<sup>381</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 713. h.

<sup>382</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 718. h.

<sup>383</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 719. h.

<sup>384</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 726. h.

<sup>385</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 728. h.

<sup>386</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 730. h.

azért, hogy kezet kézben fogva dolgozzanak a békés kiegyenlítésben és Magyarországnak minél jobb viszonyok közé való juttatásért”.<sup>387</sup>

A demokrata néppárti *Bálint Sándor* tulajdonképpen azokat az aggályokat és kételyeket ismételte meg a javaslattal kapcsolatban, amelyeket még a februári bizottsági ülésen Zsedényi Béla és Sulyok Dezső hangoztatott. Az „államrend” kifejezést túlságosan „pontatlan és megfoghatatlan” fogalomnak minősítette, s azt az „alkotmány”-nyal javasolta helyettesíteni. Helytelenítette, hogy a törvényjavaslat teljesen a bírói gyakorlatra bízta annak eldöntését: melyek a demokratikus állami rendszer alapintézményei. Leginkább azonban azt kifogásolta, hogy „ezután nemcsak a nyilvános izgatás, hanem a magánbeszélgetésekben elhangzott kijelentések alapján is jöhet létre vádemelés és marasztaló ítélet”.<sup>388</sup> Kérte a nemzetgyűlést, hogy vegye fontolóra aggályait, mert „a szabadság levegője, a kritika lehetősége üdvösebb, termékenyebb lehet a demokráciának, mint a mindenütt kémet, feljelentőt, rendőrt látó, büntetéstől szorongó állampolgár félelemérzése”.<sup>389</sup> A kifogásai fenntartásával a törvényjavaslatot azonban elfogadta.

Bálint Sándor kritikai megjegyzéseihez a pártonkívüli *Slachta Margit* csatlakozott, mindenekelőtt az ellen tiltakozva, hogy a törvényjavaslat nem az államrend „jogellenes módon való megváltoztatását”, hanem magát a megváltoztatást minősíti büntettnek. Indítványozta a törvényjavaslatba felvenni, hogy „embertársainkat, polgártársainkat ne akadályozzuk vallásuk gyakorlásában, illetőleg, ha valaki akadályozza, akkor az vétséget követ el a demokrácia ellen”.<sup>390</sup>

A kiszegapárt korábbi álláspontját a törvényjavaslattal kapcsolatban az ellenzéki, illetve párton kívüli felszólalók képviselték. Felszólalásaik hozzájárultak ahhoz, hogy a közvélemény megismerhesse nézeteiket, jogfelfogásukat. Mindazonáltal kritikai észrevételeiknek, tiltakozásuknak a törvényjavaslat szempontjából nem volt gyakorlati jelentősége: a nemzetgyűlés 1946. március 12-i ülésén megszületett az 1946:VII. törvénycikk a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelmé-

<sup>387</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 730. h.

<sup>388</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 734. h.

<sup>389</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 734. h.

<sup>390</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 738. h.

ről.<sup>391</sup> Még a törvény kihirdetése és életbelépése előtt – 1946. március 20-án – Nagy Imrét Rajk László váltotta fel a belügyminiszteri székben.<sup>392</sup>

Az 1946. március 23-án kihirdetett és hatályba lépett 1946:VII. törvénycikknek igen széles volt a hatóköre és rendkívül szigorúak a rendelkezései a bűncselekményeknek, illetve vétségnek minősített esetekben. A felettük való ítélkezést a népbíróóság hatáskörébe utalva, törvényes meghatalmazást adott a belügyi és igazságügyi szerveknek, melyekben az MKP dominanciája érvényesült. Ezzel a kommunista párt és szövetségesei olyan „eszköz” birtokába jutottak, amely valójában hatásosan biztosította érdekeik védelmét minden polgári kísérlettel szemben.

Mindössze néhány hét telt el a köztársasági államforma megteremtése után, amikor a belpolitikában és a jogalkotásban egyaránt lényeges változások történtek Magyarországon. Mintegy beigazolódni látszottak a kommunista párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt képviselőinek a köztársasági törvényjavaslat parlamenti vitáján elhangzott szavai; az ti., hogy ők az új államforma megteremtését nem egy folyamat lezárásaként, nem kiteljesedésként tekintik, hanem sokkal inkább valami új kiindulópontjaként.

A Magyar Kommunista Párt új – a kiszegapártot fokozatosan felmorzsoló –, ún. „szalámi taktikája” megvalósításának első állomása a Baloldali Blokk létrehozása volt. A jogalkotás „Baloldali Blokkját” pedig az államvédelmi kerettörvény jelentette. Az 1946:VII. törvénycikk funkciója a gyakorlatban elsősorban az volt, hogy a „szalámi taktikához” mintegy jogalapot teremtve, annak törvényesítését szolgálja az elkövetkező esztendőben.

Az 1946:VII. törvénycikk a köztársasági elnök büntetőjogi védelmét is tartalmazta.<sup>393</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésén Zsedényi Béla ellentmondást látott a köztársasági elnök szűk jogköre és szigorú büntetőjogi védelme között: „ez a javaslat

<sup>391</sup> 1946:VII. törvénycikk. (*Magyar törvénytár. 1946. évi törvénycikk... 19–28. p.*)

<sup>392</sup> *Magyarország történeti kronológiája*. IV. 1944–1970. Főszerkesztő: Benda Kálmán. Szerkesztő: Glatz Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 1027. p.; Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848–1992*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Az 1987–1992 közötti időszakot feldolgozta és a kötetet sajtó alá rendezte: Hubai László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 97. p.

<sup>393</sup> 1946:VII. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikk... 24–25. p.*)

olyan védelmet ad a köztársaságnak mint a királyságnak, sőt nagyobbat... a külföldi köztársaságok alkotmányában sehol ilyen erős védelem a köztársasági elnök személyét nem érinti”.<sup>394</sup> A képviselő különösen azt kifogásolta, hogy miért van szükség a köztársasági elnök védelmére még abban az esetben is, ha az illető már nem tölti be ezt a tisztséget; ez „olyan nagyfokú aziliumot ad, amelyet nem tudok megérteni” – mondotta.

A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottságának 1946. március 9-i ülése némi módosítást hajtott végre a törvényjavaslaton. Eszerint a köztársasági elnök elleni rágalmazás, becsületsértés nem bűncselekménynek, hanem vétségnek minősül.<sup>395</sup>

Zsedényi Béla február 20-i, bizottsági kifogásaira Orbán László előadó tulajdonképpen a törvényjavaslat parlamenti tárgyalásán válaszolt. „Nem kétséges – mondta a kommunista párti képviselő –, hogy fiatal köztársaságunkban a köztársasági elnök ellen irányuló támadások lényegében véve a köztársaság ellen irányuló támadásnak minősülnek. Éppen ezért kell, hogy az ilyen támadásokat egy elbírálás alá vonjuk a köztársaság ellen irányuló támadásokkal.”<sup>396</sup>

Az 1946:VII. törvénycikk alapján büntett miatt büntetendő, aki (egy-maga vagy mással szövetkezve) arra irányuló cselekményt követ el, hogy a köztársasági elnököt „életétől, testi épségétől, személyes szabadságától, vagy alkotmányos hatalmától megfossza”, vagy „jogellenes módon arra kényszerítse, hogy alkotmányos hatalmát meghatározott irányban gyakorolja vagy ne gyakorolja”, továbbá, aki a köztársasági elnököt „tettleg bántalmazza”. A köztársasági elnök személye ellen tisztségének tartama alatt, vagy tisztségének gyakorlására vonatkozóan annak megszűnése után elkövetett rágalmazás vagy becsületsértés esetében „a valóság bizonyításának nincs helye; a bűnvádi eljárást hivatalból kell megállapítani”.<sup>397</sup> A törvény a kiszabható büntetés mértékét büntettnél 5 évi kényszermunkától a halálbüntetésig terjedően, vétség esetén pedig 5 évig tartható fogházban határozta meg.

<sup>394</sup> A nemzetgyűlés Közjogi- és Alkotmányjogi Bizottsága 1946. február 20-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>395</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>396</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 710. h.

<sup>397</sup> 1946.VII. törvénycikk (*Magyar Törvénytár*. 1946. évi törvénycikkek... 25. p.)

Az államvédelmi törvényjavaslatot tárgyaló 1946. február 22-i pártközi értekezleten Sulyok Dezső azt indítványozta, hogy a törvényjavaslat 1. §-ába újabb bekezdésként kerüljön be a következő formula: „az a közhivatalnok, aki az 1946:I. törvénycikkben deklarált jogokat megsérti, büntettet követ el”.<sup>398</sup> A pártközi értekezlet Sulyok indítványáról úgy határozott, hogy az önálló törvényjavaslat formájában kerüljön a nemzetgyűlés elé. A törvényjavaslatot Ries István 1946. március 8-án terjesztette a minisztertanács elé, amely azt elfogadta.<sup>399</sup>

„Az emberi alapjogok hatályosabb védelméről” szóló törvényjavaslatot az igazságügy-miniszter március 12-én – az államvédelmi törvényjavaslat parlamenti tárgyalásának napján, akkor, amikor a kisgazdapárt hivatalosan elfogadta a Baloldali Blokk követeléseit – nyújtotta be a nemzetgyűlésben,<sup>400</sup> s egyúttal kérte az Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsághoz való utalását.

„Az emberi alapjogok hatályosabb védelméről” szóló törvényjavaslat<sup>401</sup> szerint büntettet követ el és 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő az a közhivatalnok, aki „hivatali eljárásában vagy intézkedésével” másnak az 1946:I. törvénycikk bevezetésében foglalt valamely „természetes és elidegeníthetetlen jogát törvényellenesen megsérti”.

A nemzetgyűlés Alkotmányjogi Közjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésén foglalkozott a törvényjavaslattal.<sup>402</sup> Bencze Imre kisgazdapárti előadó az általa előterjesztett, meglehetősen rövid törvényjavaslaton lényeges szigorítást kívánt eszközölni.<sup>403</sup> Hasonlóképpen foglaltak állást a bizottság többi, kisgazdapárti és pártonkívüli tagjai is. Zsedényi Béla szerint csak a szigorítással kerülne ez a törvényjavaslat harmóniába az államvédelmi törvénnyel, „melynek büntetései igen szigorúak”.<sup>404</sup> Pfeiffer

<sup>398</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>399</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. március 9-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>400</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 712. h.

<sup>401</sup> *Nemzetgyűlés Irományai*. I. 20. sz.

<sup>402</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>403</sup> A büntetési tétel felső határát 10 év fegyházbüntetésben kívánta megszabni. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>404</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

Zoltán úgy vélte, az „egyensúly szempontjából elfogadhatatlan, hogy az „esküt tett köztisztviselő büntetőjogi felelőssége csekélyebb legyen mint az állampolgáré”.<sup>405</sup>

A kommunista párti Orbán László egyenesen furcsállotta, hogy a kisgazdapárti bizottsági tagok szigorítást kívánnak, míg az államvédelmi törvényt „állandó enyhítést követeltek”.<sup>406</sup> Riesinger Ferenc az Igazságügy-minisztérium szociáldemokrata államtitkára, valamint Zalán Kornél, az Igazságügy-minisztérium kiküldöttje a törvényjavaslatot szintén az eredeti formájában javasolták meghagyni azzal az indokkal, hogy ez a büntető törvénykönyv rendszerébe „jobban bele illik”.<sup>407</sup>

Hosszas vita után a bizottság az eredeti törvényjavaslatot egy szigorító büntetőjogi bekezdéssel egészítette ki. Eszerint ha a közhivatalnok másnak „jelentékeny kárt vagy más súlyos sérelmet okozott, a büntetés öt évig terjedhető fegyház”.<sup>408</sup>

A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottságának jelentését az emberi alapjogok hatályosabb védelméről Bencze Imre kisgazdapárti előadó 1946. május 3-án terjesztette be a nemzetgyűlésben.<sup>409</sup>

A törvényjavaslat május 9-i parlamenti tárgyalásán sokkal inkább a polgári erők, semmint a munkáspártok exponálták magukat. Bencze Imre előadó után Hám Tibor kisgazdapárti képviselő aláhúzta, hogy a törvényjavaslat valamennyi párt teljes egyetértésével született meg. A törvényjavaslatot elsősorban a tekintetben tartotta lényegesnek, hogy ezáltal „minden állampolgár szabad lehessen az államhatalom végrehajtó közegeivel szemben is a törvény keretein belül és jogait háboríthatatlanul és csorbíthatatlanul gyakorolhassa”.<sup>410</sup>

A kommunista párti Kiss Károly viszont a törvényjavaslat kapcsán arról beszélt, hogy az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen”

<sup>405</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>406</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>407</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>408</sup> A nemzetgyűlés Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága 1946. május 3-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-1. 10. doboz.)

<sup>409</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 856. h.

<sup>410</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 1029. h.

jogai kike nem fognak kiterjedni, s felszólalását egyúttal az államvédelmi törvény „népszerűsítésére” használta fel. „Ez a törvény nem lesz menedék a demokrácia ellenségei részére, nem jelent menlevelet, jogvédelmet az összeesküvők és a múltat visszaállítani törekvők részére. A nép ellenségeire, a demokratikus államrendünk felforgatóira a köztársaságunk védelmére hozott törvény teljes szigorával kell sújtani.

Mi üdvözljük ezt a törvényt. Fontos védeni az egyéneket, de még fontosabb demokráciánk rendjének védelme.”<sup>411</sup>

A szociáldemokrata Kárpáti Antal felszólalását a két világháború közötti munkásmozgalom szociális elkötelezettségű hagyománya hatotta át, amikor úgy vélte, hogy nemcsak a közalkalmazottaknak, hanem „minden magyar állampolgárnak szolgálnia kell a köztársaságot, életével kell védenie, ha erre szükség van, osztozkodnia kell a nemzet jó vagy rossz sorsában és részt kell vennie, testvériesen segítenie a közjó felépítésében”.<sup>412</sup>

Vásáry István pártönkívüli képviselő a kisgazdapárt „tisztulási” folyamatát az emberi szabadságjogok védelmének rendezetlenségére vezette vissza. Az egykori kisgazda képviselő lényegesnek tartotta az „emberi jogok” törvényi deklarálását és védelmét, de ennél is fontosabbnak vélte, hogy az „emberi jogok ne papíron legyenek, hanem élő valóságként éljenek”.<sup>413</sup> A szintén egykori kisgazdapárti Dénes István felszólalása sajátos módon, logikailag megegyezett a kommunista párti képviselő felszólalásával. „Ha nem tudjuk biztosítani a munkásság kizsákmányolásának és a magyar nép megsarcolásának kizárását, akkor alapjogokról hiába beszélünk.”<sup>414</sup> Az emberi alapjogokat ő is valamiféle „kizárásos alapról” ítélte meg – csak éppen ellenkező előjellel.

E parlamenti vitával megszületett az emberi alapjogok hatályosabb védelméről szóló 1946:X. törvénycikk,<sup>415</sup> amely május 27-én került kihirdetésre, és ekkor lépett hatályba. A törvény hangsúlyozta, hogy a „természetes és elidegeníthetetlen jogok” megsértését szigorúan bünteti, azonban e jogoknak a független bíróság jogvédelme alá történő helyezését nem rendelte el.

<sup>411</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 1033. h.

<sup>412</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 1038. h.

<sup>413</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 1041. h.

<sup>414</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 1048. h.

<sup>415</sup> 1946:X. törvénycikk. (Magyar törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 43. p.)



Ezzel összefüggésben a köztársasági törvénybe foglalt emberi jogok közé a panaszjogot is fel kívánta venni Hegymegi Kiss Pál, egykori kisgazdapárti képviselő, a nemzetgyűlés 1946. május 22-i ülésén, a kormányhoz intézett interpellációban.<sup>416</sup> A képviselő a közigazgatási hatóságok jogsértő határozataival szembeni bírósági jogvédelem szabályozását indítványozta, azaz azt a jogot, amellyel az állampolgár „az államhatalom és a közigazgatás képviselőihez fordulhat és a maga igazát keresheti”.<sup>417</sup> Az interpellációnak végül is nem volt foganatja. Az emberi alapjogok védelméről szóló – és ekkorra már „letárgyalt” – törvényt ezt nem említette, és más jogszabály sem intézkedett erről. Ebből a „joghézagból” is adódott azután az a gyakorlat, hogy az állampolgároknak bármilyen rendű és rangú jogséremlük esetén valójában nem volt hova fordulniuk jogorvoslatért.

<sup>416</sup> Nemzetgyűlés Naplója. II. 151–155. h.

<sup>417</sup> Nemzetgyűlés Naplója. II. 152. h.

### XIII. KÖZTÁRSASÁG, KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKI INTÉZMÉNY MAGYARORSZÁGON (1946–1949)

Az 1946. február 1-jén megszületett köztársasági államforma és köztársasági elnöki intézmény az ún. alkotmánytörvény megszületéséig, lényegében 1949. augusztus 20-ig létezett Magyarországon.

Tildy Zoltán a köztársasági elnöki tisztséget 1948. július 30-ig töltötte be.<sup>418</sup> Röviddel a Magyar Dolgozók Pártja megalakítása, illetve a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának 1948. évi állásfoglalása után lemondásra kényszerítették. Rákosi Mátyás főtitkár, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1948. július 31-i ülésén Tildy Zoltán lemondását a következőkkel indokolta: „Tildyről nem lehet azt állítani, hogy valami következetesen demokrata lett volna. Mi, akik így a politika kellős közepén álltunk, sajnos mindig azt tapasztaltuk, hogy minden nehéz helyzetben ingadozott és a kiindulási pontja sem volt mindig valami szélső demokrata... hogy nem szakítottunk vele, annak az volt az oka, hogy kötöttük magunkat a lenini »bizonytalan szövetséges« teóriájához, hogy ki kell használni a bizonytalan szövetségeseket is.” Majd Tildy vejének, Csornoky Viktornak az „ügyét” hosszasan ecsetelve leszögezte: „július 29-én a Politikai Bizottság [az MDP Politikai Bizottságáról van szó – F. G.] elhatározta, hogy Tildynek azonnal le kell mondania, mégpedig olyan szöveg szerint, amit mi állapítottunk meg.”<sup>419</sup>

Tildy lemondásának hátterében az húzódozott, hogy vejét, Csornoky (Bun) Viktort, Magyarország kairói követét korrupció és hűtlenség vádjá-

<sup>418</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1044. p.

<sup>419</sup> PIL 276. f. 53. cs. 4. őe. (Közli: Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956*. Pannónia Könyvek, Pécs, 1944. 149. p.)

„Megkérdeztem, mit akarnak tulajdonképpen tőlem és Viktortól, Rákosi ekkor előhízott az aktatáskájából egy géppel írt szöveget, letette az íróasztalomra és megkért, hogy »az alkotmányos szokásoknak« megfelelően írjam meg kézírással lemondó levelemet...” (Nagy Kázmér: *Házi őrizetben*. Az utolsó interjú Tildy Zoltánnal. *Magyarország*, 1990. március 9.).

val őrizetbe vették.<sup>420</sup> Tildyvel már a belügyi közlemény közzététele előtt ismertették az esetet, s csak miután lemondott köztársasági elnöki tiszte-ről, hozták nyilvánosságra az ügyet. Tildy Zoltán „lemondásával” a Függet-len Kisgazdapárt képviselőcsoportjának 1948. augusztus 2-i értekezlete foglalkozott.<sup>421</sup> Ezen Bognár József ismertette, hogy Tildy távozásának oka „nem politikai, mert ő mindenkor a jelenlegi politikai helyzettel értett egyet. Lemondásának oka az, hogy családjához tartozó személy, gazdasági bűncselekményt... és kémkedési ügynek irányítója volt.”<sup>422</sup> (sic!) Tildy Zoltán lemondását az országgyűlés 1948. augusztus 3-án fogadta el.<sup>423</sup> Ugyanezen a napon az országgyűlés Szakasits Árpádot, a Magyar Dolgo-zók Pártja elnökét „választotta meg” köztársasági elnökké.<sup>424</sup>

A köztársasági elnöki tisztség betöltésével foglalkozó, 1948. augusztus 1-jei pártközi értekezleten<sup>425</sup> Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára bejelentette, hogy az MDP mint az ország legerősebb pártja, igényt tart az államfői tisztre, melyre Szakasits Árpádot, az MDP elnökét kívánja jelölni. Rákosi bejelentését mind a koalíciós, mind pedig az ellenzéki pártok tudomásul vették.<sup>426</sup>

<sup>420</sup> Csornoky Viktort a Népbírószág halálos ítélete alapján 1948. november 15-én kivégezték.

<sup>421</sup> A Független Kisgazdapárt képviselőcsoportja 1948. augusztus 2-i értekezletének jegyzőkönyve. (PIL 285.f. 5.cs. 1.őe.) (Utóbb lásd a Független Kisgazdapárt Tudomány-politikai Intézet Kisgazda Levéltára (FKTIKL) megfelelő jelzeteit.)

<sup>422</sup> A Független Kisgazdapárt képviselőcsoportja 1948. augusztus 2-i értekezletének jegyzőkönyve. (PIL 285.f. 5.cs. 1.őe.). (Utóbb lásd: az FKTIKL megfelelő jelzeteit.)

<sup>423</sup> Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott országgyűlés naplója (továbbiakban: Országgyűlés Naplója). IV. Hiteles kiadás. Budapest, 1949. 709–710. h.

<sup>424</sup> „A Magyarország államformájáról szóló 1946:I. törvénycikk 7. §-ának rendelkezése értelmében az országgyűlés 1948. évi augusztus hó 3. napján tartott 79. üléséről felvett jegyzőkönyv a köztársasági elnök megválasztásáról és fogadalomtételéről” (MOL XVIII-6-a. 7. doboz. III. Országgyűlés. Nem iktatott, vegyes iratok 1947–1951.)

Tildy Zoltán gyors eltávolítása után következett be az a példátlan eset, hogy Szakasits Árpád köztársasági elnök saját magához intézett levelet a minisztersége alóli felmentése tárgyában.

<sup>425</sup> PIL 285.f. 5.cs. 1.őe. (Utóbb lásd: az FKTIKL megfelelő jelzeteit.)

<sup>426</sup> A pártközi értekezleten egyedül a Demokrata Néppárt nem tett kötelező nyilatkozatot, mert „vezetőjük jelenleg nem tartózkodott Budapesten”. Tildy lemondását azonban tudomásul vették, de más személyre vonatkozó bejelentést nem tettek. A Keresztény Női Tábor is hasonlóképpen foglalt állást. (PIL 285.f. 5.cs. 1.őe.). (Utóbb lásd: az FKTIKL megfelelő jelzeteit.)

A legmagasabb közjogi méltóság elvesztésének tényét a kisgazdapárt képviselőcsoportjának augusztus 2-i értekezletén Bognár József sajátosan „koalíciós” szellemben értékelte: „Nem súlyos veszteség az elnöki tiszt elvesztése, mert szorosán vett értelemben vett hatásköre nem volt olyan jelentős. Rendkívül fontos ennek a tisztnek az elvesztése abból a szempontból, hogy hároméves pártpolitikai tevékenységünk során igen gyakran kompromittálták magukat a pártvezetők és a külföldi követek...”<sup>427</sup>

*A köztársasági elnök jogköre az 1946:I. törvénycikkben valóban szűken lett megszabva; a gyakorlatban pedig e jogosítványok csak tovább szűkültek.* Mindezek azonban a politikai harcok pillanatnyi eredményének tudhatók be: a kommunista párt sikeres politikája következményének, melyet a kisgazdák kezébe került köztársasági elnöki pozíció eljelentéktelenítéséért folytatott. A legmagasabb közjogi méltóság úgyszólván teljes ellehetetlenítésének szándékát igazolja, hogy az MDP új köztársasági elnöke, Szakasits Árpád még annyi közéleti aktivitást sem fejtett ki pozíciójában, mint Tildy Zoltán. (Szakasits Árpád elnöksége inkább csupán egyesztendő „átmenetet” jelentett az 1949. évi alkotmány kollektív államfői státusához, melynek első elnöke lett.)

*A köztársasági törvény számos passzusa a gyakorlatban nem érvényesült maradék nélkül, sőt bizonyos esetekben sohasem realizálódott.*

Az 1946:I. törvénycikk feltételekhez kötötte az elnök jelölését (50 képviselő írásbeli ajánlása) és parlamenti megválasztását. Tildy Zoltán és Szakasits Árpád esetében a „jelölés” előzetes pártközi értekezletek tárgya volt, a „választás” pedig „közfelkiáltás”, illetve „egyhangú szavazás”.

A törvény az elnök felelősségre vonását 150 képviselő írásbeli indítványára tette lehetővé. Ezzel szemben Tildyt a veje ellen indított hűtlenségi per ürügyén „lemondatták”, Szakasits Árpád pedig a köztársasági elnöki funkció 1949. évi megszüntetésével „automatikusan” a kollektív államfői testület, az Elnöki Tanács elnöke lett. (1950 áprilisában azonban letartóztatták, majd bebörtönözték.) A köztársasági elnök büntetőjogi védelme valójában frott deklaráció maradt.

Az 1946:I. törvénycikk szerint a kormány kinevezése a köztársasági elnök joga; a valóságban azonban ez pártközi megállapodások eredménye volt, amit (még mielőtt az elnök elé kerülne a „döntés”) megvitattott a

<sup>427</sup> PIL 285.f. 5.cs. 1.őe. (Utóbb lásd: az FKTIKL megfelelő jelzeteit.)

<sup>428</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1036. p.; 1039. p.

mindenkori parlament Politikai Bizottsága is. Ily módon nevezte ki Tildy Zoltán 1946. február 4-én Nagy Ferencet; 1947. május 31-én és szeptember 24-én Dinnyés Lajost miniszterelnökké.<sup>428</sup> Majd 1948. december 10-én és 1949. június 10-én Szakasits Árpád „nevezte ki” miniszterelnökké Dobi Istvánt.<sup>429</sup>

A köztársasági törvényben az elnök a kormányzati politikát a felelős kormányon keresztül gyakorolja. A valóságban – úgy tűnik – ez nem történt meg. Az elnök a napi politika felett igyekezett maradni, eltekintve a nála szervezett konzultációktól, mint például az államvédelmi törvényjavaslatról 1946. március 6-án tartott pártvezetői értekezlet,<sup>430</sup> a „köztársaságellenes összeesküvés” megbeszélése 1947. január 14-én,<sup>431</sup> vagy a nagybankok államosításának egyeztetése 1947. május 22-én.<sup>432</sup> A meghatározó tényező azonban itt sem az elnök volt.

A törvényi szabályozás szerint a *köztársasági elnök képviseli Magyarországot*: követeket, valamint konzulokat küld és fogad. A jelentősebb szerződések, hadüzenet, békekötés csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával, előzetes felhatalmazásával érvényesek. A valóságban a köztársasági elnök külpolitikai téren szinte teljesen passzív volt; olyan időben, amikor a második világháború lezárásaként rendkívül súlyos béke készült Magyarországra számára. Tildy Zoltán az 1947:VII. törvénycikkben kapott a nemzetgyűléstől felhatalmazást arra, hogy „a békét megkösse és e célból meghatalmazottját a békeszerződésnek Magyarország részéről való aláírására kijelölhesse”.<sup>433</sup> A külföldi tárgyalások zöméből az elnök kimaradt, azt a kormány intézte. Sőt, a kormány követeket nevezett ki és fogadott el követi lemondásokat: 1947. június 6-án a kormány felmentette a washingtoni, a berni és a párizsi magyar követeket.<sup>434</sup> Tildy Zoltán a magyar–szovjet barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény 1948. február 18-i megkötésére Moszkvába utazó magyar kormányküldöttség egyik tagja volt.<sup>435</sup>

<sup>429</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1046. p.; 1049. p.

<sup>430</sup> Kis Újság, 1946. március 7.

<sup>431</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1033. p.

<sup>432</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1036. p.

<sup>433</sup> 1947:VII. törvénycikk. (Magyar Törvénytár. 1947. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n. 20. p.)

<sup>434</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1037. p.

<sup>435</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1041. p.

A köztársasági elnök – miként a törvény jogosítja – a kormány vagy a képviselők 40 százalékának kérésére *feloszthatja és elnapolhatja a nemzetgyűlést*. A gyakorlat szerint viszont erről pártközi értekezleten döntöttek; így ezt követően oszlatta fel a parlamentet Tildy Zoltán 1947. július 25-én, és Szakasits Árpád 1949. április 12-én.<sup>436</sup> A parlament összehívásával kapcsolatosan pedig – az 1946:I. törvénycikk szerint – semmiféle jogosítványai nem voltak az elnöknek.<sup>437</sup> A köztársasági elnöknek nem volt „törvényszentesítési” és nem volt abszolút vétőjoga sem.

Az 1946:I. törvénycikk felhatalmazta a köztársasági elnököt, hogy a nemzetgyűlés által alkotott *törvényeket a kihirdetés előtt egy ízben, újabb megfontolás végett visszaküldheti a nemzetgyűléshez*, az észrevételei közlésével. E törvény adta jogot Tildy Zoltán köztársasági elnöksége idején egy alkalommal gyakorolta (Szakasits Árpád viszont egyszer sem).

1946. december 4-én a nemzetgyűlés általánosságban megszavazta a szövetkezeti törvényjavaslatot.<sup>438</sup> A december 13-i részletes vitában azonban a kiszagdapárt, érvényesítve többségét, két kérdésben (az ipari szövetkezetek jogállása és a Hangya-vagyon sorsa) leszállt az MKP-t és szövetségeseit.<sup>439</sup> A köztársasági elnök – a munkáspártok nyomására élt törvényadta jogával és – nem járult hozzá a szövetkezeti törvény változatlan formában történő kihirdetéséhez, s azt visszaküldte a nemzetgyűléshez.

Nagy Ferenc miniszterelnök a nemzetgyűlésben ismertette Tildy Zoltán köztársasági elnök átiratát: „A nemzetgyűlés 1946. évi december hó 13. napján tartott 80. ülésében elfogadott, a szövetkezetekről szóló törvényjavaslat kihirdetéséhez a köztársasági elnök úr hozzájárulását nem adta meg, mert a törvényjavaslat 155. §-a megszorító rendelkezést tartalmaz és kimondja: »Képesítéshez kötött ipart, az építőiparok kivételével a szövetkezet az 1922:XII. tc. 17. §-a alapján is gyakorolhat.« – A Magyar Köztársaság elnöke az ország demokratikus átalakulásának és jövődő kiépítésének érdekében elengedhetetlenül szükségesnek tartja, hogy az ipari munkások körén belül létesítendő jogosítványok tekintetében különb-

<sup>436</sup> Magyarország történeti kronológiája. IV. 1038; 1048. p.

<sup>437</sup> Ezt a csorbát csak az 1947. július 24-én kihirdetett, az országgyűlési választásokról szóló 1947:XXII. tc. 2. § (2) küszöbölte ki: „Az országgyűlés összehívására és berekesztésére a köztársasági elnök jogosult.” (Magyar Törvénytár. 1947. évi törvénycikkek. 204. p.)

<sup>438</sup> Nemzetgyűlés Naplója. IV. 764. h.

<sup>439</sup> Nemzetgyűlés Naplója. IV. 779. h.

ség ne tétessék, és azért az ipari munkásság egy jelentékeny része, az építőipari munkásokra sérelmesnek tartja, hogy azokat, illetve azok szövetkezeteit a hivatkozott törvényhelyben az egyébként ipari munkásságnak megadott jogokból kizárják. Ezért az 1946:I. tc. 9. §-ában biztosított jogánál fogva a kihirdetni kért törvényjavaslatot a miniszterelnök útján és ellenjegyzése mellett a magyar nemzetgyűlésnek azzal küldi vissza, hogy a 155. § fentebb említett megszorító rendelkezését, figyelembe véve a köztársasági elnök úr észrevételeit, tegyék újabb megfontolás tárgyává.<sup>440</sup> A nemzetgyűlés 1946. december 19-én Nagy Ferenc miniszterelnök előterjesztésére módosította a köztársasági elnök által visszaküldött törvényjavaslatot; azaz szótöbbséggel törölte a 155. §-nak az építőmunkásokra sérelmes pontját.

A köztársasági elnök a *kegyelmi jogban korlátozva volt*: a miniszterek amnesztiája és az általános közkegyelem következtében. E korlátozott kegyelmi joggal élve Tildy Zoltán 1948. január 31-én – az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc 100. évfordulója alkalmából – közkegyelemről határozott.<sup>441</sup>

A köztársasági elnök „igazi” joga, amiben nem korlátozta sem a jogszabály, sem pedig a gyakorlat: az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó tisztviselők kinevezése volt. Ezenkívül az érdemrendek és kitüntetések adományozása – a miniszterelnök előterjesztésére – szintén az elnök kizárólagos jogát képezte.

A köztársaság legelső jogalkotásaként Károlyi Mihály egykori köztársasági elnök érdemeit iktatta törvénybe, még 1946. február 20-án.<sup>442</sup> Az 1946:II. törvénycikk Károlyi Mihály személyiségének tulajdonképpen valamiféle rehabilitációja volt. A törvényjavaslatot a nemzetgyűlés február 14-i ülésén a szociáldemokrata párti Faragó László ismertette, egyebek között a következő szavak kíséretében: „Egy rehabilitációs törvény van a nemzetgyűlés előtt. A nemzet rehabilitálni óhajtja önmagát, miután a történelem igazolta Károlyi Mihályt. Igazolta azért, mert azok a problémák, amelyeket Károlyi Mihály annakidején felvetett: a béke kérdése, a földreform, a köztársaság, a demokrácia, a becsület és az országépítés problémája, íme, itt vannak megint előttünk huszonhét esztendő után, és hu-

<sup>440</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. IV. 434–435. p.

<sup>441</sup> A Magyar Köztársaság Elnökének 1948. évi január hó 31-én kelt elhatározása közkegyelem tárgyában. (*Magyar Közlöny*, 1948. február 1.)

<sup>442</sup> 1946:II. törvénycikk. (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek...* 12–13. p.)

szonhétesztendő árát kellett fizetnünk érte milliónyi emberrel, tenger könnyel, vérrel és szenvedéssel azért, mert nem 1918-ban, hanem 1945-ben kellett e kérdések megoldásához hozzáfognunk. (...)”<sup>443</sup> A törvényjavaslatához hozzászóló képviselők pártállásra való tekintet nélkül, egyhangúan, szinte közfelkiáltással fogadták el az 1946:II. törvénycikket.

A köztársaság kikiáltásának első évfordulójához közeledve a parlament törvényt hozott a *Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapításáról* (1946:XXI. törvénycikk).<sup>444</sup> A törvényjavaslat indoklása olyan rendjel megalkotását tartotta szükségesnek, amely „mind politikai, mind az adminisztrációs követelményeknek megfelel és ezáltal elesnék egyéb kitüntetések és jelvények használatának szükségessége, mivel elérnök azt, hogy ne essünk azoknak az országoknak a hibájába, amelyek a sokféle ilyen jelvény használatával azok erkölcsi és politikai jelentőségét devalválják”.<sup>445</sup> Az indoklás értelmében a Köztársasági Érdemrend „csak kimagasló, rendkívüli érdemek jutalmazására alapíttatik”, míg a Köztársasági Érdemérem „a kisebb érdemek jutalmazására”.

Az Érdemrend és Érdemérem alapszabályait a miniszterelnök dolgozta ki és a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök hagyta jóvá. Az Érdemrend polgári és katonai tagozatának egyaránt 5 fokozata létezett (nagykereszt, középkereszt a csillaggal, középkereszt, tisztikereszt, kiskereszt).<sup>446</sup> Az Érdemérem pedig 3 fokozatú volt (arany, ezüst,

<sup>443</sup> *Nemzetgyűlés Naplója*. I. 574–575. h.

<sup>444</sup> 1946:XXI. törvénycikk (*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek...* 95. p.); Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949. (*Hadtörténelmi Közlemények*, 1986. 1. sz. 154–173. p.);

A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem sorozatát, illetve példáit a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Éremtára, valamint a Legújabbkori Magyar Történelmi Múzeum Gyűjteményi Osztálya őrzi.

<sup>445</sup> MOL XVIII-1. 2. doboz

<sup>446</sup> A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályait a *Magyar Közlöny*, 1946. december 28-i, 296. számában tették közzé.

Az alapszabályok kiegészítések a megnevezések és az ékítmények vonatkozásában történt továbbfejlesztés; ezáltal a fokozatrendszer a következő lett:

- nagykereszt láncsal (államfők részére)
- babérrággal ékesített nagykereszt (kormányelnökök és hasonló tisztséget viselők részére)
- nagykereszt
- középkereszt a csillaggal
- középkereszt
- tisztikereszt

bronz).<sup>447</sup> Az Érdemrendet és az Érdeméremet a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományozta,<sup>448</sup> magyar és külföldi állampolgároknak egyaránt. Hasonlóképpen „köztársasági” kitüntetés volt a

– kiskereszt

(*Magyar Közlöny*, 1947. október 10.)

A Magyar Köztársasági Érdemrend szimbólumában a nemzeti hagyományokat őrizte és külalakjában a korábbi kitüntetések gyakorlatát követte. Formája tulajdonképpen azonosnak mondható az 1848 – 1849. évi szabadságharc hősei számára tervezett „Magyar Szabadságharc Érdemkereszt”-tel, illetve az 1922-ben alapított „Magyar Kereszt”-tel, amely 1935-től a „Magyar Érdemrend” elnevezést kapta. „Az Érdemrend formájának véglegesítése az Elnöki Hivatalnál folytatott többszöri megbeszélés eredményeként úgy rögződött, hogy a középrészbe Iván István (tervező ötvösművész – F. G.) elgondolása és terve alapján, egy Árpád-ház-címer került”. (Takó István visszaemlékezése, aki hosszú évtizedeken keresztül az Állami Pénzverő kitüntetéskészítő részlegénél technikai munkakörben dolgozott. Közli Molnár József: *A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949...* 156–158. p.)

A Magyar Köztársasági Érdemrend formái, szimbólumai:

– a keresztet szárnyai fehér zománcúak

– a szárnyak 1 mm-es szegélye piros zománcú

– a középrész zöld zománc babérkoszorú övezte piros zománcmező

– a középrész előlapján: nemzetiszínű zománcozású címerpajzs (amely az Árpád házi királyok pecsétjein és pénzein a XIII. század első felétől feltüntetett, háromszög alakú, többször vágott (vízszintesen osztott) címerpajzs nemzetiszínű hasonmása)

– a középrész hátlapján: „1946.” felirat olvasható.

A Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje vállszalaggal, a középkereszt nyakszalaggal, a kiskereszt mellre tűzve viselhető háromszög alakú szalaggal került rendszeresítésre és adományozásra.

A vállszalag 100 mm széles, 600 mm hosszú, élénk piros színű; széleitől  $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{3}$ -nyi távolságra 5 mm széles fehér alapon, 3 mm széles nemzetiszínnel sávozott, fele részénél összehajtott, a jobb vállon átvetve a bal csípőnél rózsával összevarrva viselhető. A rózsza 65 mm átmérőjű, 13 mm magasságú korong, melynek palástborítása és belső díszje a szalag anyagából van kialakítva. A rózsza szalagesokon fekszik, az érdemrend nagykeresztje piros zsinóron a rózsára van felfüggesztve.

A nyakszalag 40 mm széles, 500 mm hosszú, élénk piros színű, széleitől  $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{3}$ -nyi távolságra nemzetiszínnel sávozott; a középrészre fűzött érdemrenddel (középkereszt) nyakba akasztva viselhető.

A kiskereszt-szalag háromszög alakú formája a nyakszalag szalaganyagából, a lovagkereszt szalagformájával azonos módon hajtogatva és varrva készült.

(A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályai. *Magyar Közlöny*, 1946. december 28.; *Magyar Közlöny*, 1947. október 10.)

<sup>447</sup> *Magyar Közlöny*, 1946. december 28.

<sup>448</sup> Föglein Gizella: *A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem*, anno 1946. Ring, 1990. augusztus 15. 7. p.

„Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja”, amelyet az 1948:XVI. törvénycikk hozta létre.<sup>449</sup> Ez a kitüntetés is 3 fokozatú (arany, ezüst, bronz) volt, de ezt csak magyar állampolgárok kaphatták, akiket „szerzett érdemeikért a köztársasági elnök elnöki elismerésben részesít”.

1947. január 15-én a „Haza szolgálatában szerzett érdemeik elismeréséül” a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét kapta: Nagy Ferenc miniszterelnök, Varga Béla a nemzetgyűlés elnöke, Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettes államminiszterek.<sup>450</sup> Ugyanebben a kitüntetésben részesült 1947 decemberében Szekfű Gyula rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter „érdemes és eredményes munkássága elismeréséül”.<sup>451</sup>

A köztársaság fennállásának első évfordulója alkalmából az új államforma „megteremtése és felépítése körül szerzett érdemei elismeréséül” a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal kapták: Gyöngyösi János, Molnár Erik, Balogh István, Gerő Ernő, Ries István, Rónai Sándor, Bán Antal, Rajk László, Bárányos Károly, Dobi István, Nagy Imre, Kovács Béla, Jékely László, Veres Péter, Vas Zoltán.<sup>452</sup>

Szintén a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal vehette át 1947 nyarán Gulácsy György nemzetgyűlési képviselő,<sup>453</sup> Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, valamint Mihályfi Ernő tájékoztatásügyi miniszter.<sup>454</sup> B. Farkas Ferenc nemzetgyűlési képviselőnek<sup>455</sup> és Major Ákosnak, a Népbírók Országos Tanácsa elnökének<sup>456</sup> a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét adományozta Tildy Zoltán.

<sup>449</sup> 1948:XVI. Törvénycikk. (*Magyar Törvénytár. 1948. évi törvénycikkek*. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n. 61. p.)

„A Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja kitüntetés az 1848–49-es időszak Magyar Katonai Érdemrendjének formai hagyományát újította fel (I–III. fokozat, 1948–49).” (Pandula Attila: *A magyar falerisztikáról. Levéltári Szemle*, 1989. I. sz. 15. p.)

<sup>450</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. február 1.

<sup>451</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. január 1.

<sup>452</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. február 1.

<sup>453</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. június 3.

<sup>454</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. június 19.

<sup>455</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. június 3.

<sup>456</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. június 20.

1947 júliusában Károlyi Mihályt, volt magyar köztársasági elnököt, rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert „a magyar demokráciáért egy emberöltőn keresztül folytatott kiváló munkássága elismeréséül” a Magyar Köztársasági Érdemrend babérággal ékesített nagykeresztjével tüntette ki az államfő.<sup>457</sup>

Ugyancsak 1947 közepén a Magyar Köztársasági Érdemérem arany fokozatát kapták „a Neményi papírgyár oltási munkálataiban kiválóan részt vett” Vancsa Sándor és Nagy István gyári munkások, valamint Kovács István tűzoltó.<sup>458</sup> A kitüntetettek között jóval kevesebb fizikai dolgozót vagy akár középvezetőt lehetett találni, mint politikusokat; őket általában „csak” az érdeméremmel, ritka esetben az érdemrend alacsonyabb fokozataival jutalmazták.

1947 karácsonyán az „ország szociális munkája terén kifejtett kiváló érdemeinek elismeréséül” a Magyar Köztársasági Érdemérem arany fokozatában részesült többek között: Tildy Zoltánné, Erdei Ferencné szül. Majláth Jolán, Gerő Ernőné szül. Fazekas Erzsébet, özv. Mónus Illésné, Rajk Lászlóné, Rákosi Mátyásné, Szakasits Árpádné, Vas Zoltánné.<sup>459</sup>

A „rendőrség megszervezése és megerősítése érdekében kifejtett érdemes és eredményes munkássága elismeréséül” Kádár János országgyűlési képviselő, volt budapesti főkapitány-helyettes 1948 januárjában a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét a csillaggal kapta.<sup>460</sup> Ugyanerre a kitüntetésre terjesztették fel 1948. március folyamán Marosán Györgyöt, a Szociáldemokrata Párt főtítkárhelyettesét „érdemes és eredményes munkássága” elismeréséül.<sup>461</sup> Pálffy György és Sólyom László altábornagyok a „demokratikus honvédség újjászervezése és megerősítése terén kifejtett érdemes és eredményes munkássága” elismeréséül a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét kapták Tildy Zoltántól 1948 januárjában.<sup>462</sup>

Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettesnek abból az alkalomból, hogy a magyar köztársaság kormányának három éve tagja, „kiváló államférfiúi

<sup>457</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. július 4.

<sup>458</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. július 30.

<sup>459</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. január 6.

<sup>460</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. január 25.

<sup>461</sup> PIL 283.f.10.cs. 247.6e

<sup>462</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. február 1.

tevékenységének elismeréséül” Szakasits Árpád a Köztársasági Elnök Elismerésének Arany Koszorúját adományozta 1948 novemberében.<sup>463</sup>

A Magyar Köztársasági Érdemrend különböző fokozatait külföldi állampolgároknak is adományozták. 1947 áprilisában a „Magyarország felszabadítása során kimagasló érdemeket szerzett” K. J. Vorosilov marsall, F. J. Tolbuchin marsall, R. J. Malinovszkij marsall és V. P. Sziridov altábornagy a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjék kapták.<sup>464</sup>

Tulajdonképpen az 1947–1949 között megkötött ún. barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményekhez fűződően, a kétoldalú kapcsolatok „elmélyítése terén szerzett érdemeikért” több állam vezetőit is kitüntették 1948 elején. Constantin Ionescu tábornok, a román vezérkar főnöke a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét vehette át.<sup>465</sup> Jozef Cyrankiewicz lengyel miniszterelnök, Wladislaw Gomulka és Antony Korzycki miniszterelnök-helyettesek a Magyar Köztársasági Érdemrend babérággal ékesített nagykeresztjét kapták.<sup>466</sup> Josip Broz Tito marsallt, jugoszláv miniszterelnököt a Magyar Köztársasági Érdemrend babérkoszorúkkal ékesített nagykeresztjével, Milovan Djilas tárca nélküli minisztert pedig a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjével tüntette ki Tildy Zoltán.<sup>467</sup>

Szakasits Árpád a „magyar–csehszlovák barátság ápolása terén szerzett érdemeik elismeréséül” a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét adományozta 1949 nyarán Rudolf Slansky képviselőnek, a Csehszlovák Kommunista Párt főtítkárnak, Zdenek Fierlinger miniszterelnök-helyettesnek, Julius Duris földművelésügyi miniszternek, Zdenek Nejedly közoktatásügyi miniszternek, Václav Nosek belügyminiszternek, Ludvik Svoboda honvédelmi miniszternek, Jaromir Dolanskynak, az Állami Tervhivatal elnökének és Ján Sefcik miniszterelnök-helyettesnek.<sup>468</sup>

A Magyar Köztársasági Érdemrend kitüntetésben a polgári demokráciák állampolgárai is részesültek. Például a „magyarországi külföldi segítségnyújtások körül szerzett érdemeik elismeréséül” S. L. Sommer magyar-

<sup>463</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. november 1.

<sup>464</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. április 23.

<sup>465</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. január 31.

<sup>466</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. február 1.

<sup>467</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1948. február 7.

<sup>468</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1949. augusztus 9.

országi UNRRA főmegbízott, valamint I. Zvolinszkij, a szovjet hadsereg ezredese, az UNRRA szállítási osztályának vezetője a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét vehette át 1947 nyarán.<sup>469</sup> F. S. Curtis, a magyarországi UNRRA misszió igazgatója, L. V. Adams, az UNRRA magyarországi főmegbízottja, T. Roalston, a magyarországi Quarker Misszió vezetője és Kojcsa Ilona, az Unitárius Segélybizottság magyarországi megbízottja a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztí keresztjét kapta.<sup>470</sup>

Harald Hamberg, az Aktiebolsget Svenska Kullagerfabriken vezérigazgatója a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét vehette át 1947 novemberében a Magyarország és Svédország között „régóta fennálló baráti összeköttetések” elmélyítéséért.<sup>471</sup>

A köztársaság fennállásának egyik utolsó kitüntetési aktusa szinte parabolába illő volt. Szakasits Árpád államfő 1949. június 2-án a Köztársasági elnök Elismerésének Arany Koszorúját adományozta a párizsi követi tisztségéről lemondó, 75 esztendő Károlyi Mihálynak.<sup>472</sup>

1946–1949 között a Magyar Köztársasági Érdemrend különböző fokozataiból összesen 1464 került adományozásra, köztük Tildy Zoltán és Szakasits Árpád államfők 1947 és 1948 folyamán a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje láncsal kitüntetésben részesültek.<sup>473</sup>

<sup>469</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. július 10.

<sup>470</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947. július 10.

<sup>471</sup> PIL 283. F. 10.cs. 247.6e.

<sup>472</sup> *Nehéz esztendők krónikája. 1949–1953. Dokumentumok.* Szerkesztette és a bevezetést írta: Balogh Sándor. Összeállította: Balogh Sándor, Föglein Gizella, Szakács Sándor. Gondolat Kiadó, 1986. 82. p.

A történelem fíntoraként a Magyar Köztársasági Érdemrend utolsó alkalommal 1949. október 12-én – a köztársasági államforma megszűnése után majdnem két hónappal – került adományozásra; Péter Gábor r. altábornagy a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét, Farkas Vladimir r. százados a tisztikeresztjét kapta (*Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1949. október 15.).

Az 1946:XXI. törvénycikket a „Magyar Népköztársasági Érdemrend és Érdemérem” alapításáról szóló, az Elnöki Tanács 1949. évi 12. sz. törvényerejű rendelete hatálytalanította 1949. október 24-én. (*Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1949. október 26.)

<sup>473</sup> Molnár József: *A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949...* 162–163. p.

Az adományozott érdemrendek állampolgárság, fokozata és szám szerinti összesített kimutatása.

Az 1946:1. törvénycikkből foglalt állampolgári jogkört a kisgazdapárti vezetésű Honvédelmi Minisztérium<sup>474</sup> 1946 novemberében kibővíteni kívánta a honvédség feletti jogokkal. E szándék egyik nyilvánvaló háttere az lehetett, hogy a második világháborút lezáró párizsi békekonferencia 1946. november 15-én befejezvéen működését, megnyitotta a békeszerződés aláírásához és életbelépéséhez,<sup>475</sup> azaz Magyarország fegyverszü-

1947. január 15.–1949. október 12.

Sorszám	Állampolgárság	NK* Lánccal	NK Babér- ággal	NK	KK** Csillag- gal	KK	Tiszti- kereszt	Kis- kereszt	Össze- sen
1.	Magyar	2	5	33	57	112	282	451	942
2.	Szovjet	–	–	4	18	4	31	13	70
3.	Bolgár	–	–	15	6	4	3	1	30
4.	Lengyel	–	3	7	11	16	9	11	56
5.	Román	–	1	16	20	13	16	20	86
6.	Csehszlovák	–	–	14	16	16	24	20	90
7.	Jugoszláv	–	1	17	17	7	5	8	55
8.	Svéd	–	–	14	17	14	19	24	88
9.	Dán	–	–	1	1	5	8	10	25
10.	Angol	–	–	–	1	2	4	1	8
11.	Amerikai	–	–	–	–	1	–	–	1
12.	Görög	–	–	–	–	2	–	1	3
13.	Francia	–	–	–	–	5	–	–	5
14.	Spanyol	–	–	–	–	1	2	1	4
15.	Olasz	–	–	–	1	–	–	–	1
	Összesen:	2	10	121	165	202	403	561	1464

\* Nagykereszt

\*\* Középkereszt

<sup>474</sup> A Honvédelmi Minisztérium élén 1945. november 15.–1946. augusztus 21. között Tombor Jenő; 1946. augusztus 21.–1947. március 14. között Bartha Albert; 1947. március 14.–1947. szeptember 24. között Dinnyés Lajos volt.

<sup>475</sup> A békeszerződés életbelépéséhez valójában csak a szövetséges nagyhatalmak ratifikációja volt szükséges. (Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 132. p.)

neti státusának a megszüntetéséhez vezető utat. Az ország nemzetközi jogi helyzetének megváltozására a Honvédelmi Minisztérium, illetve a kisgazdapárt idejében kívánt felkészülni – legalábbis ami a köztársasági elnök honvédség feletti jogkörét illeti.<sup>476</sup>

Az 1946. november második felében elkészült „Törvényjavaslat a katonai főhatalom gyakorlásáról” című dokumentum<sup>477</sup> lényegében megismételte az FKGP 1946. eleji köztársasági törvénytervezetében foglalt, a honvédséggel kapcsolatos elnöki jogokat; némileg kiegészítve azokat. A törvényjavaslat szerint a köztársasági elnököt illeti meg „a honvédség vezérlete, vezénylete és belső szervezete tekintetében a rendelkezés joga” (1. §). Ezen kívül a honvédség „csapattestparancsnoki, továbbá az ennél magasabb parancsnoki, valamint az ezekkel egyenlő értékű szolgálati állásokat” a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök tölti be (2. §). A honvédség tisztikarának tagjait az ezredesi, valamint az ennél magasabb rendfokozatba a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök nevezi ki (2. §). A javaslat szerint a köztársasági elnök minden ilyen irányú rendelkezéséhez a honvédelmi miniszter ellenjegyzése szükséges (3. §).

A Honvédelmi Minisztérium e törvényjavaslatot benyújtotta az Igazságügy-minisztérium Törvény-előkészítő Főosztályára abból a célból, hogy azt igazságügyi szempontból tegyék vizsgálat tárgyává.<sup>478</sup> Az Igazságügy-minisztérium a javaslattal szemben több észrevételt, illetve elvi kifogást emelt. Miután az 1946:I. törvénycikk kimondta, hogy a végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium útján gyakorolja; ennél fogva „a demokratikus rendnek megfelelő ezen a rendelkezésen a honvédség tekintetében nem tartjuk célszerűnek változtatni annál kevésbé, mert megítélésünk szerint a honvédség tekintetében javasolt megkülönböztetés és az egyébként meghatározott alkotmányos rendtől való eltérés ellenkeznek a demokrácia elveivel”.<sup>479</sup>

<sup>476</sup> Föglein Gizella: Államfő és hadsereg Magyarországon (1946–1949). Új Honvédségi Szemle, 1992. 4. sz. 51–58. p.

<sup>477</sup> „Törvényjavaslat a katonai főhatalom gyakorlásáról”. (MOL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946. Igazságügy-minisztérium Törvény-előkészítő Főosztály.). (Az iratból nem derül az ki, hogy ki, illetve kik készítették a törvényjavaslatot – F. G.)

<sup>478</sup> A törvényjavaslat benyújtói Idrányi Zoltán miniszteri tanácsos és Kovács György min. segédtitkár volt. (MOL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.)

<sup>479</sup> (MOL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.)

Sőt, a szociáldemokrata vezetésű Igazságügy-minisztérium „Törvényjavaslat a köztársasági elnököt a honvédség tekintetében megillető jogkör gyakorlásáról” címen új törvényjavaslatot készített,<sup>480</sup> amely lényegesen szűkítette a Honvédelmi Minisztérium által javasolt elnöki jogokat. Eszerint a honvédség vezérletére, vezényletére és belső szervezeteire vonatkozó jogokat a köztársasági elnök, a honvédelmi miniszter útján gyakorolja; ami alapján nem térne el „az eddigi alkotmányos és demokratikus konstrukciótól” – szövelt az Igazságügy-minisztérium indoklása.<sup>481</sup> A „honvédség és a polgári hatóságok közötti megkülönböztetést elkerülendő”, az Igazságügy-minisztérium elhagyta a Honvédelmi Minisztérium javaslatának idevonatkozó részét. Amit viszont meghagyott, az az volt, hogy a honvédség tisztikarának tagjait az ezredesi, valamint az ennél magasabb rendfokozatba a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök nevezi ki.

Bár az Igazságügy-minisztérium sem tartotta indokoltnak, hogy a kinevezések tekintetében a miniszterelnök tegyen előterjesztést a köztársasági elnöknek, azonban a honvédségi személyek esetében ennek az indokolatlan rendelkezésnek az esetleges hatályon kívül helyezését az adott helyzetben úgy minősítette, mint ami „ismét csak arra lenne alkalmas, hogy megkülönböztetést tegyen a honvédségi és a polgári személyek között, amit minden körülmények között elkerülendőnek tartunk”.<sup>482</sup>

Az Igazságügy-minisztérium a honvédelmi tárca törvényjavaslatával kapcsolatos észrevételeit, és a saját törvényjavaslatát 1946. november 28-án elküldte a Honvédelmi Minisztériumba, mivel Bartha Albert a minisztertanács soron lévő ülésén be kívánta mutatni a törvényjavaslatot.<sup>483</sup>

A minisztertanács 1946. november 29-i ülésén azonban a törvényjavaslat nem került szóba;<sup>484</sup> az még hetekig „lebegett”. Sajátos módon éppen a kisgazdapárti köztársasági elnök, Tildy Zoltán foglalt úgy állást

<sup>480</sup> „Törvényjavaslat a köztársasági elnököt a honvédség tekintetében megillető jogkör gyakorlásáról”. (MOL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.)

<sup>481</sup> A dokumentum végén négy, kézi aláírás található; közülük azonban csak egyetlen név („Szabó”) betűzhető ki egyértelműen – F. G.

<sup>482</sup> (MOL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.)

<sup>483</sup> (MOL XIX-E-1-c. Tj. 4322/1946.)

<sup>484</sup> A minisztertanács 1946. november 29-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 151.)



1947. január 20-án, hogy „a kérdés tárgyalása jelenleg nem időszerű”.<sup>485</sup> E döntéssel a törvényjavaslat végleg lekerült a napirendről.

A kiszegzapárt azon szándéka tehát, hogy a köztársasági elnök jogkörét a honvédség feletti jogokkal bővítsék, végül is torzó maradt. Mindazonáltal bizonyítékul szolgál arra, hogy ilyen irányú és jellegű politikai törekvések nemcsak 1946 elején, de a későbbiekben is léteztek Magyarországon.

Az 1946:I. törvénycikk „a köztársasági elnöki tisztt ellátására szükséges”, ún. *Köztársasági Elnöki Hivatal felállításáról* intézkedett.<sup>486</sup> A minisztertanács az Elnöki Hivatal vezetőjévé Jékely László kiszegzapárti nemzetgyűlési képviselőt jelölte,<sup>487</sup> aki tisztségét 1947. június 20-ig látta el.<sup>488</sup>

A miniszterelnökség a Köztársasági Elnöki Hivatal, valamint az elnöki lakosztály számára 1946. február 6-án a Budapest, VIII. Reviczky u. 1. sz. alatt lévő és a főváros tulajdonát képező palotát jelölte ki.<sup>489</sup> Majd e határozatát február 19-én hatályon kívül helyezve<sup>490</sup> az Esterházy-palotát (Budapest, VIII. Esterházy u. 40. sz.) utalta ki; felszólítva egyúttal a Lakáshivatal vezetőjét, hogy „az épületet szabaddá, valamint lakhatóvá és legkésőbb február hó 28-ig megbízottamnak átadni szíveskedjék”.<sup>491</sup> Az Esterházy-palotát csak a fentebbi határidő után sikerült a kijelölt célra alkalmassá tenni; amit az épület helyreállítására folyamatosan igényelt és a minisztertanács által kiutalt hitelek is alátámasztani látszanak.<sup>492</sup>

<sup>485</sup> (MOL XIX-E-1-c.Tj. 4322/1946.) A dokumentáció 1947. szeptember 9-én irattárba került. – F. G.)

<sup>486</sup> 1946:I. törvénycikk. (Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 12. p.)

<sup>487</sup> *Kis Újság*, február 2.

<sup>488</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1947 június 21.

<sup>489</sup> MOL XIX-A-1-j. II. tétel 40. doboz. 1231/1946. (Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>490</sup> „Jékely miniszter úr közlése szerint az Esterházy palotát kérték és nem a Reviczky u. 1. számút. Az utóbbi említett igénybevétel iránt a Gazdasági Főtanácstól kaptunk értesítést, hogy kérjük. Tárgytalan a Reviczky u. 1. sz. ház igénybevétele.” (A miniszterelnökség 1946. február 19-i feljegyzése. MOL XIX-A-1-j. II. tétel. 40. doboz. 1231/1946.)

<sup>491</sup> MOL XIX-A-1-j. II. tétel. 40. doboz. 1231/1946.

<sup>492</sup> A helyreállítási, illetve átalakítási munkálatokra, építési, felszerelési és berendezési költségekre például 1946. február 5-én 800 millió pengőt, március 8-án 20 milliárd pengőt, május 10-én 1 milliárd pengőt, július 12-én 5 milliárd pengőt, július 26-án 15 milliárd pengőt, szeptember 6-án – utólagos jóváhagyással – pedig 50 850 000 000 pengőt utalt ki a minisztertanács. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 88., 93., 107., 124., 134.)

A Köztársasági Elnöki Hivatal státusát az 1946. május 24-i minisztertanács ülés fogadta el.<sup>493</sup> A hivatal 48 fős létszámát pedig a július 26-i minisztertanács hagyta jóvá<sup>494</sup> a következő megoszlásban: Fogalmazási szak 9 fő;<sup>495</sup> Kezelési szak (Segédhivatal) 13 fő;<sup>496</sup> Műszaki segédtszti szak 6 fő;<sup>497</sup> altiszti szak 20 fő.<sup>498</sup> A Köztársasági Elnöki Hivatal költségeiről az állami költségvetés gondoskodott.<sup>499</sup> A köztársasági elnök személyének védelmére testőrséget állítottak fel,<sup>500</sup> 1946. május 10-én.

<sup>493</sup> A minisztertanács 1946. május 24-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 111.)

<sup>494</sup> A minisztertanács 1946. július 26-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 124.)

Az 1946. augusztus 16-i minisztertanács pedig elnöki titkár felvételét és kinevezését hagyta jóvá az Elnöki Hivatalhoz. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 130.)

<sup>495</sup> Fogalmazási szak:

II. fizetési osztály – Elnöki Hivatal vezetője 1 állás

IV. fizetési osztály– Elnöki oszt. főnök 1 állás

V–X. fizetési osztály– Elnöki tanácsos – segédfogalmazó 7 állás

<sup>496</sup> Kezelési szak:

VII–XII. fizetési osztály

segédhiv. főigazgató – irodasegédtszti 13 állás

(Köztük 2 irodaigazgató. 6 gépirónő – titkárnő, 2 irattáros)

<sup>497</sup> Műszaki segédtszti szak:

X–XII. fizetési osztály – műszaki segédtszti 6 állás

(Köztük: elnök: 2 sofőr, elnök felesége: 1 sofőr, elnök családja: 1 sofőr, hivatal vezetője: 1 sofőr, egyéb hivatali autó: 1 sofőr.)

<sup>498</sup> Altiszti szak:

X–XV. fizetési osztály 20 állás

(Köztük: 3 elnöki ajtónálló, 1 elnöki inas, 2 hivatalfőnöki ajtónálló, 3 egyéb hivatali altiszt, 2 portás, 1 szakács, 2 kocsimosó.)

<sup>499</sup> Az Elnöki Hivatal például az 1946. márciusi kiadásaira 20 milliárd 300 millió pengő hitelt vett igénybe; ebből 250 millió pengő személyi járandóságokra, 5 milliárd pengő dologi kiadásokra, 7 milliárd pengő a köztársasági elnök rendelkezési alapjára, 3 milliárd pengő az Elnöki Hivatal főnökének rendelkezési alapjára, 5 milliárd pengő pedig átmeneti kiadásokra, „közszükséglet fedezésére” szolgált. (A minisztertanács 1946. március 14-i ülésének jegyzőkönyve. MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 94.)

<sup>500</sup> A minisztertanács 1946. május 10-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 107.)

A testőrség felszereléseinek kiadásaira 10 milliárd 60 millió pengőt utalt ki a minisztertanács 1946. augusztus 30-án. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 133.)

A testőrség elhelyezésére a Budapest, IV. Magyar u. 34. sz. házat vették igénybe. (MOL XIX-A-1-j. 7964/1946. Magyar Miniszterelnökség.)

A köztársasági elnök tiszteletdíjáról az 1946:I. törvénycikk úgy határozott, hogy azt a nemzetgyűlés állapítja meg.<sup>501</sup> Jékely László, az Elnök Hivatal vezetője 1946. április 11-én levélben fordult a miniszterelnökhöz, miszerint a köztársasági elnök „tiszteletdíja törvényhozási megállapítása iránt a Miniszterelnök Úr kell, hogy javaslatot tegyen. Minthogy mindezekig ezirányban intézkedés nem történt, kérem szíveskedjék a szükséges intézkedéseket e tárgyban megtenni.”<sup>502</sup>

A köztársasági elnök tiszteletdíjáról és rendelkezési alapjáról a minisztertanács 1946. május 24-i ülésén határozott.<sup>503</sup> A köztársasági elnök tiszteletdíját a miniszterelnök mindenkori fizetésének háromszorosában; rendelkezési alapját pedig tiszteletdíjának kétszeresében, vagyis a miniszterelnöki illetmények hatszorosában állapította meg. A köztársasági elnök tiszteletdíját tehát a minisztertanács szabályozta; a parlament e kérdéssel nem foglalkozott.

*A köztársaság 1946. február 1-ji életbelépése* – amely államjogi és politikai szempontból egyaránt alapvető változásokat eredményezett – sajátos módon *nem hozott változást az állami szimbólumban, a címerben*. A köztársasági Magyarország állami szimbóluma az addig érvényben lévő, feudális eredetű, angyalos, szentkoronás „királyi” címer maradt; miután az 1946:I. törvénycikk a régi címert nem hatálytalanította és újról (vagy más egyébről) sem határozott.

A köztársasági törvény előkészítésekor nem merült fel ez a kérdés, még kevésbé a rendezés igényével. Csupán a Független Kisgazdapárt

A testőrség felállítását megelőzően a köztársasági elnök személyi biztonságát 2 rendőrtiszt, 42 főnyi őrszemélyzet és 5 nyomozótiszt látta el, akiknek ruházattal és felszereléssel, továbbá 2 személygépkocsival való ellátására először 10 milliárd pengő hitelt, majd 4 132 millió pengőt folyósított a minisztertanács. (A minisztertanács 1946. február 22-i és április 18-i üléseinek jegyzőkönyvei. MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 89., 101.)

<sup>501</sup> 1946:I. törvénycikk. (Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek... 11. p.)

<sup>502</sup> MOL XIX-A-1-j. I. tétel. 40. doboz. 4201/1946. (Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>503</sup> „Kivonat az 1946. évi május hó 24-én tartott minisztertanács jegyzőkönyvéből”. (MOL XIX-A-1-j. I. tétel. 40. doboz. 4201/1946. Magyar Miniszterelnökség.)

A Pénzügyminisztérium államtitkára 1946. május 10-én a köztársasági elnök tiszteletdíjával kapcsolatosan törvényjavaslat benyújtását indítványozta a miniszterelnökhöz írt levelében; átmenetileg pedig minisztertanácsi határozat alapján javasolta a tiszteletdíjat „rendezni”, illetve folyósítani. (MOL XIX-A-1-j. I. tétel. 40. doboz. 5315/1946. Magyar Miniszterelnökség.)

1946 eleji törvénytervezete tett említést a köztársaság címeréről: „az állam címere a történelmi magyar címer”.<sup>504</sup> A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i ülésén a párt köztársasági plakátjáról hozott döntésnél vetődött fel az az elképzelés, hogy a plakát „lehetőleg 48-as címerrel ellátott” legyen.<sup>505</sup> Az MKP „Magyarország: köztársaság” című, nemzetiszínű keretbe foglalt, piros betűs, szöveges plakátján azonban a „48-as címer” – amely valójában a „királyi” címer és nem az ún. Kossuth címer volt! – nincs feltüntetve.<sup>506</sup>

Az állami címer körüli rendezetlenség tényét a parlament nyilvánossága előtt először éppen a konzervatív, legitimista képviselő, Slachta Margit vetette fel, még a köztársasági törvényjavaslat nemzetgyűlési vitáján, 1946. január 31-én. Szerinte a Magyarország állami címerében lévő korona, éppen úgy, mint a Budapest székesfőváros címerében található korona „az élő koronát jelenti”. Ennélfogva tehát, amikor „a Szent Koronát eltemetjük – mondotta –, nagy hiány, hogy az alapokmány a magyar címerről nem rendelkezik. Valóban ellentmondás volna a magyar koronát a címeren hagyni akkor, amikor a szentistváni szellemet, tradíciót és a Szent Koronát el akarjuk helyezni a múzeumban”.<sup>507</sup> A címer változatlanul hagyását sajátos hasonlattal úgy minősítette, mintha „egy élelmiszerüzlet kirakatába ékszereket tennének ki”. Slachta Margit gondolatmenete befejezéseként mintegy felszólította a képviselőket az általa tarthatatlannak tekintett ellentmondások felszámolására: „Ha belső logikával dolgozunk igazabbak vagyunk, ha letöröljük a főváros és az ország címeréről a Szent Koronát.”<sup>508</sup>

Hetekkel később szintén a parlamentben tette szóvá a szentkoronás címer használatával kapcsolatos észrevételeit Bechtler Péter. A szociáldemokrata párti képviselő egészen más elvi alapról, de ugyancsak az agályait fejezte ki, 1946. március 12-én: „Köztársaság vagyunk és a koronás címer használható mindenütt. De ha az államforma megállapításánál ezt nem rendeztük, holott egy egyesület, egy helyi munkásegyesület

<sup>504</sup> Törvényjavaslat az állami főhatalom gyakorlásáról”. (PIL 283.f. 10.cs. 241.őe.)

<sup>505</sup> A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946. január 29-i ülésének jegyzőkönyve. (PIL 274.f. F:T-450.)

<sup>506</sup> Országos Széchényi Könyvtár. Plakát- és Aprónyomtatványtár.

<sup>507</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 305. h.

<sup>508</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 306. h.

megalakulásakor alapszabályban állapítják meg, hogy annak milyen bélyegzőt kell használnia, a magyar alkotmány legfőbb alaptörvényében, a köztársasági törvényben pedig még a címet sem rendezték, éppen azért, mivel ezt a kérdést nem rendezték, mindenki föltételezheti, hogy királysági köztársaság vagyunk. Azt hiszem, ezt nem akarja senki sem, tehát ezért sürgős volna, hogy ez az állapot, illetve kétértelműség megszűnjék.<sup>509</sup>

Az állami címerrel kapcsolatos előkészítő munkálatok a kommunista párt irányítása alatt álló Belügyminisztérium Törvény-előkészítő Osztályán folytak,<sup>510</sup> lényegében két szálon. Az egyik koncepciót az aktuális politikai szempontok motiválták, a másikat pedig a történelmi tapasztalatok és hagyományok, nem utolsósorban pedig a címertani szakmai követelmények.

A „Törvényjavaslat a köztársaság címeréről és az állampecsétről” című dokumentum<sup>511</sup> a koronátlan kiscímet, a „Kossuth címet” szándékozott visszaállítani. A törvényjavaslat-tervezet 1. §-a kimondta, hogy „A Magyar Köztársaság címere: hasított pajzson vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról vörös mezőben zöld hármassal, aranykoronás, aranykeresztű központi részén ezüst kettős kereszt. A pajzsot jobbról cserfa, balról olajág övezi.”<sup>512</sup> Az állampecsétről pedig úgy intézkedett, hogy az 1. §-ban említett címet tünteti fel; körirata felül: „A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÁLLAMPECSÉTJE”; alul pedig: „1946. január 31.” Mivel az addigi joggyakorlatban az állam címerével kapcsolatos végrehajtás jogát egyes kérdésekben a miniszterelnök, más kérdésekben pedig a belügyminiszter gyakorolta, ennél fogva a javaslat a leendő törvény végrehajtását a miniszterelnökre, illetve a belügyminiszterre ruházta.

A törvényjavaslat indoklása<sup>513</sup> szerint az állami címer megállapításánál az a „legkézenfekvőbb” megoldás, hogy „miként a Magyar Népköz-

<sup>509</sup> Nemzetgyűlés Naplója. I. 726. h.

<sup>510</sup> MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. (Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>511</sup> „Törvényjavaslat a köztársaság címeréről és az állampecsétről”. (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>512</sup> MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.

<sup>513</sup> „Indoklás 'A köztársaság címeréről és az állampecsétről' szülő törvényjavaslatához”. (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

társaság idejében, úgy most is tartsuk meg az eddigi állami kiscímet”,<sup>514</sup> elhagyva abból a királysági államformára utaló és a címerpajzson nyugvó királyi koronát. Viszont a címerpajzson lévő, háromágú nyílt korona a címerben továbbra is megmaradna, mivel ez „magában nem kifejezője a királysági államformának”. A koronátlan kiscímer bevezetése mellett jogi és történelmi érvek szóltak: a magyar állam címere „hosszú évtizedek óta ebben az alakban van nemcsak az országban, hanem nemzetközi viszonylatban is elterjedve”, másrészt pedig ez a megoldás biztosítja legjobban „a sürgőssé vált és zökkenőmentes átterést”.

A Belügyminisztérium szociáldemokrata párti államtitkárának, Kiss Rolandnak azonban egészen más tervei voltak a címerrel kapcsolatban.<sup>515</sup> Az ő utasítására készült el a „Törvényjavaslat az állam címeréről és az állampecsétről” című dokumentum,<sup>516</sup> melynek 1. §-a már azt tartalmazta, hogy „A magyar köztársaság címere: piros pajzs, közepén kiterjesztett szárnyú fehér turulmadár,<sup>517</sup> amely karmaiban zöld olajágat tart.”

Ezen törvényjavaslat indoklása<sup>518</sup> politikai és ideológiai „érveket” hozott fel az új címer mellett. Jellemző módon az új címer bevezetését nem tudta a köztársasági államformával összekapcsolni, hanem azt azzal magyarázta, hogy Magyarország „1945. évben történt felszabadulását követően... mélyreható politikai, társadalmi és gazdasági átalakulás történt... gyökeres szakítást jelentett a múlttal és a demokrácia alapelveivel össze nem egyeztethető régi eszmék teljes felszámolásával járt”.<sup>519</sup> A korábbi

<sup>514</sup> (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>515</sup> A „Törvényjavaslat a köztársaság címeréről és az állampecsétről” című dokumentum 1. §-a kézzel át van húzva. Mellette lévő papíron, tintával, kézzel frott szöveg olvasható: „1. § (1) A Magyar Köztársaság címere: vörös pajzs, közepén kiterjesztett szárnyú fehér turulmadár, amely karmaiban zöld olajágat tart.” A lap alján ugyancsak kézi írás (de más személytől származó) olvasható: „Kiss Roland államtitkár utasítására”. (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>516</sup> „Törvényjavaslat az állam címeréről és az állampecsétről”. (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>517</sup> A „turulmadár” át van húzva, és alatta kézi írás olvasható: „sas”.

<sup>518</sup> „Indoklás »Az állam címeréről és az állampecsétről« szülő törvényjavaslatához”. (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>519</sup> MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. (Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

címerek elvetésével és az új címer bevezetésével az „átalakulás ilyen gyökeres jellegét” kívánta kifejezésre juttatni.

Hogy a Belügyminisztériumban a címerrel kapcsolatban legalábbis megoszlottak a vélemények, azt a minisztérium „Pro domo”-ja is bizonyítani látszik.<sup>520</sup> Ebben Szilágyi László miniszteri tanácsos jogi és címertani észrevételeit fejtette ki „Az állam címeréről és az állampecsétről” szóló törvényjavaslatról. Rámutatott arra: a magyar címeres emlékek sorában nincs annak nyoma, hogy vörös mezőben fehér sas, karmaiban zöld olajággal ábrázoltatnék; ellenben a fehér sas Lengyelország címeres emlékeiben szerepel. Hangsúlyozta, hogy törvényi szabályozás szükséges új állami címer bevezetése esetén; de ha az állami címer „a pajzsban lévő és történelmileg kialakult ősi állami címerábrázolástól el nem térő alakban állapítatik meg”, úgy törvényi szabályozásra nincs szükség.

A Belügyminisztérium „Az állam címeréről és az állam pecsétjéről” szóló, Kiss Roland-féle törvényjavaslat-tervezet, valamint az ehhez tartozó indoklást 1946. február 27-én a miniszterelnöknek és a minisztereknek szándékozott megküldeni azzal a céllal, hogy a legközelebbi minisztertanácsban beterjesszék.<sup>521</sup> Hogy e törvényjavaslat-tervezet eljutott-e a címzettekhez és egyáltalán mi lett a sorsa, arra inkább csak következtethetünk. Annyi bizonyos, hogy az február 28-án<sup>522</sup> és azután sem került a minisztertanács elé, és sem akkor, sem a későbbiekben törvényerőre nem emelkedett.

*A címerrel kapcsolatos belügyminisztériumi törvény-előkészítő munkálatokról, illetve a törvényjavaslatokról a miniszterelnökség valójában még hetek múlva sem volt kellőképpen informálva;* amit a miniszterelnök április 16-i levele is dokumentál. Ebben Nagy Ferenc a címerre vonatkozóan kért tájékoztatást a belügyminisztertől: „Mivel értesülésem szerint Miniszter Úr tárcája – amelynek ügykörébe az állami címer tartozik – a címerkérdés rendezésére vonatkozó törvényjavaslat előkészítésével már foglalkozik, kérem, szíveskedjék velem vonatkozó elgondolását és állás-

<sup>520</sup> „Pro domo”. (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>521</sup> A „Miniszterelnöknek és valamennyi miniszternek” című kísérőlevél fogalmazásványon több, olvashatatlan aláírás található. (MOL XIX-B-1-c. 5. doboz. 14. 70057/1946. Belügyminisztérium. Törvény-előkészítő Osztály.)

<sup>522</sup> A minisztertanács 1946. február 28-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei 90.)

pontját sürgősen közölni és azt is, hogy a törvényjavaslatot a Belügyminisztérium óhajtja-e a nemzetgyűléshez benyújtani, vagy pedig a törvényjavaslatnak az összkormány nevében leendő benyújtása az én feladatomat kell-e, hogy képezze?”<sup>523</sup>

E tájékozódás közvetlen előzménye tulajdonképpen az volt, hogy a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetője április 11-én visszas és egyenesen tarthatatlan állapotnak vélte, hogy a köztársasági államforma mellett közhatóságok – és főleg minisztériumok – a koronás címet használják levélpapírjaikon, bélyegzőiken, sőt a miniszteri személygépkocsikon is. Jékely László szerint ez a helyzet csak a nemzetgyűléshez benyújtandó törvényjavaslattal lenne megszüntethető. Kérte a miniszterelnököt, hogy a címerkérdés végleges rendezése tárgyában törvényjavaslatot készítsen elő, és azt nyújtsa be a nemzetgyűléshez.<sup>524</sup> Egyidejűleg informálta Nagy Ferencet arról is, hogy az Elnöki Hivatal bélyegzőin és nyomtatványain a „stilizált Kossuth címet” használja, és kívánatosnak tartaná a címerrel kapcsolatos törvényjavaslatot ilyen irányban kidolgozni. A címer használat ügyében egyébként követségek,<sup>525</sup> minisztériumok<sup>526</sup> és törvényhatóságok<sup>527</sup> hosszú hónapokon keresztül folyamatosan felkeresték a miniszterelnökséget.

<sup>523</sup> MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 4202/1946. (Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>524</sup> MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 4202/1946. (Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>525</sup> A moszkvai magyar követség 1946. április 10-én a Külügyminisztérium útján érdeklődött a köztársaság hivatalos állami címeréről. (MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 4165/1946. Magyar Miniszterelnökség.)

Később a budapesti török követség hasonló kéréssel fordult a miniszterelnökhöz. (MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 5210/1947. Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>526</sup> A Földművelésügyi Minisztérium képviselője a címer körüli rendezetlen állapotokra hívta fel a miniszterelnök figyelmét 1946. május 6-án. (MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 5210/1947. Magyar Miniszterelnökség.)

Az egyes minisztériumoknál a címerhasználat meglehetősen esetleges volt; például 1946 novemberében az Igazságügy-minisztérium és a Pénzügyminisztérium a koronátlan kiscímet használta; a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium pecsétjén viszont a szentkoronás „királyi” címer volt látható. (A minisztertanács 1946. november 29-i ülésének mellékletei. MOL XIX-A-83. Minisztertanács jegyzőkönyvei. 151.)

<sup>527</sup> Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága 1946. április 17-én, Fejér vármegye törvényhatósági bizottsága június 3-án, Vas vármegye törvényhatósági bizottsága szeptember 16-án; Kaposvár, Szeged és Miskolc törvényhatósági jogú városok június 19-én, július 16-án, illetve szeptember 30-án az állami címer mielőbbi olyan rendezése mellett foglaltak

A miniszterelnök 1946. május 15-én a kormány szaktanácsadó testületétől, a Jogi Reformbizottságtól<sup>528</sup> kért szakvéleményt a címer esetleges megváltoztatásával kapcsolatban; pontosabban arra vonatkozóan, hogy „a szent korona a címernek elválaszthatatlan része-e és hogy a szent korona tanának érvényessége a beállott alkotmányjogi és közjogi változások folytán fennáll-e?”<sup>529</sup>

A Jogi Reformbizottság véleményét Moór Gyula jogász professzor fejtette ki, melyet a bizottság 1946. július 13-án egyhangúan elfogadott.<sup>530</sup> A szakértői vélemény szerint a történetileg kialakult magyar címernek a Szent Korona elválaszthatatlan része. Moór Gyula rámutatott arra, hogy a végbement alkotmányjogi és közjogi változások folytán megszűnt a szent korona tanának érvényessége: „amint a korona nem lehet a köztársaság jelképe, úgy a Szent Korona tana sem fér össze a köztársasági államformával”. Mivel a magyar köztársaság gyökeres szakítást jelent a közel ezeréves államformával, ennél fogva „konzekvensen szakítania kell azzal a címerrel is, amely a régi alkotmányjogi állapotot fejezi ki”. Hogy a köztársaság címere egészen új legyen-e, vagy a régi címer egyes elemeinek felhasználásával készüljön-e, azt a Jogi Reformbizottság „politikai célszerűség kérdésének” tekintette. Hangsúlyozta azonban azt, hogy lényegileg az utóbbi esetben is új címerrel lenne szó.

A szakértői állásfoglalás bizonyosnak tartotta, hogy a régi, történeti címerrel való szakítás „széles körben nem lesz népszerű”. Ezért úgy vélte: a régi címer „egyes alkatrészeinek az új címerben való felhasználása célszerűségi szempontból megokolt lehet”.<sup>531</sup> Ez a vélemény viszont nem volt ellentétben – sőt lényegében megegyezett – a Belügyminisztérium 1946. februári azon tervezetével, amely a koronátlan kiscímert javasolta állami címernek.

A köztársasági Magyarország állami címere – az 1848–1849. évi, polgári demokratikus hagyományok, illetve jelképek folytonosságaként – a

állást, hogy annak „képe és összetétele megegyezzen a magyar állam köztársasági államformájával”. (MOL XIX-A-1-j. XV. tétel. 54. doboz. 7484/1946; 12118/1946; 9950/1946; 9433/1946.; 11812/1946. Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>528</sup> Berényi Sándor: *A magyar népi demokratikus állam közigazgatása. 1944–1945.* Kossuth Könyvkiadó, 1987. 90. p.

<sup>529</sup> MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 7416/1946.

<sup>530</sup> MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 5210/1946.

<sup>531</sup> MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 5210/1946.

nemzeti jelleget és a köztársasági gondolatkört szimbolizáló koronátlan kiscímer, az ún. „Kossuth címer” lett.<sup>532</sup> Minthogy történelmileg kialakult, „ősi állami címerábrázolásról” volt szó ennél fogva törvényi szabályozásra az életbeléptetéséhez nem volt szükség.

Valószínűsíthető azonban, hogy valamiféle belső utasítás, illetve testületi elhatározás a címer hivatalos bevezetését megelőzte. A rendelkezésre álló források viszont korántsem egyértelműek. Bizonyos dokumentum szerint „az ún. Kossuth címer használata *Miniszterelnök Úr kezdeményezésére* a magyar hatóságokra nézve kötelezővé vált”.<sup>533</sup> Más irat alapján pedig: „a címerforma a gyakorlatban már megoldást nyert, éppen a *köztársasági elnök úr által*, aki a korona nélküli ún. Kossuth címer használatát vezette be”.<sup>534</sup> (Kiemelések tőlem – F. G.)

Hogy a koronátlan kiscímer pontosan mikor vált a Magyar Köztársaság állami címerévé, arra inkább csak közvetett bizonyítékaink vannak. A *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1946. június 4-i száma volt az utolsó, amelynek címlapján még az angyalos, koronás „királyi” címer szerepelt.<sup>535</sup> 1946. június 5. és november 30. között „interregnum” volt: a *Hivatalos Lap* címer nélkül jelent meg.<sup>536</sup> 1946. december 1. és 1949. augusztus 18. között a *Hivatalos Lap* fejlécén a Kossuth címer volt látható.<sup>537</sup>

Az 1946:1. törvénycikk, illetve az államfői jogok szabályozása *nem érintett* egy korábban politikai úton, eredetileg ideiglenes jelleggel életre hívott sajátos államhatalmi intézményt, a *nemzetgyűlés Politikai Bizottságát*. Az 1944 végén megszületett és lényegében kezdettől fogva széles körű politikai döntéselőkészítő és törvényalkotó jogokkal felruházott intézmény 1946. február 1. után is változatlanul fennállott. Sőt, pozíciója tulajdonképpen csak megerősödött azáltal, hogy a köztársaság bevezeté-

<sup>532</sup> Föglein Gizella: A Magyar Köztársaság állami címere (1946–1949). *Levéltári Közlemények*, 1991. 1–2. sz. 1–8. p.

<sup>533</sup> A Külügyminisztérium 1947. április 21-i levele a miniszterelnökhöz. (MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 5210/1946. Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>534</sup> A miniszterelnökség 1947. június 19-i levele a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetőjének. (MOL XIX-A-1-j. XV. tétel 54. doboz. 5210/1946. Magyar Miniszterelnökség.)

<sup>535</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1946. 125. sz.

<sup>536</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1946. 126–274. sz.

<sup>537</sup> *Magyar Közlöny, Hivatalos Lap*, 1946. 275. sz. – 1949. 171–172. sz.

se után már nemcsak a nemzetgyűlés szerepét szűkítette-korlátozta, hanem a köztársasági elnök jogkörét is.<sup>538</sup>

A Politikai Bizottság nemcsak a nemzetgyűlés ideje alatt működött, de az 1947. augusztus 31-i, továbbá az 1949. május 15-i országgyűlési választások után is; vagyis a „fordulat évei”, a kialakuló egypártrendszer feltételei között – egészen az alkotmánytörvény életbelépéséig. A „kis nemzetgyűlés” fennállása alatt – 1945–1949 között – 36 alkalommal ülésezett.<sup>539</sup> A hatalmi-politikai viszonyokban ez időben végbement gyökeres változásokkal összhangban módosult a Politikai Bizottság funkciója, személyi összetétele<sup>540</sup> és az elnevezése is.

A nemzetgyűlés 1947. április 15-i ülése – „pártközi megegyezés és a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, valamint a Szociáldemokrata Párt javaslatai alapján”<sup>541</sup> – az egyes bizottságokban „megüresedett” tagsági helyek betöltéséről szavazott. Sajátos módon a nemzetgyűlés Politikai Bizottságáról egy szó sem esett, holott ekkorra a PB-ben nyilvánvaló személyi és politikai változásokra került sor, a kommunista pártnak, illetve a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a kisgazdapártot felmorzsoló „szalámi taktikája” következtében. Így az 1947. áprilisi PB-ből a kisgazdapárti tagok egy része már hiányzott (pl. Kovács Béla, Vásáry István), illetve „kicszerélődött” (pl. Sulyok Dezső, Pfeiffer Zoltán). A Politikai Bizottság továbbra is 36 (35 + 1) tagú volt, melybe a Független Kisgazdapárt 15, a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata

<sup>538</sup> Lásd az 1946: I. törvénycikk. 13. § (2) bekezdését.

<sup>539</sup> Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a nemzetgyűlés, illetve az országgyűlés Politikai Bizottsága az alábbi időpontokban tartotta üléseit:

1945: január 26., március 12., május 11., június 1., július 21., szeptember 27., november 15., december 20.;

1946: február 4., február 15., április 3., május 2., május 7., szeptember 27.;

1947: május 6., május 13., május 31., szeptember 24.;

1948: január 13., január 29., február 19., március 23., április 27., május 11., június 10., július 7., augusztus 2., szeptember 30., november 24., december 10., december 16.;

1949: január 20., március 10., április 12., június 10., augusztus 12. (MOL XVIII-5. Ideiglenes Nemzetgyűlés, Nemzetgyűlés, Országgyűlés Politikai Bizottsága jegyzőkönyvei. 1–12. doboz.)

<sup>540</sup> A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának pártok szerinti összetétele. (MOL XVIII-5. 11. doboz);

Az országgyűlés Politikai Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>541</sup> Varga Bélának, a nemzetgyűlés elnökének bejelentése a nemzetgyűlés 1947. április 15-i ülésén. (Nemzetgyűlés Naplója. VII. 534. h.)

Párt 7-7, a Nemzeti Parasztpárt 2, a Magyar Szabadság Párt 1, a párton kívüliek pedig 4 képviselőt delegáltak.<sup>542</sup>

Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választások eredményeivel<sup>543</sup> összhangban újabb őrsváltás zajlott le a Politikai Bizottságban. Az országgyűlés 1947. szeptember 17-i, második ülése – a pártok előzetes javaslata alapján – „megválasztotta” az immár 37 (36 + 1) tagú Politikai Bizottságot.<sup>544</sup> Az 1945-ös PB tagok közül 17-en ismét PB tagok lettek.<sup>545</sup> [Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Kossa István, Rajk László, Rákosi Mátyás, Révai József (MKP); Kéthly Anna, Kisházi Ödön, Szakasits Árpád (SZDP); B. Farkas Ferenc, Veres Péter (NPP); Dobi István, Gyöngyösi János, Szabó Árpád (FKGP); Balogh István (FMDP); Vásáry István (MFP)]. Az MKP képviselők teljes létszámában PB tagok lettek, viszont két „rég”i” kisgazda tag már „új” ellenzéki párt képviselőjében. Az 1945-ös PB soraiból különböző politikai okok folytán 18-an már nem lettek tagok.<sup>546</sup> Közülük 11 egykori „erős” kisgazda kimaradt (Kovács Béla,

<sup>542</sup> A nemzetgyűlés Politikai Bizottságának pártok szerinti összetétele. (MOL XVIII-5. 11. doboz);

A Nemzetgyűlés almanachja 1945–1947. Főszerkesztő: Vida István. Jelenkutató Alapítvány. Az Országgyűlés kiadása. Budapest, 1999. 807–808. p.

<sup>543</sup> Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választásokon 5 031 025 választó 4 998 338 érvényes szavazatot adott le, melynek hivatalos végeredménye a következő volt:

	Szavazat		Mandátum	
MKP	1 113 050	22,3%	100	24,3%
DNP	820 453	16,4%	60	14,6%
FKGP	769 763	15,4%	68	16,5%
SZDP	744 641	14,9%	67	16,3%
MFP	670 546	13,4%	49	11,9%
NPP	415 465	8,3%	36	8,7%
FMDP	260 420	5,2%	18	4,4%
MRP	84 169	1,7%	6	1,5%
KNT	69 536	1,4%	4	1,0%
PDP	50 294	0,7%	3	0,7%

(Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 1945–1947.* 525. p.)

<sup>544</sup> PIL 283.f. 10.cs. 247.6e.

<sup>545</sup> PIL 283.f. 10.cs. 247.6e.

<sup>546</sup> Faragó László, Justus Pál, Szeder Ferenc (SZDP), Kovács Imre (NPP), Kovács Béla, Nagy Ferenc, Oltványi Imre, Rácz Lajos, Taksonyi János, Tildy Zoltán, Varga Béla, Virágh József, Vörös Vince (FKGP); Moór Gyula, Szent-Iványi Sándor (PDP); Sulyok Dezső (MSZP); B. Szabó István (MFP); Bölöni György (pkv).

Nagy Ferenc, Oltványi Imre, Rácz Lajos, Sulyok Dezső, B. Szabó István, Taksonyi János, Tildy Zoltán, Varga Béla, Virágh József, Vörös Vince), akiknek egy része időközben nemcsak a pártból, de a közéletből is kiszorult, sőt már fizikailag sem volt az országban. A Politikai Bizottságba 19 új tag, részben koalíciós párti, részben pedig ellenzéki képviselő került be.<sup>547</sup> [Orbán László, Erdei Mihály (MKP); Bán Antal, Ries István, Rónai Sándor, Szélig Imre (SZDP); Darvas József, Erdei Ferenc (NPP); Bárányos Károly, Filó Sámuel, Pongrácz Aladár, Szentiványi Lajos (FKGP); Barankovics István, Eckhardt Sándor, Eszterhás György, Pécsi József (DNP), Peyer Károly (MRP); Pfeiffer Zoltán, Zsedényi Béla (MFP)]. A Politikai Bizottság elnöke – a házszabályok idevonatkozó rendelkezése és a PB ügyrendje értelmében – Nagy Imre (MKP), az országgyűlés elnöke lett.<sup>548</sup>

Ami pedig a Politikai Bizottság összetételét illeti, a Magyar Kommunista Párt 10, a szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt 7-7, a Nemzeti Parasztpárt és a Demokrata Néppárt 4-4, a Magyar Függetlenségi Párt 3, a Független Magyar Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt 1-1 képviselővel vettek részt benne; a pártönkvüliek pedig akkor már hiányoztak a soraiból. Ez a Politikai Bizottság működött 1947–1949 között, a „fordulat éveiben”, melynek eseményei e fórum politikai és személyi összetételének további módosulásában is kifejezésre jutottak. A politikai intézményrendszer átalakításával időközben ismét több (koalíciós és ellenzéki) tag „lemorzsolódott”.

A „lemorzsolódás” ténye az 1949. május 15-i országgyűlési választások<sup>549</sup> után, június 9-én megalakult, ismét 37 (36 + 1) tagú Politikai Bizottság összetételében kimutatható.<sup>550</sup> Az egypártrendszerre való átté-

(PIL 283.f. 10.cs. 247.6e.)

<sup>547</sup> PIL 283.f. 10.cs. 247.6e.

<sup>548</sup> Az országgyűlés Politikai Bizottsága 1947. szeptember 24-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>549</sup> Az 1949. május 15-i országgyűlési választásokon a választásra jogosultak 94,7%-a szavazott le; a szavazatok 95,6%-a esett a Magyar Függetlenségi Népfrent jelöltjeire. A megválasztott 402 képviselő 71%-a az MDP tagja volt. (Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon. 1944–1949.* 254. p.)

<sup>550</sup> Az 1949. évi június hó 8-ára összehívott országgyűlés naplója. (továbbiakban: *Országgyűlés Naplója.*) Hiteles kiadás. I. kötet. Budapest 1950. 16. h.

rés jegyében 15 „stabil” régi tag maradt.<sup>551</sup> Erdei Mihály, Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Kossa István, Orbán László, Rákosi Mátyás, Révai József, Ries István, Rónai Sándor (MDP); Darvas József, Erdei Ferenc (NPP); Dobi István, Gyöngyösi János (FKGP); Balogh István (FMDP). Ugyanakkor több, korábbi képviselő különböző politikai okok következtében ekkor vagy már előzőleg elvesztette PB tagságát.<sup>552</sup> A PB 21 „új” tagja viszont zömmel – 13 fő – MDP-képviselő volt<sup>553</sup> (Apró Antal, Dögei Imre, Harustvák József, Horváth Márton, Jóború Magda, Kiss Károly, Kovács István, Marosán György, Mónus Illésné, Prieszol József, Ratkó Anna, Vajda Imre, Vas Zoltán). A népfrentos „koalíciót” 8 személy reprezentálta.<sup>554</sup> Barcs Sándor, Bognár József, Nagy Dániel, Ortutay Gyula (FKGP), Czéh József, Nánási László (NPP), Harrer Ferenc (MRP), Parragi György (FMDP). A Politikai Bizottság elnöke Olt Károly (MDP), az országgyűlés elnöke lett.<sup>555</sup>

*A parlament és a köztársasági elnök hatáskörét egyaránt korlátozó Politikai Bizottságot az 1949:XX. törvény*<sup>556</sup> az alkotmánytörvény „megszüntette”. Ez az aktus azonban úgy ment végbe, hogy a köztársasági elnöki intézményt és az országgyűlés Politikai Bizottságát „összeházasította”. Kollektív államfői testületként 1949. augusztus 23-án létrejött az Elnöki Tanács, élén az Elnöki Tanács elnökével.<sup>557</sup> A hatalom eldőlte után létrejött új, 21 (17 + 4) tagú kollektív államfői testületben az MDP 16, az NPP és az FKGP 2-2, az FMDP pedig 1 fővel képviseltette magát. A kollektív államfői testület a korábbi PB fontos, politikai döntés-előkészítő szerepéből már „vesztett”, amit mutatott például az is, hogy Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Rákosi Mátyás, Révai József az Elnöki

<sup>551</sup> *Országgyűlés Naplója.* I. 16. h.

<sup>552</sup> Rajk László, Szakasits Árpád\* (MDP); Bán Antal, Kéthly Anna, Kisházi Ödön, Szélig Imre (SZDP); Veres Péter (NPP); Filó Sámuel, Pongrácz Aladár, Szabó Árpád, Szentiványi Lajos (FKGP); Barankovics István, Eckhardt Sándor, Eszterhás György, Pécsi József (DNP); Peyer Károly (MRP); Pfeiffer Zoltán, Vásáry István, Zsedényi Béla (MFP).

\* Szakasits Árpád 1948. augusztus 3-tól köztársasági elnök.

<sup>553</sup> *Országgyűlés Naplója.* I. 16. h.

<sup>554</sup> *Országgyűlés Naplója.* I. 16. h.

<sup>555</sup> Az országgyűlés Politikai Bizottsága 1949. július 10-i ülésének jegyzőkönyve. (MOL XVIII-5. 1. doboz.)

<sup>556</sup> 1949:XX. törvény (*Nehéz esztendőkről krónikája. 1949–1953.* 123–134. p.)

<sup>557</sup> *Országgyűlés Naplója.* I. 243. h.

Tanácsnak már nem lettek a tagjai. Az Elnöki Tanács a Politikai Bizottságtól „csupán” a sajátos törvényalkotói jogkört „örökölte”, azaz törvényerejű rendeleteket hozhatott. Ez viszont az ekkorra már amúgy is alapvetően átalakult parlament törvényalkotó funkciójának a folyamatos és hatékony korlátozását szavatolta a továbbiakban is.

*Az 1949:XX. törvény életbelépésével Magyarország megszűnt köztársaság lenni; az Elnöki Tanács, illetve az Elnöki Tanács elnökségének a felállítása pedig felszámolta a köztársasági elnök intézményét.*

## DOKUMENTUMOK

### AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLES HATÁROZATA AZ ÁLLAMHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL

Magyarország felépítésének és kormányzásának ügyében az ideiglenes Nemzetgyűlés az 1945. évi március 15-én megkezdett munkájában az 1949. évi március 15-én elfogadott határozatában az alábbiakat határozta meg:

„Mivel az államhatalom gyakorlásának ügyében az ideiglenes Nemzetgyűlés az 1945. évi március 15-én megkezdett munkájában az 1949. évi március 15-én elfogadott határozatában az alábbiakat határozta meg: az államhatalom gyakorlásának ügyében az ideiglenes Nemzetgyűlés az 1945. évi március 15-én megkezdett munkájában az 1949. évi március 15-én elfogadott határozatában az alábbiakat határozta meg:

4. Ideiglenes Nemzetgyűlés az államhatalom gyakorlásának ügyében az 1945. évi március 15-én megkezdett munkájában az 1949. évi március 15-én elfogadott határozatában az alábbiakat határozta meg:

#### ELSŐ FEJEZET

Az államhatalom gyakorlásának ügyében az ideiglenes Nemzetgyűlés az 1945. évi március 15-én megkezdett munkájában az 1949. évi március 15-én elfogadott határozatában az alábbiakat határozta meg:

Az ideiglenes Nemzetgyűlés az államhatalom gyakorlásának ügyében az 1945. évi március 15-én megkezdett munkájában az 1949. évi március 15-én elfogadott határozatában az alábbiakat határozta meg:



Dr. Bölöny József  
egyetemi tanár  
tervezete

## **AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS HATÁROZATA AZ ÁLLAMHATALOM GYAKORLÁSÁNAK IDEIGLENES RENDEZÉSÉRŐL**

Magyarország Ideiglenes Nemzetgyűlése megállapítja, hogy az államhatalom törvényes gyakorlása 1944. évi március hó 19. napjától az országot megszálló külhatalom kényszere alatt folyt, 1944. évi október hó 15. napján pedig teljesen megszűnt, és az ország részbeni felszabadítása után sem volt a korábbi keretek között helyreállítható.

Minthogy az államhatalom gyakorlásában hosszabb szünetelés nem állhat be, a bekövetkezett szükségkörülményekben haladéktalanul gondoskodni kellett az államhatalmat gyakorló szervek mellőzhetetlen teendőinek ellátásáról. Addig is tehát, amíg az ország területén dúló háborúnak a megszűnése lehetővé teszi népképviselői törvényhozó testület egybehívását, a Debrecenben 1944. évi december hó 21. napján összeült Ideiglenes Nemzetgyűlés a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselőjévé nyilvánította ki magát.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés az időközben felszabadított területek képviselőivel kiegészítve, az 1945. év április hó 5. napján Budapesten az országgyűlés képviselőházának helyiségeiben egybegyűlt, és 1945. évi április hó ... napján tartott ülésében a következő határozatot hozta:

### **ELSŐ FEJEZET**

#### **A törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlása**

##### **1. §**

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője.

## 2. §

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjainak ugyanazt a mentelmi jogot biztosítja, amely az országgyűlés tagjait megilleti.

## 3. §

A törvényhozó hatalom gyakorlása az Ideiglenes Nemzetgyűlés működésének tartama alatt szünetel.

A törvényhozási útra tartozó halaszthatatlan rendelkezéseket – ideértve a törvények hatályon kívül helyezését és módosítását is – ezalatt az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatai tartalmazzák. Ezek a határozatok kötelező erő (sic! – F. G.) és a jogszabályok, főként a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvény (1869:IV. tc. 19. §) alkalmazása szempontjából azonos tekintet alá esnek a törvényekkel, és ugyanabban a büntetőjogi védelemben részesülnek, melyet a törvények védelmére biztosítanak a büntetőtörvények.

## 4. §

A végrehajtó hatalmat a Nemzeti Kormányzótanács az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek felelős Ideiglenes Nemzeti Kormány által gyakorolja.

A miniszterek felelősségre vonása felől – amennyiben cselekményük elbírálását a fennálló törvényes rendelkezések népbírói hatáskörbe nem utalják – az 1848:III. t. cikkben meghatározott esetekben az Ideiglenes Nemzetgyűlés határoz. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányon és tagjain felül kiterjed ez a hatásköre az 1919. évi augusztus hó 7. napja óta alakult kormányokra és tagjaikra is. Az eljárás tekintetében az 1920:X. t.c. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

## 5. §

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a miniszterelnök mellett belügy-, pénzügy-, külügy-, vallás- és közoktatásügy, honvédelmi, földművelésügyi, kereskedelem- és közlekedésügyi, igazságügy-, iparügyi, közellátásügyi és népjóléti miniszterből áll.

A népjóléti és a szükséghez képest a közellátásügyi miniszter, valamint az 1917:XI. t.c. alapján esetleg tárca nélkül kinevezendő miniszterek ügykörét az Ideiglenes Nemzeti Kormány állapítja meg.

## 6. §

Az államhatalmat ténylegesen gyakorló szervezetnek 1944. évi március hó 19. napjától törvény, rendelet vagy más elnevezés alatt kibocsátott mindenmű rendelkezései érvénytelenek.

Felhatalmazza azonban az Ideiglenes Nemzetgyűlés az Ideiglenes Nemzeti Kormányt arra, hogy az 1944. évi március hó 19. napjától október hó 15. napjáig kibocsátott rendelkezéseket az alkotmány keretében saját felelősségére ideiglenesen hatályban tarthassa, vagy helyettük új rendelkezéseket állapíthasson meg, amennyiben ez a jogrend és jogbiztonság érdekében szükséges. Addig is, amíg az Ideiglenes Nemzeti Kormány ebben a tárgyban intézkedik, ideiglenes alkalmazásban maradnak ezek a rendelkezések, amennyiben tartalmuknál fogva az alkotmánnyal, a fennálló törvényekkel és a törvényerejű szokásjoggal nem ellenkeznek, vagy törvényes felhatalmazás körében keletkeztek, és még megszüntetve nem lettek.

Felhatalmazza továbbá az Ideiglenes Nemzetgyűlés az Ideiglenes Nemzeti Kormányt arra is, hogy további rendelkezésig megtehesse azokat az intézkedéseket, amelyek az 1944. évi október hó 16. napjától kibocsátott rendelkezésekkel létesített állapot megszüntetésére és a jogrend helyreállítására szükségesek.

## MÁSODIK FEJEZET

### A halaszthatatlan államfői teendők ideiglenes ellátása

## 7. §

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés addig, amíg működésének megszűnése után a törvényhozás szerve másként nem rendelkezik, öt tagból álló Nemzeti Kormányzótanácsot állít fel a halaszthatatlan államfői teendők ideiglenes ellátására.

Az 1945. évi január hó 26. napján felállított Nemzeti Főtanács ezzel megszűnik.

## 8. §

A Nemzeti Kormányzótanács tagjai:

az Ideiglenes Nemzetgyűlés mindenkori elnöke,  
az Ideiglenes Nemzetgyűlésen képviselt politikai pártok közül képviselőtagjaik számaránya szerint legnagyobb három párthoz tartozó ideiglenes

nemzetgyűlési képviselők által pártonként külön-külön, titkos szavazással saját kebelükből megválasztott egy-egy, összesen három tag,

az Ideiglenes Nemzetgyűlés által a nagykorú magyar állampolgárok sorából titkos szavazással megválasztott egy tag.

A Nemzeti Kormányzótanács tagjai nem lehetnek egyidejűleg tagjai az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak, annak választott tagjai pedig az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek sem.

#### 9. §

A Nemzeti Kormányzótanács összehívásáról az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke gondoskodik, tanácskozásain ő elnököl, s határozatait a Nemzeti Kormányzótanács nevében ő írja alá.

Érvényes határozat hozatalához a Nemzeti Kormányzótanács legalább három tagjának a jelenléte szükséges. Az elnök a határozathozatalban csak véleményegyenlőség esetében vesz részt, amikor is az általa támogatott álláspont emelkedik határozattá.

#### 10. §

A Nemzeti Kormányzótanács minden rendelkezése és intézkedése csak akkor érvényes, ha azt az illetékes felelős miniszter ellenjegyezte.

#### 11. §

A halaszthatatlan államfői teendők ideiglenes ellátásának biztosítása végett a nemzeti kormányzótanácsot az alábbi keretek között illeti meg a királyi hatalomban foglalt egyes átmeneti jogok gyakorlása:

Kinevezi és felmenti a miniszterelnököt, mégpedig alkotmányos szokás szerint a vezető politikusok és esetleg egyéb kimagasló közéleti tényezők véleményének meghallgatása után. A miniszterelnök előterjesztésére kinevezi a minisztereket. Miniszterelnökké, illetve miniszterré csak az nevezhető ki, akinek kinevezéséhez az Ideiglenes Nemzetgyűlés politikai bizottsága titkos szavazással hozott határozatával előzetesen hozzájárult.

Az illetékes miniszter előterjesztésére egész terjedelmében gyakorolja az államfőt megillető kinevezési jogkört. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. évi december hó 22-i határozatának ezzel ellentétes rendelkezései hatályukat veszítik.

Képviseli Magyarországot a nemzetközi viszonylatokban. A külhalmakkal szövetségeket és egyéb szerződéseket azonban csak az Ideig-

lenes Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazása alapján köthet. Hadüzenethez vagy a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazásához és békekötéshez az Ideiglenes Nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges.

Gyakorolja a kegyelmezési jogot. Általános kegyelmet, úgyszintén a miniszterek jogi felelősségének érvényesítéseképpen vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek és legfőbb állami számvevőszéki elnöknek (1848:III.t.c. 32. § és 1870:XVIII.t.c. 9. §) kegyelmet csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhat.

Háború vagy mozgósítás esetében az ideiglenes nemzeti kormány előterjesztésére határoz a honpolgári kötelékből való elbocsátás kérdésében.

Gyakorolja a törvényes akadályok alól az államfő részére fenntartott felmentés jogát.

#### 12. §

A Nemzeti Kormányzótanács tagjait az alkotmány, a törvény vagy az ideiglenes nemzetgyűlési határozat megszegése esetében az Ideiglenes Nemzetgyűlés, legalább ötven tagja által aláírt indítvány alapján, összes tagjai kétharmad részének jelenlétében és a jelenlevők kétharmad részének szavazatával felelősségre vonhatja. Az eljárás tekintetében az 1920:X. t.c. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

#### 13. §

A Nemzeti Kormányzótanács tagjai tisztüket csak akkor gyakorolhatják, ha az Ideiglenes Nemzetgyűlés előtt esküt, vagy ha az eskütétel meggyőződésükkel ellenkezik, fogadalmat tesznek.

Az eskü szövege a következő:

„Én N. N., esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait és az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatait megtartom, függetlenségét és területét megvédem, ideiglenes kormányzótanácsai tagsági tisztemet az Ideiglenes Nemzetgyűléssel egyetértésben gyakorlom, és mindent megteszek, amit az ország javára igazságosan megtehetek. Isten engem úgy segítjen!”

A fogadalom szövege a következő:

„Én, N. N., becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait és az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatait megtartom, függetlenségét és területét megvédem, ideiglenes kormányzótanácsai tagsági tisztemet az Ideiglenes Nemzetgyűléssel egyetértésben gyakorlom, és mindent megteszek, amit az ország javára igazságosan megtehetek.”

### HARMADIK FEJEZET Zárórendelkezések

#### 14. §

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatait az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke és a határozat megállapításánál közreműködő jegyzője írja alá.

#### 15. §

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatainak kihirdetése a hivatalos lapban való közzétételükkel történik.

#### 16. §

Amennyiben az időpont, melyben az Ideiglenes Nemzetgyűlés valamely határozatának hatálya kezdődik, magában a határozatban megállapítva, vagy az időpont megállapítása az ideiglenes nemzeti kormányra bízva nincsen: a határozat kötelező ereje a hivatalos lapban való megjelenését követő tizenötödik napon kezdődik.

#### 17. §

Ez a határozat kihirdetésének napján lép hatályba.

az Ideiglenes Nemzetgyűlés  
jegyzője.

az Ideiglenes Nemzetgyűlés  
elnöke.

Magyar Országos Levéltár. XVIII-3. 1. doboz. Ideiglenes Nemzetgyűlés;  
Politikatörténeti Intézet Levéltára. 283.f. 10.cs. 241.őe. Dátum nélkül.

## 1945:I. TÖRVÉNYCIKK a magyar állami szuverenitás gyakorlásáról (Kihirdetett az 1945. évi szeptember hó 16. napján)

1. § Az Ideiglenes Nemzetgyűlés – törvényerőre emelve a Debrecenben, 1944. év december hó 22. napján tartott ülésében hozott határozatát – a magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselőjévé nyilvánítja magát.

2. § (1) Ezt a törvényt az Országos Törvénytárban, mint az 1945:I. törvénycikket kell kihirdetni.

(2) A kihirdetés céljára ezt a törvényt a következő bevezetéssel kell ellátni: „Emlékezetül adjuk mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország Ideiglenes Nemzetgyűlése a következő törvénycikket alkotta”. Ezután következik a törvény szövege. A törvény szövegét a következő záradék rekeszti be: „Ezt a törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mindenki köteles megtartani”. A záradékot az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke és a miniszterelnök írják alá.

3. § A 2. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezéseket az Ideiglenes Nemzetgyűlés által alkotott minden törvény kihirdetése tekintetében alkalmazni kell.

4. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

*Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvénycikkek.* Franklin Társulat  
Kiadása, Budapest, é. n. 71. p.

**1945:II. TÖRVÉNYCIKK**  
**az államfőt megillető kinevezési jogkör**  
**gyakorlásáról**  
(Kihirdetett az 1945. évi  
szeptember hó 16. napján.)

1. § (1) Az Ideiglenes Nemzetgyűlés – törvényerőre emelve a Debrecenben 1944. évi december hó 22. napján tartott ülésén hozott határozatát – az államfőt megillető kinevezési jogkör gyakorlására nézve az alábbiak szerint rendelkezik.

(2) Az államfőt megillető kinevezési jogkört a VI. fizetési osztályig bezárólag az egyes miniszterek, az V. fizetési osztálytól felfelé az illetékes miniszter előterjesztésére a miniszterelnök gyakorolja. Kivételt képeznek a politikai államtitkárok, továbbá a Magyar Kúria és a Közigazgatási Bíróság, valamint a Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke, akiket a minisztertanács javaslatára a nemzetgyűlés elnöksége nevez ki.

(3) A honvédség tisztikárának tagjait a honvédelmi miniszter előterjesztésére a miniszterelnök nevezi ki, kivéve a tábormoki kar tagjait, akiket a miniszterelnök, a honvédezerkar főnöke, a honvédelmi miniszter és a honvédelmi minisztérium politikai államtitkárának előterjesztésére az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége nevez ki.

(4) A miniszterelnöki szék megüresedése esetén az új miniszterelnököt a Politikai Bizottság előterjesztése alapján az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége bízza meg, egyhangú előterjesztés hiányában a nemzetgyűlés hivatott a megbízás adására.

2. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

*Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvénycikkek.* Franklin Társulat  
Kiadása, Budapest, é. n. 71. p.

**1945:III. TÖRVÉNYCIKK**  
**a Nemzeti Főtanácsról**  
(Kihirdetett az 1945. évi  
szeptember hó 16. napján.)

1. § Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának és az Ideiglenes Nemzeti Kormányának a Debrecenben 1945. évi január hó 26. napján 59/1945. Eln. szám alatt a Nemzeti Főtanács felállítása tárgyában és a Budapesten, 1945. évi július hó 21. napján 1814/1945. E. szám alatt a Nemzeti Főtanács hatáskörének kiegészítése tárgyában kibocsátott rendelkezései törvényerőre emeltetnek s egyszersmind – egységes szövegbe foglalás mellett – megfelelően kiegészítettnek. Ehhez képest a Nemzeti Főtanács szervezetét és jogkörét az alábbi rendelkezések határozzák meg.

2. § (1) Addig, amíg a magyar nép az államfői hatalom gyakorlásának módja felől nem dönt, az alkotmány szerint az államfőt megillető egyes jogokat a következő §-ok szerint háromtagú Nemzeti Főtanács gyakorolja.

(2) A Nemzeti Főtanács tagjai:

az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke vagy helyettese,

az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke vagy helyettese,

az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által választás útján kiküldött politikai bizottsági tag vagy póttag, aki nem tagja a kormánynak.

3. § (1) A Nemzeti Főtanács jogkörébe tartozik:

1. a miniszterek kinevezése a Politikai Bizottságnak a miniszterelnök javaslatára szótöbbséggel hozott határozata alapján;

2. a kormány tagjainak felmentése;

3. a közhivatali és más tisztségekre való azon kinevezések, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják és a nemzetgyűlés elnökségének jogkörébe utalva nincsenek;

4. címek adományozása, továbbá rendjelek és kitüntetések alapítása, illetőleg adományozása;

5. az 1939:II. tc. 6. §-ának 4. pontja szerint a honvédség kötelékébe tartozóknak az állampolgársági kötelékből elbocsátása;

6. a házassági jogról szóló 1894:XXXI. tc. 11. és 23. §-ában meghatározott házassági akadályok alóli felmentés megadása;

7. a házasságon kívül született gyermek kegyelemből való törvényesítése;

8. az 1912:LXV. tc. 121. §-ában foglaltakhoz képest a nyugellátás kegyelmi úton való engedélyezése;

9. az elítéltek kegyelmeiben részesítése.

(2) Általános kegyelmet (amnesztiát) csak az Ideiglenes Nemzetgyűlés adhat.

4. § A külügyek terén a Nemzeti Főtanács jogkörébe tartozik:

1. a követek küldése és a külállamok követeinek elfogadása;

2. a konzulok kinevezése és az idegen konzulok részére a működési engedély megadása;

3. a Magyarország nevében külállamokkal létesítendő nemzetközi szerződések aláírására jogosító felhatalmazás megadása és az aláírt nemzetközi szerződések megerősítése azzal, hogy a törvényhozás hatáskörét érintő nemzetközi szerződések megerősítéséhez az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának előzetes hozzájárulása szükséges.

5. § A Nemzeti Főtanács előadója a 2. és 3. §-ban felsorolt egyes jogok gyakorlásánál az ügy tárgya szerint illetékes miniszter, akinek javaslattal van jog.

6. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe.

*Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvények.* Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n. 72. p.

## 1945:XI. TÖRVÉNYCIKK az államhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről

(Kihirdetett az 1945. évi december  
hó 16. napján.)

### ELSŐ FEJEZET A Nemzetgyűlés

1. § (1) A magyar állami szuverenitás kizárólagos képviselője az 1945:VIII. törvény cikk értelmében megtartott választások alapján megalakult Nemzetgyűlés; megalakulásával az Ideiglenes Nemzetgyűlés megbízatása megszűnt.

(2) A Nemzetgyűlés állapítja meg Magyarország alkotmányát és államformáját.

2. § (1) A Nemzetgyűlés tagjai részére ugyanazt a mentelmi jogot biztosítja, mint aminőben az Országgyűlés tagjai részesültek.

(2) A Nemzetgyűlés, annak bizottságai és tagjai, valamint működésük ugyanabban a büntetőjogi védelemben részesülnek, mint amelyet a büntetőtörvények az Országgyűlés, annak bizottságai és tagjai részére, valamint működésük védelmére biztosítanak.

3. § A Nemzetgyűlés által alkotott törvények kihirdetésére az 1945:I. tc. 2. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

4. § A Nemzetgyűlés tagjai sorából 36 tagú Politikai Bizottságot választ. A Politikai Bizottság hatáskörébe tartozik fontos politikai döntések előkészítése, úgyszintén a jelen törvény és más jogszabályok szerint reáruházott egyéb feladatok ellátása.

### MÁSODIK FEJEZET A Nemzeti Főtanács

5. § (1) A Nemzeti Főtanács a Nemzetgyűlés elnökéből és a Nemzetgyűlés által választott további két tagból áll. A tagokon felül két pótagot kell választani. A Nemzeti Főtanács tagjai (pótagjai) nem lehetnek a kormány tagjai.

(2) Az 1945:III. tc. 2. §-ának ezzel ellentétes rendelkezései hatályukat veszítik.

(3) A Nemzeti Főtanácsnak a jelen § (1) bekezdése alapján való újjáalakulásával az eddigi tagok tisztsége megszűnik.

6. § (1) A Nemzeti Főtanács tagjai és póttagjai a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesznek.

(2) Az eskü szövege a következő: „Én ... mint a Nemzeti Főtanács tagja (póttagja) esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztelem a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítjen!”

(3) A fogadalom szövege a következő: „Én ... mint a Nemzeti Főtanács tagja (póttagja) becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztelem a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nemzet javára gyakorlom.”

7. § A Nemzetgyűlés elnöke gondoskodik a Nemzeti Főtanács ülésének összehívásáról és vezeti annak tanácskozásait. A Nemzeti Főtanács szótöbbséggel határoz.

8. § A Nemzeti Főtanács rendelkezései és intézkedései csak akkor érvényesek, ha azokat a miniszterelnök ellenjegyezte.

9. § (1) A miniszterelnököt a Politikai Bizottság kétharmad többségű határozata, ilyen hiányában pedig a Nemzetgyűlés határozata alapján a Nemzeti Főtanács nevezi ki és menti fel. Az 1945:II. tc. 1. §-ának (4) bekezdése hatályát veszti.

(2) A Nemzeti Főtanács hatáskörébe tartoznak a közhivatali és más tisztségekre való azok a kinevezések, amelyek a fennálló törvények szerint a kormány vagy a miniszterelnök kinevezési jogát meghaladják. A honvédség tábormozgalmak kinevezésére az előterjesztést a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter egyetértésben teszik meg. Az 1945:II. tc. 1. § (2) és (3) bekezdésében, valamint az 1945:III. tc. 3. § (1) bekezdésének 3. pontjában foglalt ezzel ellentétes rendelkezések hatályukat veszítik.

10. § (1) A Nemzeti Főtanács tagjai ellen tisztségük betöltésének ideje alatt egyáltalában nem, tisztségük megszűnése után pedig az annak gyakorlásával kapcsolatos cselekedeteik vagy mulasztásaik miatt nem lehet büntető vagy fegyelmi eljárást indítani vagy folytatni.

(2) A tisztségük gyakorlásával kapcsolatban ellenük elkövetett bűncselekmények olyan elbírálás alá esnek, mintha az államfő ellen követték volna el azokat.

11. § A Nemzeti Főtanács tagjait az alkotmány vagy a törvények megszövegezésében a Nemzetgyűlés felelősségre vonhatja. A felelősségre vonást a Nemzetgyűlés összes tagjai kétharmad részének szavazatával mondhatja ki. A bíraskodást a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. tc. 34. §-ának értelemszerű alkalmazása szerint szervezett bíróság gyakorolja.

## HARMADIK FEJEZET

### A magyar felelős minisztérium

12. § A kormány a Nemzetgyűlés megalakulásától kezdődően mint magyar felelős minisztérium működik tovább.

13. § (1) A magyar felelős minisztérium a miniszterelnökből, három államminiszterből, akik közül kettő miniszterelnökhelyettes, továbbá belügy-, pénzügy-, külügy-, vallás- és közoktatásügyi, honvédelmi földművelésügyi, kereskedelem- és szövetkezetügyi, közlekedésügyi, igazságügyi, ipari-, közellátásügyi, népjóléti, újjáépítési és tájékoztatásügyi miniszterből áll.

(2) Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a magyar felelős minisztérium kiegészítése tárgyában kiadott 11 000/1945.M.E. számú rendelete jóváhagyatik.

14. § (1) A minisztérium, úgyszintén annak tagjai a Nemzetgyűlésnek felelősek.

(2) A miniszterek felelősségrevonása felől az 1848:III. törvénycikkben meghatározott esetekben a Nemzetgyűlés határoz. A bíraskodást a Nemzetgyűlés tagjaiból az említett tc. 34. §-ának értelemszerű alkalmazása szerint szervezett bíróság gyakorolja.

15. § A pénzügyminisztérium az állam gazdasági, pénzügyi és közgazgatási rendjének biztosítása érdekében rendelettel megteheti a rendkívüli helyzetben szükséges bármely magánjogi, büntetőjogi, közigazgatási és a törvényhozás hatáskörébe tartozó egyéb rendelkezést és evégből a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket állapíthat meg, kivéve a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. E felhatalmazás alapján az ál-

lam főhatalmi szervezetét vagy annak működését érintő rendelkezéseket kibocsátani nem lehet. A kiadott rendeletek a Nemzetgyűlésnek – annak legközelebbi ülésén – utólagos jóváhagyás céljából bemutatandók. E §-ban foglalt felhatalmazás érvénye 1946. március hó 1-én megszűnik és megszűnik esetleges kormányváltás esetén is.

16. § A jelen törvény kihirdetése napján lép hatályba.

*Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvénycikkek.* Franklin Társulat Kiadása. Budapest, é. n. 134–136. p.

## A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT TÖRVÉNYTERVEZETE

### *Törvényjavaslat az államhatalom gyakorlásának végleges rendezéséről*

#### 1. §

A magyar állami szuverenitás kizárólagos birtokosa a magyar nép.

#### 2. §

A szuverenitás képviselője a magyar nemzetgyűlés.

A nemzetgyűlés tagjait a magyar állampolgárok összessége általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog alapján választja meg.

#### 3. §

Magyarország államformája a köztársaság.

#### 4. §

A köztársasági elnököt titkos választás útján a nemzetgyűlés tagjai választják. Megválasztásához az összes megválasztott képviselők szavzatának kétharmad többsége szükséges. Amennyiben kétszeri választás sem eredményezett kétharmad többséget, harmadízben, a megválasztott nemzetgyűlési képviselők egyszerű szótöbbsége elegendő.

#### 5. §

A köztársasági elnök megbízatása a megválasztás napjától számított négy évig tart.

#### 6. §

A köztársasági elnököt akadályoztatása esetén a nemzetgyűlés elnöke helyettesíti.

#### 7. §

A megválasztott köztársasági elnök a nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz.



Az eskü szövege a következő:

„Én ... mint Magyarország megválasztott köztársasági elnöke esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztelem a nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítjen.”

A fogadalom szövege a következő:

„Én ... Magyarország megválasztott köztársasági elnöke becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, tisztelem a nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom.”

## 8. §

A köztársasági elnök jogkörébe tartozik:

- 1) A miniszterelnök kinevezése az 1945. évi XI. t. c. 4. §-a alapján alkotott politikai bizottságnak kétharmad szótöbbséggel hozott határozata alapján.
- 2) A miniszterek és a követek kinevezése a Politikai Bizottságnak a miniszterelnök javaslatára szótöbbséggel hozott határozata alapján.
- 3) A kormány tagjainak felmentése.
- 4) A közhivatali és más tisztségekre való azok a kinevezések, amelyek a fennálló törvények szerint az egyes miniszterek kinevezési jogát meghaladják: a kinevezések iránti előterjesztést a minisztertanács felhatalmazása alapján a szakminiszter teszi meg.
- 5) Nemzetközi viszonylatban követek fogadása és a Politikai Bizottság által ratifikált nemzetközi megállapodások aláírása.
- 6) Címek adományozása, továbbá rendjelek és kitüntetések alapítása, illetőleg adományozása.
- 7) Az 1939. II. t. c. 6. §-ának 4. pontja szerint a honvédség kötelékébe tartozóknak az állampolgári kötelékből való elbocsátása.
- 8) A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. t. c. 11. és 23. §-aiban meghatározott házassági akadályok alóli felmentés megadása.
- 9) A házasságon kívül született gyermek kegyelemből való törvényesítése.
- 10) Az 1912. évi LXV. t. c. 125. §-ában foglaltakhoz képest a nyugellátás kegyelmi úton való engedélyezése.

13. §

A köztársasági elnök személye sérthetetlen és törvényeink szerint az államfőt megillető büntetőjogi védelemben részesül.

14. §

A köztársasági elnök részére a nemzetgyűlés tiszteletdíjat állapít meg.

15. §

A nemzetgyűlés a köztársasági elnököt az alkotmány vagy törvények megszegése esetén felelősségre vonhatja. A felelősségrevonást a nemzetgyűlés összes tagjai háromnegyedrészenek szavazatával mondhatja ki.

Az eljárás a nemzetgyűlési bíróság hatáskörébe tartozik. A bíróság 12 tagból áll. A nemzetgyűlés a bíróságba 36 tagot választ titkos szavazással és ezek közül 12 tagot a felelősségre vont elnök, 12 tagot pedig a nemzetgyűlés által titkos szavazással háromnegyed szótöbbséggel a vád képviselőjére megválasztott vádló visszavethet.

A bíróság eljárási szabályait önmaga állapítja meg. Határozatait kétharmad szótöbbséggel hozza. A bíróság a magyar büntetőtörvényben alkalmazott bármely büntetést vagy ettől eltérő intézkedést is alkalmazhat. Megkereséseinek minden hatóság köteles eleget tenni, utasításait a rendes bíróság utasításaként kell végrehajtani.

Ha a nemzetgyűlés a köztársasági elnök felelősségrevonását rendeli el, állásától azonnal felfüggeszti és 15 napon belül új elnököt választ.

16. §

A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

Politikatörténeti Intézet Levéltára. 283. f. 10. cs. 241. őe. Dátum nélkül. Ceruzával ráírva: „Kommunista Párt javaslata”.

## A FÜGGETLEN KISGAZDAPÁRT TÖRVÉNYTERVEZETE

### Törvényjavaslat az állami főhatalom gyakorlásáról

I.

#### ALAPELVEK, ÁLLAMFORMA

1. §

A magyar nemzet önrendelkezési jogának és az állam felett gyakorolt legfőbb hatalomnak birtokosa a nép.

2. §

A magyar állam minden állampolgárát szabadnak és egyenlőjogúnak ismeri el, célja a magyar nép számára a rendezett együttélés biztosítása és az ember természetes és elidegeníthetetlen jogainak megóvása.

Ezen természetes és elidegeníthetetlen személyiségi jogok közé tartoznak a személyes szabadság, a vallásos meggyőződés szabad nyilvánításának és a vallás szabad gyakorlásának joga, a gondolat és vélemény szabad kinyilvánításának joga, az egyéni tulajdon, a személy biztonsága, az elnyomástól, félelemtől és nélkülözéstől való függetlenítése, az állam irányításában való részvétel joga, a munkához és emberi megélhetéshez való jog.

Mindezeket a jogokat a magyar állam összes alattvalóinak bármely irányú megkülönböztetés nélkül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.

A személyiséggel együtt járó jogok azonban csak a törvényes keretek között és csak abban a mértékben gyakorolhatók, ameddig mások hasonló jogait nem sértik. A személyes szabadságjogok korlátozása a közösség érdekében csak törvény útján történhetik. A tulajdonjognak a társadalmi ellentétek kiegyenlítése érdekében szükségessé váló korlátozásáról külön törvények intézkednek.

3. §

Magyarország államformája a köztársaság, az állam címe: Magyar Köztársaság, az állam címere a történelmi magyar címer.

## II.

### A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK JOGKÖRE

#### 4. §

A magyar köztársaság élén az elnök áll, ő képviseli az államot az egyéb államokkal szemben és a magyar nép egyetemével szemben, ő gyakorolja a végrehajtó hatalmat a felelős magyar minisztérium útján.

#### 5. §

Az elnököt titkos választás útján a magyar állam nemzetgyűlése választja. A választás csak akkor érvényes, ha a választás céljából tartott ülésen a nemzetgyűlési képviselőknek legalább kétharmadrésze jelen van. Az elnök választása a szükséghez képest több menetben történik. Ahhoz, hogy valaki az első menetben érvényesen megválasztott elnök legyen, a leadott szavazatok kétharmad többsége szükséges.

Amennyiben az első szavazási menetben ezt a többséget egyik jelölt sem nyeri el, új szavazást kell tartani, amely alkalommal olyan egyénekre is lehet szavazni, akik az első szavazás alkalmával szavazatot nem kaptak. A második menetben érvényesen megválasztott elnöknek azt kell kijelenteni, aki a leadott szavazatok általános többségét elnyerte.

Amennyiben a szavazás második menetében egyik jelölt sem kapta meg a leadott szavazatok általános többségét, harmadszori szavazást kell tartani, amelyen már csak arra a két jelöltre lehet érvényesen szavazni, akik a második menetben a legtöbb és az utána következő szavazattal mennyiséget kapták. A harmadik szavazás alkalmával megválasztottnak tekintendő az a jelölt, aki a leadott szavazatok többségét elnyeri.

#### 6. §

Elnökké választható minden magyar állampolgár, aki a választás időpontjában érvényes törvény értelmében nemzetgyűlési képviselői választói joggal bír és életének 30. évét a választás napján már betöltötte.

#### 7. §

A köztársaság elnökének megbízatása a megválasztás napjától számított 4 évig tart.

#### 8. §

Az elnök a nemzetgyűlés színe előtt a nemzetgyűlés elnökének kezébe nyomban megválasztása után esküt tesz a magyar állam alkotmányának és törvényeinek megtartására. Ha az eskü letétele az elnök meggyőződésével ellentétben áll, akkor eskü helyett fogadalmat tartozik tenni.

#### 9. §

Ugyanazon személy egymás után legfeljebb két ízben választható elnök. Amennyiben azonban a két ízben betöltött elnöki tisztség letelte után legalább egy ízben más egyén töltötte be az állam elnökének tisztét, a már két ízben elnöki tisztet viselt egyén újból választható.

#### 10. §

Az elnököt megilleti a külhatalmakhoz kiküldendő követek kinevezési joga. Ő fogadja a külhatalmaknak Magyarországhoz küldött követeit. Gyakorolja a törvényben meghatározott esetben a kegyelmi jogot és ugyanabban a mértékben és ugyanazon törvényes keretek között, amint azt a magyar király gyakorolta, a főkegyúri jogot.

Az elnök nevezi ki és menti fel a magyar miniszterelnököt, a minisztereket és politikai államtitkárokat. Kinevezi mindazon állami tisztviselőket és azon intézmények vezetőit, akiknek a kinevezését az érvényben lévő jogszabályok az államfő hatáskörébe utalják.

A miniszterelnök kinevezéséhez előterjesztés nem szükséges, a többi felsorolt főtisztviselő kinevezése a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter előterjesztése alapján történik.

Az elnök gyakorolja a rendjelek és kitüntetések adományozásának jogát.

Az elnök gyakorolja a honvédelmi miniszter útján a magyar hadsereg felett a főfelügyeleti jogot és ő nevezi ki a hadsereg főparancsnokát.

#### 11. §

Az elnök minden rendelkezésének érvényességéhez a miniszterelnök, illetve az illetékes miniszter ellenjegyzése szükséges.

#### 12. §

A köztársaság elnöke törvényes hatáskörében miniszteri ellenjegyzés mellett gyakorolt cselekedetei miatt sem állásának betöltése idején, sem azután felelősségre nem vonható.

Abban az esetben, ha az elnök esküjét (fogadalmát) megszegve, törvényes hatáskörét túllépve alkotmányellenesen és a nép érdekei ellen jár el, őt a nemzetgyűlés felelősségre vonhatja.

A felelősségrevonást a nemzetgyűlés háromnegyed szótöbbséggel mondja ki, az ezen tárgyban határozó ülés határozatának érvényességéhez az összes képviselők háromnegyed részének jelenléte szükséges.

### 13. §

A felelősségrevonás kérdésében a nemzetgyűlés tagjaiból titkos szavazással választott 12 tagú bíróság határoz. A nemzetgyűlés a bíróság megalkotásához 36 tagot választ és ugyancsak titkos szavazással, egyszerű szótöbbséggel megválasztja tagjainak sorából a vád képviselőjével megbízott vádlót is. Az ekként megválasztott 36 tagból 12 tagot a felelősségre vonandó elnök, 12 tagot pedig a vádló visszautasíthat. A fennmaradó 12 tag a maga köréből választ elnököt. A bíróság eljárási szabályait önmaga állapítja meg. A felelősségrevonás miatt az elítéléshez a bíróság tagjainak kétharmad szavazattöbbsége szükséges.

A bíróság a magyar büntetőtörvénykönyvben alkalmazott bármely büntetést alkalmazhat, vagy attól eltérő intézkedést is tehet.

Köztörvényi rendelkezésbe ütköző bűncselekményeiért az elnök a törvényben meghatározott és az összes állampolgárra irányadó szabályok szerint vonható felelősségre.

Magánjogi jogviszonyban az elnök az általános polgári törvénykezési szabályok hatálya alatt áll.

### 14. §

Az elnök személyére sérthetetlen és ugyanazon büntetőjogi védelem illeti meg, mint amely védelem az erre vonatkozó jogszabályok értelmében a magyar királyt megillette.

### 15. §

Az elnök tisztsége megszűnik:

megbízatásának lejártá,

az elnök halála,

lemondás,

felelősségre vonás és az elnöki tisztségtől való megfosztás folytán.

A köztársasági elnök tisztségének megüresedése esetén az elnököt a nemzetgyűlés elnöke helyettesíti, aki gondoskodik arról, hogy az elnöki szék megüresedésének napjától számított 15 napon belül a nemzetgyűlés az új elnök megválasztására gyűljön össze.

Az elnököt helyettesítő nemzetgyűlési elnök a helyettesítés ideje alatt a köztársaság elnökének minden jogát gyakorolja, kivéve a házfelozlatás és a törvények visszaküldésének jogát.

Amennyiben az elnök halála vagy lemondása a nemzetgyűlés felozlatásának idejében és az új nemzetgyűlés megválasztása előtt következnek be, az elnöki jogokat a felozlatott nemzetgyűlés elnöke, elháríthatatlan akadályoztatása esetén pedig az egyik alelnök gyakorolja, akik közül a köztársasági elnökhelyettest sorshúzás útján kell kiválasztani.

Az elnököt hivatalbanléte idején tartós akadályoztatása esetén a miniszterelnök helyettesíti.

### 16. §

Az elnök tiszteletdíját a nemzetgyűlés állapítja meg. Hivatalának költségeiről a költségvetés keretében kell gondoskodni.

## III.

### A FŐHATALOM GYAKORLÁSÁNAK MEGOSZLÁSA

### 17. §

Az állami főhatalom letéteményese Magyarország nemzetgyűlése. A nemzetgyűlés foglalja törvénybe a főhatalom legfőbb birtokosának, a magyar népnek akaratát és szabályozza a törvény útján a magyar állam életét.

A törvények végrehajtása az elnök legfőbb képviselői és főfelügyeleti jogának érintetlenül hagyása mellett, a nemzetgyűlés bizalma és támogatása alapján az elnök által kinevezett magyar kormány feladata.

Az igazságszolgáltatás a törvényhozás által alkotott jogszabályok alapján a törvényes szervezet keretén belül működő és a kormány előterjesztése alapján a köztársasági elnök által kinevezett bíróságok hatáskörébe tartozik. A bíróságok függetlenségéről alkotott és a kormányzat (közigazgatás) hatáskörét a bírói tevékenység gyakorlásától szétválasztó magyar törvények érvényességét a jelen törvény nem érinti.

#### 18. §

A nemzetgyűlés tagjainak választása az e tekintetben érvényben lévő külön törvény alapján történik.

A köztársasági elnök jogkörébe tartozik a nemzetgyűlés összehívása, az ülészakok megállapítása és berekesztése, a nemzetgyűlés elnapolása és annak feloszlata.

Az elnapolás 30 napnál tovább csak a nemzetgyűlés többségének hozzájárulásával történik. Elnapolás esetén a nemzetgyűlés tagjait megillető összehívási jogot a nemzetgyűlés házszabályai szabályozzák.

Feloszlata esetén tartozik a kormány az új választás kiírása és az új nemzetgyűlés összehívása tekintetében az elnöknek nyomban javaslatot tenni és az elnök tartozik az új nemzetgyűlés összehívása iránt akként rendelkezni, hogy az a nemzetgyűlés feloszlataának napjától számított 60 napon belül ténylegesen összeülhessen.

#### 19. §

A törvényeket a nemzetgyűlés alkotja és azokat hozzájárulás és kihirdetés végett az elnöknek megküldi.

Amennyiben az elnök a neki megküldött törvényt hozzájárulásával megerősíteni és kihirdetni nem hajlandó, egy ízben jogában áll a törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elnökéhez 15 napon belül visszaküldeni és kívánhatja, hogy a nemzetgyűlés a visszaküldött törvényt újból vegye tárgyalás alá. Az új tárgyalás során a nemzetgyűlés előtt ismertetni kell az elnök visszaküldő iratában foglalt észrevételeket és kívánságokat.

Amennyiben a nemzetgyűlés a visszaküldött törvényt akár az elnök által javasolt módosításokkal, akár eredeti szövegezésében újból elfogadja, az elnök tartozik a törvényhez hozzájárulását 15 napon belül megadni és a törvényt kihirdetni.

Az elnök jogkörét érintő törvények visszaküldésének nincs helye.

#### 20. §

A jogszabályok alkotása általában a nemzetgyűlés hatáskörébe tartozik. A minisztérium rendeletalkotó jogköre külön felhatalmazás nélkül csak azokra az ügyekre terjed ki,

amelyeket a törvény vagy országos szokás nem szabályozott,

amelyeket a törvényhozás magának fenn nem tartott,

amelyeknek szabályozását a törvény nem utalta valamely nemzetgyűlési bizottság vagy önkormányzati testület jogkörébe.

#### 21. §

A nemzetközi szerződések érvényességéhez szükséges, hogy azokat a nemzetgyűlés elfogadja, törvénybe iktassa és az elnök hozzájárulás után kihirdesse. Hadüzenet és békekötés a nemzetgyűlés hatáskörébe tartozik.

### IV. VEGYES ÉS ÉLETBELÉPTETŐ RENDELKEZÉSEK

#### 22. §

A jelen törvény életbelépésével a magyar királyság mint államforma megszűnik és hatályukat veszít mindazok a jogszabályok, amelyek a királyság intézményével kapcsolatban és arra vonatkozóan érvényben voltak, valamint mindazon jogszabályok, amelyek a jelen törvénnyel ellentétben állnak.

A Magyar Szent Koronát mint a történelmi idők folyamán létrejött és több nemzeti szerencsétlenség következtében kiterjedésében megfogyatkozott magyar nemzeti élet évszázadokon át tisztelt jelképét, a magyar nép továbbra is kegyelete tárgyának és a nemzet egysége jelképének tekinti, egy olyan történelmi gondolat külső kifejezésének, amely hosszú időn keresztül egybekapcsolta mindazokat, akik a magyar nemzethez tartozónak vallották magukat.

#### 23. §

Jelen törvényt a magyar kormány hajtja végre.

Politikatörténeti Intézet Levéltára. 283. f. 10. cs. 241. 5e. Dátum nélkül.  
Ceruzával ráírva: „Justus. Kisgazdapárt javaslata.”

# AZ IGAZSÁGÜGY-MINISZTERIUM ÉS A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT TÖRVÉNYTERVEZETE

## Törvényjavaslat Magyarország államformájának meghatározásáról

### 1. §

A magyar köztársaság; élén a nemzetgyűlés által négy évre megválasztott elnök áll.

### 2. §

Az államhatalom kizárólagos forrása a magyar nép, amely a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján összeült nemzetgyűlés útján gyakorolja.

### 3. §

A köztársaság elnökét a nemzetgyűlésben képviselt politikai pártok által kijelölt személyek közül titkos szavazással a nemzetgyűlés választja. Minden politikai párt egy jelöltet állíthat.

Köztársasági elnökké bármely magyar állampolgár megválasztható, akinek választójogosultsága van, és 35. évét betöltötte. Egymás után két ízben elnökké senki meg nem választható.

Az elnök megválasztásához a nemzetgyűlés összes tagjai kétharmadának jelenlétére és a jelenlévők legalább kétharmadának szavazatára van szükség.

Ha a nemzetgyűlés tagjainak kétharmad része az elnökválasztás céljából összehívott ülésen nem jelenik meg, vagy a megszabott többséget egyik jelölt sem éri el, a házszabályok szerint határozatképes nemzetgyűlés az elnököt viszonylagos többséggel választja meg.

### 4. §

A köztársaság elnöke a nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz. Az eskü szövege a következő:

„Én N. N., mint a köztársaság elnöke esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, és tisztemet a nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítjen!”

A fogadalom szövege a következő:

„Én N. N., mint a köztársaság elnöke becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek, törvényeit, régi, jó és helybenhagyott szokásait megtartom, és tisztemet a nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom.”

### 5. §

Az elnökválasztásról jegyzőkönyvet kell készíteni. Ugyancsak jegyzőkönyvet kell készíteni a megválasztott elnök eskü-, illetve fogadalomtételéről. A jegyzőkönyvet a köztársaság elnöke is aláírja, és a miniszterelnök ellenjegyzzi.

A jegyzőkönyveket a hivatalos lapban közzé kell tenni.

### 6. §

Az elnök elnöksége idején más hivatalt nem viselhet, és sem a nemzetgyűlésnek, sem politikai pártnak tagja nem lehet.

Az elnök személye sérthetetlen, büntetőjogi védelmét külön törvény szabályozza.

### 7. §

Az elnök 30 napon belül aláírja és kihirdeti és záradékkal látja el a nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. A kihirdetés elrendelése előtt, az említett határidőben a törvény újabb megfontolás végett észrevételeinek közlésével egy ízben visszaküldheti a nemzetgyűlésnek. Ha a nemzetgyűlés a törvényt az elnök észrevételei ellenére is változatlanul fenntartja, az elnök azt 15 napon belül kihirdetni köteles.

### 8. §

Az elnök a nemzetgyűlést egy ülészakban 30 nappal nem hosszabb időre, legfeljebb egy ízben napolhatja el. A nemzetgyűlés felosztatására csak akkor jogosult, ha az tartósan munkaképtelenné vált, és munkaképességét a nemzetgyűlés elnöke, a házszabályokban biztosított jogaival sem képes helyreállítani. Ebben az esetben a köztársaság elnöke új nemzetgyűlés összehívása iránt magában a felosztató rendeletben intézkedni köteles.

#### 9. §

A köztársaság elnöke képviseli Magyarországot a nemzetközi viszonylatokban; küldi és elfogadja a követeket, kinevezi a konzulokat, és az idegen konzulok részére megadja a működési engedélyt. A felelős minisztérium útján a külhatalmakkal szerződéseket köthet, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, a szerződés megerősítéséhez a nemzetgyűlés hozzájárulása szükséges.

Hadüzenetre és békekötésre csak a nemzetgyűlés jogosult.

#### 10. §

A végrehajtó hatalmat az elnök a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja. Az elnök nevezi ki és menti fel a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztésére kinevezi és felmenti a minisztereket.

Az elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez az illetékes felelős miniszter ellenjegyzésére van szükség.

#### 11. §

Az elnök gyakorolja az illetékes felelős miniszter előterjesztésére az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó közhivatalokra és más tisztségekre vonatkozó kinevezés jogát.

#### 12. §

Az elnök gyakorolja a kegyelmezési jogot, valamint a törvényes akadályok alól az államfő részére fenntartott felmentés jogát. Általános kegyelmet, úgyszintén a miniszterek jogi felelősségének érvényesítéseképpen vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek és legfőbb állami számvevőszéki elnöknek (1848: III. tc. 32. § és 1870: XVIII. tc. 9. §) kegyelmet csak a nemzetgyűlés adhat.

Háború vagy mozgósítás esetében a felelős minisztérium előterjesztésére határoz a honpolgári kötelékből való elbocsátás kérdésében.

Érdemrendeket és egyéb kitüntetéseket alapíthat és adományozhat.

#### 13. §

Az elnök tisztségéről csak a nemzetgyűlés hozzájárulásával mondhat le.

Ha az elnök meghal, vagy más okból szükségét (sic! valószínűleg: tisztségét – F. G.) ellátni tartósan képtelen, az új elnök megválasztásáig az elnöki jogkört a felelős minisztérium gyakorolja.

Ebben az esetben a minisztérium gondoskodni köteles arról, hogy a nemzetgyűlés az új elnök megválasztása végett 30 napon belül összeüljön. Ha a nemzetgyűlés megbízatása az előbbi bekezdésben említett körülmény bekövetkezése előtt megszűnt, vagy az elnök a nemzetgyűlést feloszlatta, a minisztérium köteles a választások megtartásáról olyan időpontban gondoskodni, hogy az új elnök az elnöki szék megüresedéséig számított 60 napon belül megválasztható legyen.

#### 14. §

Ha az elnök az alkotmányt vagy a törvényt megszegi, a nemzetgyűlés öt – legalább 100 tagja által aláírt indítvány alapján – összes tagjai kétharmad részének jelenlétében és a jelenlévő kétharmad részének szavazatával felelősségre vonhatja. A bíraskodást a nemzetgyűlés tagjaiból az 1848: III. tc. 34. §-ának megfelelő alkalmazásával alakított bíróság gyakorolja.

#### 15. §

A nemzetgyűlés az elnök részére tiszteletdíjat állapít meg.

Magyarországon 1918. november 13-án megszűnt a királyi hatalom gyakorlása. A nemzet visszanyerte az állami főhatalom betöltésére vonatkozó jogot, és ezt első ízben 1918. november 16-án gyakorolta.

Huszonötéves ellenforradalmi korszak nem halványította el a magyar népnek ezt a mélységes meggyőződését, amely először 1849. ...-én a debreceni nagytemplomban hozott trónfosztó határozatban jutott kifejezésre.

A magyar nemzet huszonötéves elnyomás után visszakapta önrendelkezési jogát, és feltámasztja a lelkekben soha meg nem szűnt Magyar Köztársaságot.

Ez a köztársaság biztosítja az állampolgároknak rendre, (sic! valószínűleg: nemre – F. G.) fajra, vallásra való tekintet nélküli jogegyenlőségét, védelmezi a szabadságot, és biztosítja a félelemtől és ínségtől való mentességet.

Ez a köztársaság intézményesíti a békét, oltalmazza a termelő munkát, és megteremti a más népekkel való együttélés feltételeit.

A nemzetgyűlés a magyar köztársaságot a magyar nép közvéleményének, politikai ítéletének oltalma alá helyezi, és kész arra, hogy a magyar köztársaság intézményét minden bárhonnán jövő támadással szem-

ben megvédi, és az ország minden erejével megvédelmezteti. A magyar nemzetgyűlés a haza sorsát elválaszthatatlanul összeköti a magyar köztársaság sorsával, létét annak létével.

Politikatörténeti Intézet Levéltára. 283.f. 10. cs. 241. őe. Dátum nélkül. Ceruzával ráírva: „Ries. Indoklás. Lerakni. Köztársasági törvény tervezete. II/5.”

## 1946:I. TÖRVÉNYCIKK *Magyarország államformájáról* (Kihirdetett mind a Nemzetgyűlésben, mind az Országos Törvénytarban az 1946. évi január hó 31. napján.)

Magyarországon 1918. november 13-án megszűnt a királyi hatalom gyakorlása. A nemzet visszanyerte önrendelkezési jogát. Négy száz esztendő harc, az ónodi gyűlés, az 1849-es debreceni határozat, két forradalom kísérlete és az ezt követő elnyomatás után a magyar nép újra szabadon határozhat államformájáról.

Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot.

A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést.

Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen: a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezekről a jogokról egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül, és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.

E cél megvalósítására Magyarország Nemzetgyűlése mindenekelőtt a következő törvényt alkotja:

1. § Az államhatalom kizárólagos forrása és birtokosa a magyar nép. A magyar nép a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés útján gyakorolja.



2. § (1) Magyarország köztársaság.

(2) A köztársaság élén elnök áll. A köztársasági elnököt a Nemzetgyűlés négy évre választja.

3. § Köztársasági elnökké minden magyar állampolgár megválasztható, aki harmincötödik életévét betöltötte, és akinek nemzetgyűlési képviselői választójogosultsága van.

4. § (1) A köztársasági elnök választását jelölés előzi meg. A jelölés érvényességéhez a Nemzetgyűlés legalább ötven tagjának írásbeli ajánlása szükséges. A jelölést a Nemzetgyűlés elnökénél a szavazás elrendelése előtt kell benyújtani. A Nemzetgyűlés minden tagja csak egy jelöltet ajánlhat. Annak, aki több jelöltet ajánl, mindegyik ajánlása érvénytelen.

(2) Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, ez a Nemzetgyűlés tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében közfelkiáltással köztársasági elnökké választható. Egyébként a választás titkos szavazás útján történik. A szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri.

(3) Ha az első szavazás alkalmával ezt a többséget egyik jelölt sem nyeri el, az (1) bekezdésnek megfelelő új ajánlás alapján újból szavazást kell tartani. A második szavazás alapján való megválasztáshoz ugyancsak a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazata szükséges.

(4) Ha a második szavazás alkalmával egyik jelölt sem nyerte el a megkívánt többséget, harmadszori szavazást kell tartani. Ez alkalommal csak arra a két jelöltre lehet szavazni, akik a második szavazás alkalmával a legtöbb szavazatot kapták. A harmadik szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki – tekintet nélkül a szavazásban résztvevők számára – a szavazatok többségét elnyerte.

(5) A szavazási eljárást legfeljebb három egymásra következő nappal kell fejezni.

5. § Egymás után két ízben köztársasági elnökké senkit sem lehet megválasztani.

6. § (1) A köztársasági elnök a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz.

(2) Az eskü szövege a következő:

„Én ... esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom, és másokkal is megtartatom, és köztársasági elnöki tiszteletet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítjen.”

(3) A fogadalom szövege a következő:

„Én ... becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom, és másokkal is megtartatom, és köztársasági elnöki tiszteletet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom.”

7. § A köztársasági elnök megválasztásáról és esküjének, illetőleg fogadalmának letételéről jegyzőkönyvet kell készíteni. Ezt a jegyzőkönyvet a köztársasági elnök is aláírja: aláírását a miniszterelnök ellenjegyzi. A jegyzőkönyvet a hivatalos lapban közzé kell tenni.

8. § Az első ízben megválasztott köztársasági elnök eskü-, illetőleg fogadalomtételével a Nemzeti Főtanács intézménye megszűnik.

9. § A köztársasági elnök tizenöt napon belül aláírja és a kihirdetést elrendelő záradékkal látja el a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. A kihirdetést elrendelése előtt az említett határidőben a törvényt újabb megfontolás végett, észrevételeinek közlésével, egy ízben visszaküldheti a Nemzetgyűlésnek; a Nemzetgyűlés által hozzá második ízben áttett törvényt azonban tizenöt napon belül kihirdettetni köteles.

10. § (1) A köztársasági elnök a Nemzetgyűlést egy ülésszakban harminc napnál nem hosszabb időre legfeljebb egy ízben elnapolhatja. Az elnapolás tartama alatt a Nemzetgyűlés elnöke legalább száz képviselőnek írásban előterjesztett indítványára az indítvány kézhezvételétől számított nyolc napnál nem távolabbi időpontra a Nemzetgyűlést összehívni köteles.

(2) A köztársasági elnök jogosult a Nemzetgyűlés feloszlására, ha eziránt a kormány előterjesztést tesz, vagy ha ezt a nemzetgyűlési képviselőknek legalább kétötöd része felterjesztésben kéri.

11. § (1) A köztársasági elnök képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban. Követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki, és megadja az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A minisztérium útján szerződéseket köthet, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, a szerződés megkötéséhez a Nemzetgyűlés hozzájárulása szükséges.

(2) A köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.

12. § (1) A köztársasági elnököt megilleti az államfő kegyelmezési joga, úgyszintén a törvényes akadályok alól az államfő részére fenntartott felmentés joga. Általános kegyelmet, valamint a miniszteri felelősség érvényesítéseképpen vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek, illetőleg legfőbb állami számvevőszéki elnöknek kegyelmet csak a Nemzetgyűlés adhat.

(2) Háború vagy mozgósítás esetében a honpolgári kötelekből való elbocsátás felől a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök határoz.

13. § (1) A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja.

(2) A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletben tartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján pedig a minisztereket.

(3) A kinevezett minisztérium a kinevezéstől számított nyolc nap alatt köteles a Nemzetgyűlés ülésében bemutatkozni. Ennek megtörténte előtt a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést nem oszthatja fel.

(4) A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a miniszterelnök vagy az illetékes felelős miniszter ellenjegyzése szükséges.

14. § (1) A köztársaság elnök nevezi ki az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket, valamint fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes ítélőbírakat. A köztársasági elnök tölti be az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére azokat az egyéb tisztségeket, amelyeknek betöltését a törvényes rendelkezések az államfő hatáskörébe utalják.

(2) A köztársasági elnök adományozhatja a Nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket és a hivatali állások címeit.

15. § (1) A köztársasági elnök tisztségéről csak a Nemzetgyűléshez intézett nyilatkozatban és a Nemzetgyűlés hozzájárulásával mondhat le. A Nemzetgyűlés tizenöt napon belül kérheti a köztársasági elnököt, hogy elhatározását újból fontolja meg. Ha a köztársasági elnök elhatározását

fenntartja, a Nemzetgyűlés a lemondás tudomásulvételét nem tagadhatja meg.

(2) Ha a köztársasági elnök meghal, a köztársasági elnöki szék más okból megüresedik, vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására egyéb okból tartósan képtelenné válik, az új köztársasági elnök megválasztásáig a köztársasági elnöki jogkört a Nemzetgyűlés elnöke gyakorolja, azzal a korlátozással, hogy a Nemzetgyűlés által alkotott törvényt a Nemzetgyűlésnek újabb megfontolás végett nem küldheti vissza, a Nemzetgyűlést nem oszthatja fel, és a kegyelmezés jogával csak jogerősen elítéltek javára élhet.

(3) Ha a köztársasági elnöki szék megüresedik, vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására tartósan képtelenné válik, a Nemzetgyűlés elnöke gondoskodni köteles arról, hogy a Nemzetgyűlés az új köztársasági elnök megválasztása végett harminc napon belül összeüljön. Ha a Nemzetgyűlés megbízatása a köztársasági elnök választását szükségessé tevő körülmény bekövetkezése előtt megszűnt, vagy a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést feloszlatta, a minisztérium köteles a választások megtartásáról olyan időpontban gondoskodni, hogy az új köztársasági elnök a választást szükségessé tevő körülmény bekövetkezésétől számított hatvan napon belül megválasztható legyen. Ilyen esetben a köztársasági elnök jogait a (2) bekezdésben meghatározott korlátozással a feloszlított Nemzetgyűlés elnöke, illetőleg annak a Nemzetgyűlésnek az elnöke gyakorolja, amelynek megbízatása a köztársasági elnöki szék megüresedése előtt megszűnt.

16. § (1) A köztársasági elnök személye sérthetetlen; büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja.

(2) Ha a köztársasági elnök az alkotmányt vagy a törvényt megszegi, a Nemzetgyűlés öt – legalább százötven tag írásbeli indítványa alapján – összes tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében és a jelenlevők legalább kétharmad részének szavazatával felelősségre vonhatja. A bíraskodás a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848:III. tc. 34. §-ának megfelelő alkalmazásával alakított bíróság joga.

17. § (1) A Nemzetgyűlés a köztársasági elnök részére tiszteletdíjat állapít meg.

(2) A köztársasági elnöki tisztt ellátására szükséges hivatalt a minisztérium szervezi, a hivatal költségeiről az állami költségvetés keretében kell gondoskodni.

18. § A bíróságok a bírói hatalmat a köztársaság nevében gyakorolják, és ítéleteiket, valamint egyéb ügydöntő határozataikat „A Magyar Köztársaság nevében” hozzák.

19. § Ez a törvény a Nemzetgyűlésben való kihirdetésével azonnal hatályba lép. Kihirdetésével hatályukat veszítik a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok.

*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n. 3-12. p.*

# MAGYARORSZÁG: KÖZTÁRSASÁG!

**Vége az idegen Habsburg-királyságnak!**

Vége Horthy Miklós huszonöt éves véres uralkodásának, mely kiszolgáltatta Hitlernek hazánkat, vesztet háborúba vitte, pusztulásba döntötte Magyarországot!  
Győzött a magyar nép évszázados ellenségei fölött!

**Győzött Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, Tócsics Mihály, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Sárvári Endre ügyei!**  
Akarod, hogy a magyar nép győzelme végleges legyen?  
Akkor semmisítsd meg a köztársaság ellenségeit!

**A köztársaság ellenségei:**

a volt nagybirtokosok és kiszolgálók, akik az új gazdákat akarják kifogatni a földből.

**A köztársaság ellenségei:**

a régi szolgabírák, ellispánok, reakciós tisztak, akik újra csendőrszuronyokkal szeretnék igazgatni a népet!

**A köztársaság ellenségei:**

a nép nyomorán élősködő, az állam pénzei, gazdagodó nagytőkéséi!  
Védd meg a köztársaságot! Semmisítsd meg ellenségeit!

**A magyar köztársaság munkát, emberhez méltó megélhetést, nélkülözhetőt mentes életet, emberi jogokat ígér polgárainak**

De amíg vannak, akik feketéznek, míg a munkások és parasztok, a dolgozó értelmiség verajtókezik, a jog — emberhez méltó élethez — papíron marad!  
Amíg vannak, akik az állam terhére, a dolgozó nép rovására gazdagodnak, addig nincs újjáépítés, nem lehet újra jólét, nincs emberi megélhetés!

**Légy rajta, hogy a jogokból valóság legyen!**

**Légy rajta, hogy a magyar köztársaság beváltja ígéretait!**

Segíts felépíteni az országot! Segíts letörni a feketézők, az adócsalók, az árulótörzsek, a község terhére élősködők, az államot fosztogatók népellenes úszmait!

**A magyar köztársaság a magyar nép állama legyen!**

A köztársaság nem lesz addig a nép állama, amíg a nagypapok büntetlenül igazgatnak a földreform, a demokrácia vívásával ellen, amíg a hivatalokban a szél sebes emberrel ülnek, amíg büntetlenül lehet sikkasztani az állam pénzét és lehet nyaralogni a nép kenyerével!

**A magyar köztársaság a nemzet egységére épül!**

Le a reakciónak, mely meg akarja bontani a nemzeti egységet!  
Le a magyar egység, a magyar demokrácia ellenségeivel!

# ÉLJEN A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG!

**A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT**

**1946:VII. TÖRVÉNYCIKK**  
**a demokratikus államrend**  
**és köztársaság büntetőjogi védelméről**  
**(Kihirdetett az 1946. évi**  
**március hó 23. napján.)**

1. § (1) Büntett miatt büntetendő, aki az 1946:I. törvénycikkben megalkotott demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet, vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti.
2. Büntettet követ el az is, aki az (1) bekezdésben meghatározott mozgalomban vagy szervezkedésben tevékeny részt vesz, vagy azt előmozdítja.
2. § Büntettet követ el:
- a) aki az 1. § (1) bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság megváltoztatására lázít,
- b) a demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat,
- c) egyes személyek vagy csoportok ellen azok demokratikus vagy köztársasági meggyőződése miatt gyűlöletre izgat,
- d) az állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség érvényesülése ellen vagy nemzetiségi, faji vagy felekezeti gyűlölködésre izgat, illetőleg annak felkeltésére alkalmas más cselekményt követ el.
3. § Vétséget követ el, aki háborús vagy népellenes bűncselekményt vagy a jelen törvényben meghatározott valamely cselekményt magasztal, vagy ilyennek elkövetőjét feldicséri.
4. § (1) Vétséget követ el, aki két vagy több személy jelenlétében olyan valótlan tényt vagy való tényt olyan módon állít vagy hírszettel, amely alkalmas arra, hogy az 1. § (1) bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság iránt megvetést keltsen, vagy nemzetközi megbecsülését csorbítsa.
- (2) az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény büntett, ha azt a Btk. 171. §-ának első bekezdésében megjelölt módon követték el.
5. § Büntett miatt büntetendő, aki olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul,
- a) hogy a köztársasági elnököt életétől, testi épségétől, személyes szabadságától vagy alkotmányos hatalmától megfosssa,

b) avagy jogellenes módon arra kényszerítse, hogy alkotmányos hatalmát meghatározott irányban gyakorolja vagy ne gyakorolja.

6. § Büntett miatt büntetendő, aki az 1. és 5. §-okban meghatározott bűncselekmények valamelyikének elkövetésére mással szövetkezik, a véghezvitel előkészítésére irányuló más cselekményt követ el, avagy az említett bűncselekmények valamelyikének elkövetésére izgat, mást felhív, ajánlkozik vagy vállalkozik.

7. § (1) Büntettet követ el, aki a köztársasági elnököt – az 5. § esetén kívül – tetteleg bántalmazza.

(2) A köztársasági elnök ellen tiszttségének tartama alatt vagy tiszttségének gyakorlására vonatkozóan tiszttségének megszűnése után elkövetett rágalmozás vagy becsületsértés esetében a valóság bizonyításának nincs helye; a bűnvádi eljárást hivatalból kell megindítani.

8. § (1) Vétséget követ el, aki az 1. és 5. §-okban meghatározott valamely cselekményről, mozgalomról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez, és erről a hatóságnak, mielőtt lehetséges, jelentést nem tesz.

(2) Az előbbi bekezdés alapján nem büntethető a tettes vagy részes hozzátartozója (Btk. 78. §).

9. § Nem büntethető a 6. §-ban említett előkészületi cselekmény elkövetője, ha a büntett véghezvitele az ő önkéntes visszalépése vagy elhárító tevékenysége folytán maradt el. Ugyancsak nem büntethető az sem, aki az 1. § (1) bekezdésében körülírt mozgalomtól vagy szervezkedéstől, avagy a 6. §-ban említett szövetségtől – mielőtt azt a hatóság felfedezte volna – eláll, ha társait a mozgalom vagy szervezkedés abbahagyására igyekezett reábirni, vagy a mozgalmat, illetőleg a szervezkedést a hatóságnál feljelentette.

10. § (1) Az 1. § (1) bekezdésében és az 5. §-ban meghatározott cselekmények büntetése halál vagy életfogytig tartó kényszermunka, testi alkalmatlanság esetében életfogytig tartó fegyház, avagy kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama öt évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében öt évtől tizenöt évig terjedhető fegyház.

(2) Az 1. § (2) bekezdésében, a 6. §-ban és a 7. § (1) bekezdésében meghatározott cselekmények büntetése kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama öt évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében öt évtől tizenöt évig terjedhető fegyház.

(3) A 2. §-ban meghatározott cselekmény büntetése két évtől tíz évig terjedhető börtön.

(4) A 3. §-ban, a 4. § (1) bekezdésében, a 7. § (2) bekezdésében, valamint a 8. § (1) bekezdésében meghatározott vétség büntetése öt évig terjedhető fegház, a 4. § (2) bekezdésében meghatározott büntetté pedig öt évig terjedhető börtön.

(5) A jelen törvényben meghatározott bűncselekmények esetében mellékbüntetésként a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését minden esetben ki kell szabni. A büntettek miatt külföldi az országból ki kell utasítani, és a visszatéréstől örökre el kell tiltani, belföldi pedig abból a községből, ahol tartózkodása a demokratikus államrend szempontjából veszedelmes, akkor is ki lehet tiltani, ha az az elítéltnak illetőségi helye. Az 1. § (1) bekezdésében meghatározott büntett miatt ezen felül az elkövető egész vagyonának, a jelen törvényben meghatározott egyéb büntettek miatt pedig egész vagyonának vagy vagyona meghatározott hányadának elkobzását is ki kell mondani.

11. § (1) A jelen törvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása az ítéltáblák székhelyén működő népbíróóságok kebelében a (2) bekezdés szerint öt tagból alakított külön tanács hatáskörébe tartozik.

(2) A külön tanács elnökét (helyettes elnökét) az ítéltáblák sorából az igazságügy-miniszter jelöli ki, egy-egy tagját (póttagját) pedig a Független Kiszgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt helyi szervezetei küldik ki.

(3) A jelen törvényben meghatározott bűncselekményekre a népbíráskodás körében irányadó anyagi és eljárási büntetőjogi szabályokat a jelen törvényből folyó eltérésekkel kell alkalmazni. A külön tanács eljárásában az 1945:VII. törvénycikkkel törvényerőre emelt 81/1945.M.E. számú rendelet 49. és 50. §-ai (az 1440/1945. M.E. számú rendelet 20. §-a) nem nyernek alkalmazást.

12. § (1) A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

(2) Az 1878:V. törvénycikkbe iktatott büntetőtörvénykönyv (Btk.) 172. §-a második bekezdésének az osztály, nemzetiség, hitfelekezet és tulajdon ellen irányuló izgatásra vonatkozó rendelkezése, az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. törvénycikk, valamint az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938:XVI. tc. 5. §-a hatályát veszti.

*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek.* Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n. 19–28. p.

## 1946:X. TÖRVÉNYCIKK az emberi alapjogok hatályosabb védelméről (Kihirdettetett az 1946. évi május hó 27. napján.)

1. § (1) Büntettet követ el és – amennyiben súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik – öt évig terjedhető börtönnel büntetendő az a közhivatalnok (1940:XVIII. tc. 3. §), aki hivatali eljárásában vagy intézkedésével másnak az 1946:I. tc. bevezetésében foglalt valamely természetes és elidegeníthetetlen jogát törvényellenesen megsérti.

(2) Ha azonban a cselekmény másnak jelentékeny kárt vagy más súlyos sérelmet okozott, a büntetés öt évig terjedhető fegház.

(3) A szabadságvesztés büntetésen felül a hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését is ki kell mondani.

2. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

*Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek.* Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n. 43. p.

## FORRÁSOK

### Levéltári források

- MOL XVIII-1. = Magyar Országos Levéltár. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága; a Nemzetgyűlés Közjogi és Alkotmányjogi, valamint Alkotmányjogi és Közjogi Bizottsága jegyzőkönyvei
- MOL XVIII-3. = Magyar Országos Levéltár. Ideiglenes Nemzetgyűlés iratai
- MOL XVIII-4. = Magyar Országos Levéltár. Nemzeti Főtanács jegyzőkönyvei
- MOL XVIII-5. = Magyar Országos Levéltár. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, a Nemzetgyűlés és az Országgyűlés Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei
- MOL XVIII-6-a. = Magyar Országos Levéltár. Országgyűlés. Általános iratok
- MOL XVIII-7. = Magyar Országos Levéltár. Nemzetgyűlés. Országgyűlés Irodája. Magyar Kommunista Párt parlamenti képviselő csoportjának jegyzőkönyvei, Köztársasági Elnök Néphivatala iratai
- MOL XIX-A-1. = Magyar Országos Levéltár. Magyar Miniszterelnökség iratai
- MOL XIX-A-83. = Magyar Országos Levéltár. Minisztertanács jegyzőkönyvei
- MOL XIX-B-1-c. = Magyar Országos Levéltár. Belügyminisztérium Törvény-előkészítő Osztály iratai
- MOL XIX-E-1-c. = Magyar Országos Levéltár. Igazságügyi Minisztérium Törvény-előkészítő Főosztály iratai
- PIL 274. f. = Politikatörténeti Intézet Levéltára. Magyar Kommunista Párt Titkárság iratai

- PIL 283. f. 8. cs. = Politikatörténeti Intézet Levéltára. Szociáldemokrata Párt parlamenti képviselő csoportjának jegyzőkönyvei
- PIL 283. f. 10. cs. = Politikatörténeti Intézet Levéltára. Szociáldemokrata Párt Főtitkárság iratai
- MTA Könyvtár. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Kézirattár. Ms. Kézirattár. Ms. 5110/27—28. Bibó István iratai. 5110/27—30.
- OSZK = Országos Széchényi Könyvtár. Plakát- és Aprónyomtatványtár

## Nyomtatott források

- A Nemzetgyűlés házszabályai. 1946. évi hivatalos kiadás. Athenaeum, Budapest, 1946.
- Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés Naplója. I–VIII. kötet. Hiteles kiadás. Athenaeum, Budapest, 1946, 1948, 1951, 1952.
- Az 1945. évi november hó 29-ére összehívott Nemzetgyűlés Irományai. I–III. kötet. Hiteles kiadás. Athenaeum, Budapest, 1946, 1947, 1948.
- Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Naplója. I–V. kötet. Hiteles Kiadás. Athenaeum, Budapest, 1948, 1949, 1950.
- Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Irományai. Hiteles Kiadás. Athenaeum, Budapest, 1948.
- Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. Hiteles kiadás. Athenaeum, Budapest, 1946.
- Két év hatályos jogszabályai. 1945–1946. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1947.
1947. év hatályos jogszabályai. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1948.
1948. év hatályos jogszabályai. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1949.
- Magyar Közlöny, Rendeleték Tára, 1945–1949.
- Magyar Közlöny, Hivatalos Lap, 1945–1949.
- Magyar Törvénytár. 1943–1945. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n.
- Magyar Törvénytár. 1946. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n.
- Magyar Törvénytár. 1947. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n.
- Magyar Törvénytár. 1948. évi törvénycikkek. Franklin Társulat Kiadása, Budapest, é. n.
- Törvények és Rendeleték Hivatalos Gyűjteménye 1949. I. kötet. Törvények és törvényerejű rendeletek. A Minisztertanács Elnökének Hivatala, Budapest, 1950.
- Törvények és Rendeleték Hivatalos Gyűjteménye 1949. II. kötet. Minisztertanácsi és miniszteri rendletek. A Minisztertanács Elnökének Hivatala, Budapest, 1950.

## Újságok, folyóiratok

Demokrácia  
Független Magyarország  
Haladás  
Igazság  
Jogászegyleti Szemle  
Jogtudományi Közlöny  
Kis Újság  
Levéltári Közlemények  
Levéltári Szemle  
Magyar Nemzet  
Néplap  
Népszava  
Szabad Nép  
Szabad Szó  
Századok  
Szocializmus  
Társadalmi Szemle  
Történelmi Szemle  
Új Ember  
Új Élet  
Világ  
Világosság

## BIBLIOGRÁFIA

### Válogatott irodalom (Forráskiadványok, visszaemlékezések, feldolgozások)

- Ádám Antal: Az alapjogok, különösen a szabadságjogok alkotmányi szabályozásának fejlődési irányairól. In: *Dolgozatok az állam és jogtudomány köréből*, 18. Budapest, 1987.
- Ádám Antal: Az alkotmányi értékekről. *Magyar Jog*, 1997. 3. sz.
- Ádám Antal: *Az állampolgári alapjogok és kötelezettségek alkotmányjogi szabályozása*. MTA. Budapest, 1996.
- Balogh Sándor (szerk.): *Földet, köztársaságot, állami iskolát! Viták a magyar parlamentben 1994–1948*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.
- Balogh Sándor (szerk.): *Magyarország a XX. században*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Balogh Sándor (szerk.): *Nehéz esztendőkről krónikája 1949–1953*. Dokumentumok. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Balogh Sándor: *Parlament és pártarcok Magyarországon 1945–1947*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975.
- Balogh Sándor – Föglein Gizella: *Magyarország története 1918–1975. Szöveggyűjtemény*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.
- Balogh Sándor – Izsák Lajos: *Pártok és pártprogramok Magyarországon 1944–1948*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
- Baráth Magdolna: Interpellációk. In: Hubai László – Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. 200–224. p.
- Beér János: A felszabadulástól az alkotmányig. *Állam és Igazgatás*, 1959. 5. sz.
- Beér János – Csizmadia Andor: *Történelmünk a jogalkotás tükrében*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1966.
- Beér János – Kovács István – Szamel Lajos: *Magyar államjog*. Budapest, 1951.
- Benda Kálmán (főszerk.): *Magyarország történeti kronológiája*. IV. kötet. 1944–1970. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- Berényi Sándor: *A magyar népi demokratikus állam közigazgatása 1944–1945*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Második kötet. 1945–1949. Válogatta és az utószót írta: Huszár Tibor. Szerkesztette: Vida István. Magvető Kiadó, Budapest, 1968.
- Bihari Mihály: *Magyar politika, 1945–1995*. Korona Kiadó, Budapest, 1996.
- Bihari Ottó: *Államjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.

- Boreczky Beatrix (főszerk.): *A magyar állam szervei 1944–1950*. I–II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Boreczky Beatrix (főszerk.): *A magyar állam szervei 1950–1970*. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1993.
- Bölöny József (Hubai László kieg.): *Magyarország kormányai 1848–1992*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- Constitutions of Nations*. Volume III. *Portugal to Yugoslavia*. By Amos J. Peaslee. Copyright 1950 by Amos J. Peaslee. The Rumford Press Concord, N.H.
- Csizmadia Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.
- Csizmadia Andor: Alkotmányfejlődés a felszabadulást követő években (1944–1949). In: *Jogtörténeti tanulmányok*. III. kötet. Szerkesztette: Csizmadia Andor. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- Csizmadia Andor: Az 1946. évi I. törvény alkotmányjogi jelentősége. *Állam és Igazgatás*, 1976. 1. sz.
- Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam és jogtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
- Dezső Márta – Bragyova András: *A köztársasági elnök a parlamentáris rendszerben*. MTA Államtudományi Kutatások Programirodája, Budapest, 1999.
- Dobszay Tamás – Estók János – Salamon Konrád – Szerencsés Károly – Tombor László: *Tisztelt Ház! A magyar országgyűlések története 1848–1998*. Puskás Tivadar Távközlési Technikum, Budapest, 1998.
- Dús Ágnes (szerk.): *Magyarország miniszterelnökei, 1948–1990*. Cégér Kiadó, Budapest, 1993.
- Eörsi Gyula: A magyar jog fejlődésének elvi kérdései népi demokráciánk első 10 évében. *Jogtudományi Közöny*, 1955. 6. sz.
- Faragó Béla: Az alkotmányteremtés nehézségei. *Medvetánc*, 1987. 3–4. sz.
- Feitl István: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés létrejötte és jogalkotása. In: Hubai László – Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. 7–43. p.
- Feitl István (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945*. (Tanulmányok.) Politikátörténeti Alapítvány, Budapest, 1995.
- Földes György – Hubai László (szerk.): *Parlament választások Magyarországon 1920–1998*. (Tanulmányok.) Napvilág Kiadó, Budapest, 1999.
- Földesi Margit: Házaszabályok és összeférhetetlenség. In: Hubai László – Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. 143–172. p.
- Gáspár Ferenc (szerk.): *Források Budapest múltjából*. IV. kötet. *Források Budapest történetéhez 1945–1950*. Budapest Főváros Levéltárának kiadványa, 1973.



Gergely Ernő: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága. In: *Jogtörténeti tanulmányok*. III. kötet. Szerkesztette: Csizmadia Andor. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Gergely Jenő: *A politikai katolicizmus Magyarországon 1890–1950*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.

Gergely Jenő: *Katolikus egyház – magyar társadalom 1890–1986*. Budapest, 1989.

Gergely Jenő – Izsák Lajos: *A Mindszenty-per. (Dokumentumkötet.)* Reform Rt., Budapest, 1989.

Gergely Jenő – Izsák Lajos: *A huszadik század története. Magyar Századok*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2000.

Haas György: *Diktatúrák árnyékában. Tildy Zoltán élete*. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2001.

Halmi Gábor: Az országgyűlés szerepének módosulása az ügyrendek tükrében. *Mévetánc*, 1987. 2. sz.

Halmosy Dénes (szerk.): *Nemzetközi szerződések 1918–1945*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.

Halmosy Dénes (szerk.): *Nemzetközi szerződések 1945–1982*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Horváth Barna: *Joguralom és parancsuralom*. Stephaneum, Budapest, 1936.

Hubai László: A parlament politikai és társadalmi összetétele. In: Hubai László – Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. 225–251. p.

Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza, 1920–1998*. I–III. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001.

Hubai László – Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949. Tanulmányok*. Gulliver Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1991.

Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1946–1950*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1987.

Izsák Lajos (főszerk.): *A magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

Izsák Lajos: *A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944–1949*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983.

Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956*. Pannónia Könyvek, Pécs, 1994.

Izsák Lajos: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990*. Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1998.

Kardos Gábor: Az emberi jogok kora? *Jogtudományi Közöny*, 1994. 7–8. sz.

Károlyi Mihály válogatott írásai 1920–1946. II. kötet. Válogatta és sajtó alá rendezte: Kiss Szilvia. Gondolat Kiadó, Budapest, 1964.

Károlyi Mihály: *Hit, illúziók nélkül*. Magvető Kiadó, Budapest, 1997.

Katonáné Soltész Márta (szerk.): *Emberi jogok hazánkban. Tanulmányok*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet – Kutató Csoport, Budapest, 1988.

Kerekes Zsuzsa: Az országgyűlés szerepének megváltozása a fordulat éve után. *Egyetemi Szemle*, 1986. 1. sz.

Kiss László: *Jogállam és jogalkotás*. Doktori értekezés. Pécs, 1991.

Kollega Tarsoly István (szerk.): *Magyarország a XX. Században*. I–III. kötet. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–1998.

Korom Mihály: *Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet (1944–1945)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.

Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Katalizátor Iroda, Budapest, 1990.

Kovács István: A magyar közjogtól a szocialista alkotmányig. *Magyar Jog*, 1985. 3–4. sz.

Kovács István – Szabó Imre (összeáll.): *Az emberi jogok dokumentumokban*. Második kiadás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Kovács Kálmán: A jogalkotás és jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon a felszabadulástól az alkotmányig 1945–1949. In: *A magyar állam és jog fejlődése. Válogatott tanulmányok*. (szerk.: Kovács Kálmán.) ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam és Jogtörténeti Tanszék, Budapest, 1981.

Kovács Kálmán: A jogalkotás kezdetei a felszabadult Magyarországon (1944–1946). *Jogtörténeti Szemle*, 1987. 2. sz.

Kovács Kálmán: A népi demokratikus állam alapjainak lerakása. *Állam és Igazgatás*, 1985. 1. sz.

Kovács Kálmán: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásának történelmi jelentősége. In: *A magyar állam és jog fejlődése. Válogatott tanulmányok*. (szerk.: Kovács Kálmán.) ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam és Jogtörténeti Tanszék, Budapest, 1981.

Kukorelli István: *Az alkotmányozás évtizede*. Budapest, 1995.

Kukorelli István (szerk.): *Alkotmánytan*. Ötödik, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Kukorelli István – Schmidt Péter: *Az alkotmányosság alapjai*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1989.

Kulcsár Kálmán: *A jogfejlődés sajátosságai: A jog, mint eszköz*. Budapest, 1983.

L. Gál Éva: A köztársaság megteremtése Magyarországon (1946). *Századok*, 1956. 1–2. sz.

Martonyi János: *A közigazgatási bíráskodás bevezetése, szervezete és hatalma Magyarországon (1867–1949)*. JATE ACTA, XX. 2. sz. Szeged, 1972.

Máthé Gábor: A magyar jogfejlődés jellemző vonásai (1944–1949). *Jogtörténeti Szemle*, 1986. 1. sz.

Máthé Gábor: Felhatalmazás és rendeleti kormányzás 1944–1949. In: *A jogalkotás és jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon. 19–20. század*. Jogtör-

- téneti értekezések 15. Szerk.: Kovács Kálmán. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogi történeti Tanszék, Budapest, 1986.
- Mezey Barna (szerk.): *A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény.* Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- Mezey Barna (szerk.): *Hatalommegosztás és jogállamiság.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- Mezey Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet.* 3., átdolgozott, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet.* Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- Mezey Barna: A köztársasági elnök a magyar jogtörténetben. In: *A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon.* (szerk.: Pölöskei Ferenc) ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 1990.
- Mindszenty József: *Emlékirataim.* Negyedik kiadás. Szent István Társulat, Budapest, 1989.
- Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949. *Hadtörténelmi Közlemények,* 1986. 1. sz.
- Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött.* I–II. kötet. Európa – História, Budapest, 1990.
- Nagy Kázmér: Házi őrizetben. Az utolsó interjú Tildy Zoltánnal. *Magyarország,* 1990. március 9.
- Nagy Lajos (szerk.): *Állam és jogtudományi bibliográfia.* Budapest, 1957.
- Nagy Tóthótm: *Jezsuiták és szabadkőművesek.* Buenos Aires, 1963. (Magyarországon: Universum Kiadó, Szeged, 1990.)
- Nagy Vince: *Októbertől októberig.* Európa – História, Budapest, 1991.
- Orbán Sándor: *Egyház és állam 1945–1950.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962.
- Paál Jób – Radó Antal (szerk.): *A debreceni feltámadás.* Budapest, 1947.
- Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949.* Politikátörténeti füzetek XVII. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.
- Palasik Mária: A köztársaság kikiáltása és büntetőjogi védelme. *Magyarország,* 1946. *Valóság,* 1996. 9. sz.
- Palasik Mária: Tildy Zoltán eltávolítása a hatalomból. *Társadalmi Szemle,* 1996. 8–9. sz.
- Pandula Attila: A magyar falerisztikáról. *Levéltári Szemle,* 1989. 1. sz.
- Pölöskei Ferenc (szerk.): *A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon.* (Tanulmányok.) ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 1990.
- Pölöskei Ferenc: *A köztársasági eszme története Magyarországon.* Cégér Kiadó, Budapest, 1994.
- Pölöskei Ferenc: *A magyar parlamentarizmus a századfordulón.* História, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2001.

- Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos (szerk.): *20. századi magyar történelem 1900–1994.* Második, bővített kiadás. Korona Kiadó, Budapest, 1997.
- Pölöskei Ferenc – Ránki György (szerk.): *A magyarországi polgári államrendszerek. Tanulmánykötet.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
- Rácz Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra.* A Ráday Gyűjtemény tanulmányai, 6. Budapest, 1995.
- Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések, 1940–1956.* I–II. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- Ruszoly József: „Magyarország köztársaság”. Az államfői jogok 1944–1945-ben és az 1946. I. tc. létrejötte. I., II. rész. *Állam és Igazgatás,* 1986. 2.; 1986. 3. sz.
- Ruszoly József: A „Magyarország államformájáról” szóló 1946. I. tc. előzményei és létrejötte. *Jogtörténeti Szemle,* 1993. 2. sz.
- Ruszoly József: Az alkotmányozás történetisége. *Állam és Igazgatás,* 1989. 6. sz.
- Salamon Konrád: *Magyar történelem 1914–1990.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.
- Samu Mihály: *Alkotmányozás, alkotmány, alkotmányosság.* Korona Kiadó, Budapest, 1997.
- Samu Mihály: *Állam- és jogelmélet.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
- Samu Mihály: *Államelmélet.* Püski Kiadó, Budapest, 1992.
- Sári János: A köztársasági elnök alkotmányjogi státusa. *Magyar Közigazgatás,* 1990. 7. sz.
- Schmidt Péter: Köztársasági elnök a mai Magyarországon. In: *A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon.* Szerk.: Pölöskei Ferenc. ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 1990.
- Schmidt Péter: Az állampolgári (emberi) jogok történeti alakváltozásai. In: *A jogalkotás és jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon. 19–20. század.* Jogtörténeti értekezések 15. Szerk.: Kovács Kálmán. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jogi történeti Tanszék, Budapest, 1986.
- Schmidt Péter: Magyarország – köztársaság. *Állam és Igazgatás,* 1966. 2. sz.
- Schmidt Péter: Negyven és alkotmányfejlődéséhez. *Állam és Igazgatás,* 1989. 4. sz.
- Sipta István: *A magyar bírósági rendszer története.* Multiplex Media – Debrecen University Press, Debrecen, 1997.
- Szerencsés Károly: *Tizenhárom életrajz. (Tildy Zoltán).* Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
- Szigeti Péter – Takács Péter: *A jogállamiság jogelmélete.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.
- Szűcs László (szerk.): *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei. 1944. december 23.–1945. november 15.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997.

- Szűcs László (szerk.): *Dinnyés Lajos első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei. 1947. július 2.–szeptember 19.* Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2000.
- Takács Péter (szerk.): *Joguralom és jogállam antológia a Rule of Law és a Rechtsstaat irodalmának köréből.* ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1995.
- Tombor László: A mentelmi jog és alkalmazása. In: Hubai László – Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949.* 173–199. p.
- Vastagh Pál: Harminc éves a köztársasági törvény. *Jogtudományi Közlöny*, 1976. 3. sz.
- Vida István (főszerk.): *A Nemzetgyűlés almanachja 1945–1947.* Jelenkutató Alapítvány. A Magyar Országgyűlés kiadása, Budapest, 1999.
- Vida István (összeáll.): Dokumentumok az államforma kérdésének 1946. évi rendezéséhez. *Jogtudományi Közlöny*, 1982. 12. sz.
- Vida István: A „demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről” szóló törvényjavaslat megszületése és parlamenti vitája. *Történelmi Szemle*, 1965. 2–3. sz.
- Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
- Vida István: Tildy Zoltán. In: *Politikuspályák.* Szerk.: Sánta Ilona. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Vida István: Törvénytervezetek az államforma 1946. évi rendezéséről. *Jogtudományi Közlöny*, 1982. 12. sz.
- Vida István – Kiss József – Somlyai Magda (szerk.): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja 1944–1945.* Jelenkutató Alapítvány. A Magyar Országgyűlés kiadása, Budapest, 1994.
- Vígh Károly: *Tildy Zoltán életútja.* Tevan Kiadó. Békéscsaba, 1991.
- Z. Nagy Ferenc: *Ahogy én láttam...* Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1965.

## Szerző témában megjelent publikációi

- Köztársasági elnöki jogkör (1946). In: *A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon.* Szerkesztette: Pölöskei Ferenc. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 1990. 59–82. p.
- Plakátvihar, 1946. *Ring*, 1990. január 31. (2. évf.) 5. sz. 30–31. p.
- Reprezentáció vagy főhatalom? Köztársasági elnöki jogkör, anno 1946. *Magyar Napló*, 1990. március 1. (2. évf.) 9. sz. 10. p.
- „Természetes és elidegeníthetetlen jogok”. Az 1946. évi köztársasági törvény. *Magyar Nemzet*, 1990. június 25. (53. évf.) 147. sz. 8. p.
- Államfői jogkör I. Szociáldemokrata tervek. *Magyarország*, 1990. július 27. (27. évf.) 30. sz. 25. p.
- Államfői jogkör II. Kommunisták tervei. *Magyarország*, 1990. augusztus 3. (27. évf.) 31. sz. 25. p.
- Államfői jogkör III. A kisgazdák tervei. *Magyarország*, 1990. augusztus 10. (27. évf.) 32. sz. 24–25. p.
- A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem, anno 1946. *Ring*, 1990. augusztus 15. (2. évf.) 33. sz. 7. p.
- A parlamentarizmus „parlamentáris” korlátai Magyarországon (1944–1949). *Hittel*, 1990. augusztus 22. (3. évf.) 17. sz. 20–21. p.
- A Nemzeti Főtanács létrejötte és működése Magyarországon (1945–1946). *Hittel*, 1990. december 12. (3. évf.) 25. sz. 22–24. p.
- Az államfői jogkör és gyakorlása. In: *A magyar parlament 1944–1949. Tanulmányok.* Szerkesztette és a függelékét összeállította: Hubai László, Tombor László. Gulliver Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1991. 44–81. p.
- Állami főhatalom Magyarországon a második világháború után (1944–1949). *Levéltári Szemle*, 1991. (41. évf.) 2. sz. 13–18. p.
- A Magyar Köztársaság állami címere (1946–1949). *Levéltári Közlemények*, 1991. (62. évf.) 1–2. sz. 1–8. p.
- Viták az állami főhatalomról – 1946. *Múltunk*, 1992. (37. évf.) 1. sz. 23–45. p.
- Az államfői jogkör ideiglenes szabályozása és gyakorlása Magyarországon (1944–1946). *Jogtörténeti Szemle*, 5. 1992. 2. sz. 3–15. p.
- Államfő és hadsereg a köztársasági Magyarországon (1946–1949). *Új Honvédségi Szemle*, 1992. (46. évf.) 4. sz. 51–58. p.)

- Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944–1949. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 204 p.
- Az államfő intézménye Magyarországon a második világháború után. Történelemtanári Füzetek V. Budapest, 1994. 31 p.
- Királyság, vagy köztársaság? Államforma és állami főhatalom Magyarországon 1944–1949. *Iskolakultúra*, 1994. (4. évf.) 6. sz. 36–47. p.
- Beliznai Kinga – Föglein Gizella – Horváth Attila – Mezey Barna – Révész T. Mihály: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerkesztette: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1995. 406 p.
- Az államfő intézménye és az Ideiglenes Nemzetgyűlés. In: *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945*. Szerkesztette: Feitl István. Politikátörténeti Alapítvány, Budapest, 1995. 137–151. p.
- A kormányzótól a köztársasági elnökhöz. *Élet és Tudomány*, 1995. július 21. (50. évf.) 29. sz. 909–911. p.
- Egy év – tizenkét elnök. Államfödömping a király nélküli királyságban. – Kollektíven gyakorolták a jogokat. Interjú Föglein Gizellával. Riporter: Horváth Ildikó. *Népszava*, 1995. június 17. (123. évf.) 140. sz. 4. p.
- Beliznai Kinga – Föglein Gizella – Horváth Attila – Máthé Gábor – Mezey Barna – Révész T. Mihály: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerkesztette: Mezey Barna. 2., átdolgozott, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 433 p.
- Az 1946. évi köztársaság a magyar történelemben. In: *Emlékiülés a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény cikk kihirdetésének 50. évfordulója alkalmából*. Szerkesztette: Baranyó György. Budapest, 1996. 8–13. p.
- Köztársaság születik. Ötven éve történt... *Élet és Tudomány*, 1996. január 26. (51. évf.) 4. sz. 102–103. p.
- Köztársaság született. Ötven éve történt... *Élet és Tudomány*, 1996. február 9. (51. évf.) 6. sz. 175–176. p.
- Beliznai Kinga – Föglein Gizella – Horváth Attila – Máthé Gábor – Mezey Barna – Révész T. Mihály: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerkesztette: Mezey Barna. 2., átdolgozott, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 433 p.
- A magyar állam- és jogtörténet forrásai. Szöveggyűjtemény*. A fejezeteket összeállította: Bódiné Beliznai Kinga, Béli Gábor, Föglein Gizella, Horváth Attila, Máthé Gábor, Mezey Barna, Pomogyi László, Tóth Béla. Szerkesztette: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 732 p.
- Törvénytervezet – torzóban. Bölöny József 1945. évi alkotmányjavaslata. In: *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Szerkesztette: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 311–334. p.
- A politikai átalakulás a 'természetes és elidegeníthetetlen jogok' tükrében 1946–1949. In: *A fordulat évei 1947–1949. Politika, képzőművészet, építészet*. Szerkesztette: Standeisky Éva, Kozák Gyula, Pataki Gábor, Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 1998. 135–145. p.

- Sulyok Dezső és az államforma kérdése 1945–1946. In: *Tudományos konferencia Sulyok Dezső egykori pápai polgármester, nemzetgyűlési képviselő, a Magyar Szabadság Párt megalakítója tiszteletére születése 100. évfordulóján*. Szerkesztette: Hermann István. Pápa, 1998. 27–36. p.
- A nemzetgyűlés bizottságai. (Táblázatok). In: *A Nemzetgyűlés almanachja 1945–1947*. Főszerkesztő: Vida István. Jelenkutató Alapítvány. A Magyar Országgyűlés kiadása, Budapest, 1999. 803–834. p.
- Bódiné Beliznai Kinga – Föglein Gizella – Horváth Attila – Máthé Gábor – Mezey Barna – Révész T. Mihály – Völgyesi Levente: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerkesztette: Mezey Barna. 3., átdolgozott, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 445 p.
- Bódiné Beliznai Kinga, Föglein Gizella, Horváth Attila, Mezey Barna, Révész T. Mihály, Tala Péterné: *A magyar országgyűlés története – History of the Hungarian Parliament – Geschichte des ungarischen Parlaments*. Szerkesztette: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 236 p.
- A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény*. A fejezeteket összeállították: Béli Gábor, Bódiné Beliznai Kinga, Föglein Gizella, Horváth Attila, Máthé Gábor, Mezey Barna, Pomogyi László, Tóth Béla. Szerkesztette: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 827 p.
- Bódiné Beliznai Kinga – Föglein Gizella – Horváth Attila – Máthé Gábor – Mezey Barna – Révész T. Mihály – Völgyesi Levente: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerkesztette: Mezey Barna. 3., átdolgozott, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 445 p.
- A nemzetgyűlési bizottságok rendszere Magyarországon (1945–1947). In: *A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére*. Főszerkesztő: Gergely Jenő. Szerkesztők: Csapó Csaba, Dobszay Tamás, Zeidler Miklós. ELTE BTK, Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, Budapest, 2000. 149–158. p.

## NÉVMUTATÓ

Adams, L. V. 172  
 Adorján József 137, 142  
 Antall József 45  
 Apor Gábor, báró 62  
 Apró Antal 189  
 Asztalos László 80, 239  
 Auer Pál 49, 50, 78, 98  
 Ádám Antal 238  
  
 Bálint Sándor 115, 154  
 Balla Antal 45  
 Balogh István 13, 15, 18, 40, 41, 48,  
 73, 126, 169, 187, 189  
 Balogh Sándor 45, 56, 70, 73, 100,  
 109, 110, 129, 141, 149, 172,  
 173, 187, 238  
 Bán Antal 45, 129, 169, 188, 189  
 Bánáss László 13, 41.  
 Barankovics István 188, 189  
 Baranyó György 246  
 Bárányos Károly 45, 169, 188  
 Baráth Endre 137  
 Baráth Magdolna 238  
 Barcs Sándor 108, 189  
 Bartha Albert 125, 173, 175  
 Bechtler Péter 49, 152, 179  
 Beér János 75, 238  
 Béki Ernő 42  
 Béli Gábor 246, 247  
 Beliznai Kinga, Bódiné 246, 247  
 Bencze Imre 49, 99, 105, 107, 157,  
 158

Benda Kálmán 155, 238  
 Berényi Sándor 184, 238  
 Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem 113  
 Bibó István 29, 36, 37, 87, 238  
 Bihari Mihály 238  
 Bihari Ottó 238  
 Bocskai István 113  
 Bognár József 108, 152, 162, 163,  
 189  
 Boreczky Beatrix 239  
 Böhm Vilmos 97, 98  
 Bölöni György 48, 98, 187  
 Bölöny József 29, 34, 38, 87, 155,  
 193, 239, 246  
 Bragyova András 239  
 Buchinger Manó 83, 91  
  
 Curtis, F. S. 172  
 Czéh József 189  
 Cyrankiewicz, Jozef 171  
 Csapó Csaba 247  
 Csizmadia Andor 14, 80, 125, 238,  
 239  
 Csorba János 68, 134, 135  
 Csornoky Viktor 161, 162  
  
 Darvas József 58, 110, 114, 188, 189  
 Dénes István 149, 159  
 Dessewffy Gyula 49, 128, 137  
 Dezső Márta 239  
 Dinnyés Lajos 164, 173, 244  
 Djilas, Milovan 171

Dobi István 42, 45, 48, 65, 71, 108,  
 164, 169, 187, 189  
 Dobszay Tamás 239, 247  
 Dolansky, Jaromir 171  
 Dögei Imre 189  
 Drózdly Győző 117, 120, 122, 138,  
 149  
 Duris, Julius 171  
 Dús Ágnes 239  
  
 Eckhardt Sándor 110, 115, 116, 125,  
 188, 189  
 Egged István 128  
 Eőrsi Gyula 239  
 Erdei Ferenc 11, 13, 17, 25, 28, 35,  
 39, 41, 49, 147, 189  
 Erdei Ferencné 170  
 Erdei Mihály 188, 189  
 Erőss János 49, 78, 97, 110, 112, 137,  
 146  
 Estók János 239  
 Eszterhás György 188, 189  
  
 Faragho Gábor 9, 11, 16, 17, 129  
 Faragó Béla 239  
 Faragó László 42, 48, 49, 50, 51, 52,  
 83, 87, 91, 97, 99, 117, 121, 128,  
 145, 147, 155, 187  
 Farkas Ferenc, B. 42, 48, 137, 169,  
 187  
 Farkas György 64  
 Farkas Mihály 29, 41, 42, 48, 129,  
 187, 189  
 Farkas Vladimir 172  
 Feitl István 239, 246  
 Feri Sándor 29  
 Fierlinger, Zdenek 171  
 Fillér László 68, 92, 149  
 Filó Sámuel 188, 189  
 Főglein Gizella 15, 20, 29, 42, 52, 75,  
 78, 82, 97, 129, 131, 135, 138,

141, 168, 172, 174, 185, 238, 245,  
 246, 247  
 Földes György 239  
 Földesi Margit 239  
 Franco, Bohamonde, Francisco 38  
 Futó Dezső 140, 148  
 Futó József 123  
  
 Gaál Gaszton 108  
 Gábor József 11, 129  
 Gajzágó László 69  
 Gál Éva, L. 125, 241  
 Gáspár Ferenc 58, 239  
 Gergely Ernő 14, 40, 240  
 Gergely Jenő 62, 240, 243, 247  
 Gerő Ernő 9, 13, 18, 21, 22, 23, 27,  
 28, 40, 41, 42, 45, 48, 129, 169,  
 187, 189  
 Gerő Ernőné 170  
 Glatz Ferenc 155  
 Gomulka, Wladislaw 171  
 Gordon Ferenc 45  
 Gróh József 116, 121  
 Gulácsy György 29, 148, 169  
 Gyöngyösi János 11, 13, 18, 41, 45,  
 48, 137, 169, 187, 189  
  
 Haas György 240  
 Habsburg Ottó 60  
 Hajdú Németh Lajos 64  
 Halmai Gábor 240  
 Halmosy Dénes 82, 240  
 Halter Béla 68, 149  
 Hám Tibor 158  
 Hamberg, Harald 172  
 Harrer Ferenc 189  
 Harustyák József 189  
 Hébelt Ede 83  
 Hegyesi János 117, 119  
 Hegyemei Kiss Pál 37, 38, 149, 160  
 Hermann István 247

Hindenburg, Paul 37  
Hitler, Adolf 37, 38, 102  
Horthy Miklós 9, 32, 80, 95  
*Horváth Attila* 246, 247  
Horváth Barna 29, 59, 60, 240  
*Horváth Ildikó* 246  
Horváth Márton 152, 189  
*Hubai László* 129, 155, 237, 239,  
240, 244, 245  
*Huszár Tibor* 36, 237

Idrányi Zoltán 174  
Illyés Gyula 126, 240  
Ionescu, Constantin 171  
Iván István 168  
*Izsák Lajos* 62, 63, 115, 161, 188,  
238, 240, 243

Jaczkó Pál 148  
Jékely László 49, 137, 169, 178  
Joanovich Emil 29  
Jóború Magda 189  
József, II. osztrák császár 116  
Juhász Nagy Sándor 9, 12, 13, 14, 19,  
28, 39, 41, 42, 50  
Justus Pál 48, 187

Kádár János 42, 48, 170, 187, 189  
Kádár Miklós 75  
Kállai Gyula 49  
*Kardos Gábor* 240  
Károly, IV., magyar király 119  
Károlyi Mihály 7, 8, 90, 91, 92, 97,  
98, 99, 166, 170, 172, 240, 241  
Kárpáti Antal 159  
*Katonáné Soltész Márta* 241  
Kende Zsigmond 59  
*Kerekes Zsuzsa* 241  
Keresztury Dezső 45  
Kéthly Anna 42, 48, 83, 110, 114,  
147, 187, 189

Kisházi Ödön 42, 48, 117, 119, 187,  
189  
Kiss Ferenc 149  
*Kiss József* 244  
Dr. Kiss István 65  
Kiss Károly 42, 158, 189  
*Kiss László* 241  
Kiss Roland 49, 102, 106, 107, 181,  
182  
*Kiss Szilvia* 98, 240  
Kocsis László (Demői) 108  
Kodály Zoltán 130  
Kojcsa Ilona 172  
*Kollega Tarsoly István* 241  
Kondor Imre 49, 147  
Korzycki, Antony 171  
*Korom Mihály* 9, 241  
Kossa István 42, 48, 124, 187, 189  
Kossuth Lajos 7, 38, 87, 93, 113, 119  
Kovács Béla 42, 45, 48, 78, 108, 169,  
186, 187  
Kovács György 174  
Kovács Imre 29, 42, 48, 95, 96, 126,  
187, 241  
Kovács István (FKGP) 49  
*Kovács István* 82, 238, 241  
Kovács István 170  
Kovács István (MDP) 189  
Kovács János 13, 41  
*Kovács Kálmán* 15, 80, 239, 241,  
242  
Kovács László 149  
Kozák Gyula 247  
*Kukorelli István* 241  
*Kulcsár Kálmán* 241  
Kun Béla (Szentpéteri) 12

Laval, Pierre 153  
Ledniczky Lajos 149  
Lévay Zoltán 149  
Losonczy Géza 128

Major Ákos 169  
Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics  
171  
Mária Terézia 116  
Marosán György 170, 189  
*Martonyi János* 241  
*Máthé Gábor* 241, 246, 247  
*Mezey Barna* 29, 242, 246, 247  
Mihályfi Ernő 108, 169  
Miklós Béla (Dálnoki) 9, 11, 13, 17,  
21, 23, 25, 28, 38, 41, 42, 46, 47,  
243  
Mindszenty József 60, 61, 62, 63, 79,  
91, 126, 127, 242  
Molnár Erik 11, 45, 169  
*Molnár József* 168, 172, 242  
Molnár Kálmán 13, 15, 29, 41, 98  
Mónus Illésné özv. 170, 189  
Moór Gyula 48, 69, 87, 88, 184, 187  
Mussolini, Benito 102

Nagy Dániel 189  
*Nagy Ferenc* 12, 242  
Nagy Ferenc 8, 42, 47, 48, 49, 52, 55,  
70, 71, 72, 73, 74, 78, 90, 91, 94,  
95, 102, 108, 109, 125, 129, 134,  
137, 147, 149, 164, 165, 166, 169,  
182, 183, 187, 188  
Nagy Ferenc, Z. 95, 108, 125, 244  
Nagy Imre 9, 11, 13, 16, 41, 45, 138,  
155, 169, 188  
Nagy István 170  
*Nagy Kázmér* 161, 242  
*Nagy Lajos* 242  
Nagy Töhötöm 60, 61, 62, 63, 64,  
242  
Nagy Vince 49, 52, 68, 72, 92, 98,  
149, 242  
Nagy Zoltán 13, 41  
Nagyiván János 68, 149  
Nánási László 153, 189

Nejedly, Zdenek 172  
Nemes József 9  
Németh István 13, 41  
Némethy Jenő 68, 72, 117, 119, 120,  
121, 149  
Nosek, Václav 171  
Nyirjessy Sándor 148

Oberschall Ilma 88  
Olt Károly 189  
Oltványi Imre 48, 108, 129, 187, 188  
Orbán László 49, 143, 145, 147, 151,  
156, 158, 188, 189  
*Orbán Sándor* 62, 242  
Ortutay Gyula 108, 169, 189

Óry István 13, 41  
Órley Zoltán 13, 41

*Paál Jób* 9, 242  
*Palasik Mária* 242  
Pallavicini György, őrgróf 61  
Pálffy György 170  
*Pandula Attila* 169, 242  
Parragi György 117, 118, 122, 189  
Pászthory István 149  
*Pataki Gábor* 247  
Patonay Elek 148  
Peaslec Amos J. 76, 239  
Pécsi József 188, 189  
Petőfi Sándor 119  
Péter Gábor 172  
Peyer Károly 188, 189  
Pfeiffer Zoltán 43, 49, 50, 78, 87, 88,  
102, 104, 146, 147, 157, 186, 188,  
189  
Pintér János 42  
Pius, XII., pápa 62, 79  
*Pomogyi László* 246, 247  
Pongrácz Aladár 188, 189  
Pozygay Gyula 13, 41

*Pölöskei Ferenc* 131, 242, 243, 245, 247  
*Prieszol József* 125, 189  
*Puskin, Georgij Makszimovics* 129  
  
*Quisling, Vidkun* 153  
  
*Rácz Erzsébet* 243  
*Rácz Lajos* 48, 71, 125, 187, 188  
*Radó Antal* 9, 242  
*Rainer M. János* 247  
*Rajk László* 42, 48, 49, 55, 110, 113, 114, 118, 145, 146, 147, 155, 169, 187, 189.  
*Rajk Lászlóné* 170  
*Rákóczi Ferenc, II.* 113, 119  
*Rákosi Mátyás* 9, 26, 42, 44, 45, 48, 75, 89, 92, 96, 98, 100, 101, 102, 130, 137, 139, 147, 148, 149, 161, 162, 169, 170, 187, 189, 243  
*Rákosi Mátyásné* 170  
*Rákosi Sándor* 57  
*Ránki György* 242  
*Ratkó Anna* 189  
*Ravaszh László* 95  
*Reicher Endre* 150  
*Reisinger Ferenc* 158  
*Révai József* 13, 19, 22, 23, 27, 41, 42, 44, 48, 49, 50, 57, 58, 89, 90, 91, 101, 102, 103, 106, 107, 112, 117, 121, 122, 123, 138, 187, 189  
*Révész Imre* 9, 13, 19, 41  
*Révész László* 49  
*Révész T. Mihály* 246, 247  
*Ries István* 29, 39, 45, 50, 83, 87, 100, 106, 129, 134, 138, 141, 142, 146, 147, 169, 188, 189  
*Roalston, T.* 172  
*Romsics Ignác* 243  
*Rónai Sándor* 45, 129, 169, 188, 189  
*Ruszoly József* 16, 25, 38, 40, 44, 69, 92, 243

*Salamon Konrád* 239, 243  
*Samu Mihály* 243  
*Sánta Ilona* 243  
*Sántha Kálmán* 12, 21, 41, 42, 50  
*Sári János* 243  
*Schimmer István* 13, 41  
*Schmidt Péter* 125, 241, 243  
*Sebestyén Pál* 29, 36  
*Sefcik, Ján* 171  
*Slachta Margit* 63, 115, 166, 119, 154, 179  
*Slansky, Rudolf* 171  
*Sólyom László* 170  
*Sommer, S. L.* 172  
*Somlyai Magda* 244  
*Standeisky Éva* 247  
*Stipta István* 243  
*Stühmerné Oberschall Ilma* 149  
*Sulyok Dezső* 42, 48, 64, 67, 68, 72, 73, 78, 82, 87, 97, 102, 105, 108, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 123, 124, 142, 144, 147, 148, 149, 157, 186, 187, 188, 247  
*Supka Géza* 59  
*Svoboda, Ludvik* 171  
  
*Szabó Árpád* 48, 187, 189  
*Szabó Bálint* 57  
*Szabó Imre* 82, 87, 117, 118, 241  
*Szabó István, B* 48, 64, 187, 188  
*Szabó Pál* 55, 125  
*Szabó Pál, Sz.* 42  
*Szakács Sándor* 172  
*Szakasits Árpád* 26, 28, 39, 42, 43, 45, 48, 91, 93, 95, 96, 102, 128, 134, 137, 147, 149, 162, 163, 165, 169, 171, 172, 187, 189  
*Szakasits Árpádné* 170  
*Szalai Sándor* 83  
*Szálasi Ferenc* 38  
*Szamel Lajos* 237

*Szávai István* 83  
*Szedder Ferenc* 42, 48, 55, 57, 125, 187  
*Szekfű Gyula* 129, 169  
*Szélig Imre* 188, 189  
*Szent-Györgyi Albert* 42  
*Szentiványi Lajos* 188, 189  
*Szent-Iványi Sándor* 42, 48, 110, 115, 125, 153, 187  
*Szerencsés Károly* 239, 243  
*Szigeti Péter* 243  
*Szilágyi László* 182  
*Sztálin, Joszif Visszarionovics* 116  
*Szula András* 13, 41  
*Szűcs László* 243, 244  
*Szviridov, V. P.* 171  
  
*Takács Ferenc, II.* 42  
*Takács Péter* 243, 244  
*Takó István* 168  
*Taksonyi János* 48, 187, 188  
*Tala Péterné* 247  
*Tamási Áron* 125  
*Teleki Géza, gróf* 9, 11, 25  
*Ternay István* 149  
*Tildy Zoltán* 7, 8, 26, 42, 45, 46, 47, 48, 61, 62, 64, 66, 71, 74, 78, 86, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 102, 103, 105, 108, 109, 112, 125, 126, 130, 137, 149, 161, 163, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 175, 187, 188, 239, 241, 242, 243  
*Tildy Zoltánné* 170  
*Tito, Josip Broz* 171  
*Tolbuchin, F. J.* 171  
*Tombor Jenő* 45, 173  
*Tombor László* 129, 239, 240, 244, 245  
*Tóth Béla* 246, 247  
*Török Pallaghy Attila* 29

*Váczy József* 13, 41  
*Vajda Imre* 48, 189  
*Valentiny Ágoston* 11, 13, 17, 19, 25, 28, 33, 39, 41, 49, 129  
*Vancsa Sándor* 170  
*Varga Béla* 42, 48, 49, 55, 61, 62, 65, 72, 73, 78, 108, 115, 137, 140, 147, 169, 186, 187, 188  
*Vas Zoltán* 169, 189  
*Vas Zoltánné* 170  
*Vásáry István* 9, 11, 13, 17, 22, 25, 41, 48, 68, 73, 78, 129, 136, 137, 149, 159, 186, 187, 189  
*Vásáry József* 149  
*Vastagh Pál* 244  
*Veér Imre* 148, 149  
*Veres Péter* 48, 58, 95, 169, 187, 189  
*Veress Anna* 149  
*Vicián Rezső* 29  
*Vida István* 36, 65, 71, 72, 73, 75, 82, 83, 86, 87, 92, 94, 109, 141, 147, 148, 149, 187, 237, 244, 247  
*Vígh Károly* 244  
*Virágh József* 48, 187, 188  
*Vorosilov, Kliment Jefremovics* 171  
*Völgyesi Levente* 247  
*Vörös János* 9, 11, 16, 25  
*Vörös Vince* 48, 187, 188  
  
*Zalán Kornél* 158  
*Zeidler Miklós* 247  
*Zöldy Miklós* 141  
*Zvolinszkij, I.* 172  
  
*Zsedényi Béla* 12, 13, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 27, 28, 35, 39, 40, 41, 42, 47, 49, 50, 99, 105, 143, 155, 156, 157, 188, 189

## RÖVIDÍTÉSEK

ÁJTK	Állam- és Jogtudományi Kar
Bp.	Budapest
BTK	Bölcsészettudományi Kar
c.	című
cs.	csoport
d.	doboz
DNP	Demokrata Néppárt
E.sz; Eln.sz.	Elnöki számú rendelet
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
é. n.	évszám nélkül
évf.	évfolyam
f.	fond
FKGP	Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt
	Független Kisgazdapárt
FMDP	Független Magyar Demokrata Párt
h.	hasáb
INGY	Ideiglenes Nemzetgyűlés
INK	Ideiglenes Nemzeti Kormány
KB	Központi Bizottság
KNT	Keresztény Női Tábor
KV	Központi Vezetőség
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
M.E.sz.	Miniszterelnöki számú rendelet
MFP	Magyar Függetlenségi Párt
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNFF	Magyar Nemzeti Függetlenségi Front
MOL	Magyar Országos Levéltár
MRP	Magyar Radikális Párt
MSZP	Magyar Szabadság Párt
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
Mt. jkv.	Minisztertanácsi jegyzőkönyvek
MTKTI	Minisztertanács Központi Titkos Irattára

NPP	Nemzeti Parasztpárt
OII	Országgyűlési Iroda Irattára
őe.	őrzési egység
p.	page, oldal
PB	Politikai Bizottság
PDP	Polgári Demokrata Párt
PIL	Politikatörténeti Intézet Levéltára
pkv	pártonkívüli
sz.	szám, számú
SZDP	Szociáldemokrata Párt
szsz	szabad szakszervezetek
tc., tv.	törvénycikk, törvény
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration (= az Egyesült Nemzetek Szervezetének Segélyező és Rehabilitációs Szervezete)



# JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

## Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének kiadványa

Alapította:  
KOVÁCS KÁLMÁN

1. Révész Tamás: A központi állami ellenőrzés szervezetének kialakulása Magyarországon 1867 után, Budapest, 1971
2. Búzás József: Székesfehérvár és Fejér vármegye közigazgatása az 1918/1919. évi polgári demokratikus forradalom idején, Budapest, 1971
3. Máthé Gábor – Révész T. Mihály: Az esti és levelező tagozatú oktatás fejlődése az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, 1945–1970, Budapest, 1972
4. Rác Lajos: A polgári házasság intézményének megvalósulása Magyarországon, Budapest, 1972
5. Búzás József: Veszprém vármegye közigazgatása az 1918/1919. évi polgári demokratikus forradalom első két hónapjában, Budapest, 1973
6. Rechtsgeschichtliche Studien zum Zivilrechts, Studienband, (szerk. és előszó Kovács Kálmán) Budapest, 1974
7. Nagyné Szegvári Katalin: A jogtörténettudomány kutatási eredményei és perspektívái a felszabadulás után, Budapest, 1975
8. Degré Alajos: A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig, Budapest, 1977
9. Révész T. Mihály: A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után, Budapest, 1977
10. A tanács hatalom politikája 1919-ben, Tanulmánykötet (szerk. és előszó Kovács Kálmán) Budapest, 1979
11. Mezey Barna: A Rákóczi-szabadságharc országgyűlései, Budapest, 1981
12. A magyar politikai és jogi gondolkodás történetéből, 18–19. század, Tanulmánykötet (szerk. és előszó Kovács Kálmán) Budapest, 1982
13. Az állami és jogintézmények változásai a XX. század első felében Magyarországon, Tanulmánykötet (szerk. és előszó Kovács Kálmán) Budapest, 1983
14. A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében, Tanulmánykötet (szerk. és előszó Kovács Kálmán) Budapest, 1984
15. A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon 19–20. század, Tanulmánykötet (szerk. és előszó Kovács Kálmán) Budapest, 1986

16. Zu den gegenwärtigen rechtsgeschichtlichen Forschungen, Studienband, Tanulmánykötet (szerk. és előszó Kovács Kálmán – Révész T. Mihály) Budapest, 1987
17. Mezey Barna: A magyar polgári büntetőügy kezdetei, Budapest, 1995
18. Pomogyi László: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon, Budapest, 1995
19. Hatalommegosztás és jogállamiság, Tanulmánykötet (szerk. Mezey Barna) Budapest, 1998.
20. A magyar büntetőügy kutatásának alapjai, Tanulmánykötet, (szerk. Bódiné Beliznai Kinga – Mezey Barna) Budapest, 1997 (2. kiadás Budapest, 2000.)
21. Bódiné Beliznai Kinga–Mezey Barna (szerk.): Strafrechtsgeschichte im 18. und 19. Jahrhundert, Studienband, (Hrsg. Kinga Bódi Beliznai – Barna Mezey) Budapest, 1997.
22. Tanulmányok a magyar büntetőügy történetéből, Tanulmánykötet, (szerk. Bódiné Beliznai Kinga) Budapest, 1998.
23. Gönczi Katalin: Magyarok az amerikai Legfelsőbb Bíróság előtt, Budapest, 2000.
24. Pomogyi László: Szegényügy és közösségi illetőség a polgári Magyarországon, Budapest, 2001.

## Előkészületben

Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes  
A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére  
Eckhart Ferenc emlékkönyv

## RECHTSGESCHICHTLICHE VORTRÄGE

Publikationes des Lehrstuhls für  
Ungarische Rechtsgeschichte  
Eötvös Loránd Universität Budapest

1. Kurt Seelmann: Hegels Versuche einer Legitimation der Strafe in seiner Rechtsphilosophie von 1820, Budapest 1994
2. Wolfgang Sellert: Der Beweis und die Strafzumessung im Inquisition-prozeßrecht, Budapest 1994
3. Wilhelm Brauner: Grundrechtsentwicklung in Österreich, Budapest 1994
4. Barna Mezey: Kerker und Arrest (Anfänge der Freiheitsstrafe in Ungarn), Budapest 1995
5. Reiner Schulze: Die Europäische Rechts- und Verfassungsgerichte – zu den gemeinsamen Grundlagen europäischer Rechtskultur, Budapest 1995
6. Kurt Seelmann: Feuerbachs Lehre vom "psychologischen Zwang" und ihre Entwicklung aus Vertragsmetaphern des 18. Jahrhunderts, Budapest 1996
7. Kinga Beliznai: Gefängniswesen in Ungarn und Siebenbürgen im 16–18. Jahrhundert (Angaben und Quellen zur Geschichte des ungarischen Gefängniswesens), Budapest 1997
8. Michael Köhler: Entwicklungslinien der deutschen Strafrechtsgeschichte, Budapest 1998
9. Attila Horváth: Die privatrechtliche und strafrechtliche Verantwortung in dem mittelalterlichen Ungarn, Budapest 1998
10. Allan F. Tatham: Parliamentary Reform 1832–1911 in England, Budapest 1999

### IN VORBEREITUNG

- Arnd Koch: Schwurgerichte oder Schöffengerichte? C.I.A. Mittermaier und die Laienbeteiligung im Strafverfahren
- Balázs Pálvolgyi: Alternative Freiheitsstrafen in der ungarischen Strafrechtsgeschichte
- Cecília Farkas–Erika Kremniczky: Alternative Freiheitsstrafen und Alternative der Freiheitsstrafen in Ungarn im 20. Jhr.
- Katalin Ligeti: Liberales Strafrechtsdenken in Ungarn im Reformzeitalter
- Attila Horváth: Totalitäres Strafrecht und Strafvollzug in dem stalinistischen ungarischen Staat
- Barna Mezey: Ungarisch–deutsche Verbindungen im Rechtsunterricht

## ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI BIBLIOGRÁFIÁK

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar  
Magyar Állam- és Jogi Történeti  
Tanszékének kiadványai

1. Pál Lajos: Állam- és jogtörténeti tárgyú tanulmányok a magyar jogi folyóiratokban 1945–1979
2. Király Miklós: A Rákóczi szabadságharcra vonatkozó közlemények három történettudományi folyóiratban
3. Illés Krisztina–Pomogyi László: A "Századok" című folyóiratban megjelent publikációk állam- és jogtörténeti bibliográfiája (1867–1981)
4. Pandula Attila: Múzeumi évkönyvek állam- és jogtörténeti bibliográfiája (1945–1981)
5. Pomogyi László: A magyarországi cigányság történetének válogatott bibliográfiája
6. Horváth Béla: A Rákóczi-szabadságharcra vonatkozó források a Századok című folyóiratban
7. Antall György András: A Levéltári Híradó, Levéltári Szemle és a Levéltári Közlemények jogtörténeti bibliográfiája 1945–1980
8. Ökrös Edit: A tudományegyetemek jogtörténeti kutatóinak és oktatóinak publikációs tevékenysége az egyetemi és kari kiadványok tükrében (1945–1983)
9. Hamza Gábor: A magyar római jogi szakirodalom bibliográfiája 1945–1984
10. Szabó Mária: A Magyar Történelmi Tár, a Történelmi Tár, valamint a Történelmi Szemle (1912–1930) jogtörténeti bibliográfiája
11. Horváth Attila: A Magyar Jogászegyleti Értekezések bibliográfiája (1881–1943)
12. Földi András–Szájér József–Fekete Orsolya: Bibliographie der ungarischen Literatur des Römischen Rechts 1945–1985
13. Stauber Péter: Bónis György jogtörténeti munkássága
14. Tala Péterné, Davidovics Krisztina: Degré Alajos jogtörténeti munkássága
15. Mezey Barna–Tala Péterné–Tálás József: Eckhart Ferenc jogtörténeti munkássága

### ELŐKÉSZÜLETBEN

A magyar jogtörténettudomány bibliográfiája 1945–2000.